

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
HADİS ANABİLİM DALI

RİVÂYETLERLE HİCRET OLAYININ TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Tuba Akarşlan

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Bünyamin Erul

Ankara - 2012

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
HADİS ANABİLİM DALI

RİVÂYETLERLE HİCRET OLAYININ TAHLİLİ

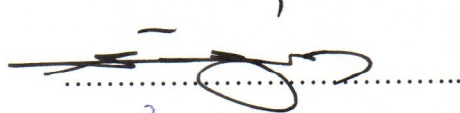
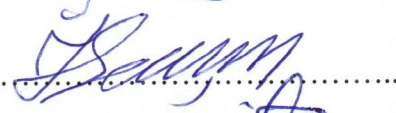

Yüksek Lisans Tezi

Tuba Akarlan

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bünyamin Erul

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı	İmza
Prof. Dr. Bünyamin ERUL	
Prof. Dr. İbrahim SARIGAM	
Prof. Dr. Kamil AAKIN	

Tez Sınav Tarihi:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (05/01/2003)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Tuba AKARSLAN

İmzası

Tuba Akar

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
I. KONUNUN ÖNEMİ	1
II. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI	2
III. KONUNUN SUNULMASI	2
IV. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	3

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. “HİCRET” KAVRAMI	5
II. HİCRETİ GEREKLİ KILAN ŞARTLAR/SEBEPLER	9
A. HABEŞİSTAN’A HİCRET	9
B. MÜŞRİKLERİN HAŞİMOĞULLARI’NA BOYKOT UYGULAMASI	13
C. TÂİF YOLCULUĞU	15
D. AKABE BÎATLARI	17
1. Birinci Akabe Bîatı	19
2. İkinci Akabe Bîatı	20

İKİNCİ BÖLÜM

MEDİNE’YE HİCRET VE İLGİLİ RİVÂYETLERİN

TESBİT VE TAHLİLİ

I. İSLÂM TARİHİ ve HADİS KAYNAKLARINDA HİCRET YOLCULUĞUYLA İLGİLİ RİVÂYETLER..	22
A. HİCRET EDİLECEK YERİN MEDİNE OLUŞUNUN SEBEPLERİ VE HİCRETE HAZIRLIK.....	22
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	22
2. Hadis Kaynaklarında	31
B. HİCRET YOLCULUĞUNUN BAŞLAMASI, HZ. PEYGAMBER’İN (S.A.S) YATAĞINDA HZ. ALİ’Yİ YATIRMASI	39

VE MEKKE'DEN AYRILIŞ	
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	39
2. Hadis Kaynaklarında	43
C. SEVR MAĞARASINA VARİŞ VE MAĞARADA GEÇİRİLEN GÜNLER	65
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	65
2. Hadis Kaynaklarında	74
D. SÜTSÜZ KEÇİNİN SÜT VERDİĞİNİ GÖREN ÇOBANIN MÜSLÜMAN OLUŞU	89
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	89
2. Hadis Kaynaklarında	90
E. ÜMMÜ MÂ'BED'İN ÇADIRINDA SÜTSÜZ KOYUNUN SÜT VERMESİ	96
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	96
2. Hadis Kaynaklarında	98
F. SÜRÂKA'NIN PEYGAMBERİMİZİ VE HZ. EBU BEKİR'İ TAKİP EDİŞİ VE BAŞINA GELENLER	106
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	106
2. Hadis Kaynaklarında	111
G. TALHA VE ZÜBEYR'LE KARŞILAŞILMASI	130
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	130
2. Hadis Kaynaklarında	130
H. BÜREYDE'NİN MÜSLÜMAN OLUŞU VE PEYGAMBERİMİZİN ÖNÜNDE SARIĞINI SANCAK YAPARAK MEDİNE'YE GİRİŞİ ..	131
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	131
2. Hadis Kaynaklarında	133
I. MEKKE'YE DÖNÜŞÜN OLACAĞININ MÜJDELENMESİ	134
İ. KUBÂ'YA GELİŞ VE HZ. PEYGAMBER'İN BEKLENİŞİ	134
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	134
2. Hadis Kaynaklarında	137
J. MEDİNE'YE VARİŞ	138
1. İslâm Tarihi Kaynaklarında	138

2. Hadis Kaynaklarında	141
II. YOLCULUK DIŞINDAKİ HİCRET RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ	163
A. HİCRETİN FAZİLETİYLE İLGİLİ RİVÂYETLER	163
B. HİCRETTE NİYETİN ÖNEMİYLE İLGİLİ RİVÂYETLER	165
C. HİCRETİN FIKHÎ YÖNÜYLE İLGİLİ RİVÂYETLER	173
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
HİCRETİN SONUÇLARI	
I. DİNİ/ FIKHÎ SONUÇLARI	182
II. SİYASÎ SONUÇLARI	194
III. SOSYAL SONUÇLARI	199
IV. AHLAKÎ SONUÇLARI	202
SONUÇ	204
BİBLİYOGRAFYA	207
ÖZET	217
ABSTRACT.....	219

ÖNSÖZ

Hz. Âdem ile başlayan İslâm dininin son peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.s.) Mekke’de doğmuş ve İslâmiyet’i tebliğ etmek üzere burada görevlendirilmişti. Hz. Peygamber’in çağrısını duyanlar O’na inanıyor ve etrafında toplanıyorlardı. Çünkü Hz. Peygamber o toplumda “*el-Emîn/Güvenilir*” diye tanınmış, güzel âhlakıyla herkes tarafından sevilmişti. Yalan konuşmadığı ve kimseyi aldatmadığı herkesin ortak inancıydı. Bundan dolayı herkese güven veriyordu; söylediği sözler insanlar tarafından dinleniyordu.

Hz. Peygamber’in bu güvenilir kişiliğinin etkisiyle Müslümanların sayısı günden güne artıyor ve İslâm dini gönüllerde yer ediyordu. Ancak Mekke’de söz sahibi olan Kureyş kabilesi ileri gelenleri bundan endişe duyuyorlar, toplum üzerindeki etkinliklerini yitireceklerinden ve çıkarlarının sona ereceğinden korkuyorlardı. Bunun için de İslâmiyet’in yayılmasına engel olmak istiyorlardı. Bundan dolayı hem Hz. Peygamber’e, hem de O’na inanlara amansız düşman kesilmişlerdi. Güçlü oldukları için Müslümanlara her türlü kötülüğü yapıyor, akıl almaz işkencelerde bulunuyor, bu dinden vazgeçmelerini istiyorlardı. Müslümanlar Mekke’de karşılaştıkları bu sıkıntılardan dolayı başka bölgelere gitmeyi düşünmüşlerdi. Birkaç hicret girişiminde bulunmuşlarsa da, bunlarda tam bir başarı sağlanamamıştı. Konumu itibariyle elverişli olduğu düşünüldüğünden hicret, sonunda Medine’ye yapılmıştır.

Medine’ye yapılan hicretin ardından İslâm tarihinde yeni bir dönem başlamış oldu. Olay sadece bir mekân değişikliği boyutunda kalmamış, İslâm’ın daveti, teşriî faaliyeti ve siyaseti açısından bir dönüm noktası olmuştur. İşte, İslâm tarihinde bu

kadar önemli olan Medine'ye yapılan hicretin öncesindeki ve sonrasındaki yaşanan etken ve sonuçları, konunun gelişimi içinde tezimizde ele alınmaya çalışılmıştır.

İslâm tarihinde bir dönüm noktası olan Mekke'den Medine'ye yapılan hicretin önemi sebebiyle, hicretin ve muhacirlerin değerlerinden bahseden birçok âyet ve hadis vardır. Tezimizde, alanımız açısından bu konudaki hadis-i şerîflere yer verilmiştir.

Fakat tezimizde, asıl amaç olarak Medine'ye yapılan hicret yolculuğu esnasında meydana gelen bir takım olaylar tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu yolculuk esnasında gerçekleşen olayların neden-sonuç ilişkisi içinde bir takım etkenler sonucu, bilinçli bir şekilde mi, yoksa olağanüstü bir şekilde mi meydana geldiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar ilgisini, desteğini ve teşviklerini esirgemeyen Değerli Hocam Prof. Dr. Bünyamin Erul ve maddî manevî her türlü desteklerini ve yardımlarını hissettiğim tüm aile fertlerine ve değerli eşim Hüseyin Akarlan'a çok teşekkür ederim.

Tuba AKARSLAN

KISALTMALAR

(A.S.)	: Aleyhisselâm
(R.A.)	: Radıyallâhu Anh
(S.A.S.)	: Sallallâhu Aleyhi Ve Sellem
A.Ü.İ.F.Y.	: Ankara Üniversitesi İlähiyat Fakültesi Yayınları
B.	: İbn
C	: Cilt
ÇEV.	: Çeviren
DİA	: Diyânet İslâm Ansiklopedisi
H.	: Hicrî
HZ.	: Hazreti
M.E.B.	: Millî Eğitim Bakanlığı
MAD.	: Madde
MTB.	: Matbaası
S.	: Sayfa
T.Y.	: Basıldığı Tarih Yok
TAH.	: Tahkik Eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TER.	: Tercüme Eden
VD.	: Ve Devamı
Y.Y.	: Yer Yok
YAY.	: Yayınları

GİRİŞ

İÇERİK VE YÖNTEM

I. KONUNUN ÖNEMİ

İslâm tarihinde hicret, nedenleri ve sonuçları ile oldukça önemli ve kapsamlı bir yer tutmaktadır. İslâm tarihi kaynaklarında genişçe yer alan bu olayın önemi, bu hareketin bilinçsiz olarak var olagelen bir olay değil de tamamen bir strateji ürünü olmasıdır. Kaynaklarda ise bu olay daha çok mucizevî yönüyle ele alınmaktadır. Hz. Peygamber düşmanları takip edip taktik değiştirerek mi yoksa mucizevî bir şekilde mi bu hicreti gerçekleştirmişlerdir? İşte bu soruya verilecek cevap insanların zihnindeki “*Peygamber anlayışı*”na farklı bakış açıları kazandıracaktır. Nitekim “*Peygamber anlayışı*”, İslâm dininin anlaşılması ve yaşanmasında önemli bir role sahiptir. Bu yüzden tezimizde hicret olayına bu bakış açısından bakmaya çalıştık.

Hicret olayının bir strateji ürünü olarak değil de tamamen mucizevî olarak gerçekleştiği düşüncesi, insanları ayrıca yanlış bir “*tevekkül*” anlayışına itmektedir. Bu olayın çalışma ve azim tarafı ele alınmadığı takdirde, bu durum Müslüman toplumunu tembellik fikrine itecektir. Bu olaya sadece mucizeler çerçevesinden bakmak, Hz. Peygamber’in hayatı boyunca vermeye çalıştığı İslâm’ın temel mesajını anlamamak olduğundan dolayı tezimize böyle bir yön vermeyi uygun bulduk.

II. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Hicret olayı İslâm tarihi kaynaklarında oldukça geniş yer almaktadır. Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi “hicret olayı”, İslâm tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Tezimizin kapsamı dâhilinde “hicret olayı”nı tüm tarihî hatlarıyla ele almamız mümkün değildir. Tezimizin amacı “hicret olayı”nı temel hadis kaynaklarında nasıl yer aldığını tespit etmektir. Bu yüzden çalışmamızı birinci aşamada musannefler ve Kütüb-ü Sitte bağlamında gerçekleştirdik. Ancak tezimizin konusu gereği, amacımız “hicret olayı”nın hadislerde geçen şekliyle İslâm tarihi kaynaklarında geçen şeklinin hangi açılardan farklılaştığını tespit etmek olduğundan erken dönem sîret, tarih ve tabakât kitaplarında da “hicret olayı”nın nasıl ele alındığını da inceledik. Çünkü “hicret olayı”nın tam manasıyla anlaşılabilmesi için bu olayın etkenlerini ve sonuçlarını araştırmamız gerekmektedir. Ancak asıl ağırlık verdiğimiz kısım Medine’ye yapılan hicret yolculuğunda meydana gelen bir takım olayların tespiti olmuştur.

III. KONUNUN SUNULMASI

Hazırladığımız bu yüksek lisans tezi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “hicret” kavramsal çerçeve içinde ele alınmıştır. “Hicret” kelimesinin sözlük ve terim olarak anlamları araştırılıp böylece ana konuya bir giriş yapılmıştır. Ayrıca hicreti gerekli kılan şartlar ve sebeplere değinilmiştir.

İkinci bölümde ise tezimizin asıl amacı olan “hicret rivayetleri”nin tahlilini yapmaya çalıştık. Burada rivayetleri” temel hadis kaynakları”nda ve “sîret”

kaynaklarında olmak üzere farklı iki alanda ele alarak farklılıkları araştırmaya çalıştık.

Üçüncü bölümü ise “hicret olayı”nın sonuçlarına ayırdık. Çünkü daha önce belirttiğimiz üzere “hicret olayı”, İslâm tarihinde önemli yankıları ve sonuçları olan bir vakadır. Böylesine önemli bir olaydan sonra, Müslümanların geçirdiği sıkıntılı Mekke dönemi sona ermiş ve İslâm’ın yeni ufuklara yayılmasını sağlayan Medine dönemi başlamıştır. Bu yüzden biz de tezimizin üçüncü bölümünde hicretin dînî/fikhî, siyasî, sosyal ve ahlâkî sonuçlarını ele aldık.

IV. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezimiz için gerekli olan çalışmayı yaparken ilk olarak temel hadis kaynağı olan Kütüb-ü Sitte’den yararlandık. Çalışmamızı bu çerçevede içerisinde yapmaktaki amacımız, çalışmamızı sınırlı ve bilinen kaynaklar içerisinde gerçekleştirmek olmuştur. Bu kaynaklarda konumuz ile ilgili hadis-i şerifleri tespit etmeye çalıştık. Hadis-i şerifleri tespit ettikten sonra, bu hadis-i şeriflerin güvenilirliği ve ilgili yorumları üzerinde çalıştık. Bu yüzden isnad zincirinde geçen raviler hakkında bilgi edinebilmek için rical kitaplarına baktık. Daha sonra bu hadislerin yorumları için “şerh kitapları”ndan istifade ettik. Ayrıca, tezimizin yapısı itibarıyla, “Hicret olayı”nı İslâm tarihi kaynaklarında geçen şekli ile karşılaştırmak için temel kaynaklardan, bilhassa sîret, tarih ve tabâkat kitaplarından da faydalandık. “Hicret olayı” İslâm tarihinde sahip olduğu önemden dolayı hemen hemen her İslâm tarihi kitabında ele alınmıştır. Bunun yanında müstakil olarak ele alınmış “hicret” ile ilgili kitaplar ve makaleler de mevcuttur. Nitekim daha önceki yıllarda yine fakültemizde ve başka

fakültelerde yapılmış olan “hicret” ile ilgili tezler mevcuttur. Bu tezler genel olarak “hicret” i Kur’ân ayetlerinde ve kavram olarak incelemişlerdir. Ayrıca farklı dinlerdeki hicretler ile yapılan karşılaştırmalar da mevcuttur. Konuyu bizim gibi hadis kaynakları ve İslâm tarihi kaynaklarında geçen şekliyle ele almamışlardır. Bu tezler; Mahmut Topuz, “Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam`da Hicret”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994; İsmail Altun, “Mekke Müslümanlarının Habeşistan`a Hicreti”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 1996; Hasan Arslan, Abdülkadir Demir, “Kavram ve Hadise Olarak Kur`an`da Hicret”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999; İsa Toruk, “Kur`ân`da Hicret”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı, 2006; M. Samet Bilgin, “İslâmlaşma Sürecinde Hicret”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2000 ve Adem Sayılır, “Sebepler ve Gayeleriyle Hicret”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Ana Bilim Dalı, 1981dir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. “HİCRET” KAVRAMI

Sözlükte terk etmek, ayrılmak¹, dostluğu ve ülfeti kesmek², ilgisini kesmek,³ kabilesini terk etmek, göçmek⁴ anlamına gelen hecr (hicrân) mastarından isim olan “hicret” (هجرة) “kişinin herhangi bir şeyden bedenen, lisânen veya kalben ayrılıp uzaklaşması” demektir; ancak kelime daha çok “bir yerin terk edilerek başka bir yere göç edilmesi” anlamında kullanılır.⁵

Terim olarak genelde gayri Müslim ülkeden (darülharb) İslâm ülkesine göç etmeyi, özelde ise Hz. Peygamber’in ve Mekkeli Müslümanların Medine’ye göçünü ifade eder.⁶ Ancak bu kelime, alelacele bir kaçıışı ifade etmez. Belki de terk edilen memlekette yaşamakta zorluk veya nefret duyulduğuna delâlet eder.⁷ Hicret hiçbir zaman kaçış değil, kelimenin tam manasıyla arayış, talep demektir. Nitekim Hz.

¹ Ebûl-Fadl Cemaluddin Muhammed İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, Dâr’u Beyrut, Beyrut 1970, III, 771; Ebû Feyd Muhammed ez-Zebîdî, *Tâc el-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, Dâr’u’l-Fikr, Beyrut 1994, VII, 606; Mütercim Âsım Efendi, *Okyanusu’l-Basît fî Tercimeti’l Kâmûsi’l Muhît*, Takvimhane-i Âmire Mtİbn, İstanbul 1268, II, 148-150; Ahmet Önkâl, “Hicret”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 458; İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s117.

² Arif Erkan, Arapça-Türkçe Büyük Sözlük, Yasin Yayınevi, İstanbul 2004, II, 2364.

³ Serdar Mutçalı, *Mu’cemu’l-Arabiyyü’l-Hadis (Arapça-Türkçe Sözlük)*, Çalış Ofset Mtİbn, İstanbul 1995, Dağarcık Yay., s.935

⁴ *İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B Yay., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950, Ha-Hüzeyl mad., V/I, 476; *Dînî Terimler Sözlüğü*, İhlas Gazetecilik Holding A.Ş., (t.y.), I, 184.

⁵ Zebîdî, VII, 607; Önkâl, “Hicret”, *DİA*, XVII, 458.

⁶ Zebîdî, VII, 607; Âsım Efendi, II, 148; Önkâl, “Hicret”, *DİA*, XVII, 458; Mutçalı, s.935.

⁷ *MEB İslâm Ansiklopedisi*, V/I, 476.

Peygamber'in "düşmanla savaş var olduğu sürece"⁸, "güneşin batıdan doğuşuna kadar"⁹ hicretin devam edeceğine dair beyanları bunu göstermektedir.¹⁰ Zira Kur'ân-ı Kerîm, İslâm tarihinde Hz. Peygamber'den önceki dönemlerde de peygamberlerin ve onlara inanan insanların kâfirler tarafından görülen eziyet ve baskılar, hak dini tebliğ imkânının ortadan kalkmış olmasının nedeniyle göç etmeye zorlanmış olduklarından bahseder. Hz. İbrâhim, Hz. Lût, Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ hicret etmek zorunda kalan peygamberlerdendir.¹¹

Kur'ân-ı Kerîm'de hicret kelimesi yer almamakla birlikte "hecr" kökünden gelen çeşitli türevleri yer almaktadır. Bunlar kullanışlarına göre "Kur'ân'ı terk etmek"¹², "bir kişiden veya gruptan ayrılmak"¹³, "kötü şeyleri terk etmek"¹⁴ ve terim anlamına uygun olarak "Allah uğrunda başka bir yere göç etmek"¹⁵ anlamlarına gelmektedir.

Hicret kelimesi hadislerin birçoğunda Mekke'den Medine'ye göç olayına işaret etmekle birlikte farklı anlamlarda da kullanılmıştır.¹⁶ Örneğin şu hadis-i şerîfte "hicret eden kimse" anlamına gelen, hicret kelimesi ile aynı kökten gelen "muhâcir"

⁸ Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, tah.: Abdulfettah Ebû Ğudeh, Mektebu'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Halep, 1986, II.Baskı, VII, 147, Bey'at, 15, hadis no:4173.

⁹ Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *es-Sünen*, tah.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, t.y., III, 3, Cihad, 2, 2479; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *Müsned*, tah.: Şuayb Arnavut, Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, y.y., 2001, I.Baskı, XXVIII, 111, hadis no:16906.

¹⁰ İsmail Lütfü Çakan, *Olay ve Ölçü Olarak Hicret*, Rağbet Yay., İstanbul 2004, s.65-66.

¹¹ Önkâl, "*Hicret*", *DİA*, XVII, 458.

¹² Furkân 25/30.

¹³ Nisâ 4/34; Meryem 19/46; Müzzemmil 73/10.

¹⁴ Müddessir 74/5.

¹⁵ Meselâ bkz. Bakara 2/218; Âl-i İmrân 3/195; Nisâ 4/89, 97; Tevbe 9/20.

¹⁶ Wensinck, Arent Jan, *el-Mu'cemû'l-Müfehres li Elfazi Hadisi'n-Nebevî (Concordance et Indices De La Tradition Musulmane)*, VII, 61-68.

kelimesi farklı anlamda kullanılmıştır: “Muhâcir Allah’ın yasakladığı kötülük ve günahları terk eden kimsedir. (الْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ)¹⁷

Ayrıca “هجر” kelimesi, şu hadis-i şerîfte de farklı bir anlamda kullanılmıştır:

مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفَكَ دَمَهُ

“Kim kardeşine bir yıl küserse, bu tıpkı kanını dökmek gibidir.”¹⁸

Hadîste “hicret veya hicrân” kelimeleriyle ifâde edilen içtimâî hâdise, dilimizde “küsmek” kelimesine karşılık gelmektedir. Çünkü “hicret”i, şârihler: “Şahsın, bir başkasıyla karşılaştığında konuşmayı terk etmesi” olarak tarif etmektedirler ve “hicret”in sözlükte esas itibârıyla, “fiil veya söz olarak terk” manâsına geldiğine dikkat çekerler. Buradaki terk’ten kasıt vatandan ayrılma manâsındaki “hicret” anlamına gelmemektedir.¹⁹

“Hicret”in ahlâk ve zühd ile ilgisine işaret eden âyet ve hadisleri dikkate alan mutasavvıflar bu kavramı hem “haramları terk edip kötülüklerden uzaklaşmak”, hem de “nefsi terbiye etmek maksadıyla yolculuğa çıkmak” veya “kalben ve zihnen halkı terk etmek” anlamında kullanılmış, seyrü sülûk dedikleri mânevî yolculuğu da bir çeşit hicret saymışlardır.

Hicret kavramına İsmail Lütfü Çakan çok anlamlı bir bakış açısı getirmiştir. Zira ona göre, hicreti; iman yaşama azminin ilk büyük eylemi olarak değerlendirmek

¹⁷ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, el-Câmiu’s-Sahih, tah.: Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavku’n-Necâh, y.y., 1422, I.Baskı, I, 11, İmân, 4, hadis no:10; Ebû Dâvud, III, 4, Cihad, 2, hadis no:2481, , II, 69, Vitir, 12, hadis no:1449.

¹⁸ Ebû Dâvud, IV, 279, Edeb, 55, hadis no:4915.

¹⁹ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay, Ankara 1990(1988-994), X, 217.

gerekir. Yani kişinin, inancının gereklerini yerine getirebilmek için gösterdiği büyük gayretin adı “hicret” olmuştur.²⁰

²⁰ Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 458; Çakan, s.62.

II. HİCRETİ GEREKLİ KILAN ŞARTLAR/SEBEPLER

A. HABEŞİSTAN'A HİCRET

Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'e karşı İslâmiyet'i tebliğe başladığı andan itibaren olumsuz bir tavır takındılar. Bu tavır sadece İslâm'ı reddetmekten ibaret kalmadı; Hz. Peygamber alaya alındı, O'na inanlara baskı uygulandı ve bu baskılar İslâmiyet'in Mekke'de yayılmaya başlaması üzerine eziyet ve işkenceye dönüştü.²¹ Kendisi bu tür eziyetlere uğramamakla beraber ashabının başına gelenlere son derece üzülen ve işkenceleri engellemeye de gücü yetmeyen Hz.Peygamber, bir grup Müslüman'ın Habeşistan'a gitmesine izin verdi.²²

Mekke ile dünyanın en eski uygarlık merkezlerinden birisi olan Habeşistan arasındaki ilişkilerin tarihçesi, Hz. Peygamber'in babasını dedesi Hâşim zamanına kadar uzanır. Kureyş en eski zamanlardan beri Habeşistan ile ticârî ilişki içerisindeydi. İki ülke tâcirleri ve ticaret çevreleri arasındaki ilişkiler, sosyal, ekonomik ve dinî münasebetlere de etki ediyordu.²³ Habeşistan Necâşîsi Ashame'nin semâvî bir dine mensup, adaletli bir hükümdar olması, Habeşistan'ın emin bir yer olması, orada insanlara zulmedilmemesi²⁴ ve Habeşistan Necâşîsi Ashame'nin Arapça bilmesi hicret için Habeşistan'a seçilmesinde önemli bir sebep teşkil

²¹ Mustafa Darîr, *Kitab-ı Siyer-i Nebi*, Sadeleştiren: M. Faruk Görtunca, Ülkü Mtb, İstanbul t.y., II, 403; Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII, 459.

²² Muhammed bin İshak(ö.h153), *Sîret-ü İbn-i İshâk*, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981(1401), s. 194; Ebu Muhammed Abdülmelik b. Hişâm, *Sîretü'n-Nebî*, Kahire 1937, I, 343; Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd(ö.h230), *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Kahire 1358, I, 188; Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII, 459.

²³ Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye-Hz. Peygamber'in Hayati*, çev.: İ. Hasan İzzet, Neşet Çağatay, A.Ü.İ.F.Y., Ankara 1971, I, 208.

²⁴ İbn Hişâm, I, 343; Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, Yeni Çizgi Yay., Ankara 1995, s.162.

ediyordu. Ayrıca ulaşım kolaylığı ve muhacirlerin malî sıkıntılarını daha rahat giderebilmeleri imkânı da bu tercihte etkili olmuştu.²⁵

Çağımızın bilginlerinden Muhammed Hamidullah bazı olaylardan hareketle, Hz. Peygamber'in, İslâm'dan önce Habeşistan'a gitmiş olabileceğini söylemiştir. Onun bu konudaki en güçlü delili Hz. Peygamber'in Habeşistan Necâşîsi Ashame'ye yazdığı "tavsiye mektubu"dur.²⁶ Amcaoğlu Ca'fer'le gönderdiği anlaşılan mektupta İslâm Peygamber'i Necâşî'ye, "*Amcamın oğlu Ca'fer'i az sayıda bir Müslüman topluluğu ile birlikte acele size gönderiyorum; size gelişlerinden itibaren onları misafirperverlikle karşıla...*" şeklinde hitap etmekte ve çok samimi ifade kullanmaktadır. Bu ifadeler onların daha önce görüştiklerini ve tanıştıkları intibamı vermektedir.

Hz. Peygamber'in vermiş olduğu izin üzerine Müslümanlardan bir kısmı Habeşistan'a göç ettiler. Bu, İslâm'da ilk hicrettir. Kaynaklar Habeşistan'a hicretin iki kez olduğunu, birincisinin peygamberliğin beşinci yılında (615) ve Recep ayında gerçekleştiğini kaydeder.²⁷ Birinci Habeş hicretine katılanlar dördü kadın, on biri erkek olmak üzere toplam on beş (bazı kaynaklarda on altı) kişiden ibarettir.²⁸ Kureyş müşrikleri Müslümanları yakalamak üzere peşlerinden adamlar gönderdiler. Fakat bu adamlar Müslümanlara yetişemediler.²⁹

Müslümanlar Habeşistan'da huzur ve güven içinde yaşamaya başladılar. Gerek hükümdar ve gerekse halk tarafından iyi muamele görmüşler, ibadetlerini

²⁵ Önkal, "*Hicret*", *DİA*, XVII, 459; İmam Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, çev.: Ahmet Karataş, Timaş Yay., İstanbul 2004, s.141.

²⁶ Muhammed Hamidullah, *Mecmuatü'l-Vesâiki's-Siyâsiyye li'l-Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Raşid*, 2.Bas., Kahire 1956/1376, s.23-26.

²⁷ İbn Sa'd, I, 188.

²⁸ İbn Sa'd, I, 188; Osman Keskiöğlü, *Hz. Peygamber'in Hayatı*, (*Siyer-i Nebi*), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Gaye Mtb, Ankara 1981, s.20; Hizmetli, s.163.

²⁹ İbn İshak, *es-Sîre*, s.154-159, 194 vd.; İbn Hişâm, I, 343 vd.

serbestçe yapmışlar, eziyetle karşılaşmamışlar ve kimseden kötü söz işitmemişlerdir.³⁰

Bu sırada Habeşistan'daki Müslümanlardan bazılarının Mekke'de meydana gelen bir olay sebebiyle hicretten dört ay kadar sonra Mekke'ye döndüğü, ancak olayın asılsız olduğunun anlaşılması üzerine tekrar Habeşistan'a gittikleri söylenir.

Bazı İslâm tarihi kaynaklarında yer alan ve “Garanik Kıssası” diye bilinen bu habere göre Peygamberimiz Kâbe'nin yanında Necm Sûresi'ni okurken, “*Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yi? Ve üçüncüleri olan ötekini, Menât'i*”³¹âyetlerini okuduktan sonra, gûyâ “*Bunlar yüksek kuğulardır, onların şefaati umulur.*” sözlerini şeytanın telkini ile söylemiş! Secde ayetine gelince secdeye varmış, bütün kâfirler de secde etmişler! Müşrikler, putlarının Hz. Peygamber tarafından övülmesine sevinmişler. Akşam olunca Cebrail (a.s.) gelerek Hz. Peygamber'e “*Allah tarafından vahy edilmeyen sözleri söylediğini*” bildirmiş. Hz. Peygamber buna çok üzülmüş, şeytanın söylediği sözleri iptal etmiş.³²

İbn Sa'd³³ ve Taberî gibi en eski İslâm tarihi müelliflerinin doğruluğunu araştırmadan eserlerine aldığı bu rivâyeti, Müslüman âlimler, sözlerinin çelişkili, râvîlerinin zayıf, senetlerinin kopuk her şeyden önce tevhid inancına aykırı olması gibi çeşitli yönlerden eleştiriye tabî tutmuşlar ve uydurma olduğunu ortaya koymuşlardır. İbn İshak gibi bazı sîret yazarları eserlerinde bu konuya hiç değinmemiştir. Hz. Peygamber'in mücadele içinde bulunduğu putları övücü sözler söylemesinin mümkün olmadığı ortadadır. Nitekim Necm Sûresinin 19. ve 20.

³⁰ İbn İshak, s.202-203.

³¹ Necm 53/19-20.

³² İbn Sa'd, I, 189-190; Ebû Câfer Muhammed bin Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, (Milletler ve Hükümdarlar Tarihi)*, çev.: Zâkir Kadirî Ugan-Ahmet Temir, MEB Yay., İstanbul 1992, IV, 152-154.

³³ İbn Sa'd, I, 189-191.

ayetleri putları, putperestliği kötölemekte ve bunların anlamsızlığını açıklamaktadır. Bu ayetlerin hemen peşinden Hz. Peygamber'in putları öven ifadeler kullanması imkânsızdır. Belki bu ifadeleri müşriklerden birisi kullanmış olabilir. Nitekim sahîh rivâyetlerde putları öven ibareler yer almamaktadır. Muhtemelen eski tarih yazarları, İlâhî vahyin şeytanların her türlü saldırılarına karşı korunduğunu ifade etmek gibi iyi bir niyetle bu olayı kitaplarına almışlardır. Fakat pek çok batılı yazar uzlaşma noktasından ve muhacirlerin geri dönmesinden³⁴ hareketle Garânik hikâyesini doğru kabul ederek yeni yorumlarla sık sık gündeme getirmişler İslam'a saldırmak ve vahiy müessesinde şüphe uyandırmak için malzeme olarak kullanmışlardır.³⁵

Müşriklerin baskılarının gittikçe artması üzerine Birinci Habeş hicretinden bir yıl sonra Câ'fer b. Ebû Tâlib'in başkanlığında seksen iki erkek ve on sekiz kadından oluşan bir grup Müslüman Habeşistan'a ikinci kez hicret etti.³⁶ Kureyş müşrikleri hicret eden Müslümanlara iltica hakkı tanınmaması ve onları ülkesinden çıkarması için bir takım hediyelerle Necâşî Ashame'ye elçiler gönderdiler. Hükümdar elçilerin taleplerini dinledikten sonra muhacirlerin ifadesine başvurmaya karar verdi. Muhacirleri temsilen Câ'fer b. Ebû Tâlib konuştu.³⁷

Câ'fer b. Ebû Tâlib'in anlattıklarından etkilenen ve hatta Müslüman olduğu bile söylenen Necâşî,³⁸ muhâcirlerin ülkesinde güvenlik içinde yaşayabileceklerini bildirmiş, onları Kureyş müşriklerinin elçilerine teslim etmemiştir; Kureyş heyetinin

³⁴ Meselâ bk. R. Dozy, *Târih-i İslâmiyet*, çev.:Abdullah Cevdet, Matbaatu İctihad, Mısır 1908, I, 71-72.

³⁵ Sariçam, s.103, 104; Hizmetli, s.169-195. Ayrıca bkz. Ahmed Hamdi Aksekili, *Bir Zındık Uydurması Ğaranik Safsatası:Kur'an'a ve Peygamber'e Çirkin İftira(orijinal adı: Hatemü'l-Enbiya Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi)*, İşaret Yay.,İstanbul 2003; Suat Yıldırım, *Şeytanî Âyetler Safsatası*, Yeni Ümit Dinî İlimler ve Kültür Dergisi, sayı:66, İstanbul 2004.

³⁶ İbn Sa'd, I, 191; İbn Hişâm, I, 353. İbn sa'd'a göre Habeşistan'a ikinci kez hicret edenlerin sayısı; 83 erkek, 11 tanesi Kureyş'li 18kadın'dır.

³⁷ İbn İshak, s.194-195.

³⁸ İbn Sa'd, I, 192.

de hediyelerini geri vermiştir.³⁹ Müşrikler istedikleri neticeyi alamayınca bunun intikamını Mekke’de bulunan Müslümanlardan almışlardır. Artık Mekke’deki Müslümanlar çok daha kötü şartlarda var olma mücadelesi veriyorlardı. Muhâcirlerin bazıları çeşitli zamanlarda kendi istekleriyle Mekke’ye geri dönmüşlerdir.⁴⁰ İbn Sa’d’ın verdiği bilgiye göre⁴¹ Hz. Peygamber’in Medine’ye hicret ettiğini duyunca Habeşistan’a giden muhâcirlerin otuz üçü erkek, sekizi kadın olmak üzere kırk bir kişi geri dönmüştür. İçlerinde Câ’fer’in de bulunduğu son kabile 7/628 yılında Hayber’in fethi esnasında gelmiştir.⁴²

B. MÜŞRİKLERİN HAŞİMOĞULLARI’NA BOYKOT UYGULAMASI

Mekke müşriklerinin baskısına ve engellemesine rağmen, İslâmiyet günden güne yayılıyor ve kuvvetleniyordu. Müslümanların sayısının gitgide çoğaldığını, Hz. Hamza ve Hz. Ömer’in Müslüman olmalarıyla güçlendiklerini, Habeşistan’a giden muhacirlerin orada güvenlik içinde yaşadıklarını ve Necâşî’nin de onları teslim etmeyip koruduğunu görünce müşrikler, Hz. Muhammed’i öldürmeye karar verdiler. O öldürülünceye kadar Hâşim ve Muttalib Oğullarıyla aralarında barış, emniyet, akrabalık ve karşılıklı hukuka saygı bulunmadığını açıkça ifade ederek, bu iki kabileyi düşman ilân ettiler. Hâşimoğullarına boykot ilân ederek onları zorlama yoluna gitmeyi kararlaştırdılar. Bunun üzerine Ebû Tâlib, yeğenini ve kabilesinin

³⁹ İbn İshak, s.194-197.

⁴⁰ Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 459.

⁴¹ İbn Sa’d, I, 192.

⁴² İbn Sa’d, I, 192; Sarıçam, s.104,105.

mensuplarını emniyet altına almak için onları Ebû Tâlib Mahallesi'ne (Şi'bu Ebû Tâlib) taşıdı.⁴³

Müşrikler bunun üzerine Hâşimoğulları ile her türlü münasebeti kesmek, bu iki kabile üyeleri arasında kız alıp vermemek, alış-veriş yapmamak, görüşüp buluşmamak ve konuşmamak üzere aralarında anlaştilar. Bu antlaşmayı imzalayıp Kâbe'nin duvarına astılar. Böylelikle ona kutsal bir nitelik vermek istediler. Hz. Muhammed (s.a.s.) kendilerine teslim edilene dek bu şartlara uyacaklarına dair karar aldılar. Müşriklerin bundan gayesi hem Hz. Muhammed (s.a.s.)'i ve hem de O'nu koruyan Hâşim ve Muttaliboğullarını cezalandırmak; bunlara baskı uygulayarak Hz. Muhammed (s.a.s.)'i desteklemekten vazgeçmelerini ve öldürmek için kendilerine teslim etmelerini sağlamaktı.

Hz. Muhammed (s.a.s.)'in amcası Ebû Leheb ve oğulları hariç tüm Hâşim ve Muttaliboğulları -mü'min olanlar dinlerine bağlılıklarından, henüz iman etmeyenler ise kabilelerine bağlılıklarından- Ebû Tâlib Mahallesi'ne taşındılar.⁴⁴

Hâşimoğulları üç yıl boyunca peygamberliğin yedinci yılından (616), onuncu yılına kadar (619) kadar burada sosyal ve ekonomik boykot altında kaldılar.⁴⁵ Pek sıkıntılı günler geçirdiler. Hz. Peygamber, Hz. Hatice ve Ebû Tâlib tüm servetlerini tükettiler. Çünkü boykot sırasında kervan ticareti de yapamıyorlardı. Ancak hac mevsiminde ve haram aylarda dışarı çıkıp ihtiyaçlarını temin ediyorlardı. Müşrikler, bu zamanda da onları rahat bırakmıyorlar, yiyecek satın alacakları zaman malın fiyatını artıyorlardı. Ancak, boykota katılan kabilelerden, Hâşimoğulları'na evlilik

⁴³ İbn Sa'd, I, 193; İbn İshak, s.139-140; Ahmed İbn Yahyâ İbn Câbir Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, tah: Muhammed Hamidullah, Dâru'l-Meârif, Mısır 1959, I, 230-232; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğâzi ve's-Siyer*, ta: Muhammed el-İd el-Hatrâvî ve arkadaşı, Beyrut 1992, I, 222; Ahmed Lütî Kazancı, *İslâm Tarihi-Asr-ı Saadet Serisi: 2 (Aydınlıklara Doğru)*, İpek Yay., İstanbul 1983, II, 218-227.

⁴⁴ İbn Hişâm, I, 372-376.

⁴⁵ İbn Sa'd, I, 192.

yoluyla akraba olanlar, zaman zaman gizlice boykotu ihlal edip mahalleye yiyecek sokabiliyorlardı. Zaman geçtikçe müşrikler bundan da bir sonuç alamayacaklarını anlamaya başladılar. Araplarca kutsal sayılan haram aylarda Müslümanlara karşı muamelelerini yumuşattılar.⁴⁶ Sonunda bazı insafli kişiler bu insanlık dışı davranıştan dönmeyi düşündüler. Ebû Tâlib mahallesine gittiler ve mahsur olanları buradan çıkardılar.

Hz. Muhammed (s.a.s.), bir ağaç kurdunun Kâbe binası içine asılan boykot vesikasının, “*Bismikellâhümme*” sözü müstesna, zulüm ve akrabalık bağlarını hiçe sayan ifadeler içeren geri kalan kısımlarını yiyip yok ettiğini bildirdi. Müşrikler, vesikanın Hz. Muhammed (s.a.s.)’in söylediği şekle bürünmüş olduğunu gördüler ve boykot hareketine son verdiler.⁴⁷

Müşrikler bu boykotla da umduklarını elde edemediler; İslâm’ın yayılışını önlemek için başvurdukları bu girişim de başarısızlıkla sonuçlandı ve İslâmiyet yayılmaya devam etti.

C. TÂİF YOLCULUĞU

Hz. Peygamber’i koruyan ve seven amcası Ebû Tâlib boykotun kalkmasından sekiz ay yirmi gün sonra vefat etti. Daha sonra, ilk Müslüman ve risâleti boyunca ona destek olan eşi Hz. Hatice, Ebû Tâlib’in ölümünden üç gün sonra, 10 Ramazan/19 Nisan 620’de vefat etti.⁴⁸ (İbn Sa’d’a göre Ebû Talib ile Hz.Hatice’nin vefatları

⁴⁶ Keskiöğlü, s.22.

⁴⁷ İbn Sa’d, I, 193-194; İbn Hişâm, I, 397-401; Taberî, Târihu’l-Ümem ve’l-Mülûk, IV, 158-159.

⁴⁸ Muhammed bin İshak(ö.h153), *Sîret-ü İbn-i İshâk*, Dâru Âhbâru’l-Yevm, Kâhire, 1998, I, 317; İbn Hişâm, II, 25-26; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Komisyon, İstanbul 1986, I, 215-230; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev.: Salih Tuğ, İrfan Yay., IV. Baskı, İstanbul 1980, s.128.

arsında bir ay beş gün vardır)⁴⁹ Ebû Tâlib ve Hz. Hatice'nin vefatı Hz. Peygamberi gerçekten çok üzmüştür; öyle ki bu yıla, "Hüzün Yılı" adı verilmiştir.⁵⁰

Ebû Tâlib ve Hz. Hatice'nin vefatından sonra müşriklerin ezâ ve cefaları artık dayanılmaz bir aşırılığa ulaştı. Konuya tebliğ açısından bakılırsa aslında Mekkelilere yapılması gereken tebliğ de yapılmıştı. Yine de, Hz. Peygamber Mekke'de çağrısını başarıya ulaştıramayacağı düşüncesine varınca İslâm'ı başka insanlara ulaştırmanın yollarını araştırmaya başladı. Davasını yeni bir çevrede anlatmayı denedi.⁵¹ Mekke döneminin son üç yılında faaliyetlerini önce Tâif, daha sonra Mekke'ye gelen göçebe Arap kabileleri ve Medine 'deki Evs ve Hazrec üzerinde yoğunlaştırdı.

İslâm'ı başka insanlara ulaştırma gayesiyle Hz. Muhammed (s.a.s.) yanına Zeyd b. Hârise'yi alarak Tâif'e gitmeye karar verdi. Orada oturan Sakîf kabilesinin İslâm'a girmesini ve Kureyş'e karşı kendisiyle birlikte hareket etmesini ümit ediyordu. Peygamberliğin onuncu yılında (620) bir gece gizlice Zeyd b. Hârise ile birlikte Tâif şehrine gitti. ⁵² Tâif'in ileri gelenlerinden Amr b. Umeyr'in oğulları Abdüyâlîl, Mes'ud ve Habîb'i İslâm'a davet etti ve kendisine yardım etmelerini istedi.⁵³ Ancak hiç kimse O'nun davetini kabul etmedi ve Hz. Peygamber, çok şiddetli bir tepkiyle karşılaştı.⁵⁴ Çünkü Sakîf kabilesinin mensupları Kureyş'le aralarının açılmasını istemezlerdi. Zira birbirleriyle akrabalıkları ve ticarî ilişkileri vardı. Ayrıca bazı Kureyşlilerin Tâif'te arazileri mevcuttu.⁵⁵ Bunun üzerine Hz. Peygamber, onlardan hiç olmazsa bu görüşmeyi gizli tutmalarını rica etti. Onlar buna da kulak asmadılar. Kureyş'le dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini de unutarak ayak

⁴⁹ İbn Sa'd, I, 195.

⁵⁰ Kazancı, II, 240-248.

⁵¹ Önkal, "Hicret", DİA, XVII, 459.

⁵² İbn Sa'd, I, 196; İbn Hişâm, II, 28 vd.

⁵³ Şiblî, s.154 vd.; Sarıçam, s.108; Hizmetli, s.198; Keskiöglü, s.24.

⁵⁴ İbn Sa'd, I, 195-196; Önkal, "Hicret", DİA, XVII, 459.

⁵⁵ Sarıçam, s.108.

takımını toplayarak Hz. Peygamber'e saldırttılar. Bunlar yolun iki tarafına dizilerek aralarında yürüyen Hz. Peygamber ve Zeyd'i taşa tuttular, Tâif eşrafı O'nunla alay ettiler. Atılan taşlar, Hz. Peygamber'in ayaklarını kanattı.⁵⁶ Tâiflilerin kovalamasından kurtulan Rasûlullah çaresiz bir durumda Kureyşli Rebîa'nın oğullarının bağına sığındı. Hz. Peygamber, Tâif yolculuğu esnasında karşılaştığı sıkıntının Uhud savaşında karşılaştığından daha şiddetli olduğunun söylemiştir.⁵⁷

Sakîfliler Hz. Peygamber'le ilgili haberleri Kureyş'e hemen ulaştırmışlardı. Hz. Peygamber kabilesini terk ederek Mekke dışına çıktığından, şehre girebilmesi için himâyesine girebileceği bir kimse araştırmaya başladı. Bu süre zarfında Hira mağarasında bekledi. Himâye teklif ettiği kimseler, Hz. Peygamber'in teklifini reddetmesi üzerine, Nevfel Oğulları'nın başkanı Mut'im b. Adiy'e haber salarak onun himâyesini istedi. Mut'im b. Adiy, müşrik olduğu halde Hz. Peygamber'i himâyesine aldı ve oğullarıyla birlikte O'nu korudu. Mekkeliler böylece Rasûlullah'ı Mekke'ye soktular.⁵⁸

D. AKABE BÎATLARI

Hz. Peygamber, Mekke'de 13 sene Arapları İslâm'a davet etti. Fakat müşriklerin küfür ve inatları, İslâmiyet'i kabul etmelerine mani oluyordu. Hz.

⁵⁶ İbn Sa'd, I, 196; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzi ve's-Siyer*, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire 1356, I, 134; Şiblî, s.155.; Sarıçam, s.108; Hizmetli, s.198.

⁵⁷ Ebû Ömer Yusuf İbn Abdilber, *ed-Dürer fî İhtisârî'l- Meğâzi ve's-Siyer*, tah.: Şevki Dayf, Dâru'l-Meârif, II.Baskı, Kahire, 1403, s.63.

⁵⁸ İbn Hişâm, II, 28-31; İbn Sa'd, I, 196; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, IV, 161-164; Şiblî, s.155 vd.; Hizmetli, s. 198 vd.; Keskioglu, s.25.

Peygamber'in İslâm dinini yayması için Cenâb-ı Hak yeni bir muhit hazırladı. O da; Medine (eski adıyla Yesrib) dir.⁵⁹

Medine'de Araplar ve Yahudiler yaşıyorlardı. Araplar Evs ve Hazrec olmak üzere iki köklü, büyük kavme ayrılmışlardı. Araplar putperestlerdi. Yahudiler ekonomik bakımdan hâkim durumdaydılar. Arapların ve Yahudilerin araları iyi değildi. Yahudiler, Arapları putperest olduklarından dolayı aşağı görüyorlardı. Araplar Ka'be ziyareti, iş ve ticaret adamları yoluyla İslâm Peygamberi'nin davetinden haberdar oldular. Aralarında ezeli rekabet bulunan Evs ve Hazrec kabileleri o sıralarda kavga halindeydiler ki bu olaya tarihte "Buas Vakası" denir. Evs ileri gelenleri, Hazrec'e karşı Kureyş'ten yardım istemek üzere Mekke'ye bir heyet gönderdiler. Bu sırada Hz. Muhammed (s.a.s.)'le görüştüler. Hz. Muhammed (s.a.s.) onlara "kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu ve İslâmiyet'i tebliğ etmekle görevlendirildiğini" söyledi ve onlara, bazı Kur'ân ayetleri okudu. Evs ileri gelenleri, Kureyş'ten bir destek alamadıysa da İslâmiyet hakkında bilgi sahibi oldular. Hac mevsiminde Mekke'ye geldiklerinde Hz. Peygamber'le tanışıp O'nun İslâm'a davetini işitince iman ettiler.⁶⁰

Hz. Peygamber Akabe denilen yerde 620, 621 ve 622 yıllarında 3 yıl üst üste hac mevsiminde Medinelilerle görüşmüştür. Bu görüşmelerden ilki sadece mülâkat, ikincisi ve üçüncüsü ise biat şeklinde gerçekleşmiştir.⁶¹

Hz. Peygamber, cahiliye âdetlerine göre hacca ve çevrede kurulan panayırlara katılmak üzere Mekke'ye gelen Arap kabilelerine İslâm'ı anlatıyordu. Her yıl yaptığı gibi peygamberliğin on birinci yılının (620) hac mevsiminde de İslâm'a davet

⁵⁹ Keskiöğlü, s.28.

⁶⁰ İbn Sa'd, I, 201-203; İbn Hişâm, II, 38; Şemsüddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Abdilmelik İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd Fi'l-Hedî Hayru'l-İbâd*, Mısır 1324, I, 305; Hizmetli, s.203, 204; Keskiöğlü, s.28.

⁶¹ Sarıçam, s.110; Hizmetli, s.204.

faaliyetini sürdürdüğü sıralarda Akabe mevkiinde Medine halkından ve Hazrec kabilesine mensup altı kişiyle karşılaştı.⁶² Onlara İslâm'ı anlattı. İslâm'ı kabul eden bu altı kişi Hz. Peygamber şöyle dediler:

“Biz aralarında kin ve düşmanlık bulunan bir topluluğuz. Senin sayende Allah'ın bu iki kabile arasındaki düşmanlığa son vereceğini umuyoruz. Kabilemize senin bize anlattığın şeyleri söyleyeceğiz. Umarız ki Allah onları senin etrafında toplar.”⁶³ Bu tavırlarıyla Medine'nin siyasî bir lidere olan ihtiyacını vurgulamış oluyordular.

Bu görüşmede yalnızca sohbet edilmiş ve bir yıl sonra tekrar görüşmeye karar verilmişti. Bu altı kişi Medine'ye varınca halka Hz. Peygamber'i tanıttılar. Buna “Birinci Akabe Görüşmesi” denir.⁶⁴

1. Birinci Akabe Bîati

Birinci Akabe Görüşmesi'nden bir yıl sonra (621) Zilhicce ayında, içlerinde Birinci Akabe Görüşmesi'nde bulunan altı kişinin de yer aldığı on'u Hazrecli, ikisi Evsli on iki kişi söz verdikleri gibi Akabe'de (Mekke'nin iki kilometre yakınında bulunan Akabe adındaki bölgede) Hz. Peygamber'le buluştular.⁶⁵ Burada, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayacaklarına, hırsızlık ve zina yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, yalan ve iftiradan sakınacaklarına, Peygamber'e karşı gelmeyip emirlerine uyacaklarına dair Hz. Peygamber'e bîat ettiler. Yani getirdiği emir ve

⁶² İbn Hişâm, II, 38-39.

⁶³ İbn Hişâm, II, 38.

⁶⁴ Sariçam, s.111.

⁶⁵ İbn Sa'd, I, 202-203; İbn Hişâm, II, 39.

yasaklarda Hz. Peygamber'e itaat edeceklerine söz verdiler ve onunla sözleştiler. Bu olaya "Birinci Akabe Bîati" denir.⁶⁶

Hz. Peygamber, Medine halkına Kur'ân'ı ve dini öğretmesi ve henüz Müslüman olmayanları İslâm'a davet için Mus'ab b. Umeyr'ı gönderdi.⁶⁷ Mus'ab Medinelilere namaz kıldırıldı ve dinlerini öğretti.⁶⁸ Ayrıca onun bir yıl boyunca gösterdiği faaliyet sonucu Evs kabilesinin iki büyük kabile başkanının da aralarında bulunduğu pek çok Medineli ve bunların kabilesi olan Abdüşhel Oğulları'nın tamamı Müslüman oldu.⁶⁹

Bu durum, Hz. Peygamber'i son derece sevindirirken Mekkeli putperestleri de çok üzüyordu. Çünkü bu bîat, Hz. Peygamber'in Medine dönemi için atılan ilk adım demektir, aynı zamanda İslâm ve Müslümanlar için yeni bir yurt edinilmiş oluyordu.⁷⁰

2. İkinci Akabe Bîati

Peygamberliğin on üçüncü yılında (622) hac mevsiminde, ikisi kadın yetmiş beş Medineli Hz. Peygamber'le görüşmek üzere Mekke'ye geldiler. Bunlar asıl maksatlarını gizleyerek, görünüşte hac için gelmişlerdi.⁷¹ Ama esas gayeleri Hz. Peygamber'le görüşmek ve O'nu Medine'ye davet etmektir. Mekke'ye varınca Hz. Peygamber'e gizlice haber gönderdiler. Hz. Peygamber, amcası Abbas ile birlikte

⁶⁶ İbn Sa'd, I, 203; İbn Hişâm, II, 41-42; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 306; Sarıçam, s.111, 112; Hizmetli, s.204; Keskiöglü, s.28.

⁶⁷ İbn Hişâm, II, 42; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 306; Hizmetli, s.205; Keskiöglü, s.29.

⁶⁸ Hizmetli, s.205.

⁶⁹ Sarıçam, s.112.

⁷⁰ Önkâl, "Hicret", *DİA*, XVII, 459; Hizmetli, s.205.

⁷¹ İbn Hişâm, II, 47,49; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 306-307.

Akabe'ye geldi.⁷² Görüşme gizli yapıldı. Abbas, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali'yi kritik noktalara gözcü tayin etti.⁷³

Hz. Peygamber, Medinelilerden *“hicret ettiği takdirde kendisini, canlarını, mallarını, çocuklarını ve kadınlarını korudukları gibi koruyacaklarına, ona itaat edeceklerine, her türlü şartlarda mâlî yardımı yapacaklarına, iyiliği emredip kötülüğe engel olacaklarına, hiç kimseden çekinmeden hak üzere bulunacaklarına”* dair söz aldı.⁷⁴

Hz. Peygamber'in isteği üzerine, Medineli Müslümanlardan O'nunla irtibatı sağlamak için dokuzu Hazrec'den ve üçü Evs'ten olmak üzere on iki temsilci seçildi. Bu anlaşmaya “İkinci Akabe Bîati” denir.⁷⁵

Anlaşma yapan Medineliler kabilelerine dönerek gizlice İslâm'a davete başladılar. Sonunda Medine de içinde Müslüman olmayan ev yok denecek kadar azaldı.⁷⁶

Akabe Bîatları ile Müslümanların önünde yepyeni bir ufuk açıldı. Medineliler İslâm'a kucak açmış oldular.⁷⁷ Müslümanlar oraya gidip yerleşecekler ve dinlerini çekinmeden yaşayabileceklerdi.

⁷² İbn Sa'd, I, 205; İbn Hişâm, II, 49; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 307.

⁷³ Sarıçam, s.112.

⁷⁴ İbn Hişâm, II, 50-51; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 306.

⁷⁵ İbn Sa'd, I, 205-207; Sarıçam, s.112. Keskiöğlü, s.29.

⁷⁶ Hizmetli, s.205, 207.

⁷⁷ *Diyanet Dergisi*, (1981 Yıllığı), “*Hicret Özel Sayısı*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1981, Hüseyin Algül, *Akabe Hadisesi-Hicret ve Getirdikleri*, s. 41.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDİNE'YE HİCRET VE HİCRET RİVÂYETLERİNİN TESBİT VE TAHLİLİ

Bu bölümde, hicret olayının İslâm tarihi ve hadis kaynaklarında nasıl ele alındığını ve olayın sonraki nesillere aktarılması esnasında değişikliklere uğrayıp uğramadığını inceleyeceğiz.

I. İSLÂM TARİHİ KAYNAKLARINDA ve HADİS KAYNAKLARINDA HİCRET

A. HİCRET EDİLECEK YERİN MEDİNE OLUŞUNUN SEBEPLERİ VE HİCRETE HAZIRLIK

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Mekke müşriklerinin yaptıkları eziyet ve işkenceler, Birinci Bölüm'de de anlattığımız üzere, dayanılmaz hâle gelince Hz. Peygamber İslâm'ı yaymak için merkez olabilecek bir yurt arayışı içine girdi. Akabe Biatları ile planlı bir şekilde Medine'ye hicret için gerekli zemin hazırlanmıştı. Çünkü Medine stratejik bir öneme sahipti. Medine İslâmiyet'in çevreye kolayca yayılmasına imkân sağlayacak merkezi

bir konumda ve müdafaaya elverişli coğrafi bir yapıdaydı, ayrıca kervan yollarının üzerinde bulunmaktaydı.⁷⁹

Medine’de, İslâm’ın doğuşu sırasında Evs ve Hazrec kabileleri arasında çok eskilere dayanan şiddetli bir düşmanlık vardı. Bu iki kabile arasındaki son çarpışma hicretten beş veye altı yıl önce “*Buâs*” denilen yerde gerçekleşmişti. Gerek bu savaş, gerekse daha öncekiler her iki taraf için çok üzücü sonuçlar doğurmuştu. Bundan dolayı Evs ve Hazrec kabileleri, İslâmiyet’i tanıyınca bu yeni din sayesinde aralarındaki düşmanlığın kalkacağını ümit etmişlerdir. Bu nedenle “*Buâs Savaşı*”nın Medineliler’in İslâmiyet’e girişinde önemli bir rolü vardır. Nitekim; Âişe (r.anha) şöyle demiştir: “Buâs günü, Allah’ın kendi Rasûlü için hazırladığı bir gündür ki, bu muharebenin neticesi üzerine Rasûlullah (s.a.s.) Medine’ye hicret etmişti, Rasûlullah’ın hicreti esnâsında savaşan Evs ile Hazrecliler’in grupları dağılmış, şerifleri öldürülmüş ve yaralanmıştı. Bu perişanlık üzerine Allah savaşçıların (Ensâr’ın) İslâm camiasına girmeleri için bu günü Rasûlü’ne hazırlamıştır.”⁸⁰

Bunların yanında, Medine Yahudilerinin son peygamberin yakın bir zamanda çıkacağını haber vermeleri de halk arasında bir peygamber beklentisi doğurmuştu.⁸¹

Hz. Muhammed (s.a.s.)’in ve ailesinin, büyük dedesi Hâşim’den itibaren Medine’yle sıkı bağlantıları vardı. Peygamberimizin dedesi Abdülmuttalib’in annesi Hazrec’liydi. Amcası Abbas’ın Medinelilerle yakın dostluğu vardı. Ayrıca Peygamberimiz’in babası Abdullah’ın kabri de Medine’deydi. Bunlarla birlikte

⁷⁹ Said Havva, *el-Esas fi’s-Sünne(Siyretü’n-Nebeviyye-Hadislerle Hz.Peygamber’in Hayatı)*, Çev:Abdurrahim Ali Ural-Orhan Aktepe-M.Ahmet Varol-H.ahmet Özdemir-Recep Çetintaş, Aksa Yay., İstanbul 1991, I, 449; Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 460.

⁸⁰ Buhârî, V, 67, Menâkıbu’l-Ensâr, 46, hadis no: 3930. (Ayrıca; Buhârî, V, 30, Menâkıbu’l-Ensâr, I, hadis no: 3777); İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-Maâd*, I, 305.

⁸¹ Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, s.460.

Mekke'ye gelen ve Hz. Peygamber'le İkinci Akabe Biatını yapan Medinelî heyet, O'nu ve ashâbını Medine'ye çağırıldılar, Medine'ye göç etmeyi kabul ettiği takdirde Hz. Peygamber'i canlarından ve mallarından daha çok sevip koruyacaklarına söz verdiler.⁸²

Bütün bu etkenler sonucunda Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye göç etmek isteyenlere izin verdi.⁸³

Mekke'den Medine'ye göç etmek isteyenlere verilen izinden önce Medine'ye hicret eden olmuştu. Ebû Talib'in vefatı üzerine himayesiz kalan Ebû Seleme Abdullah b. Abdülesed yapılan eza ve cefaya dayanamayıp Akabe Biâtlarından bir yıl önce, karısı ve küçük oğlu Seleme'yle birlikte Medine'ye hicret etmek üzere yola çıkmıştı.⁸⁴ Fakat Ümmü Seleme, Mahzum Oğulları'nın diğer kolundan, Muğir Oğulları'ndandı. Ailesinden bazıları onun Mekke dışına çıkmasını engellediler ve zorla Mekke'ye döndürdüler. Ebû Seleme daha sonra bir yolunu bulurum düşüncesiyle, pek ses çıkarmadı. Nitekim Ümmü Seleme'nin yakınları olayı duyunca çok kızdılar, kendilerinin vesayeti altında olduğunu söyledikleri kızlarını onlardan alıp henüz Müslüman olmamış Osman b. Talha'nın yoldaşlığında Medine'ye gönderdiler.⁸⁵ Ümmü Seleme, o sırada Medine yakınlarındaki Kuba'da bulunan kocası Ebû Seleme'ye kavuştu. Böylece, Ebû Seleme ve karısı Ümmü Seleme ile oğlu Seleme, Mekke'den Medine'ye göç eden ilk Müslüman aile oldu.⁸⁶ Buhârî, Birinci Akabe Biatından sonra Medine'ye İslâm'ı tebliğ için gönderilen Mus'ab b.

⁸² Hizmetli, s.210, 211; Sarıçam, s.117.

⁸³ İbn Sa'd, I, 210; İbn Hişâm, II, 76-77; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 307..

⁸⁴ İbn Sa'd, I, 210; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 307; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, thk. Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, Beyrut, 1379, Dâr'u'l-Marife, VII, 227; İbn Seyyidinnâs, I,173; Önkâl, "*Hicret*", *DİA*, XVII, 460

⁸⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 307.

⁸⁶ İbn Hişâm, II, 77-78; Önkâl, "*Hicret*", *DİA*, XVII, 460; Hizmetli, s.211.

Umeyr⁸⁷ ile Abdullah b. Ümmü Mektûm'u ilk muhacirler⁸⁸ olarak kabul eder.⁸⁹ Hz. Peygamber'in izninden sonra Medine'ye ilk defa Âmir bin Rebîa ve hanımı Leylâ bint Ebû Hasme göç ettiler⁹⁰; onların arkasından da Hz. Ömer (r.a.) de dâhil olmak üzere diğer sahâbîler gruplar halinde gitmeye başladılar.⁹¹ İlk hicret kâfilelerinde Hz. Peygamber'in kuzenlerinden bazıları, Cahş bin Umeyme'nin oğulları ve kızları, Abdullah, kardeşi Ebû Ahmed ve Zeyneb ile Hanne adındaki iki kız kardeşi vardı. Onlarla birlikte Abduşşems kabilesinin eski müttefiklerinden Esed Oğulları'na mensup bazı kişiler de göç ettiler.⁹² Hz. Osman (r.a.) hanımı Hz. Rukiyye'yi, Hz. Ömer (r.a.)'de hanımı Zeyneb'i, kızı Hafsa ve oğlu Abdullah'ı yanlarında götürdüler. Hafsa'nın kocası Huneys de onlarla beraberdi. Hz. Peygamber'in yeğenlerinden Tulaybe ve Zübeyr de ilk hicret kfilesinde bulunanlardandı.⁹³ Hicret genellikle gizlice yapılmıştır; çünkü Mekkeliler hicret eden Müslümanlara ellerinden geldiğince engel olmaya çalışıyorlar, hatta yakaladıkları akrabalarını hapsediyorlardı. Yalnız Hz. Ömer (r.a.)'in, Kâbe'yi tavaf ettikten ve iki rek'at namaz kıldıktan sonra müşriklere meydan okuyarak alenen yola çıktığı bilinmektedir. Böylece ashabın büyük çoğunluğu kısa sürede Medine'ye göç etti; geride sadece Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve bunların aileleri, Hz. Ali (r.a.) ve annesi, ayrıca hicrete güç

⁸⁷ İbn Seyyidinnâs, I, 173.

⁸⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 311; Ebu'l-Hasan, Ali b. Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Gâbe Fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâr'ul-Kütüb'ül-İlmiyye, y.y. 1415, III, 317.

⁸⁹ Buhârî, V, 65, Menâkibü'l -Ensâr, 46, hadis no:3924; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 311; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 228.

⁹⁰ İbn Sa'd, I, 210; İbn Hişâm, II, 78; İbn Seyyidinnâs, I,173.

⁹¹ İbn Hişâm, II, 84-85.

⁹² İbn Hişâm, II, 78-81; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I,311.

⁹³ İbn Hişâm, II, 84; İbn Sa'd, I, 210-211; Ebû Câfer Muhammed bin Cerîr Taberî, *Târihu't-Taberî*, Dâru't-Türâs, Beyrut, 1387, II.Baskı, II, 331; Muhammed *Hamidullah İslâm Peygamberi*, çev.: M.Said Mutlu, İrfan Yay., İstanbul 1972, I, 121-124 vd.; Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII, 460.

yetirememiş, hasta veya gidişleri engellenerek aileleri tarafından hapsedilmiş⁹⁴ belli kişilerle kalmıştı.⁹⁵

Hiz. Peygamber, Hiz. Ali (r.a.) ve hicret edemeyen Müslümanlar dışında, bütün Mekke Müslümanlar hicret edince Hiz. Ebû Bekir (r.a.) hicret için Hiz. Muhammed (s.a.s.)’den izin istedi. Peygamberimiz ise ona:

“Acele etme ya Ebû Bekir; belki Allah sana bir yol arkadaşı verir.” dedi. Hiz. Ebû Bekir, o arkadaşın kendisi olmasını umut ediyordu.⁹⁶

Hiz. Peygamber’in diğer Müslümanlarla son ana kadar hicret etmemiş olması, Mekke müşriklerinin onun hicretine engel olma ihtimali ile açıklanabilir. Çünkü Mekke müşrikleri, onun bir başka kabile ile birleşmesinin kendilerinin aleyhine gelişmelere yol açacağını tahmin edebiliyorlardı.⁹⁷ Kureyş müşrikleri; İslâm’ın Medine’de yayılmasından ve Müslümanların oraya hicret etmesinden rahatsız oluyorlardı. Esasında müşrikler Medine’ye hicrete temelden karşıydılar. Nitekim bu yüzden Akabe Biatları gizlice yapılmış, Hiz. Ömer hariç diğer Müslümanlar gizlice hicret etmişlerdi. Mekke’den hicret eden Müslümanların Medine’de korunduklarını, tutunduklarını, Medineli Müslümanlarla birleşip kuvvetlendiklerini görünce, Hiz. Peygamber’in de bir gün hicret edip onların başına geçebileceğini ve kendilerine karşı savaşarak tehlike oluşturabileceğini düşünerek telâşa düştüler.⁹⁸ Zira Müslümanların Medine’ye hicret edip orada güçlenmeleri, Mekkeliler için siyâsî ve ekonomik açıdan tehlike arz ederdi. Medine, Mekke’yi Suriye’ye bağlayan kervan

⁹⁴ Örneğin, o günlerde hâlâ Müslüman olmamış Amr İbnü’l-Âs’ın Hişam adlı kardeşi Müslüman olmuştu. O da ashâb ile hicret etmek isteyince bunu duyan Mekkeliler, onu hapse attılar.

⁹⁵ İbn Sa’d, I, 211; Darîr, II, 407.

⁹⁶ İbn Sa’d, I, 212; Taberî, *Târihu’l-Ümem ve’l-Mülûk*, IV,201; İbn Hişam, II, 92; İbn Seyyidinnâs, I, 177; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğâbe*, III, 316.

⁹⁷ Sarıçam, s.117.

⁹⁸ İbn Sa’d, I, 211-212; Önkâl, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 460.

yolu üzerinde yer aldığından, Kureyş'in ticârî hayatı ve her şeyden önce Mekke'nin dış güvenliği tehlikeye girmiş olurdu. ⁹⁹

Bütün bunlar Kureyş müşriklerini düşündürüyordu. Gerekli önlemleri almak üzere müşriklerin ileri gelenleri Hz. Peygamber'in atalarından Kusay b. Kâ'b'ın inşâ ettiği Dârü'n-Nedve adını taşıyan evinde toplanmayı kararlaştırdılar. ¹⁰⁰

Kureyş'in ileri gelenleri, öteden beri önemli işleri, ancak bu konakta toplanıp konuşur ve karara bağlarlardı. ¹⁰¹

Kureyş müşrikleri, kararlaştırılan günde Dârü'n-Nedve'de toplandılar ve konuyu tartıştılar. ¹⁰² Alınacak kararlar duyulmasın, kimsenin haberi olmasın diye toplantıya, Hâşimoğulları ailesinden Ebu Leheb'den başkasını ve güvenmedikleri kimseleri almadılar. Toplanan kişilerin sayısı yüzü bulmuştu. ¹⁰³ Toplantı son derece gizlilik içerisinde yapıldı. Toplantıda çeşitli görüşler ileri sürüldü, tartışıldı. Toplantıda başlıca üç görüş üzerinde durdular. Bunlardan birincisi; Hz. Muhammed (s.a.s.)'i hapse atıp zincire vurmak ve ölünceye kadar burada tutmaktı. Fakat Müslümanların gelip onu kurtarabileceği ihtimali göz önüne alınarak bu fikir beğenilmedi. İkinci görüş ise; Hz. Muhammed (s.a.s.)'i bağlayıp Mekke'den sürmek ve bir daha onu Mekke'ye sokmamaktı. Sürgün edildiği yerde bir çevre oluşturarak Mekke'yi ele geçireceği düşüncesiyle de bu görüşü kabul etmediler. Üçüncü ve en korkunç teklif Ebu Cehil tarafından ortaya atıldı. Bu teklife göre; her kabileden birer tane güçlü kuvvetli genç seçilip ellerine keskin birer kılıç alarak, tek bir kişinin vuruşu gibi hep birlikte Hz. Muhammed (s.a.s.)'in üzerine saldıracaklar ve onu

⁹⁹ Sarıçam, s.117; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi-Hz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet*, Şamil Yay., İstanbul 1981, Mekke Devri, s.399.

¹⁰⁰ İbn Sa'd, I, 212; İbn Hişâm, II, 92-93; İbn Seyyidinnâs, I,177; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 315.

¹⁰¹ İbn Hişâm, II, 93. Dâr-ün Nedve; Mekke'de Kusay'ın, oturmak için Kâbe yanında yaptırdığı, kapısı Kâbe'ye bakan ilk konaktı.

¹⁰² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 307.

¹⁰³ İbn Hişâm, II, 93.

öldüreceklerdi. Böylece kimin vurduğu belli olmayacaktı. O zaman Hâşimoğulları tüm kabilelere karşı kan davasına kalkışamayacaklar ve diyete razı olmak zorunda kalacaklardı. Diyeti de bütün kabileler ortaklaşa olarak ödeyeceklerdi. Ebu Cehil'in bu teklifi oy birliği ile kabul edilerek uygulanmasına karar verildi.¹⁰⁴

Bazı İslâm tarihi kaynaklarında İblîs'in, ağır elbise giyinmiş, yakışıklı, cin fikirli bir ihtiyar kişi suretinde toplantıya katıldığı ve “Necid halkından bir ihtiyarım. Toplantı olacağını iştim. Toplantıda sizinle bulunup konuştuklarınızı dinlemek, yerinde görmediğim görüşler olursa, mütâlamı bildirmek istiyorum.” dediği anlatılmaktadır.¹⁰⁵

Kaynaklarda İblîs olduğu ifade edilen bu Necidli ihtiyarın toplantıda öne sürülen teklifleri değerlendirip itiraz ettiği ancak Hz. Peygamber'i öldürme teklifini kabul ettiği kaydedilmektedir.¹⁰⁶

Kendisini, Necidli bir şeyh gibi tanıtan ve kaynaklarda çoğunlukla insan sûretine girmiş İblîs diye anılan, suikast toplantısında birinci derecede rol alan adamın, Kureyş müşriklerinden Velid b. Muğîre ile yeğeni Ebu Cehil tarafından kendi görüşlerini benimsetmek için toplantıya tarafsız bir hakem sıfatıyla sokulmuş olması akla gelmektedir.¹⁰⁷

Günümüz eserlerinden T.D.V. İslâm Ansiklopedisi ise, çeşitli siyer kitaplarında yer alan “İblîs'in Necidli bir ihtiyar kılığında gelerek toplantıya katıldığı

¹⁰⁴ İbn Sa'd, I, 212; İbn Hişâm, II, 94-95; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 307-308; İbn Seyyidinnâs, I,178; Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s.401-403; Önkal, “Hicret”, *DİA*, XVII, 460.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, I, 212; İbn Hişâm, II, 93; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 307-308; İbn Seyyidinnâs, I, 177; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-İslâm Tarihi*, çev: M. Beşir Eryarsoy, Bahar Yay., İstanbul 1985, II, 103.

¹⁰⁶ İbn Sa'd, I, 212; İbn Hişâm, II, 94-95; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308.

¹⁰⁷ Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s.401-403.

ve alınan kararlarda etkili olduğu” şeklindeki ifadelere itibar edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir.¹⁰⁸

Haşimîler aleyhinde kararlar alınacağı için Mekke'nin sadece büyük kabile şeflerinin katıldığı, müşrik Haşimîler'in bile alınmadığı çok gizli bu toplantıya, adı sanı bilinmeyen, Mekkelilerin hiç birinin tanımadığı bu şahsın katılmasını kabul etmek, Mekke siyasi yapısı ve Dâru'n-Nedve'nin işleyişi açısından kabul edilebilir bir durum olarak gözükmemektedir. Şeytanın Dâru'n-Nedve'de Mekke'nin kabile dengelerini bilen bir eda ile yorumlarda bulunması, Hz.Peygamber hakkında Mekkelilerden daha iyi bir şekilde analizler yapması karşısında Mekke liderlerinin buna müdahale edip “Kimsin? Nerden geldin? Bu bilgileri nereden biliyorsun? gibi sorular sorması gerekirdi. Bu soruları sormak bir yana, rivâyetlere göre Şeytan gâyet uzman bir şekilde akıl veriyor, Mekkeliler de itirazsız hep onu tasdik ediyorlar. Meseleye bu açıdan da bakılmalıdır.¹⁰⁹

Müşriklerin Dâru'n-Nedve'de almış oldukları kararlara Kur'ân-ı Kerîm de şöyle işaret etmektedir¹¹⁰:

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ.

“Hatırla ki, kâfirler seni tutup bağlamak veya öldürmek yahut seni yurdundan (Mekke'den) çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarken Allah da onlara tuzak kuruyordu. Çünkü Allah tuzak kuranların en iyisidir.”¹¹¹

¹⁰⁸ Önkal, “Hicret”, DİA, XVII, 460.

¹⁰⁹ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak-Mekke Yılları*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2008, 167-168.

¹¹⁰ İbn Hişâm, II, 96; İbn Seyyidinnâs, I, 179; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 236.

¹¹¹ Enfâl 8/30.

Allah Teâlâ, müşriklerin bu korkunç kararını Cebrâil (a.s.) aracılığı ile Hz. Peygamber'e bildirmiş ve hicret için kendisine izin vermişti.¹¹² Kureyş'in suikast teşebbüsüne dair karar aldıkları haberini komşularından duyup Hz. Peygamber'e haber veren kişinin, Abdülmüttalib'in kardeşinin kızı Rukayka bint Sayfiy olduğu da kaynaklarda kaydedilmiştir.¹¹³

Hız. Peygamber, durumdan haberdar olur olmaz derhal Medine'ye hicret etmeye karar verdi. Hemen bir öğle vakti Hız. Ebû Bekir' in evine geldi. Bildirildiğine göre; Peygamberimiz Hız. Ebû Bekir' in evine her gün, ya akşam ya da sabah vakitlerinde uğrardı. Bu defa öğle vakti sıcağında, hiç gelmediği bir saatte gelince Hız. Ebû Bekir: "Vallahi, Rasûlullah, önemli bir iş olmadıkça bu saatte hiç gelmezdi." dedi veya başka bir rivâyette Hız. Peygamber, Hız.Ebû Bekir'i uykudan uyandırdı.¹¹⁴ Alışık bir vakitte olmayan bu ziyaretin önemli bir konuda görüşmek için olduğunu anladı. Hız. Peygamber; Hız. Ebû Bekir'e "Yanında kim varsa dışarı çıkar, önemli bir şey görüşeceğim." dedi. Evde Hız.Aişe, kız kardeşi Esmâ vardı. Hız. Ebû Bekir; "Yabancı yok, ey Allah'ın Resûlü." dedi. Bunun üzerine Hız. Peygamber; "Medine'ye hicret için bana izin verildi." dedi. Hız. Ebû Bekir, "Yâ Rasûlullah, ben de seninle birlikte miyim?" diye sordu. Hız. Ebû Bekir, Peygamberimizin önceden va'd ettiği gibi "Evet" cevabını aldı.¹¹⁵

Hız. Ebû Bekir, bu habere çok sevindi. Hatta Hız. Âişe sevinçten Hız. Ebû Bekir'in ağladığını söylemiştir.¹¹⁶ Dört aydan beri hicret için beslediği ikiz devesi

¹¹² İbn Sa'd, I, 212; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; İbn Seyyidinnâs, I, 178-179; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 315; Önkâl, "Hicret", *DİA*, XVII, 460; Sarıçam, s.118.

¹¹³ Muhammed İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübra*, thk.: Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1990, I. Baskı, VIII, 41.

¹¹⁴ İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 316.

¹¹⁵ İbn Sa'd, I, 212; İbn Hişâm, II, 97; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; İbn Seyyidinnâs, I, 181; Buhârî, V, 58-60, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3905.

¹¹⁶ İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 316.

vardı. Bunlardan birisini hemen Hz. Peygamber'in emrine vermek istedi.¹¹⁷ Hz. Peygamber ise deveyi ancak bedelini ödemek sûretiyle kabul edebileceğini söyledi. Hz. Ebû Bekir bunu reddettiysen de başka çaresinin olmadığını anlayınca devenin bedelini kabul etti. Hz. Peygamber'in "Kasvâ" diye anılan devesi budur.¹¹⁸

Burada bir nokta dikkatlerimizi çekmektedir: Yüce Peygamberimizin, en sevdiği dostu Hz. Ebû Bekir'in kendisi için hazırladığı deveyi dahi ücretini ödemediğini söylemesi oldukça mânidardır. Bu durum, kendisinin bulunduğu "Peygamberlik" gibi yüce bir makamı asla bir fayda ya da suistimal mercii olarak kullanmadığının belki de en küçük örneklerinden biridir. Peygamberimiz, bu davranışıyla bir liderin, yöneticinin nasıl davranması gerektiği noktasında da bizleri uyarmaktadır.

Hz. Ebû Bekir'in kızları Esmâ ve Âişe yolculuk için hazırlık yaptılar. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir, yol kılavuzluğu ile için bu konuda ünlü olan Abdullah b. Üreykıt adlı kişiyi kiraladılar. Abdullah b. Üreykıt, o sıralarda henüz İslâm'ı kabul etmemişti, fakat hem başarılı bir kılavuz hem de güvenilir bir kişiydi. Hz. Ebû Bekir, develeri Abdullah b. Üreykıt'a teslim edip, üç gün sonra Sevr dağıının eteğinde buluşmak üzere sözleştiler.¹¹⁹

2. Hadis Kaynaklarında

¹¹⁷ İbn Seyyidinnâs, I, 181.

¹¹⁸ İbn Sa'd, I, 212; İbn Hişâm, II, 98, 100; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; Belâzûrî, I, 259.

¹¹⁹ İbn Hişâm, II, 98; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s.404; Önkâl, "Hicret", *DİA*, XVII, 460.

Hız. Peygamber ashabına İkinci Akabe Biâtından sonra Mekke'den Medine'ye göç etmek isteyenlere izin verirken şu sözleri buyurdu:

1.Rivâyet:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، قَالَ ابْنُ شَهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ

الرُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ.....

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْمُسْلِمِينَ: إِنِّي أَرَيْتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ ذَاتَ

نُخْلٍ بَيْنَ لَابَتَيْنِ وَهُمَا الْحِرْتَانِ فَهَاجِرٌ مِنْ هَاجِرٍ قَبْلَ الْمَدِينَةِ

“Sizin hicret edeceğiniz yerin iki kara taşlık arasında hurmalık bir yer olduğu bana gösterildi.” Peygamber'in bu sözü ve teşviki üzerine Medine tarafına hicret edenler hicret etmişti.¹²⁰

Buhârî, Menâkibü'l-Ensâr'da yukarıdaki rivâyeti zikrederek hicret bölgesi olarak Medine'nin seçilmesinde coğrafi ve stratejik faktörlerin ötesinde vahy kaynaklı bir etkenin var olduğuna işaret etmiştir. Bu rivâyet İslâm tarihi kaynaklarında da geçmektedir.

“iki kara taşlık arasında hurmalık bir yer” “ذَاتَ نُخْلٍ بَيْنَ لَابَتَيْنِ وَهُمَا الْحِرْتَانِ”

ifadesinden bu yerin Medine olduğu anlaşılıyor. Bu rivâyetle, Habeşistan'a hicret eden bazı kimseler, Medine'ye hicret etmişlerdir. أَرَيْتُ ifadesinde, hemze ötreli yani

¹²⁰ Buhârî, V, 58-60, Menâkibü'l-ensâr, 45, hadis no:3905; Abdurrezâk b. Hemmam, es-San'ânî, *el-Musannef*, tah. Habiburrahman el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1403, II. Baskı, V, 387, hadis no:9743.

meçhûl sigadadır. لابتان, لابة'nin tesniyesi, الحرتان, حره'nin tesniyesidir ve habere derc edilmiştir.¹²¹

Bazı kaynaklara göre; Hz. Peygamber'e Medine, rüyasında gösterilmişti.¹²²

İbn Hacer'e göre ise rivâyette geçen rüya, rivâyetin geçtiği bu babın başında Ebû Mûsâ'dan gelen rivâyetteki rüyadan farklıdır. Bu rüyada, Hz. Peygamber, gösterilen yerin Medine olup olmadığına tereddüt ediyordu. İbnü't-Tîn, bu rüyada gösterilen yerin özelliklerinin, hem başka bir yerin hem de Medine'nin özellikleri olabileceğini ifade etmiştir. Rivâyette geçen bu rüyada ise gösterilen yerin Medine olduğu Hz. Peygamber tarafından anlaşılmıştır.

Bu rivâyet, aşağıda zikredeceğimiz hicret yolculuğuyla ilgili rivâyet içerisinde yer almaktadır.

2. Rivâyet:

أَخْبَرَنَا الْقَاسِمُ بْنُ الْقَاسِمِ السِّيَّارِيُّ بِمَرَوْ ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَلَالٍ، ثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ

شَقِيقٍ، ثَنَا عَيْسَى بْنُ عَبْدِ الْكِنْدِيِّ، عَنْ غَيَّالَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَامِرِيِّ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ

نَرِيرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحَى إِلَيَّ أَيُّ هَؤُلَاءِ الْبِلَادِ الثَّلَاثِ نَزَلَتْ فِيهَا دَارُ

هَجْرَتِكَ: الْمَدِينَةُ أَوِ الْبَحْرَيْنِ أَوْ قَنْسَرِينَ

el-Hâkim'in Cerîr(r.a)'den rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber, şöyle buyurmuştur:

¹²¹ Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, Bedruddin Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y., XVIII, 354; XXV, 121; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, thk. Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, Beyrut, 1379, Dâr'u'l-Marife, VII, 234

¹²² İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 234; Darîr, II, 404.

“Allah(c.c.) bana şöyle vahyetti: Bu üç beldeden hangisine konuk olursan, orası senin hicret yurdundur. Medine veya Bahreyn¹²³ veya Kınserîn.^{124»125}

Hâkim, “Buhâri ve Müslim’in şartına göre bu hadis sahîhdir. Ancak, onlar tahric etmemişlerdir,” der. Zehebî de buna muvafakat eder.¹²⁶

Tirmizî de aynı rivâyeti farklı varyantla ifade ettikten sonra, “bu garib bir hadis olup, onu yalnızca el-Fadl b. Mûsa kanalından nakledildiğini bilmekteyiz”¹²⁷ değerlendirmesini yapmaktadır.

Hâkim ve Zehebî’nin sahih görmelerine karşın, Tirmizî’nin onu garib görmesi mânidardır. Şam bölgesinde bir şehir olduğu söylenen Kınserîn ve Bahreyn’in rivâyette olduğu gibi Allah’ın vahyiyle Medîne’ye alternatifler olarak sunulması, rivâyetin metni karşısında duraksamamız için yeterlidir. Kaldı ki, Buhârî’nin zikrettiği rivâyetlere de muhâlif gözükmektedir.¹²⁸

3. Rivâyet:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ أَسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي

بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، أَرَاهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ أَبِي أَهَاجِرٍ مِنْ

مَكَّةَ إِلَى أَرْضِ بَهَا نَخْلٍ، فَذَهَبَ وَهَلِيَ إِلَى أَنَّهَا الْيَمَامَةُ، أَوْ هَجَرٌ، فَإِذَا هِيَ الْمَدِينَةُ يَشْرَبُ...»

¹²³ Bahreyn, Suudî arabistan’ın doğusunda kalmaktadır.

¹²⁴ Kınserîn, Haleb’e yakın bir beldedir.

¹²⁵ Hâkim, Ebû Abdullah en-Neysabûri, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, tah.: Mustafa Abdulkâdir Ata, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1990, I. Baskı, III, 3, hadis no:4258. Ayrıca farklı bir varyantı Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, es-Sünen, tah. Ve Ta’lik: Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuad Abdulbâki, İbrahim Utve, Mısır, 1975, II.Baskı, V, 721-722, Menâkıb, 67, hadis no:3923.

¹²⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 3, hadis no:4258.

¹²⁷ Tirmizî, V, 721-722, Menâkıb, 67, hadis no:3923.

¹²⁸ Bünyamin Erul, Sahabenin Sünnet Anlayışı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996.

Ebû Musâ, Hz.Peygamber'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ben rüyamda kendimi Mekke'den hurmalıkları olan bir yere hicret ederken gördüm. (Önce) o yerin Yemâme yahud Hacer olduğunu sandım. Bir de gördüm ki o yer, cahiliyette Yesrib denilen Medine imiş...”¹²⁹

Şu halde işin aslı, Yüce Allah'ın Nebîsi ile iletişimi, rüyasında gösterilmek şeklinde olmuştur. İlk zikredilen rivâyet ve bu rivâyet, hem sened itibâriyle daha sahih, hem de mânâ itibariyle 2.rivâyete göre daha uygundur. Dolayısıyla Erul, Hz.Peygamber'e hicret yurdu olan Medine'nin rüyada gösterildiğini ifade eden rivâyetleri, direkt olarak vahyedildiği bildirilen rivâyetlere tercih etmektedir. Söz konusu olan rivâyetin uydurma olmasa bile, büyük bir ihtimalle râvilerin yanlış algılama ve farklı anlatımlarının bir ürünü olabileceğini ifade etmektedir.¹³⁰

4. Rivâyet:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ حَدَّثَنَا شَرِيحُ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَوْسُفَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ

قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يُحَدِّثُ قَالَ ابْتِاعَ أَبُو بَكْرٍ مِنْ عَازِبٍ رَحْلاً فَحَمَلْتُهُ مَعَهُ قَالَ فَسَأَلَهُ عَازِبٌ عَنْ

مَسِيرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَخَذَ عَلَيْنَا بِالرَّصَدِ ، فَخَرَجْنَا لَيْلاً ، فَأَحْشَنَّا لَيْلَتَنَا

وَيَوْمَنَا حَتَّى قَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ ، ثُمَّ رَفَعَتْ لَنَا صَخْرَةً ، فَاتَيْنَاهَا وَلَهَا شَيْءٌ مِنْ ظِلِّ قَالَ فَفَرَشْتُ

لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَوْةً مَعِيَ ، ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

¹²⁹ Buhârî, IV, 203, Menâkib, 25, hadis no:3622; Buhârî, IX, 41, Ta'bir, 39, hadis no:7035; Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccac, *es-Sahih*, tah.:M.Fuad Abdulbâki, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., IV, 1779, Ru'yâ, 20, hadis no:22728(5933); İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *es-Sünen*, tah.: M. Fuad Abdulbâkî, Dâru İhyâ-i Kütübü'l-Arabiyye, y.y., t.y., II, 1292, Ta'bîru'r-Ru'yâ, 10, hadis no:3921.

¹³⁰ Erul, s.166-167.

فَانْطَلَقْتُ أَنْفُضُ مَا حَوْلَهُ ، فَإِذَا أَنَا بِرَاعٍ قَدْ أَقْبَلَ فِي غَنِيمَةٍ يُرِيدُ مِنَ الصَّخْرَةِ مِثْلَ الَّذِي أَرَدْنَا
فَسَأَلْتُهُ لِمَنْ أَنْتَ يَا غُلَامُ فَقَالَ أَنَا لِفُلَانٍ . فَقُلْتُ لَهُ هَلْ فِي غَنَمِكَ مِنْ لَبَنٍ قَالَ نَعَمْ . قُلْتُ لَهُ
هَلْ أَنْتَ حَالِبٌ قَالَ نَعَمْ . فَأَخَذَ شَاةً مِنْ غَنَمِهِ فَقُلْتُ لَهُ انْفُضِ الصَّرْعَ . قَالَ فَحَلَبَ كُثْبَةً مِنْ
لَبَنٍ ، وَمَعِيَ إِدَاوَةٌ مِنْ مَاءٍ عَلَيْهَا خِرْقَةٌ قَدْ رَوَّأَتْهَا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَبَّيْتُ عَلَى
اللَّبَنِ حَتَّى بَرَدَ أَسْفَلُهُ ، ثُمَّ أَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ اشْرَبْ يَا رَسُولَ اللَّهِ . فَشَرِبَ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى رَضِيَ ، ثُمَّ ارْتَحَلْنَا وَالطَّلَبُ فِي إِثْرِنَا .

Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ b. Âzib(r.anh)'den işittim, tahdîs edip şöyle dedi: Ebû Bekir, babam Âzib'den bir binek devesi satın aldı. Ben o deveyi Ebû Bekir'le beraber onun evine götürdüm. Râvî dedi ki: Bu sırada Âzib, Ebû Bekir'e, Rasûlullah'ın hicret yürüyüşünü sordu. Ebû Bekir şöyle dedi: Üzerimize gözcüler gönderildi. Biz (üç gün sonra) geceleyin (mağaradan) yola çıktık. O gecemizi ve gündüzümüzü sür'atle yürüdük. Nihayet güneş gündüzün ortasına gelip dikildi. O sırada gözümüze büyük bir kaya göründü. Onun yanına geldik. Onun biraz gölgesi vardı. Ebû Bekir dedi ki: Ben Rasûlullah için beraberimde bulunan bir postekiye yere döşedim. Sonra Peygamber onun üzerine yattı. Ben de çevrede ne var ne yok bakıp araştırmak üzere gittim. Bu sırada bir çobanla karşılaştım ki, çoban küçük koyun sürüsü içinde bizim istediğimiz gibi o kayanın gölgesinden faydalanmak isteyerek, ona doğru gelmektedir. Ben çobana: — Sen kimin çobanısın ey delikanlı? diye sordum. O: — Fulân kimsenin çobanıyım, dedi. Ben ona: — Senin koyunlarında süt var mı? dedim. O: — Evet vardır, dedi. Ben ona: — Süt sağar mısın? dedim. O: —

Evet sağarıım, dedi ve sürüsünden bir koyun tuttu. Ben ona: — Memesi üzerindeki kıl, toprak ve pislikleri temizle, dedim. Ebû Bekir dedi ki: Çoban biraz süt sağdı. Benim yanımda da Rasûlullah'ın su içtiği deriden bir su kabı bulunuyordu ve ağzı üzerinde bir bez parçası vardı. Sütün üzerine biraz da su döktüm, hattâ kabın aşağısı biraz soğudu. Sonra bunu Peygamber'e getirdim de: — Yâ Rasûlallah, bu sütü iç! dedim. Rasûlullah içti, ben de bundan hoşnûd oldum. Sonra hareket ettik. Arayıcılar bizim izimiz üzerindeydiler.¹³¹

Râvi zinciri şu şekildedir:

Ebû Bekir Abdullah b. Ebî Kuhâfe Osman b. Âmir el-Kureşî et-Teymî¹³²- Bera b. Azîb b. Hârîs¹³³-Ebû İshak es-Sebî¹³⁴- Yusuf b. İshâk b.Ebî

¹³¹ Buhârî, V, 64, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3917.

¹³²Dört büyük halifenin ilkidir. Künyesi Abdullah b. Osman b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Saîd b. Teym b. Murra et-Teymî'dir. Kaynaklarda adından çok Atîk lakabıyla anılmıştır. "Güzel, soylu, eski, azat edilmiş" gibi mânalara gelen bu lakabın ona annesi tarafından verildiği veya çok eskiden beri hayır yaptığı, yüzü ve ahlâkı güzel olduğu yahut da soyunda ayıplanacak bir husus bulunmadığı İçin Atîk diye anıldığı rivayet edilmekle birlikte Hz. Peygamber'in. "Sen Allah'ın cehennemden azat ettiği kimsesin"¹³² şeklindeki iltifatna mazhar olduktan sonra bu lakapla anılmaya başlandığı bilinmektedir. Câhiliye döneminde Abdü'l-Kâ'be olan adının müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından Abdullah olarak değiştirildiği veya ailesinin böyle adlandırdığı rivâyet edilir.¹³² Ancak onun en meşhur lakabı Sıddîk'tir. "Çok samimi, çok sadık" anlamına gelen bu lakap kendisine, mi'rac olayı başta olmak üzere gaybla İlgili haberleri hiç tereddütsüz kabul ettiği için bizzat Resûl-i Ekrem tarafından verilmiş ve İslâm literatüründe bununla şöhret bulmuştur. İlk Müslümanlardandır. Mekke döneminde İslâmiyet'in yayılmasında Hz. Ebû Bekir'in Kureys'in ileri gelenlerinden biri olmasının büyük tesiri vardır.¹³² Hz. Ebû Bekir hadislerin rivayetine önem verir, Resûl-i Ekrem'den bizzat duymadığı bir hadisi rivayet eden sahâbîlerden bunu Rasûlullah'ın söylediğine dair şahit getirmesini istediği olurdu. Onun Hz. Peygamberin hadislerinden 500 kadarını bir kitapta toplattığı, fakat hadisleri toplayanın bazı yanlışlıklar yapmış olabileceği düşüncesiyle bunları imha ettiğine dair rivayeti Zehebî doğru bulmamaktadır. Zehebî'nin, "Allah bilir ya bu haber sahih değildir" ifadesi Muhammed Hamîdullah tarafından Hz. Ebû Bekir'in sözü olarak nakledilmiş ve onun hadis rivayet etmeyi doğru bulmadığı şeklinde yanlış anlaşılmıştır. Bu sözün Ebû Bekir'e ait olmadığı Kenzül-'ummâl'de açıkça görülmektedir. Hz. Ebû Bekir'in Resûl-i Ekrem'den 142 hadis rivayet etmesi, onun hadislerin rivayetine ve toplanmasına karşı olduğu İddiasını çürütmeye yeterlidir. Bu hadislerin altısı hem Buhârî hem Müslim'de, ayrıca on biri sadece Buhârî'de, biri de Müslim'de yer almaktadır. Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği 142 hadis, Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî tarafından Müsnedü Ebî Bekiri's-Sıddîk adıyla bir araya getirilmiştir. Hz. Ebû Bekir'den hadis rivayet eden meşhur sahâbîler arasında oğulları Abdurrahman ve Muhammed, kızları Âişe ve Esmâ ile Hz. Ömer, Osman, Ali, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Zeyd b. Sabit. Ebû Hüreyre, Abdullah b. Amr zikredilebilir. Hz. Ebû Bekir'in az hadis rivayet etmesini, onun hadis nakletme ihtiyacının fazlaca hissedilmediği, herkesin Hz. Peygamberi çok canlı bir şekilde hatırladığı bir devirde yaşaması ve halifelik döneminin çok kısa olmasıyla izah etmek mümkündür. Ölümü 13'tür.(bkz. Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, *Takribü't-Tehzîb*, tah, Muhammed Avvâme, Suriye, 1986, Daru'r-Reşid, 313; *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut, 1984, Dâr'u'l-Fikr V, 276; Ebû'l-Haccac, Yusuf b. Zekiy Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, thk.

**İshâk es-Sebü¹³⁵- İbrahim b. Yusuf b. İshâk es-Sebü¹³⁶- Şüreyh b.Mesleme¹³⁷-
Ahmed b. Osman b. Hakîm el-Evdî¹³⁸.**

Bu rivâyet; merfû, muttasıldır. Sened yönünden sıhhatlidir.

Bu rivâyetin tahriri dipnotta gösterilmiştir.¹³⁹

Değerlendirmesi:

İbn Hacer, Hz.Ebü Bekir'in rivâyette zikredilen bineği, Âzib'ten 13 dirheme satın aldığını aktarmaktadır.¹⁴⁰ Zikrettiğimiz rivâyette geçen رَحَلًا kelimesi, burada deve için kullanılmıştır.¹⁴¹

Beşâr Avvâd Ma'ruf, Beyrut, 1980, Müessesetü'r-Risale, I. Baskı, XV, 282-284; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 311-331; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, İstanbul, 1994, X, 101-108.)

¹³³ Künyesi Ebu Ammare'dir. Ensârdan olan bir sahâbi, ölümü 72'dir. Berâ, Hz. Peygamber'den üç yüzden fazla hadîs rivayet etmiştir. Bunlardan yirmi ikisi Buhârî ile Müslim tarafından rivayet edilip muttefekun aleyhtir.(bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.121; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 372-373; Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebi Hatim er-Râzi et-Temîmi, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Beyrut, 1952, Dâr'u-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, II, 399; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 107-108; Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Sâlih el- İclî, Ma'rifetü's-Sikât, thk. Abdu'l-Alîm Abdu'l-Azîm el Bestevî, Mektebetü'd-Dâr, Medine, 1985, I. Baskı, I, 245; Ebû Abdullah Hamd b. Ahmed ez-Zehebî, *el-Kâşif, fi-Marîfeti men-lehü rivayet fi'Kütübü's-Sitte*, tah.: Muhammed Avvâme, Cidde, 1992, Dâru'l-Kıble, I, 264.)

¹³⁴ Asıl adı Amr b. Abdillâh b. Ebî Şeîra el-Hemedânî'dir. Tabiîndendir. İclî, Yahyâ b.Maîn, ebû Hâtim, sika; İbn Hacer sika, muksir, âbid, ömrünün sonlarında karıştırmıştır, değerlendirmesinde bulunmuştur. Kûfi'dir. Ölümü 127 veya 129'dur. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.423; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 56-59; İclî, Ma'rifetü's-Sikât, II, 179; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dil*, VI, 242-243.)

¹³⁵ Dedesine nispet edilir. İbn Hacer, Dâraikutnî, sika değerlendirmesinde bulunmuştur. 7.tabakadandır, ölümü 157'dir.(bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.610; *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 359; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 411-412.)

¹³⁶ Kûfe ehlindedir. İbn Hacer, sadûk, vehm eder, 7.tabakadan, Ebû Hâtim, hadislerini yazar ve hasenü'l-hadîs'tir, değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 198'dir.¹³⁶ Hakkında Cevzecânî, zaîfu'l-hadîs Nesâi, "güçlü değildir", İbn Adıyy, "hadisleri sağlamdır, münker değildir", demiştir. (bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 160.)

¹³⁷ Kûfe ehlindedir. Ebû Hâtim, sadûk; İbn Hacer, sadûk, 10.tabakanın ilklerinden, değerlendirmesinde bulunmuştur. Dâreikutnî, "sika" demiştir. İbn Hibbân Sikat'ında zikretmiştir. Ölümü 222'dir. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII,314; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dil*, IV, 335; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.265; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 289-290; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 448-449.)

¹³⁸Künyesi Ebû Abdullah'dır. Kûfe ehlindedir. Nesâi, sika; Ebû Hâtim sadûk; İbn Hacer sika değerlendirmesinde bulunmuştur. 11.tabakadandır, ölümü 261'dir. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 42; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dil*, II, 63; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 82; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 53.)

¹³⁹ Buhârî, VII, 108, Eşribe, 11, hadis no:5607; Müslim, III, 1592; Eşribe, 10, hadis no:2009; IV, 2309, Zühd ve Rekaik, 19, hadis no:7522(2009); Ahmed b. Hanbel, Müsned, Müsned-i Aşera-i Mübeşşerâ, Müsned-i Ebû Bekir Sıddîk, I, 180, hadis no: 3; I, 220, hadis no:50.

¹⁴⁰ Bedruddin, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Mevsûatü's-Şâmîle 3.sürüm, XXIV, 240; XXV, 149.

¹⁴¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VI, 623.

Bu rivâyet, Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekirle yola çıkışlarını, sevr mağarasında geçen günleri ve bir çobanın koyunundan süt içmelerini konu almaktadır. Bu rivâyette, Hz.Ebu Bekir'in mağarada ayağını yılanın sokmasıyla ilgili herhangi bir ibâre mevcut değildir.

B. HİCRET YOLCULUĞUNUN BAŞLAMASI, HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S) YATAĞINDA HZ. ALİ'Yİ YATIRMASI VE MEKKE'DEN AYRILIŞ

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Peygamberimiz, Hz. Ebû Bekir'in yanından ayrılarak evine döndü ve Hz. Ali'yi yanına çağırdı. Peygamberimiz, üzerinde bulunan emanetleri Hz. Ali'ye bırakarak onları sahiplerine vermesini ve sonra hemen arkalarından gelmesini söyledi. O gece de kendi yatağında Hz. Ali'nin yatmasını istedi¹⁴² ve ona:

—Yatağında yat uyu. Şu yeşil, aba hırkamı da, örtün, onun içinde uyu. Korkma! Sana onlardan hoşlanmayacağın hiç bir şey erişmez, dedi.

Hz.Peygamber'in Hz.Ali'ye verdiği aba, Hz.Peygamber'in içinde uyuduğu abaydı.¹⁴³

Hz. Peygamber'in yatağında Hz. Ali'nin yatmasını ve abasını giymesini istemesindeki amaç müşrikleri yanıltmaktı.¹⁴⁴

¹⁴² İbn Sa'd, I, 212; İbn Hişâm, II, 95; İbn Seyyidinnâs, I,178-179; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 314; IV, 89,92.

¹⁴³ İbn Sa'd, I, 212; İbn Hişâm, II, 95.

¹⁴⁴ Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s.404, Sarıçam, s.119; Önkal, "*Hicret*", *DİA*, XVII, 460; *Diyanet Dergisi*, "*Hicret Özel Sayısı*", Yakup İskender, İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler, s. 131,132.

Burada da iki önemli nokta vardır. Bunlardan birincisi; Mekke müşriklerinin Hz. Muhammed (s.a.s.)'in tebliğ ettiği dine inanmayıp onu düşman bildikleri halde, onu en güvenilir kişi olarak bilip kıymetli eşyalarını dahi ona emanet etmeleridir.¹⁴⁵ Bu olay, Hz. Peygamber'in neden -müşrikler tarafından dahi- "*Muhammedü'l-Emîn*" vasfını aldığıın sadece, bir göstergesidir. Bu hareketiyle, ölüm kalım meselesi olsa dahi "emanete riâyet"ın ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermektedir. Diğer önemli ikinci husus ise şudur: Hz. Peygamber, Medine'ye olan hicreti için yola çıkmadan önce Hz. Ali'ye kendi yatağında yatmasını söylemiştir. Zira bu durumda Peygamberimiz, "*Nasıl olsa ben bir peygamberim*" diyerek tedbiri elden bırakmamış ve müşrikleri şaşırtmak için böyle bir taktik kullanmıştır. Buradan da anlıyoruz ki, mü'min elinden geleni yapıp ondan sonra Rabb'ine sığınmalı yani doğru bir tevekkül anlayışına sahip olmalıdır. Peygamberimiz, tüm hayatında olduğu gibi bu konuda da "en güzel örneklığı" göstermiştir.

Hz. Ali, Peygamberimizin yatağının bir ölüm yatağı olabileceğini bildiği halde hiç tereddüt etmeden aldığı emri yerine getirmiştir.

Cebrail, Hz. Muhammed (s.a.s.)'e, Yüce Allah'ın buyruğunu tebliğ etti ve Hz. Ali'yi bekliyeceklerini bildirdi.¹⁴⁶

Hz. Ebu Bekir de bu sırada hazırlığına devam ediyordu. Onun Âmir b. Führeyre adlı bir kölesi vardı. O da Müslüman olmuştu. Hz. Ebu Bekir, onu çağırttı ve:

— Yâ Âmir, dedi, bu gece, hicret gecesidir. Biz bu gece Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte Mekke'den dışarı çıkacağız. Bir yakın yerde gizleneceğiz. Eksiğini tamamla. Yol hazırlığını da yap. Sağılır koyundan, keçiden de yanına al, dedi.

¹⁴⁵ İbn Hişâm, II, 98.

¹⁴⁶ İbn Hişâm, II, 95; Darîr, II, 430-431.

Buhari'nin Sahîhi'nde, Hz. Peygamber(s.a.s)'in Hz.Ebû Bekir'in evinden ayrılmayıp öğle vakti Hz.Ebû Bekir'le birlikte doğrudan Sevr'e gitikleri ifadesiyle karşılaşırız.¹⁴⁷

Gece vakti Mekke müşrikleri içerisinde seçilmiş olanlar evin etrafını sardılar. Hz. Peygamber'in dışarı çıkmasını bekliyorlardı. Çünkü bir kişiyi evinin içinde öldürmek, Araplarda cinayetin en çirkini sayılırdı. Bundan dolayı, Mekke müşrikleri bu geleneğe uyararak Peygamberimizi evinde değil, dışarı çıktıktan sonra öldürmek istiyorlardı.¹⁴⁸

İslâm tarihi kaynaklarında, Mekke müşriklerinin Peygamberimizi öldürmek için evinin etrafını sardıklarında birtakım olayların meydana geldiğini kaydetmektedir:

Mekke müşriklerinin Peygamberimizi öldürmek için evinin etrafını sarıp beklemeye başladıklarında Yüce Allah onların gözlerini görmez bir hale getirmişti. Peygamberimiz, yerden aldığı bir avuç toprağı müşriklerin başlarına saçtı ve kendisine Allah'tan inen âyetleri okuyarak onların aralarından geçip gitti. Bu âyetler Yâsîn Sûresi'nin ilk dokuz âyetidir¹⁴⁹ ve meâlen şöyledir:

1. Yâ Sîn.

2,3,4. Hikmet dolu Kur'ân'a andolsun ki sen kesinlikle, dosdoğru bir yolda yürümek üzere gönderilmiş peygamberlerden birisin

5,6. (Bu kitap) azîz ve rahîm olan Allah tarafından ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde bulunan bir toplumu uyarasın diye indirilmiştir.

¹⁴⁷ Buhârî, V, 58-60, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3905.

¹⁴⁸ İbn Hişâm, II, 95.

¹⁴⁹ İbn Sa'd, I, 212-213; İbn Hişâm, II, 95-96; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; İbn Seyyidinnâs, I, 179; İbnü'l-Esîr, *Uzdü'l-Ğâbe*, III, 315; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-İslâm Tarihi*, II, 104.

7. Andolsun ki onların çoğu hakkında o söz gerçekleşecektir; çünkü onlar iman etmeyecekler.

8. Biz onların boyunlarına çenelerine kadar dayanan halkalar geçirdik, bu yüzden kafaları yukarı kalkık durmaktadırlar.

9. Onların önlerine bir set, arkalarından da bir set çektik, böylece gözlerini perdeledik; artık görmezler.¹⁵⁰

Kapının yarığından içeriye baktıkları zaman, yatakta birisinin abaya sarınıp yattığını görünce “Vallâhi, bu abasının içinde uyuyan Muhammed’dir!” dediler.

Müşrikler, sabah ortalık aydınlanıncaya kadar beklediler. Tahminlere göre, müşriklerin bu cinayeti karanlıkta işlemeyip ortalık aydınlandıktan sonraya bırakmalarının nedeni, katillerin muhtelif kabilelere mensup bulunduğunu Haşimoğullarına göstermekti.¹⁵¹

Bu arada Peygamberimiz, Hz. Ebû Bekir’in evine gitti. Her ikisi de evin arka kapısından çıkıp, yaya olarak yola koyuldular. Hz. Peygamber, artık Mekke’den ayrılıyordu. Doğup büyüdüğü yer olan Mekke’den ayrılmak ona çok ağır gelmişti ve ağzından şu duygu dolu sözler döküldü:

(حدثنا عيسى بن حماد المصري أنبأنا الليث بن سعد أخبرني عقيل بن محمد بن مسلم أنه

قال إن أبا سلمة بن عبد الرحمن بن عوف أخبره أن عبد الله بن عدي بن الحمراء قال له رأيت

رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو على ناقته واقف بالحزرة) يقول والله إنك لخير أرض الله

وأحب أرض الله إلي والله لولا أني أخرجت منك ما خرجت .”

¹⁵⁰ *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, IV, 475.

¹⁵¹ Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s.405–406.

“Ey Mekke, Vallahi sen Allah katında yeryüzünün en hayırlı yerisin. Bana da en sevimli yerisin. Vallahi eğer buradan çıkmaya mecbur bırakılmasaydım, çıkmazdım.”¹⁵²

Bu konuyla ilgili Mehmet Azimli farklı bir bakış açısı getirmiştir. Ona göre Hz.Peygamber’in evden çıkarken hem gizlenmesi, hem de evi kuşatanlara kendisini hissettirecek şekilde üzerlerine toprak atması çelişkilidir. Ayrıca diğer bir çelişki; müşriklerin üstlerinin başlarının toz içinde kalmalarına rağmen bundan haberleri olmamaları, sabah olunca farketmeleridir.¹⁵³

Azimli’ye göre; evinde o gece suikast yapılacağını öğrenen Hz.Peygamber’in evinde kalması mümkün değildir. Öldürüleceğini bile bile evine gitmesi, her meselede tedbiri elinden bırakmayan ve bunu ümmetine tavsiye eden bir peygamber için uygun görünmemektedir. Buna göre O, müşrikler evi kuşatmadan önce evinden ayrılmıştır ve Taberî’de¹⁵⁴ geçen rivâyet üzere muhtemelen ev kuşatılmadan önce mağaraya gitmiştir. Hz.Ebû Bekir de kuşatma öncesi meseleyi Hz.Ali’den öğrenip mağaraya ulaşmıştır.¹⁵⁵

2. Hadis Kaynaklarında

Rasûlullâh’ın Medine’ye hicreti, İslâm tarihinin hiç şüphesiz en önemli safhalarından birini teşkil ettiği için Buhârî bile en uzun rivayetini hicret hadîsine tahsis etmiştir. Görülüyor ki, Buhârî Hazret-i Âişe’ye, Sürâka’ya, Zübeyr’e ulaşan üç rivayet tarîkini bir araya toplayarak ve hicret esnasında meydana gelen bu

¹⁵² İbn Mâce, II, 1037, Menâsik, 103, hadis no: 3108; İbn Seyyidinnâs, I, 181.

¹⁵³ Azimli, s.173-175.

¹⁵⁴ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mulûk*, I V, 199-200.

¹⁵⁵ Azimli, s.173-175.

olaylara bir istikâmet vererek rivâyet etmiştir. Fakat bu rivâyetin ilk kısmı Hazret-i Âişe'ye, ikinci kısmı Sürâka'ya aittir. Bundan dolayı bu uzun hicret hadîsi, bir değil iki hadîstir. Biz de bu uzun rivâyeti olduğu gibi iki ayrı hadîs olarak aldık. İlk rivâyeti, İbn Şihâb-ı Zührî, Urve İbn Zübeyr vasıtasıyla Hazret-i Âişe'den rivâyet etmiştir:

5. Rivâyet:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ -
رضى الله عنها - زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَى قَطُّ إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ ،
وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَرَفِي النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً ، فَلَمَّا
ابْتَلَى الْمُسْلِمُونَ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا نَحْوَ أَرْضِ الْحَبَشَةِ ، حَتَّى بَلَغَ بَرَكَ الْغَمَادِ لَقِيَهُ ابْنُ الدَّغِنَةِ
وَهُوَ سَيِّدُ الْقَارَةِ . فَقَالَ أَيْنَ تُرِيدُ يَا أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَخْرَجَنِي قَوْمِي ، فَأُرِيدُ أَنْ أَسِيحَ فِي
الْأَرْضِ وَأَعْبُدَ رَبِّي . قَالَ ابْنُ الدَّغِنَةِ فَإِنَّ مِثْلَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ وَلَا يَخْرُجُ ، إِنَّكَ تَكْسِبُ
الْمَعْدُومَ ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ وَتَحْمِلُ الْكَلَّ ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ ، وَتَعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ ، فَأَنَا لَكَ جَارٌ ،
ارْجِعْ وَاعْبُدْ رَبَّكَ بِبِلَدِكَ . فَارْجِعْ وَارْتَحِلْ مَعَهُ ابْنُ الدَّغِنَةِ ، فَطَافَ ابْنُ الدَّغِنَةِ عَشِيَّةً فِي أَشْرَافِ
قُرَيْشٍ ، فَقَالَ لَهُمْ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ مِثْلَهُ وَلَا يَخْرُجُ ، أُنْخَرِجُونَ رَجُلًا يَكْسِبُ الْمَعْدُومَ ، وَيَصِلُ
الرَّحِمَ ، وَيَحْمِلُ الْكَلَّ ، وَيَقْرِي الضَّيْفَ ، وَيَعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ فَلَمْ تُكْذَبْ قُرَيْشٌ بِجَوَارِ ابْنِ

الدَّغِنَةَ ، وَقَالُوا لِابْنِ الدَّغِنَةِ مُرَّ أبا بَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ ، فَلْيُصَلِّ فِيهَا وَلْيَقْرَأْ مَا شَاءَ ، وَلَا
 يُؤْذِينَا بِذَلِكَ ، وَلَا يَسْتَعْلِنَ بِهِ ، فَإِنَّا نُخْشَى أَنْ يَفْتِنَ نِسَاءَنَا وَأَبْنَاءَنَا . فَقَالَ ذَلِكَ ابْنُ الدَّغِنَةِ لِأَبِي
 بَكْرٍ ، فَلَبِثَ أَبُو بَكْرٍ بِذَلِكَ يَعْبُدُ رَبَّهُ فِي دَارِهِ ، وَلَا يَسْتَعْلِنُ بِصَلَاتِهِ ، وَلَا يَقْرَأُ فِي غَيْرِ دَارِهِ ، ثُمَّ
 بَدَأَ لِأَبِي بَكْرٍ فَابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ وَكَانَ يُصَلِّي فِيهِ وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ ، فَيَنْقَذُ عَلَيْهِ نِسَاءُ
 الْمُشْرِكِينَ وَأَبْنَاؤُهُمْ ، وَهُمْ يَعْجَبُونَ مِنْهُ ، وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَّاءً ، لَا يَمْلِكُ
 عَيْنِيهِ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ ، وَأَفْزَعَ ذَلِكَ أَشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ، فَأَرْسَلُوا إِلَى ابْنِ الدَّغِنَةِ ، فَقَدِمَ
 عَلَيْهِمْ . فَقَالُوا إِنَّا كُنَّا أَجْرْنَا أبا بَكْرٍ بِجَوَارِكِ ، عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ ، فَقَدْ جَاوَزَ ذَلِكَ ، فَابْتَنَى
 مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ ، فَأَعْلَنَ بِالصَّلَاةِ وَالْقِرَاءَةِ فِيهِ ، وَإِنَّا قَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتِنَ نِسَاءَنَا وَأَبْنَاءَنَا فَانْهَهُ ،
 فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَقْتَصِرَ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَعَلْ ، وَإِنْ أَبِي إِلَّا أَنْ يُعْلِنَ بِذَلِكَ فَسَلِّهُ أَنْ يَرُدَّ
 إِلَيْكَ ذِمَّتَكَ ، فَإِنَّا قَدْ كَرِهْنَا أَنْ نُخْفِرَكَ ، وَلَسْنَا مُقْرِبِينَ لِأَبِي بَكْرٍ الْإِسْتِعْلَانَ . قَالَتْ عَائِشَةُ فَآتَى ابْنَ
 الدَّغِنَةِ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ قَدْ عَلِمْتَ الَّذِي عَاقَدْتُ لَكَ عَلَيْهِ ، فِيمَا أَنْ تَقْتَصِرَ عَلَى ذَلِكَ ، وَإِمَّا
 أَنْ تَرْجِعَ إِلَيَّ ذِمَّتِي ، فَإِنِّي لَا أَحِبُّ أَنْ تَسْمَعَ الْعَرَبُ ابْنَ أُخْفِرْتُ فِي رَجُلٍ عَقَدْتُ لَهُ . فَقَالَ أَبُو
 بَكْرٍ فَإِنِّي أَرُدُّ إِلَيْكَ جَوَارِكَ وَأَرْضِي بِجَوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ . وَالتَّيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَئِذٍ بِمَكَّةَ ،
 فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْمُسْلِمِينَ « إِنِّي أُرِيتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ ذَاتَ لُحْلِ بَيْنَ لَابَتَيْنِ » .

وَهُمَا الْحَرَّتَانِ ، فَهَاجَرَ مِنْ هَاجَرَ قَبْلَ الْمَدِينَةِ ، وَرَجَعَ عَامَّةً مِنْ كَانَ هَاجَرَ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ إِلَى الْمَدِينَةِ ، وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ قَبْلَ الْمَدِينَةِ ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « عَلَى رِسْلِكَ ، فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤَذَّنَ لِي » . فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ وَهَلْ تَرْجُو ذَلِكَ بِأَبِي أَنْتَ قَالَ « نَعَمْ » . فَحَبَسَ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُصْحَبَهُ ، وَعَلَفَ رَاِحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَّ السَّمْرُ وَهُوَ الْخَبْطُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ . قَالَ ابْنُ شِهَابٍ قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَبَيْنَمَا نَحْنُ يَوْمًا جُلُوسٌ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ فِي نَخْرِ الظَّهِيرَةِ قَالَ قَائِلٌ لِأَبِي بَكْرٍ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَقَنَّعًا - فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا - فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فِدَاءً لَهُ أَبِي وَأُمِّي ، وَاللَّهِ مَا جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا أَمْرٌ . قَالَتْ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَ ، فَأَذِنَ لَهُ فَدَخَلَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي بَكْرٍ « أَخْرِجْ مِنْ عِنْدِكَ » . فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّمَا هُمْ أَهْلُكَ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ « فَإِنِّي قَدْ أُذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ » . فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصَّحَابَةُ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « نَعَمْ » . قَالَ أَبُو بَكْرٍ فَخُذْ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِحْدَى رَاِحِلَتَيْ هَاتَيْنِ . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « بِالثَّمَنِ » . قَالَتْ عَائِشَةُ فَجَهَّزْنَاهُمَا أَحْتَّ الْجِهَازِ ، وَصَنَعْنَا لهُمَا سُفْرَةً فِي جِرَابٍ ، فَقَطَعَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ قِطْعَةً مِنْ نِطَاقِهَا فَرَبَطَتْ بِهِ عَلَى فَمِ الْجِرَابِ ، فَبِذَلِكَ سُمِّيَتْ ذَاتَ النَّطَاقِ - قَالَتْ - ثُمَّ لَحِقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ

بِعَارٍ فِي جَبَلٍ ثَوْرٍ فَكَمْنَا فِيهِ ثَلَاثَ لَيَالٍ ، بَيْتُ عِنْدَهُمَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَهُوَ غَلَامٌ شَابٌّ ثَقِفٌ
لَقِنٌ ، فَيُدَلِّجُ مِنْ عِنْدِهِمَا بِسَحَرٍ ، فَيُصْبِحُ مَعَ قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ كَبَائِتٍ ، فَلَا يَسْمَعُ أَمْرًا يُكْتَادَانِ بِهِ إِلَّا
وَعَاهُ ، حَتَّى يَأْتِيَهُمَا بَخْرٌ ذَلِكَ حِينَ يَخْتَلِطُ الظُّلَامُ ، وَيَرَعَى عَلَيْهِمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ
مَنْحَةً مِنْ غَنَمٍ ، فَيُرِيحُهَا عَلَيْهِمَا حِينَ يَذْهَبُ سَاعَةٌ مِنَ الْعِشَاءِ ، فَيَبِيَّتَانِ فِي رِسْلٍ وَهُوَ لَبَنٌ مَنْحَتَهُمَا
وَرَضِيْفَهُمَا ، حَتَّى يَنْعَقَ بِهَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ بَعْلَسٍ ، يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ تِلْكَ اللَّيَالِي الثَّلَاثِ
، وَاسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدَّيْلِ ، وَهُوَ مِنْ بَنِي عَبْدِ بْنِ
عَدِيِّ هَادِيًا خَرِيْتًا - وَالْخَرِيْتُ الْمَاهِرُ بِالْهُدَايَةِ - قَدْ غَمَسَ حِلْفًا فِي آلِ الْعَاصِ بْنِ وَاثِلِ السَّهْمِيِّ ،
وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ فَأَمَنَاهُ ، فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا ، وَوَاعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ
بِرَاحِلَتَيْهِمَا صَبْحَ ثَلَاثٍ ، وَانْطَلَقَ مَعَهُمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ وَالدَّيْلُ فَأَخَذَ بِهِمْ طَرِيقَ السَّوَاحِلِ .

Bize Yahya b. Bukeyr tahdîs etti: Bize el-Leys, Ukayl b. Hâlid'den tahdîs etti: İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve İbnu'z-Zübeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (r.anha) şöyle demiştir: Ben babamla anamı bildim bileli onlar İslâm Dîni'ne mensup idiler. O zamanlarda Rasûlullah'ın gündüzün iki tarafında, sabah akşam bize gelmediği hiçbir günümüz geçmezdi. Müslümanlar (Kureyş müşrikleri tarafından) belâya, işkenceye uğratılınca (Rasûlullah sahâbilerine hicret için izin vermiş), Ebû Bekir de Habeş diyarı tarafına hicret etmek üzere

(Mekke'den) çıkmıştı. Ebû Bekir, Berku'l-Ğimâd mevkiine ulaşınca kendisine İbnu'd-Duğınne rastladı. İbnu'd-Duğınne Kâre kabilesinin seyyididir. Ebû Bekir'e: — Yâ Ebâ Bekir, nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Ebû Bekir de: — Beni kavmim(in ezası) çıkardı. Yeryüzünde başka bir yere giderek Rabb'ime ibâdet etmek istiyorum, dedi. İbnu'd-Duğınne: — Yâ Ebâ Bekir, senin gibi bir zât yurdundan çıkmaz ve (başkaları tarafından) çıkarılmaz. Çünkü sen malını yoksullara verirsin(infak edersin), yakınlarını ziyaret edip onlarla ilgilenirsin, işini görmekten âciz olan kimselerin yükünü çekersin, misafiri ağırlarsın, hakları elinden alınan kimselere yardım edersin. Şimdi ben senin için bir koruyucuyum. Haydi, Mekke'ye dön de kendi beldende Rabb'ine ibâdet et, demiştir. Bunun üzerine Ebû Bekir geri dönmüş, İbnu'd-Duğınne de kendisiyle beraber yollanmıştır. (Mekke'ye gelince) İbnu'd-Duğınne, o akşam Kureyş'in şeriflerini dolaşmış ve onlara: — Şüphesiz Ebû Bekir gibi bir zât memleketinden çıkmaz ve çıkarılmaz. Sizler şu yüksek sıfatları olan bir adamı memleketinden çıkarıyor musunuz; o, malını yoksullara verir(infak eder); yakınlarını ziyaret edip onlarla ilgisini devam ettirir; işini görmekten âciz olan kimselerin yükünü çeker; misafiri ağırlar; o, hakları ellerinden alınan kimselere yardım eder, dedi. Ve böylece Ebû Bekir'i korumasına aldı. Kureyş de İbnu'd-Duğınne'nin Ebû Bekir'i emânına almasını yalanlayıp reddetmedi. Kureyş ileri gelenleri hitaben: — Sen Ebû Bekir'e emret! O, kendi evinde Rabb'ine ibâdet etsin, orada namaz kılsın, ne dilerse okusun! Fakat okuduğu ile bizi rahatsız etmesin, okumasını açıktan yapmasın! Çünkü biz, kadınlarımızı ve oğullarımızı fitneye düşürmesinden korkarız, dediler. İbnu'd-Duğınne Kureyş'in bu sözlerini Ebû Bekir'e söyledi. Ebû Bekir de bu şartlara göre evinde Rabb'ine ibâdet etmek, namazını açıktan kılmamak, evinin dışında Kur'ân okumamak suretiyle ikaamet etti. Bir

zaman sonra Ebû Bekir, evinin avlusunda bir mescid yaptı ve burada namaz kılmaya, Kur'ân okumaya başladı. Bunun üzerine müşriklerin kadınları ve çocukları Ebû Bekir'in ibâdet ve kıraatine hayret ederek, ona bakmak için onun üzerine üşüşüyorlardı. Ebû Bekir ince yürekli ve çok ağlar bir adamdı. Kur'ân okuduğu zaman gözyaşlarını tutamazdı. Ebû Bekir'in bu hâli, Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerini korkuttu da, onlar İbnu'd-Duğinne'ye haber gönderdiler. İbnu'd-Duğinne de onların yanına geldi. Kureyş: — Biz Ebû Bekir hakkında senin onu himayene, evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzere müsâade etmiştik. Ebû Bekir ise bu sınırı geçerek evinin önünde bir mescid yapmış, içinde aşikâre namaz kılmaya ve Kur'ân okumağa başlamıştır. Doğrusu biz, kadınlarımızın ve oğullarımızın fitneye düşmelerinden korkmuşuzdur. Artık sen Ebû Bekir'i bundan nehyet! Eğer Ebû Bekir, Rabb'ine kendi evinde ibâdet etmekle yetinirse ibâdet etsin. Eğer dayatır da namaz ve kıraatini açıkça yapmak isterse, ona verdiğin ahd ve emânını sana geri vermesini iste! Emin ol ki, biz sana verdiğimiz sözden caymayı çirkin gördük. Fakat biz, Ebû Bekir'in aşikâre ibâdet etmesine de söz vermiş değiliz, dediler. Aişe şöyle dedi: Bunun üzerine İbnu'd-Duğinne, Ebû Bekir'e geldi de: — Benim sana hangi husus üzerine akd yapıp söz vermiş olduğumu biliyorsun. Şimdi sen ya o şartlarla yetinirsin, yâhud da benim ahd ve emânımı bana geri verirsin! Emin ol ki ben Arab milletinin bir kimseye verdiğim emânımı bozmuş olduğumu iştirkesini arzu etmem, dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: — Ben artık senin himayeni sana geri veriyorum! Ben Aziz ve Celîl olan Allah'ın himayesine razıyım (O'na sığınıyorum), dedi. Peygamber (s.a.s), o gün Mekke'de bulunuyordu. Peygamber, Müslümanlara: — “Sizin hicret edeceğiniz yurt, iki kara taşlık arasında hurmalıkları olan bir şehir olduğu bana gösterildi” buyurdu. Bu hadîsteki “İki lâbe”, “İki kara taşlık”tır.

Peygamber'in bu sözü ve teşviki üzerine Medine tarafına hicret edenler hicret etmişti. Habeşistan'a hicret edenlerin çoğu da (Mekke yoluyla) Medine'ye dönüp gelmişlerdi. Ebû Bekir de Medine tarafına hicrete hazırlanmıştı. Fakat Rasûlullah ona: — Sabret! Bana da (hicret için) izin verilmesini umarım, buyurdu. Ebû Bekir de: — Babam sana feda olsun, böyle bir izin gelmesini umuyor musun? diye sordu. Rasûlullah: —Evet umuyorum, diye tasdik buyurdu. Bu sebeble Ebû Bekir de Rasûlullah'a hicrette arkadaşlık etmek üzere hemen hareket etmekten kendini men etti. Aynı zamanda Ebû Bekir evinde bulunan en kuvvetli iki hecin devesini dört ay, talh ağacı yaprağı ile evinde besledi. Semur yaprağı, silkilip kurutulmuş yapraklardır. İbn Şihâb şöyle dedi: Urve dedi ki, Âişe şöyle demiştir: Bir gün biz zeval vaktinin ilk saatinde (öğlenin en sıcak zamanında) Ebû Bekir'in evinde oturuyorduk. Ev halkından biri Ebû Bekir'e: — İşte Rasûlullah, gelmesi mu'tâd olmayan bir saatte, başını bir sargı ile sarmış bize geliyor! dedi. Ebû Bekir de: — Anam, babam ona fedâ olsun, vallahi mühim bir hâdise olmadıkça bu saatte gelmek âdeti değildi, dedi. Âişe, rivayetine devam ederek dedi ki: Rasûlullah geldi, izin istedi. Kendisine içeri girme izni verilip buyurun denildi. Bunun üzerine evimize girdi. Müteakiben Peygamber, Ebû Bekir'e: —Yanında bulunanları dışarı çıkar! buyurdu. Ebû Bekir de (beni, annem Ümmü Rûmân'ı ve kızkardeşim Esmâ'yı kasederek): — Babam Sana fedâ yâ Rasûlallah! Onlar Senin ehlin(ailen,yakının)dır, (yabancı yoktur), dedi. Rasûlullah: —Bana (Mekke'den Medine'ye) çıkmam için izin verildi, dedi. Ebû Bekir de: — Yâ Rasûlallah, babam Sana fedâ olsun! Ben de beraber mi? dedi. Rasûlullah: — Evet (sen de beraberimde olacaksın), buyurdu. Ebû Bekir: — Babam Sana fedâ yâ Rasûlallah, şu iki binek devemden birini beğen al! dedi. Rasûlullah: — Ancak bedeliyle alırım, buyurdu. Âişe dedi ki: Biz Rasûlullah ile Ebû Bekir'in sefer

gereklerini çarçabuk hazırladık. Her ikisi için deriden bir dağarcık içinde bir miktar azık düzenleyip koyduk. Dağarcığın ağzı bağlanacağı sıra Ebû Bekir'in kızı Esmâ, belinin kuşağından bir parça yırtıp ayırdı da, onunla dağarcığın ağzını bağladı. Bundan dolayı Esmâ'ya "Zâtu'n-Nitâk" -Kuşmeyhenî rivayetinde: "Zâtu'n-Nitâkayn (İki kuşaklı)" diye isim takıldı. Âişe dedi ki: Sonra Rasûlullah ile Ebû Bekir, Sevr Dağı'ndaki bir mağaraya ulaştılar ve orada üç gece gizlendiler. Her gece yanlarında Ebû Bekir'in oğlu Abdullah gecelerdi. Abdullah maharetli, çok anlayışlı bir gençti. Seher vakti Rasûlullah ile Ebû Bekir'in yanından çıkar, Mekke'de gecelemiş gibi Kureyş ile sabahlardı. Abdullah, Rasûlullah ile Ebû Bekir hakkında Kureyş müşriklerinin hilelerinden duyduğu şeyleri öğrenir, tâ karanlık basınca gelir, Rasûlullah ile babasına haber verirdi. Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Fuheyre (o civarda) bol sütlü sağmal koyun sürüsü otlatır ve akşamdan bir müddet geçtiğinde o sürüyü Rasûlullah ile Ebû Bekir'in yanlarına getirirdi. Onlar da sağıp taze süt içerek gecelerlerdi. O süt, kendi sağmallarının sütü idi. Ve içine kızgın taş konularak ısıtılmış (ve biraz pişirilmiş) idi. Nihayet gecenin sonunda Âmir b. Fuheyre (mağaranın önüne gelir), sağmal koyunlara seslenir, tekrar otlatmaya götürürdü. Rasûlullah ile Ebû Bekir'in mağarada buldukları üç gecenin hepsinde Âmir süt işini böyle temîn etmiştir. Rasûlullah ile Ebû Bekir (Mekke'de iken) Abd b. Adiyî oğulları olan ed-Dîl oğulları'ndan yol kılavuzluğunda maharetli (Abdullah b. Ureykî adında) bir kişiyi ücret karşılığı tutmuşardı. Bu adam Âs b. Vâil es-Sehmî ailesi hakkında yemînli dost olmak üzere elini kana batırmıştı.¹⁵⁶ Bu zât hâlâ da Kureyş kâfirlerinin dîni üzere idi. Fakat doğruluğuna emniyet ve i'timâd ederek Rasûlullah ile Ebû Bekir, develerini ona teslim etmişler ve üç gece sonra develeriyle beraber

¹⁵⁶ Câhiliyet devrinde Araplar, iki kişi veya iki kabîle arasında and içerek bir dostluk akdettiklerinde, bu ahdi canlandırmak ve kuvvetlendirmek için bir kap içine kan ve za'ferân gibi renkli bir madde koyarak ellerini ona batırırlardı.

Sevr Dağı'ndaki mağarada buluşmak üzere sözeşmişlerdi. Bu kılavuz, Rasûlullah ile Ebû Bekir'in develeriyle üçüncü gecenin sabahında Sevr'e, onların yanına geldi. Rasûlullah ve Ebû Bekir'le beraber Âmir b. Fuheyre ve kılavuz Abdullah b. Ureykit da yola koyuldular. Kılavuz yolcuları alıp sahiller yolunu takip ederek Medine'ye gitmek üzere hareket ettiler.¹⁵⁷

Râvi zinciri Şu Şekildedir:

Yahya b. Bukeyr¹⁵⁸- El-leys Said b. Abdurrahman el-Fehmî¹⁵⁹- Ukayl b. Halîd¹⁶⁰- İbn Şihâb ez- Zührî¹⁶¹- Urvetü'bnü'z-Zübeyr b. Avvam¹⁶²- Âişe bint Ebî Bekir es-Sıddîk¹⁶³.

¹⁵⁷ Buhârî, V, 58-60, Menâkibü'l-Ensâr, 45, hadis no:3905.

¹⁵⁸ Aslında Yahya b. Abdullah b. Bukeyr Mahzûm'î'dir. Nesebi dedesine dayandırılmaktadır. Künyesi Ebû zekeriyya'dır. Mısır ehliendir. Ebû Hâtim, hadisleri yazılır fakat hüccet alınmaz; İbn Hacer, sika, 10.tabakanın büyüklerinden değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 231'dir. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 262; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, IX, 165; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.592; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 401.)

¹⁵⁹ Künyesi Ebû Hâris'tir, 7.tabakadan Mısırlı Leys hakkında İbn Hacer, sika, sebt, fakih, meşhur imam; Zehebî, imam; İbn Hibbân *Sikât*'ta fıkıh, ilim, vera, fazilet, cömertlik açısından zamane ehlinin seyyidlerinden; İbn Sa'd, sika, kesîru'l-hadis; Nesâî, Hatib, sika değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 175'tir. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 360-361; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 350-351; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.464; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 412-417.)

¹⁶⁰ İbn Hacer, sika, sebt, 6.tabakadan; Nesâî, sika; Ebû Zur'a, sadûk, sika değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 44'dür. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.396; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 228.)

¹⁶¹ Asıl adı Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Abdillâh b. Hâris b. Zuhra'dır. 3.tabakadandır. Hafızasının kuvvetiyle ün kazanmıştır, İbn Hacer, sika, kesîru'l-hadis; Nesâî, hadis isnadlarının en iyisi olan dört kişiden biri değerlendirmesini yapmıştır. Ölümü 124'dür. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, V, 59-60; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.323; İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 71-72; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 395-399.)

¹⁶² Künyesi, Ebû Abdullah el-Kuraşî el-Esedî'dir. Babasından Hz.Âişe'den, Abdullah b. Ömer'den işitmiştir. Medine ehliendir. Annesi Esmâ bint. Ebû Bekir es-Sıddîk'tır. İbn Hibbân, hakkında Medine ehlinin faziletliyelerinden ve âlimlerinden, hergün Kur'an'ın dörtte birini okur; İclî, tabîî, sika, sâlih; İbn Hacer, 3.tabakadan, sika, fakih değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 99'dur veya 94 veya 95 veya 100 veya 101'dir. (bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, *Târih-i Kebîr*, tah.: Seyyid Hâşim en-Nedvî, y. y. Dâr'u'l-Fikr, VII, 31-32; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 194-195; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 133; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 395-396; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.389; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 163-166; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 11-24.)

¹⁶³ Ümmü'l-mü'mininin Âişe bint Ebî Bekir es-Sıddîk el-Kureşîyye, Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamberin hanımıdır. Ölümü 58'dir. Hz. Âişe zekâsı, anlayışı, kuvvetli hafızası, güzel konuşması, Kur'an-ı Kerimi ve Hz. Peygamber'i en iyi şekilde anlamaya çalışması gibi vasıfları sayesinde Hz. Peygamber'in yanında müstesna bir mevki kazandı. Bilemediklerini, anlayamadıklarını, eksik ve yanlışlarını, hatta Kur'an ile Hz. Peygamber'in hadisleri arasındaki kendi anlayışına göre farklılık arzeden hususları Hz. Peygamber'e sormak ve onunla müzakere etmek gibi güzel bir alışkanlığı vardı. Hz. Peygamber vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'in sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahâbilerin başında yer alır. Kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz

Tahrîci: Bu rivâyetin tahrîci dipnotta verilmiştir.¹⁶⁴ Bu rivâyetin bir cüzü “Salât” kitabında “Mescit” babında aynı isnad zinciriyle geçmiştir. Buhârî, rivâyeti, “İcâze” kitabında استئجار المشركين عند الضرورة babında İbrahim b. Musa-İbn Hişâm-Ma’mer-Zührî-Aîşe isnad zinciriyle tahrîc etmiştir. Bu rivâyet, واستأجر رسول الله وأبو وهو على طريق الساحل kısmına kadar devam etmektedir. Bu baktaki isnadla “Kefâle” kitabında da rivâyeti tahrîc etmiştir. Bu rivâyet, ورق السمرة وإن عائشة زوج النبي قالت لم أعقل أبوي قط إلا وهما يدينان kısmına kadar devam etmektedir.¹⁶⁵

hizmetler ifâ etti. Rivayet ettiği hadislerin sayısı 2210’dur. O hem Hz. Peygamberin diğer hanımlarından, hem de Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik dışında diğer bütün sahâbîlerden fazla hadis rivayet etmiş olan tek kadındır. Binden fazla hadis rivayet eden ve “Müksirûn” diye adlandırılan yedi sahâbînin dördüncüsü oldu. Rivayet ettiği hadislerin çoğunu doğrudan doğruya Hz. Peygamber’den nakletmiştir. ayet ettiği hadislerin sebab-i vürûdunu ve delâletlerini beyan eder. ayrıca Kur’ân-ı Kerîme muhalif bir unsur ihtiva edip etmemesi bakımından onları incelemeye tâbi tutar, bazı sahâbîlerin rivayet sırasında yaptıkları hataları düzeltirdi. Bir kısım hadislerin baş veya son taraflarının yahut esbâb-ı vürûdunun iyi bilinmemesinden kaynaklanan hataları düzeltirken “Yanıldı”, “Unuttu”, “Hadisin baş tarafını nakletmeyip sonunu nakletti” gibi ifadeler kullanarak İslâm dünyasında tenkit zihniyetinin gelişmesine öncülük etti. (bkz. Mustafa Fayda, “Aîşe”, *DİA*, İstanbul, 1989: II, 201-205.)

¹⁶⁴ Buhârî, I, 102, Salât, 86, hadis no:476; III, 69, Buyû’, 57, hadis no:2138; III, 88, İcâze, 3, hadis no:2263; III, 89, İcâze, 4, hadis no:2264; III, 96-97, Kefâle, 4, hadis no:2297; V, 106, Meğâzî, 29, hadis no:4093; 7, 145, Libâs, 16, hadis no:5807; VIII, 21, Edep, 64, hadis no:6079; IV, 56, Libâs, 24, hadis no:4083.

¹⁶⁵ Aynî, *Umdetü’l-Kâri Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 117.

Buhârî, bu rivâyeti, “Edeb” kitabında هل يزور صاحبه كل يوم أو بكرة وعشية

babında İbrahim-Hişâm isnadıyla tahrir etmiştir. Bu rivâyet, قالت لم أعقل أبوي

başlayıp, قد أذن لي بالخروج kısmına kadar devam etmektedir.¹⁶⁶

Buhârî, bu rivâyeti bahsi geçen yerlerde parça parça ve özet olarak tahrir etmiştir. Baştan sona tahrir ettiği yer burasıdır.¹⁶⁷

Değerlendirmesi:

لم أعقل ifadesi, لم أعرف anlamındadır.¹⁶⁸ برك الغماد, Yemen tarafından

Mekke’ye 5 gecelik uzaklıkta bir yerdir.¹⁶⁹

Bu rivâyette, İbnu’d-Duğinne’nin adında ve Huneyn Gazası’nda bulunan kimsenin İbn Abdilberr ve Zehebî, ashâbdan olduğunu rivâyet etmişlerdir¹⁷⁰ Dilciler, İbnu’d-Duğinne diye telâffuz ederlerken, muhaddisler İbnu’d-Değine diye telâffuz etmişlerdir. Ma’mer’in Zührî’den rivâyetine göre asıl ismi El-Hâris ibn Zeyd’dir. Es-Süheylî, isminin Mâlik olduğunu söylemiştir. El-Kirmânî şerhinde İbn İshâk’ın onun

¹⁶⁶ Aynî, *Umdetü’l-Kâri Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 117.

¹⁶⁷ Aynî, *Umdetü’l-Kâri Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 117.

¹⁶⁸ “Babamla anamın hayatlarının herhangi bir safhalarında (İslâm) Dîni’ne mensup olmadıklarını hiç bilmedim” cümlesindeki ana ve babadan kasıt Hz.Ebû Bekir ile Ümmü Rumman’dır.¹⁶⁸ Burada “dîn”den kasıt, İslâm’dır.¹⁶⁸ “Muhâcir” ifadesi, Hz.Ebû Bekir için Habeş’e doğru hâl olarak kullanılmıştır. Kendisinden önce Habeş’e giden Müslümanlara katılmak üzere anlamındadır. (Bkz. Aynî, *Umdetü’l-Kâri Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XVIII, 356.)

¹⁶⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri bi-Şerhi Sahihi’l-Buhârî*, VII, 232; Aynî, *Umdetü’l-Kâri Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 118.

¹⁷⁰ Zeynü’d-dîn Ahmed İbn Ahmed İbn Abdi’l-Lâtîf Ez-Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, trc. ve şerhi: Kâmil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1972, X, 94.

asıl isminin Rabia olduğunu söylemiştir. Şârih de İbnu'd-Duğinne'nin asıl isminin Rebia b. Rafî' olduğunu ifade etmiştir.¹⁷¹

Rivâyetin metninde geçen bazı kelimelerle ilgili değerlendirmeler dipnotta gösterilmiştir.¹⁷²

¹⁷¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 233; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 118.

¹⁷² *أَنَّ أَسِيحَ فِي الْأَرْضِ* ifadesinden kasıt; şehri ve yerleşim yerini terk etmek, gitmektir. Ebû Bekir, Habeşistan'a yöneldiği halde, gideceği yönü belirtmemiştir. Çünkü İbnu'd-Duğinne, kâfirdi. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 233; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 119.)

المعدوم ifadesinden kasıt, malı başkasına vermek, infâktır. Kuşmeyhenî, *م*'i ötreli okumuştur. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 233; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 119.)

وتحمل الكل ifadesinden kasıt, yakınlarının yükünü taşımaktır. Yani bu metinde kendisi için girmediği zorluğa yakınları için girerdi, anlamına gelmektedir. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 120.)

نواب الحق ifadesinden kasıt, insanların başlarına gelen musibetlerdir. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 120.)

أنا لك جار ifadesinin anlamı, “Ben seni himâye ederim, sana eziyet edene engel olurum, eman veririm” dir. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 233; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 120.)

فلم تكذب ifadesinin anlamı, halkın hiçbirisinin İbnu'd-Değine'nin emanına karşı çıkmamalarıdır.

مكس anlamındadır. Yani, Ebû Bekir, bir süre onların şartlarına uymuş; namazı ve kıraati açıktan yapmamış, demektir. Ancak bu süren ne kadar olduğuna burada belirtilmemiştir. Belli bir süre sonra Ebû Bekir, bir önceki (şartlarına uyma) kararından vazgeçmiştir. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 234; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 120.)

يتقذف عليه ifadesinin anlamı, “O’nu görmek için üst üste yığılıp, birbirlerinin üzerine düşmeleri”dir. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 234; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 120.)

بكاء mübâlağa kipindedir. “Kendisine hâkim olamayıp çok ağlayan” anlamındadır¹⁷² ve bu durum kalp inceliğinden kaynaklanır. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 121.)

أفزع ifadesi “Namazı, kıraati, Allah’a ibadeti müşrikleri korkuttu” anlamındadır. Bu, müşriklerin çocuklarının ve kadınlarının İslâm dinine meyiletmesinden kaynaklanmaktadır. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 234; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 121.)

بجوارك ifadesi *بسيك* (senin sebebinle, senden dolayı) anlamındadır.

دمتك den kasıt, “senin emanın ve ahdindir”. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 234; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 121.)

أخفر kelimesi *خفر* kelimesinin geçişli şeklidir. “Ahdî bozmak” anlamındadır. Metinde kastedilen, müşriklerin İbnu'd-Duğinne'nin ahdini, emanını bozmak istememeleridir. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 234; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 121.)

أريت ifadesinde, hemze ötreli yani meçhûl sigadadır.¹⁷² *لايمان*, *لاية*'nin tesniyesi, *الحرمان*, *حرمة*'nin tesniyesidir ve habere derc edilmiştir.¹⁷² *حرمة* siyah taşlardan oluşan dağ benzeri yüksek bölgedir; bundan kasıt

Rivâyete göre, Medîne'den önce Habeşistan'a hicret edenlerin çoğu geri dönmüştür. Bu ifadeden, hepsinin geri dönmediğini anlıyoruz.(Ca'fer ve beraberindekiler, Habeşistan'da kalmıştır.) Ancak, çoğu Müslümanların Medîne'ye yerleştiklerini öğrenince geri dönmüştür. Dolayısıyla Habeşistan'dan birinci dönüşteki sebep ikinci dönüşten farklıdır. Habeşistan'dan birinci dönüşteki sebep; müşriklerin Müslüman olduğu, Nebî'yle ve Müslümanlarla beraber secde ettiklerini öğrenmeleridir. Ancak döndüklerinde müşrileri daha kötü halde bulmuşlardır.¹⁷³

Bu ifadeden anlaşılıyor ki, İbn Hacer doğrudan Ğaranik Olayı'na değinmese de Hz.Peygamber'in ve müslümanların, müşriklerle beraber secde ettiklerine değinmektedir.

Medîne'dir. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 234; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 122.)

اصبر anlamındadır. Yani, "acele etme" demektir. İbn Hibbân'da اصبر şeklinde geçmektedir. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 234; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 123.)

بأبي أنت "Babam sana fedâ olsun" anlamındadır. أنت müptedâ, بأبي haber'dir.

حيس Hz.Ebû Bekir'in Rasûlullah'la beraber çıkmak üzere hicret etmeyi ertelemesi için kullanılmıştır.

İbn Hibbân'da فانظره şeklinde geçmektedir.

لأجله على رسول الله "Rasûlullah için" anlamındadır.

راحلة, sefere uygun, güçlü erkek yada dişi deve için kullanılmıştır. Tesniye olarak kullanılmıştır. Bu tür develerin vücutlarında bir eksik olmaz ve görünüş olarak güzel olurlar, deve sürüleri için de fark edilirler.

السممر akasya ağacıdır. Dört ay boyunca develeri, akasya ağacının yaprağıyla (الخطط) beslemiştir. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 235; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 123.)

فداء له أبي وأمي, anam babam O(Rasûlullah)'na fedâ olsun anlamındadır.

السفرة yolluk, azık anlamındadır. Bu yollukta, pişirilmiş koyun vardır. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 236; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 125.)

ثقف akıllı ve becerikli anlamındadır. لقف dinlediğini çabuk anlayan, zeki anlamındadır. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 127.)

منحة sütü bir başkasına verilen koyundur. Daha sonra her koyun için kullanılmaya başlamış bir ifadedir.

رسل taze süt anlamındadır. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 127; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 237.)

الرضيف kızgın taş, النعق çobanın sesi anlamındadır. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 128; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 237.)

¹⁷³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 234.

استأذن أبو بكر النبي İbn Hibban'da Hişam b. Urve'nin babasından rivâyetinde

تجهز أبو فهاجر من هاجر قبل المدينة. ifadesi geçmektedir. ifadesi yerine

بكر إلى المدينة ifadesi de rivâyet edilmiştir.¹⁷⁴

Rivâyetin İbn Şihâb'tan gelen kısmının zikredilen isnadı mevsûldür.¹⁷⁵

نحر الظهيرة öğle vaktinin ilk sıcağı veya zevâlin başı denmiştir. Bu vakit

gündüzün en sıcak vaktidir ve çoğunlukla sıcak günlerde bu vakitte öğle uykusuna yatılır. Bu ifadeden anlaşılmaktadır ki Rasûlullah gelinebilecek bir saatte yani mutad olmayan bir şekilde Hz.Ebû Bekir'in evine uğramıştır.¹⁷⁶

إلا أمر ifadesi, Rasûlullah'm alışılmamış bir saatte gelmesinin bir nedeni

olduğuna işaret etmektedir. Musa b. Ukbe'nin rivâyetinde فقال أبو بكر يا رسول الله ما

إلا أمر şeklinde geçmektedir.

أخرج من أهلك'den kasıt Âişe ve Esmâ'dır. Musa b. Ukbe'nin rivâyetinde

أذن لا عين عليك إنما ابتأي عندك'ye cevâben gelmektedir. Kuşmeyhenî rivâyetinde

لي ifadesi meçhul sigâdadır.

¹⁷⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhâri*, VII, 234; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 123.

¹⁷⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 124.

¹⁷⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhâri*, VII, 235; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 124.

لا قال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « بِالْثَّمَنِ »

أركب بعيرا ليس هو لي قال فهو لك قال لا ولكن بالثمن الذي ابتعته به قال أخذته بكذا وكذا

قال بثمانها يا أبا قال هكذا وهكذا قال هو لك

قال بثمانها إن شئت geçmektedir. Vâkidî'ye göre bu ücret, 800dirhemdir.¹⁷⁷

Hız.Ebû Bekir Hız.Peygamber'e deve hediye etmek istemiş, ancak Hız.Peygamber, ücret karşılığı kabul etmiştir. Hız. Peygamber'in "Kasvâ" diye anılan devesi budur.¹⁷⁸

Esmâ'ya "Zâtu'n-Nitâkayn (İki kuşaklı)" denmesiyle ilgili kısma dair açıklama bir sonraki rivâyette yapılmıştır.

Bu rivâyet, Hız.Ebû Bekir'in hicret etmek istemesine, İbnu'd-Duğınne ile görüşerek Mekke'de kalmasına, fakat daha sonra bir mescit inşa ederek orada açıktan ibadet etmesine ve İbnu'd-Duğınne'nin onu ikaz etmesine, daha sonra hicret hakkında Hız.Peygamber'le görüşmesine değinmektedir.

İbn İshak, Hız.Peygamber'le Hız.Ebû Bekir'in Sevr'e doğru yola çıkışlarının geceleyin olduğunu söylemektedir. Fakat görüldüğü üzere Buhâri'de geçen hadise göre, yola çıkış gündüz olmuştur. Ayrıca Muhammed b. Mûsa el-Havarizmî hariç herkes Pazartesi yola çıkmışlardır, demiştir. Muhammed b. Mûsa el-Havarizmî, yola çıkışlarının Perşembe olduğunu söylemiştir.¹⁷⁹ İbn Hacer, bu iki görüşün arasını

¹⁷⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 235; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhâri*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 124.

¹⁷⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 234; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhâri*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 124.

¹⁷⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhâri*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 126.

bulur ve Mekke'den çıkış Perşembe günü, mağaradan çıkış Pazartesi günüdür, der. Çünkü mağarada üç gün kalmışlardır.¹⁸⁰

Aynî ve İbn Hacer, İbn İshâk rivâyetlerinden yola çıkarak, Kureyş ileri gelenlerinin toplanıp Rasûlullah hakkında plan yaptıklarını ve herkesin görüşünü bildirdiğini belirtmiştir. Görüşlerin belirtilmesinden sonra Ebû Cehil'in öldürme fikri benimsenmiştir. Şârih'e göre Cibril(a.s.), Rasûlullah'a gelerek "Bu gece her zaman gecelediğin yatağında geceleme" dedi. Gece karanlığı çökünce O'nun kapısında toplanıp evi gözlemeye başladılar. Amaçları O, uyuduktan sonra üzerine saldırmaktı. Rasûlullah, onların nerede olduklarını görünce Ali b. Ebî Talib(r.a.)'a "Benim yatağında uyu" dedi ve kendisi eline bir avuç toprak alarak onların başlarına saçtı. Bunu yaparken de Yâsîn Sûresi'nin 1-9 arasındaki âyetleri okudu. Müşriklerin hepsinin başına toprak isabet etmişti. Sonra Rasûlullah yürüdü gitti.¹⁸¹

İbn Hacer'e göre, sabah olunca müşrikler yatakta Hz.Ali'yi görünce "Arkadaşın nerede?" dediler. "Bilmiyorum" diye cevap verince Hz.Peygamber'in izini takip ettiler. Dağa ulaşıp mağaranın ağzına vardıklarında Hz.Peygamber'in izini kaybettiler ve nereye gideceklerini bilemediler. Bunun üzerine dağa tırmandılar ve mağaranın önünden geçerken mağaranın ağzında örümcek ağı olduğu gördüler ve "Eğer buraya girmiş olsalardı mağaranın ağzında örümcek ağı olmazdı dediler. Hz.Peygamber'in Hz.Ebû Bekir' mağarada üç gün kaldılar.¹⁸² Musâ b. Ukbe, Zührî'den bunun benzerini aktarır. Ancak قال مكث رسول الله صلى الله عليه و سلم بعد

وبات علي علي فراش النبي ve الحج بقية ذي الحجة والحرم و صفر ثم ان مشركي قريش اجتمعوا

¹⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 236.

¹⁸¹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 126.

¹⁸² İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 236.

صلى الله عليه و سلم يوري عنه وياتت قريش يختلفون ويأترون أيهم يهجم على صاحب الفراش

زيادesi vardır.¹⁸³ فخرجوا في كل وجه يطلبونه sonunda da فيوثقه فلما أصبحوا إذا هم بعلي

Ayrıca, يكتادان ifadesi, Kuşmeyhenî rivayetinde يكدان şeklinde geçmektedir.

184

Ebû Bekir b. Ali el-Mervezî'ye ait olan Müsned-i Ebî Bekir Sıddîk'ta Hasan'a ait mürsellerden biri olarak örümceğin ağ örmesi kıssasına benzer bir ifade zikredilmiştir. Vâkıdî, Kureyşliler'in Hz.Peygamber'le Hz.Ebû Bekir'in arkasından iki kişi gönderdiklerini, bunlardan birinin Kerz b. Alkame olduğunu ki, örümcek ağını gören ve izler burada kesildi diyen kimsedir, söyler. Ancak diğer kişi zikredilmemiştir. Fakat Ebû Nuaym ed-Delâil'de, Zeyd b. Erkâm hadisinde bu kimsenin Sürâka b. Cu'şûm olduğu nakledilir.¹⁸⁵

Menâkıb-ı Ebî Bekir'de, Enes'in Ebû Bekir'den rivâyet ettiği bir hadiste, Hz.Peygamber'le Hz.Ebû Bekir'in mağarada üç gece gizlendikleri geçmektedir. Urve ibnü'z-Zübeyr'in rivâyetinde iki gece diye geçmektedir. Belki, O, ilk geceyi saymamıştır. Ahmet ve Hâkim'in, Talhâ en-Nadrî'den yaptıkları rivâyette, Hz.Peygamber'le Hz.Ebû Bekir'in mağarada on günden fazla kaldıkları ifade edilir. Hâkim'e göre, buradan anlaşılan mağarada ve yolda geçirilen günlerin toplamda on günden fazla olduğudur. Şârih, Ahmet'in rivâyetinde mağaradan bahsedilmiyor, bu bazı râvilerin haberde yaptıkları ziyâdedir; bu olayları hicret olayına hamletmek doğru olmaz, der. Ayrıca, Sahîh'te geçtiği üzere Hz.Peygamber'le Hz.Ebû Bekir

¹⁸³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 236.

¹⁸⁴ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 127; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 237.

¹⁸⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 236-237.

mağaradayken Âmir b. Führeyre'nin yanlarına gidip geldiği ve onlara süt getirmesi, yine yolda çobanla karşılaşmaları, Ümmü Ma'bed'in çadırında konaklamaları ve bunların dışındaki bazı olaylar görüldüğü kadarıyla başka bir kıssaya aittir(Vallahu A'lem), der.¹⁸⁶

Beyhâki'nin Delâilü'n-Nübüvvesi'nde Muhammed b. Sîrin'den gelen mürsel bir rivâyette Hz.Peygamber'in Hz.Ebû Bekir'le beraber mağaraya doğru yola çıktıkları gece, Hz.Ebû Bekir'in bir süre O'nun önünde, bir sürede arkasında yürüdüğü geçmektedir. Hz.Peygamber, bunu niye yaptığını O'na sorduğunda “Senin peşinde olabileceklerini düşünerek arkanda yürüyorum, seni önden gözlüyor olabilecekleri düşüncesiyle önünden yürüyorum”, demiştir.¹⁸⁷

Mağaraya gireceklerinde, Hz.Ebû Bekir, “Yâ Rasûlullah, sen yerinde kal senin için mağarayı temizleyeyim”, demiştir. Bu rivâyetin benzerini, Kâsım el-Begavî, Ebû Muleyke'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Bu, İbn Hişâm'ın Hasan el-Basrî'den kendi ziyâdesi olarak benzerini rivâyet ettiği yerdir.¹⁸⁸

Zikredilen rivâyet, Hz.Peygamber'in Hz.Ebû Bekir'le görüşükten sonra evine dönmediğine ve oradan doğrudan Sevr'e gittiklerine işaret etmektedir. Bu ve daha önceki rivâyette Hz.Peygamber'in, İslâm tarihi kaynaklarında değinildiği üzere, evine gidip Hz.Ali'yi yatağına bırakışına ve inanmayanların suratlarına toprak atarak, onların O'nu görmeden evinden ayrılışına ve Sevr mağarasının önüne güvercinlerin yuva yapışı ya da örümceğin ağ yapması olayına değinmemektedir. Ancak şerhlerde şârihler, rivâyeti şerh ederken, anlaşılan İslâm tarihi kaynaklarından etkilenerken bu olaya değinmişlerdir. Aynî, rivâyetin şerhinde Hz.Peygamber'in, İslâm tarihi kaynaklarında değinildiği üzere, evine gidip Hz.Ali'yi yatağına bırakışına ve

¹⁸⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 237.

¹⁸⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 237.

¹⁸⁸ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 126.

inanmayanların suratlarına toprak atarak, onların O'nu görmeden evinden ayrılışına değinmektedir.¹⁸⁹

Aynî, Rasûlullah'ın Hz.Ebû Bekir'le beraber yolculuk yaparken yanlarında Abdullah b. Ebî Bekir'in de olduğunu ifade etmiştir. Ancak Abdurrahman nüshasında bunun vehm olduğu söylemektedir.¹⁹⁰

Amr b. Fûheyre, Hz.Ebû Bekir'in azatlı kölesidir. Köleyken Müslüman olmuş, Hz.Ebû Bekir, satın alıp azad etmiştir. Ezd kabilesinden Tufeyl b.Abdullah'ın kölesiydi. Bir'i Maune'de şehit edilmiştir. Musa b. Ukbe'nin İbn Şihab'tan rivâyetinde Amr b. Fûheyre'nin otlattığı sürünün Hz.Ebû Bekir'e ait olduğu söylenmektedir. Ayrıca bu rivâyette, Amr b. Fûheyre'nin güvenilir ve İslâm'ında samimi olduğu geçmektedir.¹⁹¹

Amr b. Fûheyre, Kitâbu'l-Buyu'da, eş-Şirâ mine'l-müşrikîn babında geçmektedir.¹⁹²

İbn Hişâm, ücretle tuttıkları rehberin isminin Abdullah b.Urkad(أرقد); İbn İshâk, Abdullah b. Uraykîd(أريقد); İbn Sa'd, Abdullah b. Uraykîd(أريقط) ki meşhur olan da budur, olduğunu ifade etmişlerdir. Abdullah b. Uraykîd işinde uzman, mâhir(خريتا) bir rehber, yol göstericiydi.¹⁹³

¹⁸⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 126.

¹⁹⁰ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 126; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 237.

¹⁹¹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 127; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 237.

¹⁹² İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 237.

¹⁹³ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 128; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 2378.

Metinde geçen طريق السواحل فأخذ بهم ifadesi, Musâ b. Ukbe'nin rivâyetinde

فأجاز بهما أسفل مكة ثم مضى هما حتى جاء بهما الساحل أسفل من عسفان ثم أجاز بهما حتى

الطريق الشكلinde geçmektedir.¹⁹⁴

İbn Şihâb'a göre, bu mezkûr Aişe hadisi bu isnadla mevsûldür.¹⁹⁵

İbn Şihâb ez-Zührî'ye mezkûr isnad diyerek başlayan ilk rivâyet, İbn Şihâb ez-Zührî'ye mezkûr isnad

ile muttasıldır. — صلى الله عليه وسلم — فآخبرني عروة بن الزبير أن رسول الله — صلى الله عليه وسلم —

ifade mürseldir ve Hâkim, Ma'mer-Zührî yoluyla, Urve, Zübeyr'den işittiğini bana

haber verdi diyerek senedi vasl etmiştir.¹⁹⁶

Hız. Ali'nin yatakta yatırılışı ile ilgili bir rivâyet de Hâkim'in Müstedrek'inde şu

şekilde geçmektedir:

6.Rivâyet:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، ثنا زِيَادُ بْنُ الْخَلِيلِ التُّسْتَرِيُّ، ثنا كَثِيرُ بْنُ يَحْيَى، ثنا أَبُو

عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بَلَجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: " شَرَى عَلِيٌّ

نَفْسَهُ، وَلَبَسَ ثَوْبَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ نَامَ مَكَانَهُ، وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَرْمُونَ رَسُولَ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلْبَسَهُ بُرْدَةً، وَكَانَتْ قُرَيْشٌ تُرِيدُ أَنْ

¹⁹⁴ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 129; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 238.

¹⁹⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 130.

¹⁹⁶ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 133-134.

تَقْتُلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَعَلُوا يَرْقُبُونَ عَلِيًّا، وَيَرُونَهُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ

لَبَسَ بُرْدَةً، وَجَعَلَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَتَضَوَّرُ، فَإِذَا هُوَ عَلِيٌّ فَقَالُوا: إِنَّكَ لِلنِّمِّمِ إِنَّكَ لَتَتَضَوَّرُ، وَكَانَ

صَاحِبُكَ لَا يَتَضَوَّرُ وَلَقَدْ اسْتَنْكَرْنَاكَ مِنْكَ

İbn Abbas(r.a.):"Ali (r.a.) kendini feda ederek, Nebi (a.s.)'nin elbisesini giydi ve O'nun yatağında uyudu. Müşrikler ise Resulullah (a.s.)'ı ele geçirmek istiyorlardı. Rasûlullah (a.s.) Ali (r.a.)'ye bir cübbe giydirmişti. Kureyşliler, Peygamber (a.s.)'i öldürmek istiyorlardı ve Peygamber zannetikleri, cübbe giymiş olan Ali (r.a.)'yi izlemeye başlamışlardı. İçeri girip saldırdıklarında, Ali (r.a.) bağırmaya başladı. Onun Ali (r.a.) olduğunu anladıklarında, "Sen bir alçaksın, sen bağıryorsun oysa arkadaşın bağırmadı. Bu yaptığın şeyden hoşlanmadık." dediler." diye rivâyet etmiştir.¹⁹⁷

Hâkim, "Bu hadisin senedi sahîhtir" demiş, kendisine Zehebi muvafakat etmiştir. Buhâri ve Müslim ise bunu tahric etmemiştir.¹⁹⁸

Hz.Ali'nin yatakta yatırılması olayı görüldüğü üzere İslâm tarihi kaynaklarıyla uyuşmaktayken, rivâyetlerde müşriklerin üzerine toprak saçma olayına değinilmemiştir.

İslâm tarihi kaynaklarında Hz.Peygamber'in evinden çıkarken Yâsîn Sûresi 1-9.âyetleri okuyarak müşriklerin üzerine toprak saçtığına işaret edilmektedir. Biz de Yâsîn Sûresi'nin hangi dönemde indirildiğine baktığımızda sûrenin Mekkî¹⁹⁹

¹⁹⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 5, hadis no:4263.

¹⁹⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 5, hadis no:4263.

¹⁹⁹ Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, tah: Muhammed Hüseyin Şemsüddîn, Beyrut, 1419, VI, 498; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yay., İstanbul, t.y., VI, 394.

olduğunu gördük. Yani sûre hicretten önce nâzil olmuştur ve hicret esnasında okunmaması için bir sebep mevcut değildir.

C. SEVR MAĞARASINA VARIŞ VE MAĞARADA GEÇİRİLEN GÜNLER

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Hiz. Peygamber ve Hiz. Ebû Bekir, yaya olarak Mekke'nin beş kilometre güneybatısında bulunan Sevr Dağı'ndaki mağaraya gittiler.²⁰⁰ Burası gizlenmeye elverişli bir yerdi. Böylece bizlere tebir almadan tevekkül etmenin dinin emrettiği bir tevekkül olmadığını göstermiş oluyorlardı. İstikâmet olarak Medine'ye gidecekler ancak Medine Mekke'nin kuzeyinde bulunuyor. Ama bir tedbir olmak üzere Medine'ye ters istikamette bulunan Sevr dağına geliyorlar ve bir tedbir olmak üzere burada saklanıyorlardı.

Hiz. Ebû Bekir, Sevr dağı'na yol boyunca Hiz. Peygamber'in kimi zaman önüne kimi zaman arkasına geçerek, Hiz. Peygamber'in önünü arkasını gözetleyip onu korumaya çalışıyordu.²⁰¹ Mağaraya ulaştılar. Ancak Hiz. Ebû Bekir, mağaranın içerisinde yırtıcı bir hayvan bulunup bulunmadığını kontrol etmeden Peygamberimizin içeri girmesini istemedi. Mağaranın içerisinde zararlı bir şey varsa onun zararının Resulullah'a değil kendisine dokunmasını yeğliyerek önce içeri

²⁰⁰ İbn Sa'd, I, 213; İbn Hişâm, II, 98; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 316.

²⁰¹ Darîr, II, 432; Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s.406; *Diyanet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 132.

kendisi girdi. Elleriyle yeri yokladı.²⁰² Mağarada bulduğu bir deliği izarını yırtıp onunla tıkadı. Geri kalan kısımlara da ayaklarını dayadı. Bunlardan sonra Resulullah'a girmesini söyledi. Resulullah içeri girince başını Hz. Ebû Bekir'in dizine koyup uyudu. O sırada Hz. Ebû Bekir'in deliğe koymuş olduğu ayağını bir yılan ısırıldı. Resulullah'ı uyandırmak korkusuyla yerinden hiç kıılmıdamadı. Gözlerinden akan yaş Resulullah'ın yüzüne damlayınca onu uyadırdı. Uyanınca "Ne oldu sana yâ Ebâ Bekir?" diye sordu. O da "Anam, babam sana fedâ olsun! Yılan tarafından ısırıldım! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah, ısırılan yere tükürüğünü sürdü ve ayağındaki ağrı sızı dindi.²⁰³

Bazı kaynaklarda işaret edilen bu olaya ana kaynaklarda rastlamadık. İbn Hişâm gibi ilk kaynaklar, Hz.Ebû Bekir'in yılan gibi hayvanlardan temizlemek için mağaraya önce girip temizlik yaptığını bildirir, ancak yılanın sokma hâdisesinden bahsetmez. Daha sonra inceleyeceğimiz üzere rivâyetlerde de böyle herhangi bir olaya rastlayamadık. Ancak s.78-79'da geçtiği üzere Mişkâtü'l-Mesâbîh'te böyle bir rivâyet geçmektedir. Demek ki bu rivâyet, ilk kaynaklarda bulunmayan sonradan ortaya konulmuş bir rivâyettir. Zehebî, bu rivâyetin râvisinin sağlam olmayıp münker ve meçhul olduğunu belirtir.²⁰⁴ Bu sebeplerle bu tür rivâyetler ihtiyatla karşılanmalıdır.²⁰⁵

²⁰² İbn Hişâm, II, 99.

²⁰³ Hüseyin b. Muhammed Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamîs Fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, Dâru's-Sadr, Beyrut t.y., I, 327; Ahmed b. El-Huseyn b.Ali b. Mûsâ Ebû Bekr el-Beyhâki, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâli Sâhibü's-Şerîa*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1405, II, 477; Darîr, II, 435-437; Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s.406-408; *Diyanet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 133.

²⁰⁴ Ebû Abdullah Hamd b. Ahmed, ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Dâru'l-Hadîs, Kahire 2006, I, 313.

²⁰⁵ Azimli, s.178.

Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir, Sevr dağına gelip ordaki mağarada üç gün üç gece kaldılar.²⁰⁶ Bu süre zarfında Hz. Ebu Bekir'in azatlı kölesi Âmir b. Führeyre – aldığı direktif üzerine- koyunları bu bölgede otlatarak karanlık basınca mağaranın yanına getiriyordu. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir de, bu hayvanlardan bir kaba süt sağar, güneşin hararetinde ısınmış temiz taşları içine koyarak sütü ısıtıp içerlerdi.²⁰⁷ Âmir b. Führeyre de gecenin sonunda gelip koyunları götürürdü.²⁰⁸

Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdullah da, babasının direktifi üzerine, gündüzleri Mekke'de geçirip geceleri mağaraya gelerek şehirde olup bitenleri haber veriyordu. Daha sonra geceyi Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'le beraber geçiriyordu.²⁰⁹ Tan yeri ağarırken Mekke'ye geri dönüp geceyi Mekke'de geçirmiş gibi müşriklerle sabahlıyordu. Abdullah sabaha yakın şehre giderken Âmir b. Führeyre de koyunları onun peşisıra sürerek ayak izlerini ortadan kaldırıyordu.²¹⁰

Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ da, geceleri mağaraya yiyecek getiriyordu.²¹¹ Yol azığı olmak üzere bir koyun kesilmiş, eti pişirilmişti. Esmâ da bunu bir dağarcığa koyup bir tulum su ile birlikte mağaraya getirdi. Esmâ, yemek dağarcığını bağlamak için bağ getirmeyi unutmuştu. Yola çıkılacağı zaman, belinden kuşağını çözüp onunla dağarcığın ağzını bağladı. Başka bir rivâyete göre; Esmâ, kuşağı ortadan ikiye yırtarak bir parçası ile yemek dağarcığını, öteki parçası ile de, su tulumunun ağzını bağlayınca, Peygamberimiz, “Ona Cennet'te iki kuşak var.”²¹² buyurdular. Bundan

²⁰⁶ İbn Sa'd, I, 214; İbn Hişâm, II, 99; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 316.

²⁰⁷ *Diyanet Dergisi*, “*Hicret Özel Sayısı*”, Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 134.

²⁰⁸ İbn Sa'd, I, 214; İbn Hişâm, II, 98-99; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; İbn Seyyidinnâs, I, 181.

²⁰⁹ İbn Sa'd, I, 214; İbn Hişâm, II, 98-99.

²¹⁰ İbn Hişâm, II, 99; Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s.410; Önkâl, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 460; Sarıçam, s.119.

²¹¹ İbn Hişâm, II, 98.

²¹² Buhârî, VII, 145, Libâs, 16, hadis no:5807.

dolayı, Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ, “Zâtü'n-Nıtakayn (iki kuşak sahibi)” diye anıldı.²¹³

Öte yandan yoldan geçen bir adamın müşriklere neyi beklediklerini sorduğunda “Muhammed'i bekliyoruz” demeleri üzerine adam, onlara “Muhammed çoktan gitmiştir ve kafalarınıza toprak saçmıştır” demiştir.²¹⁴

Müşrikler, sabah olup Hz. Peygamber'in yatağında Hz. Ali'nin yattığını görünce hayal kırıklığına uğradılar ve “Vallâhi, bize söylenilen söz doğruymuş!” dediler ve kafalarının üzerine serpilmiş toprak buldular.²¹⁵ Suikastin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine hiddetlendiler.²¹⁶ Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'i sorduklarında Hz. Ali, O'nunla ilgili bir şey bilmediğini söyledi.²¹⁷ Hz. Ali'yi önce Harem-i Şerîf'e götürüp hapsettiler; fakat daha sonra serbest bıraktılar.

Kin ve hırs o kadar gözlerini bürümüştü ki Hz. Peygamber'i öldüren veya esir eden kimseye yüz deve vereceklerini Mekke'nin her tarafında ilân ettiler. Kendileri de gruplar halinde her yerde Peygamberimizi aramaya koyuldular. Aralarında Ebu Cehil'in de bulunduğu bir grup, Hz. Ebû Bekir'in evine gelerek Esmâ'yı sorguya geçti. Esmâ'nın babasının nerede olduğunu bilmediğini söylemesi üzerine Ebu Cehil ona bir tokat vurdu ve küpelerini yere düşürdü.²¹⁸ Müşrikler, Hz. Ebû Bekir'i evinde bulamayınca Rasûlullah'la beraber gittiği kanaatına vardılar. Bunun üzerine hemen Medine yolunu tuttular.²¹⁹

²¹³ İbn Sa'd, I, 214; İbn Hişâm, II, 99; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s.410.

²¹⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308.

²¹⁵ İbn Sa'd, I, 213; İbn Hişâm, II, 96; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; İbn Seyyidinnâs, I, 179.

²¹⁶ Darîr, c.2, s.439.

²¹⁷ İbn Sa'd, I, 213; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308.

²¹⁸ İbn Hişâm, II, 100; İbn Seyyidinnâs, I, 189.

²¹⁹ İbn Hişâm, II, 102; İbn Sa'd, I, 213; Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s. 406,408; Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 460; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, İstanbul 1972, I, 124; Sariçam, s.120.

Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'i aramaya giden gruplar arasında zengin müşriklerin de oluşu, bu işin sırf yüz deve ödülü için değil, ideolojik bir mahiyette bilinçli yapıldığını gösteriyordu.²²⁰

Her kabileden ikişer genç silahlandı yanlarına meşhur Müdliç Oğulları'ndan iki iz sürücü de aldılar. Her tarafı aradılar. Bir grup, Peygamberimizle Hz. Ebû Bekir'in izlerini süre süre Sevr dağına geldiler. İz sürücü "Vallahi aradığımız kimseler, şu mağaradan ileri geçmemiştir, onun yanındadır. İz, burada kesiliyor." dedi. İbnü'l-Esîr'e göre, iz sürücü Kürz b. Alkame, Peygamberimiz'in izini gördüğü zaman "Bu ayak, Makam-ı İbrahim'in içindeki ayaktır." demişti.²²¹

Azimli'ye göre ise; hicret planına göre, Âmir b. Fûheyre, Hz.Ebû Bekir'e ait keçileri bu bölgede dolaştırarak sadece ikisinin değil Hz.Esmâ'nın ve Abdullah b. Ebîbekir'in izlerini de imha ediyordu. Azimli'ye göre bu anlamda Mekkelilerin izleri takip ederek mağaraya ulaşması meselesi itibar edilmemesi gereken problemli bir konudur.²²²

Bu tür rivâyetleri esas alarak iz takipçilerinin izleri takip ederek mağaraya ulaştıklarını farzetsek bile, bu takip olsa olsa Sevr Dağı'nın eteklerine kadar yapılabilir. Çünkü Sevr Dağı diğer Mekke dağları gibi taşlıktır. İz takibi yapabilecek şekilde bir kum veya toprak zemin bulunmamaktadır.²²³

Müşrikler, o kadar yaklaşmıştı ki, Peygamberimizle Hz. Ebû Bekir'in saklandıkları mağaranın ağzına kadar geldiler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir çok telâşlandı. Hz. Peygamber ise, Hz. Ebû Bekir'e endişelenmemesini, müşriklerin kendilerine zarar veremeyeceğini söyledi. Hz. Ebû Bekir, olayı şöyle anlatır: "Bir ara

²²⁰ *Diyânet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", Hüseyin Algül, *Akabe Hadisesi-Hicret ve Getirdikleri*, s. 47.

²²¹ İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 444.

²²² Azimli, s.175-176.

²²³ Azimli, s.176.

başımı kaldırdığımda Kureyş casuslarının ayaklarını gördüm ve “Yâ Rasûlullah! Onlardan biri eğilip de, ayaklarının dibinden bir bakıverseler, bizi görürler.” dedim. Rasûlullah, “Ey Ebû Bekir! İki kişinin, üçüncüsü Allah olursa sen, akıbetin ne olabileceğini, yakalanacağımızı mı sanırdın?” buyurdu.²²⁴“ Kur’ân-ı Kerîm de bu hususa işaret etmektedir:

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ

لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا

السُّفْلَى وَكَلِمَةَ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Eğer siz ona (Peygamber’e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke’den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber.” diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz bir takım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah’ın sözü ise en yücedir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²²⁵

Kaynaklara göre; Hz. Peygamber’le Hz. Ebû Bekir mağaraya girdikten sonra ve müşriklerin gelmesinden önce bir örümcek ağ germiş²²⁶ ve bir çift güvercin de

²²⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308; *Diyanet Dergisi*, “Hicret Özel Sayısı”, Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 133, 134; Sarıçam, s.120.

²²⁵ Tevbe 9/ 40.

²²⁶ Belâziürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I, 260-261; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308.

yuva yapmıştır.²²⁷ Bazı kaynaklarda ise bir ağacın da dallanıp budaklanıp yeşererek yapraklarıyla mağaranın ağzını örttüğü kaydedilmiştir.²²⁸

Müşrikler, mağaranın ağzına gelince sağını solunu araştırdılar. İçlerinden birisi, mağarana önünde yuva yapan güvercini görünce geri döndü. Arkadaşları ona “Mağaraya niye bakmadın?” diye sorunca o da; “Mağaranın ağzında bir çift güvercinin yuva yapmış olduğunu gördüm. Bundan dolayı, içeride hiç kimsenin bulunmadığını anladım.” diyerek cevap vermiştir.²²⁹

Ümeyye b. Halef, mağaraya bakmak isteyenlere karşılık “Mağaranın üzeri, örümcek ağı ile kaplanmışken, siz, ne diye şüphelenip duruyorsunuz? Vallahi, ben, bu ağın Muhammed doğmadan önceye ait olduğu kanaatindeyim!”²³⁰ dedi. Bazıları da, “Eğer onlar, mağaraya girmiş olsalar, güvercinin yuvası dağılır, yumurtası kırılır; örümceğin ağı da bozulurdu!” dediler. Bir kısmı da; “Bu mağara içine biri girmiş olsa ayaklarının izi olmaz mıydı?”

Müşrikler, bunun üzerine içeriye bakmadan çekip gittiler.²³¹

Siyer kaynaklarında bu olaya bu şekilde bir açıklama getirilirken, Tevbe Sûresi, 40.âyete bakıldığında Sevr mağarasının önünde “ağ yapan bir örümcek veya güvercin yuvası” ifadesine rastlanmamaktadır. Allah-u Teâla, bu âyette Hz. Peygamber’i “kendilerini görmediğimiz bir takım ordularla” desteklediğine işaret etmektedir. Ancak görünmeyen bu orduların ne olduğu hakkında bir açıklama yapılmamaktadır. Bu rivâyetlerin sıhhat dercesi ile ilgili tartışmalar bir yana,

²²⁷ İbn Sa’d, I, 213-214; İbn Seyyidinnâs, I, 182; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, İstanbul 1972, I, 124.

²²⁸ İbn Sa’d, I, 213; İbn Seyyidinnâs, I, 182.

²²⁹ İbn Sa’d, I, 213-214.

²³⁰ İbn Sa’d, I, 213.

²³¹ Belâzûrî, I, s.260-261; *Diyanet Dergisi*, “*Hicret Özel Sayısı*”, Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 133.

Kur'an'da kesin olarak ifade edilen ilâhî yardımın zihinlerde canlandırılması sağlama amacı güttüğü açıktır.²³²

Mağarada geçirilen üç günün²³³ ardından Peygamberimizle Hz. Ebû Bekir'i arama çalışmaları biraz yatıştır ve yavaşlar gibi oldu.

Kılavuz olarak tutulan Abdullah b. Üreykıt, (Kureyş kâfirlerinin dîni üzere idi) sözleşilen saatte kendisine emanet edilen iki deveyle birlikte kendi devesini de yanına alarak Sevr dağına geldi. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Âmir b. Führeyre, Abdullah b. Üreykıt'ın kılavuzluğunda Medine'ye doğru yola çıktılar.²³⁴ Kafile, tuzağa düşmemek için kervanların izlediği işlek yolu veya bilinen bir güzergâhı kullanmadı.²³⁵ Şayet işlek yollardan birini kullansalardı, Mekke'ye giden yolcular onları ihbar edebilirlerdi. Mekke'den ayrıldıktan sonra, Medinelilerin himâyesine girinceye kadar öldürülebilirlerdi. Bu yüzden kılavuzun tercih ettiği yolu izlediler. Bu yol, Mekke'nin güneyindeki Sevr'den başlar, Cidde'ye doğru kuzeybatı istikâmetinde bir müddet gidildikten sonra tekrar iç kısma döner, Mekke'nin kuzeyindeki Usfân'dan itibaren asıl yolla dört defa kesişir, yolun tam yarısında, Cuhfe mevkiinde esas yolun Kızıldeniz tarafına geçer ve bu istikâmette Medine'ye ulaşır. Cuhfe'den sonra da artık Kureyş'in nüfuz bölgesinden çıkılmış olur.

Sahil yolu ile Medine'ye gidilirken takip edilen yol şöyledir:

1- Sevr'den ayrılınca, Mekke'nin aşağı tarafına doğru gidilerek Usfân'ın aşağısındaki yoldan geçilip sahile yanaşıldı,

2- Emec'in aşağısına doğru gidildi,

3- Emec geçildi,

²³² *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III, 13.

²³³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308-309.

²³⁴ İbn Hişâm, II, 102; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 308-309; İbn Seyyidinnâs, I, 184.

²³⁵ Önkâl, "*Hicret*", *DİA*, XVII, 460.

- 4- Kudeyd geçildi,
- 5- Harrar'a varıldı,
- 6- Seniyetül Mera'ya varıldı,
- 7- Lekif'e ulaşıldı,
- 8- Medlice Lekıf geçildi,
- 9- Medlice Micac vadisi içine doğru girildi,
- 10- Mercih Micac'a varıldı,
- 11- Zül'adaveyn Mercih vadisine girildi,
- 12- Zûkeşr vadisine girildi,
- 13- Rehberleri Abdullah b. Uraykıt onları Cedâcid kuyuları yanında ve
- 14- Ecred'de tuttu, sonra
- 15- Zûselm'e varıldı,
- 16- Âdâ-i Medlice'den Tih'in kuyusuna uğranıldı,
- 17- Abâbib'e varıldı,
- 18- Elkahha geçildi,
- 19- Arc'e inildi, orada biraz duruldu ve sonra ordan çıkıldı,
- 20- Rekûbe'nin sağındaki Seniyetülgair'e varıldı,
- 21- Ri'm vadisine inildi,
- 22- Kubâ'ya gelindi.²³⁶

²³⁶İbn Hişâm, II, 104-108; Köksal s.413.

2. Hadis Kaynaklarında

7. Rivâyet:

Buhâri, eserinde Esmâ'ya “Zâtu'n-Nitâkayn (İki kuşaklı)” denmesiyle ilgili rivâyeti doğrudan Esmâ'ya da nisbet etmiştir:

فَاطِمَةُ عَنْ أَسْمَاءَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ صَنَعْتُ سُفْرَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِ

أَبِي بَكْرٍ حِينَ أَرَادَ أَنْ يَهَاجِرَ إِلَى الْمَدِينَةِ ، قَالَتْ فَلَمْ نَجِدْ لِسُفْرَتِهِ وَلَا لِسِقَائِهِ مَا نَرِبُطُهُمَا بِهِ ،

فَقُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ وَاللَّهِ مَا أَحَدُ شَيْئًا أُرِبُطُ بِهِ إِلَّا نِطَاقِي . قَالَ فَشُقِّيهِ بِاثْنَيْنِ ، فَأَرِبُطِيهِ بِوَاحِدِ السَّقَاءِ

وَبِالْآخِرِ السُّفْرَةَ . فَفَعَلْتُ ، فَلِذَلِكَ سُمِّيَتْ ذَاتَ النِّطَاقَيْنِ .

-.....Esmâ (r.anha) şöyle demiştir: Rasûlullah Medine'ye hicret etmek istediği zaman ben Ebû Bekir'in evinde Rasûlullah'ın yol azığına düzmüş hazırlamıştım. Esmâ (devamla) dedi ki: Fakat ne yemek çıkını, ne de su tulumunu kendisiyle bağlayabileceğimiz birşey bulamamıştık. Bunun üzerine ben (babam) Ebû Bekir'e: — Vallahi ben belimdeki kuşağımdan başka bağlayacağım birşey bulamıyorum, dedim. O da: — (Kızım) onu ikiye böl, birisiyle su tulumunu, diğeriyle de yemek sofrasını bağla, dedi. Ben de öyle yaptım. İşte bundan dolayı Esmâ, “Zâtu'n-Nitâkayn (İki kuşaklı veya iki kemerli)” diye isimlendirildi.²³⁷

Râvi zinciri aşağıdaki rivâyette değerlendirilmiştir.

Değerlendirme:

²³⁷ Buhârî, IV, 54, Cihad, 123, hadis no:2979.

Rivâyette, hicret için Esmâ (r.anha)'nın hazırlık yaptığı ve bu hazırlık esnasında yemek çıkını ve su tulumunu bağlayacak bir şey bulamadıkları, bunun üzerine babasının “kuşağını ikiye böl” demesiyle kuşağını ikiye bölüp yemek çıkını ve su tulumunun ağzını bağlaması ve bundan dolayı kendisine “Zâtu'n-Nitâkayn (İki kuşaklı veya iki kemerli)” diye isimlendirilmesi bahsedilmektedir.²³⁸

Yukarıda zikrettiğimiz rivâyette “Zâtu'n-Nitâkayn” ifadesi “Zâtu'n-Nitâk” şeklinde geçmiştir. Kuşmeyhenî rivayetinde: “Zâtu'n-Nitâkayn (İki kuşaklı)” diye geçmektedir. Bunun dışındaki bütün rivâyetlerde “Zâtu'n-Nitâk” şeklinde geçmiştir.²³⁹ Nitâkayn denilmesinin sebebi, Esmâ'nın iki kemeri olmasıdır ki bunları üst üste bağlardı. Nitâkayn denilmesinin başka bir görüşe göre sebebi, Esmâ'nın iki kemerinden birini beline bağlaması, diğeriyle Rasûlullah mağaradayken yiyecek taşımamasıdır. İbn Sa'd rivâyetinde “Kemerini ikiye böldü. Biriyle heybenin ağzını, diğeriyle kurbanın ağzını bağladı” şeklinde geçmektedir. Yani kemerini ikiye böldüğü için bu ad verilmiştir.²⁴⁰ Başka bir görüşe göre bundan son derece memnun olan Hz. Peygamber'in, “Allah bu kuşağının karşılığında cennette sana iki kuşak versin” diye iltifat etmesi üzerine “Zâtünnitâkayn” (iki kuşaklı) lakabını almıştır.²⁴¹

Buhârî, bu rivâyeti Hicretü'n-Nebî'de, Abdullah b. Ebî Şeybe'den tahrir etmiştir.²⁴² Bu rivâyetin tahriri dipnotta gösterilmiştir.²⁴³

Esmâ, 'ya “Zâtu'n-Nitâkayn (İki kuşaklı veya iki kemerli)” denmesi ile ilgili diğer bir rivâyet şöyledir:

²³⁸ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 137; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 236.

²³⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 126.

²⁴⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 236; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXII, 5; XXV, 126.

²⁴¹ Ali Yardım, “*Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk*”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 402-404.

²⁴² Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXII, 5; XXV, 137.

²⁴³ Buhârî, V, 61, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3907; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 497, *Müsnedi'n-Nisâ*, hadis no:26928.

8. Rivâyet:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ وَفَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ
عنها صَنَعْتُ سَفْرَةَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ حِينَ أَرَادَا الْمَدِينَةَ ، فَقُلْتُ لِأَبِي مَا أَجِدُ
شَيْئًا أَرِبُّهُ إِلَّا نَطَاقِي . قَالَ فَشَقَّيْهِ . فَفَعَلْتُ ، فَسُمِّيَتْ ذَاتَ النَّطَاقِينَ .

Hişâm, babası Urve'den ve Fâtıma bintü'l-Munzir'den; onlar da Esmâ(r.anha)'dan tahdîs etmiştir (Esmâ şöyle demiştir): Ben Peygamber (s.a.s) ile Ebû Bekir için Medine'ye gitmek istedikleri zaman bir sofrâ hazırladım. Babama: — Sofranın ağzını bağlayacak, kuşağımdan başka birşey bulamıyorum, dedim. Babam: — Kuşağımı ikiye böl, dedi. Ben de öyle yaptım da işte bundan dolayı ben “Zâtu'n-Nitâkayn (iki kuşaklı)” diye isimlendirildim.²⁴⁴

Bu rivâyetler, İslâm tarihi kaynaklarıyla örtüşmektedir.

Râvi zinciri Şu Şekildedir:

Urvetü'bnü'z-Zübeyr b. Avam²⁴⁵- Hişâm b. Urvetü'bnü'z-Zübeyr el-Esedî²⁴⁶- Fâtıma bintü'l-Münzir İbnü'z-Zübeyr b. Avvâm²⁴⁷- Esmâ bintü Ebi Bekir²⁴⁸.

²⁴⁴ Buhârî, V, 61, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3907.

²⁴⁵ Künyesi, Ebû Abdullah el-Kuraşî el-Esedî'dir. Babasından Hz.Aişe'den, Abdullah b. Ömer'den işitmiştir. Medine ehliendir. Abdullah b. Zübeyr'in kardeşidir. Annesi Esmâ bint. Ebû Bekir es-Siddîk'tır. İbn Hibbân, hakkında Medine ehlinin faziletliyelerinden ve âlimlerinden, hergün Kur'an'ın dörtte birini okur; İclî, tabîi, sika, sâlih; İbn Hacer, 3.tabakadan, sika, ince anlayış yönünden meşhur, değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 99'dur veya 94 veya 95 veya 100 veya 101'dir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VII, 31-32; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 194-195; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 133; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dil*, VI, 395-396; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.389; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 163-166; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 11-24.)

²⁴⁶Künyesi Ebu'l-Münzir el-Medenî'dir. Ebû Bekir de denilmiştir. Medine ehliinden sayılmıştır. İbn Hibbân hâfiz, mutkin, verâ ve fâzıl; İclî, sika; İbn Hacer sika, fakih; Abdurrahmân, sika, hadiste imâm; İbn Sa'd, sebt, kesîru'l-hadîs, hüccet; değerlendirmesinde bulunmuştur. 5.tabakadandır. Ölümü 145 ya da 146 ya da 147'dir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VIII, 193-194; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 502; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 332; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dil*, IX, 63-64; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.573; *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 44-46; *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 232-241.)

Değerlendirme:

İçerik olarak bir önceki rivâyetle aynı olmakla beraber, lafız farklılıkları mevcuttur.

Hişâm, babasından rivâyetinde **أخبرني**, eşinden rivâyetinde **حدثني** ifadesini kullanmıştır. Çünkü eşi Fatma'dan işitip babasına okumuştur veya tekrardan kaçınmak için böyle kullanmıştır.²⁴⁹

Rivâyette geçen bazı kelimelerle ilgili değerlendirmeler dipnotta verilmiştir.²⁵⁰

9. Rivâyet:

²⁴⁷ Hişâm b. Urve'nin hanımı, 3. tabakadandır. Hişâm b. Urve, "Benden 13 yaş büyüktür" demiştir. İbn Hibbân sikatında zikretmiştir. İclî, sika, Medîneli tabiînlerdendir; İbn Hacer, sika değerlendirmesinde bulunmuştur. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, V, 301; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 458; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.752; *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 394; *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, 265.)

²⁴⁸ Lâkabı "Zâtü'n-Nitâkayn"dir, Zübeyr İbnü'l-Avvam'ın hanımı, Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Abdullah b. Zübeyr'in annesidir. Sahâbîdir. 100 sene yaşamıştır. Ölümü 73'tür.

Esmâ bint Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in bir kısım hadislerinin gelecek nesillere ulaştırılmasında önemli rol oynamıştır. İlk müslümanlardan oluşunun yanında Resûl-i Ekrem'e çok yakın bir aile çevresinin içinde yer alması ve uzun bir ömür sürmesi onu zengin bir kültür birikimine sahip kılmıştır. Bu birikimini yakın çevresi çok iyi değerlendirmiş, özellikle iki oğlu Abdullah ve Urve, erkek torunları Abdullah b. Urve ve Abbâd b. Abdullah, kız torunu Fâtîma bint Münzir b. Zübeyr, oğlunun torunu Abbâd b. Hamza b. Abdullah, ayrıca ünlü sahâbîlerden Abdullah b. Abbas, Ebû Vâkid el-Leysî. sahâbî olduğu söylenen Safiye bint Şeybe, tabiîlerden Muhammed b. Münkedir, Abdullah b. Zübeyr'in kadısı İbn Ebû Müleyke gibi kişiler kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Esmâ'nın naklettiği hadisler Kütüb-i Süte başta olmak üzere çeşitli hadis kitaplarında yer almaktadır. Bir kısmı mükerrer olmak üzere rivayetlerinden seksen üçü Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned"inde. 157'si Taberânî'nin el-Mü'cennü'l-kebîr"inde, ayrıca Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir'in Târîhu Medîneti Dîmaşk'ın "Terâcimü'n-nisâ" bölümünde bulunmaktadır. Zehebî ise rivayetlerinin sayısının elli sekiz olduğunu, bunlardan on üçünün hem Buhârî hem Müslim'de, beşinin sadece Buhârî'de, dördünün de Müslim'de yer aldığını belirtir²⁴⁸ Kütüb-i Sitte müellifleri içinde Esmâ bint Ebû Bekir'e dair haberleri ve ona ait rivayetleri eserinin elli üç yerinde zikretmek suretiyle en geniş şekilde değerlendiren muhaddis Buhârî olmuştur. Esmâ'nın naklettiği hadis ve haberler muhtevaları bakımından incelendiğinde, bunların ana hatlarıyla hicret başta olmak üzere bazı olaylara ışık tutan haberlere; cömertlik, kıyafet yeme içme ve kadınlarla ilgili hükümlerle bir kısım ibadetlere dair olduğu görülür (bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 520-525; Yardım, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Siddîk", *DİA*, XI, 402-404; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.743; *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 348; *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, 123-124.)

²⁴⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXII, 5.

²⁵⁰ **السفرة** ifadesi için İbnü'l-Esîr, yolcunun yanına aldığı çoğunlukla deri torba içerisine konan yiyecek, demiştir. Sonradan yemeğe verilen ad, kullanılan deriye ad olmuştur.

سقانه ifadesi, deriden olan su kabı için kullanılmıştır.

النطاق, kadınların giydiği bir giyisi parçasıdır. Ayrıntılı bilgi bir önceki rivâyette verilmiştir.

سميت mâzî, meçhul sigâdadır. Mutekellim sigâsıyla da meçhul olarak rivâyet edilmiştir. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXII, 5.)

أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ إِسْحَاقَ، أَنبَأَ مُوسَى بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَبَّادٍ، ثنا عَقَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، ثنا

السَّرِيِّ بْنُ يَحْيَى، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ، قَالَ: ذَكَرَ رِجَالٌ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَكَانَتْهُمْ

فَضَلُوا عُمَرَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: فَبَلَغَ ذَلِكَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: وَاللَّهِ

لَلَّيْلَةِ مِنْ أَبِي بَكْرٍ خَيْرٌ مِنْ آلِ عُمَرَ، وَلْيَوْمٍ مِنْ أَبِي بَكْرٍ خَيْرٌ مِنْ آلِ عُمَرَ، لَقَدْ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَنْطَلِقَ إِلَى الْغَارِ وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ، فَجَعَلَ يَمْشِي سَاعَةً بَيْنَ يَدَيْهِ، وَسَاعَةً خَلْفَهُ

حَتَّى فَطِنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «يَا أَبَا بَكْرٍ، مَا لَكَ تَمْشِي سَاعَةً بَيْنَ يَدَيَّ

وَسَاعَةً خَلْفِي؟» فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَذْكَرُ الطَّلَبَ فَأَمْشِي خَلْفَكَ، ثُمَّ أَذْكَرُ الرَّصْدَ، فَأَمْشِي بَيْنَ

يَدَيْكَ، فَقَالَ: «يَا أَبَا بَكْرٍ، لَوْ كَانَ شَيْءٌ أَحْبَبْتَ أَنْ يَكُونَ بِكَ دُونِي؟» قَالَ: نَعَمْ، وَالَّذِي بَعَثَكَ

بِالْحَقِّ، مَا كَانَتْ لَتَكُونَ مِنْ مُلِمَّةٍ إِلَّا أَنْ تَكُونَ بِي دُونَكَ، فَلَمَّا انْتَهَيْتَ إِلَى الْغَارِ، قَالَ أَبُو بَكْرٍ:

مَكَانَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، حَتَّى أُسْتَبْرَأَ لَكَ الْغَارَ، فَدَخَلَ وَاسْتَبْرَأَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ فِي أَعْلَاهُ ذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ

يَسْتَبْرَأِ الْحُجْرَةَ، فَقَالَ: مَكَانَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، حَتَّى أُسْتَبْرَأَ الْحُجْرَةَ، فَدَخَلَ وَاسْتَبْرَأَ، ثُمَّ قَالَ: أَنْزَلَ

يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَنَزَلَ، فَقَالَ عُمَرُ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتِلْكَ اللَّيْلَةُ خَيْرٌ مِنْ آلِ عُمَرَ

Hâkim, Muhammed bin Sîrîn(r.a.)'den şöyle dediğini rivayet elmişür:

"Ömer (r.a.) zamanında bazı kimseler Ömer (r.a.)'i, Ebu Bekir (r.a.)'den daha üstün tuttular. Muhammed bin Sîrîn dedi ki: "Bu durum Ömer (r.a.)'e ulaşınca şöyle dedi:

"Allah'a yemin olsun ki, Ebu Bekir (r.a.)'in hayatından bir gece, Ömer'in ve ehlinin tümünden daha hayırlıdır. Ebu Bekir (r.a.)'in bir günü yine Ömer ve ehlinin daha hayırlıdır. Resulullah (a.s.) mağaraya doğru, Ebu Bekir (r.a.)'le çıktığında, Ebu Bekir (r.a.) bir müddet Resulullah'ın önünde, bir müddet de arkasından yürümeye başladı. Bu durumu sezen Peygamber (a.s.) ise, "Sana ne oluyor, bir müddet önümden, bir müddet arkamdan yürüyorsun" dedi. O da "Ey Allah'ın Resülü, seni yakalama arzularını hatırlayınca arkandan yürüyor, ileride pusuya yatırılacağını hatırlayınca ise önünden yürüyorum" dedi. Resulullah (a.s.) "Ey Ebu Bekir, herhangi bir şey olduğu zaman sade sana olmasını mı arzu ediyorsun?" dedi. Ebu Bekir (r.a.), "Evet, seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, eğer bir musibet gelecek olursa, onun bana gelmesini isterim" diye cevap verdi. Mağaraya vardıklarında, Ebu Bekir (r.a.) "Yerinden kımıldama ey Allah'ın Resülü, ta ki yerleri senin için temizleyeyim" dedi. Sonra içeri girip mağarayı temizledi. Ebu Bekir (r.a.) mağaradaki delikleri temizlemeyi unuttuğunu zikrederek, Resulullah (a.s.)'a "Yerinde dur, Allah'ın Resülü ta ki delikleri temizleyeyim" dedi. Mağaraya girip delikleri temizledikten sonra, "Buyur ey Allah'ın Resülü" dedi. Ömer (r.a.); "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, o gece, Ömer'in ehlinin daha hayırlıdır" buyurdu."

Hâkim, "Bu hadis, Buharî ve Müslim'in şartı üzere sahihtir. Ancak onlar bu hadisi kitaplarında zikretmemişlerdir." demiştir.²⁵¹

Mişkâtu'l-Mesâbih'te aynı kısım şu şekilde geçmektedir:

Mağaraya vardıklarında Ebu Bekir "Vallahi ben girmeden sakın girme. Eğer içeride bir şey varsa sana değil bana dokunsun" dedi. Sonra girdi ve içeriyi süpürdü. Mağaranın bir tarafında bir delik gördü ve izarından bir parça yırtarak orayı

²⁵¹ Hâkim, el-Müstedrek, III, 7, hadis no:4268.

tıkadı. Geride iki delik daha vardı; onlara da ayaklarını tıkadı. Ardından Rasulullah'a "Artık girebilirsin" dedi ve o da girdi ve başını onun kucağına koyarak uyudu. Ebu Bekir'in ayağını delikten yılan sokmuştu. Ama Rasulullah uyanmasın diye hareket etmiyordu. Gözünden akan yaşlar onun yüzüne dökülünce Rasulullah (s.a.v) "Neyin var ey Ebu Bekir?" diye sordu. O da "Anam babam sana feda olsun, beni yılan soktu" diye cevapladı. Bunun üzerine Rasulullah yılanın soktuğu yere tükürdü ve o anda Ebu Bekir'in hiçbir şeyi kalmadı."²⁵²

10. Rivâyet:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ
كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْغَارِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي ، فَإِذَا أَنَا بِأَقْدَامِ الْقَوْمِ ، فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ
اللَّهُ ، لَوْ أَنَّ بَعْضَهُمْ طَاطَأَ بَصْرَهُ رَأَى . قَالَ « اسْكُتْ يَا أَبَا بَكْرٍ ، اثْنَانِ اللَّهُ تَالِثُهُمَا . »

Bize Hemmâm b. Yahya, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'ten tahdîs etti ki, Ebû Bekir (r.a.) şöyle demiştir: Ben Peygamber(s.a.s)'le beraber mağaranın içinde bulunurken başımı yukarıya kaldırdığım zaman üstümüzde bizi aramağa çıkan müşriklerin ayaklarını gördüm de: — Ey Allah'ın Peygamberi! Bunlardan bâzısı gözünü aşağıya eğmiş olsa, muhakkak bizi görecektir, dedim. O: —“Sus yâ Ebâ Bekir! Biz, üçüncüleri Allah olan iki kişiyiz!” buyurdu.²⁵³

Buhâri, bu rivâyeti Fezailu'l-Ashab, 2'de Muhammed b. Sinân -Hemmâm-Sâbit yoluyla tahrir etmiştir:²⁵⁴

²⁵² Muhammed b. Abdullah el-Hatîb el-Umerî Ebû Abdullah Veliyyüddîn et- Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, el-Mektebetü'l-İslâm, Beyrut, 1985, 3.Baskı, III, 1700-1701; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, İstanbul 1972, I, 124.

²⁵³ Buhârî, V, 65, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3922.

²⁵⁴ Buhârî, V, 4, Fezailu'l-Ashab 2, hadis no:3653.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قُلْتُ

لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَأَنَا فِي الْغَارِ: لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرَنَا، فَقَالَ: «مَا

ظَنُّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بَاتْنَيْنِ اللَّهُ تَالِثُهُمَا»

İçerik olarak üstteki rivâyetle aynı olmakla beraber, lafız farklılıkları mevcuttur.²⁵⁵

Râvi zinciri Şu Şekildedir:

Mûsâ b. İsmail el- Minkarî²⁵⁶- Hemmâm b. Yahya b. Dînâr el-Ezdî²⁵⁷-

Sabit b. Esleme el-Bünnânî²⁵⁸- Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî²⁵⁹- Ebû Bekir

Abdullah b. Ebî Kuhâfe Osman b. Âmir el-Kureşî et-Teymî²⁶⁰

²⁵⁵ Rivâyetin tahriri şöyledir: Buhârî, V, 4; Fezailu'l-Ashab 2, hadis no: 3653; VI, 66, Tefsir, Beraet 9, hadis no:4663; Müslim, IV, 1854, Fezailu's-Sahabe 1, hadis no:2381; Tirmizî, V, 278, Tefsir, Tevbe 10, hadis no:3096.

²⁵⁶ Künyesi Ebû Seleme et-Tebûzekî'dir. Basra ehliendir. İbn Hacer, sika, sebt; Muhammed b. Sa'd sadûk, kesîru'l-hadîs; İbn Hibbân mutkîn; İclî, sika; Yahya b. Maîn, sikatün me'mûn değerlendirmesinde bulunmuştur. 9.tabakadanın küçüklerinden, ölümü 223'dür. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 549; *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 296-298; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 21-26; İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 160; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 303; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VIII, 136.)

²⁵⁷ Künyesi Ebû Abdullah el-Avzî veya Ebû Bekir'dir. Basra ehliendir. İbn Hibbân *Sikât*'ında zikretmiştir. İclî, İbn Hacer, sika, bazen vehmeder; Hâkim, sika, hafız; Yahya b. Maîn, sika, sâlih; Sâci, sadûk, sâlih fakat hafızası kötü, rivâyet ettiklerini, hafızasından değil kitabından rivâyet eder değerlendirmesinde bulunmuştur. 7.tabakadandır, ölümü 163 veya 164 veya 165'tir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VIII, 237; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 586; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 334; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, IX, 107-110; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 574; *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 60-63; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 302-310.)

²⁵⁸ Künyesi Ebû Muhammed el-Basrî'dir. İbn Hacer, sika, âbid, 4.tabakadan; İbn Hibbân, Basra'nın âbidlerinden; İclî, sika, sâlih; Nesâi, sika; İbn Sa'd sika me'mûn değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 123 veya 126 veya 127'dir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, II, 159- 160; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 89; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 132; *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 3- 4; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 342-349.)

²⁵⁹ Künyesi Ebû Hamza'dır. On sene Rasûlullah(s.a.s)'in hizmetinde bulunmuştur. Bu yüzden "Hadimu'n-Nebi" lakabıyla tanınmıştır. Meşhûrdur. Ölümü 93 veya 91 veya 95'tür. Enes b. Mâlik Basra'da vefât eden sahabilerin sonuncusu kabul edilmekte, Hz. Peygamber Medîne'ye hicret ettiği zaman henüz on yaşında, okur-yazar ve zeki bir çocuk olan Enes b. Mâlik, Huneyn Gazvesi ve Veda haccında bulundu. Çok hadis rivayet ettikleri için "müksirun" diye anılan yedi sahabiden biri olan Enes, rivayetlerinin sayısı tekrarlarıyla birlikte 2286'yı bulduğunu söylemişlerdir. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 115; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 329-330; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 353 -378; İbrâhim Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 234-235.)

²⁶⁰ Dört büyük halifenin ilkidir. Künyesi Abdullah b. Osman b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Saîd b. Teym b. Murra et-Teymî'dir. Azaptan azad edilmiş mânâsında "atik," dürüst, emin ve sâdik olduğu için "siddîk" lakabıyla tanınmıştır. Ölümü 13'tür. Gerekli bilgi s.64'de verilmişti. (bkz. İbn Hacer,

Bu rivayet, farklı bir isnadla Tirmizî (Tefsîru'l-Kur'ân, 9, hadis no:3096)'de de geçmektedir. Tirmizî'de yer alan rivâyetin râvi zinciri şu şekildedir: Ziyad b. Eyyûb el-Bağdadî, Affân b. Müslim, Hemmâm, Sâbit, Enes b. Mâlik, Ebû Bekir. Tirmizî'ye göre bu hadis hasen, sahih, garibtir. Bu hadis sadece Hemmâm'ın rivâyetiyle nakledilmektedir. Habban b. Hilâl ve daha başka kimseler bu hadisi benzeri şekilde Hemmâm'dan rivâyet etmektedirler.

Habbân rivayetinde **فَرَأَيْتُ آثَارَ الْمُشْرِكِينَ** ziyadesi vardır. Musa b. İsmail'in Hemman'dan rivayetinde (hicrette) **فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِأَقْدَامِ الْقَوْمِ** ifadesi geçmektedir. Çoğunluğun görüşünün hilafına, buradaki **لَوْ** eğer istikbal içinse ki bunu caiz görenler Allah-u Tealâ'nın **لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ** ayetinde müzari fiilden önce gelmesini buna delil gösterirler, buna göre O, bu sözü onlar mağaranın üzerinde durduklarında söylemiştir. Çoğunluğa göre ise onlar mağaranın üzerinden geçtikten sonra Allah'ın kendilerini onlardan korumasına şükretmek için söylemiştir. Bu rivayette **لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ** ifadesi geçerken, Musa rivayetinde **لَوْ أَنَّ**

طَأَّتْ بِبَصَرِهِ şeklinde geçmektedir.²⁶¹

طَأَّتْ بِبَصَرِهِ bakışlarını aşağıya doğru çevirdi anlamındadır.

Takrîbü't-Tehzîb, 313; *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 276; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 282-284; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Gâbe*, III, 311-331; Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, X, 101-108.)

²⁶¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 11; Aynî, Bedruddin, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., XVII, 58.

اثنانٌ haberdir, müptedâ mahfûzdur.

Rivayetler, Hz. Peygamber'in en tehlikeli anlarda bile sükûnet ve tevekkülünden bir şey kaybetmediğini göstermektedir. Mağaraya kadar takip edilişleri ve içeriden dışarıdakilerin ayaklarını görme, seslerini duyma derecesinde düşmanlarının yaklaşmasına rağmen "Allah bizimledir." teslimiyetinin izharı, onun imanının, teslimiyetinin kuvvetini göstermeye yeterlidir.²⁶²

11. Rivâyet:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ قَالَ وَأَخْبَرَنِي عُثْمَانُ الْجَزْرِيُّ أَنَّ مِقْسَمًا مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ عَنِ
قَالَ تَشَاوَرْتُ قُرَيْشَ لَيْلَةَ بَمَكَةَ فَقَالَ { كَفَرُوا لِيُشْتَبَوْكَ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ } فِي قَوْلِهِ ابْنِ عَبَّاسٍ
بَعْضُهُمْ إِذَا أَصْبَحَ فَأَثْبَتُوهُ بِالْوَثَاقِ يُرِيدُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ بَعْضُهُمْ بَلْ اقْتُلُوهُ
وَقَالَ بَعْضُهُمْ بَلْ أَخْرِجُوهُ فَأَطَاعَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ذَلِكَ فَبَاتَ عَلِيٌّ
عَلَى فِرَاشِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ وَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى لَحِقَ
بِالْغَارِ وَبَاتَ الْمُشْرِكُونَ يَحْرُسُونَ عَلِيًّا يَحْسِبُونَهُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أَصْبَحُوا تَارُوا إِلَيْهِ
فَلَمَّا رَأَوْا عَلِيًّا رَدَّ اللَّهُ مَكْرَهُمْ فَقَالُوا أَيْنَ صَاحِبُكَ هَذَا قَالَ لَا أَدْرِي فَاقْتَصُّوا أَثَرَهُ فَلَمَّا بَلَغُوا الْجَبَلَ
خَلَطَ عَلَيْهِمْ فَصَعِدُوا فِي الْجَبَلِ فَمَرُّوا بِالْغَارِ فَرَأَوْا عَلِيًّا عَلَيْهِ نَسَجَ الْعَنْكَبُوتِ فَقَالُوا لَوْ دَخَلَ هَاهُنَا
لَمْ يَكُنْ نَسَجَ الْعَنْكَبُوتِ عَلَيْهِ بَابَهُ فَمَكَثَ فِيهِ ثَلَاثَ لَيَالٍ

²⁶² Canan, XVI, 200-201.

İbn Abbas'ın kölesi Miksam'ın haber verdiğine göre, (Enfâl Sûresi, 30) âyeti hakkında Abdullah b. Abbas şöyle dedi: Kureyş gecenin birinde istişâre etti. Onlardan bir kısmı; “Sabah olunca onu ipe bağıyalım”- bununla Hz. Peygamber'i kastediyorlardı-dedi. Kureyş'ten bazıları da dedi ki: “Hayır onu öldürelim.” Bazıları da: “Onu Mekke'den çıkaralım(sürgün edelim).” dedi. Allah-u Teâlâ, bu durumu Peygamberine bildirdi. Hz. Ali, o gece, Hz. Peygamber'in yatağında yattı. Hz. Peygamber(s.a.s), evden çıktı, mağaraya vardı. Müşrikler de Hz. Ali'yi bekliyerek gecelediler. Zannetiler ki, yatakta Hz. Peygamber(s.a.s), yatıyor. Sabah olunca ona doğru harekete geçtiler. Onlar Ali'yi görünce, Allah onların hilelerini başlarına yıkmış oldu ve dediler ki: “Arkadaşın nerede?” Hz. Ali: “Bilmiyorum.” dedi. Hz. Peygamber(s.a.s)'in izini sürdüler ve dağa kadar ulaştılar. Kafaları karıştı. Dağa doğru çıktılar ve mağaraya uğradılar. Mağaranın kapısında örümcek ağını gördüler ve dediler ki: “(Peygamber), eğer buraya girmiş olsaydı, mağaranın kapısında örümcek ağı olmazdı.” Hz. Peygamber, mağarada üç gün kaldı.²⁶³

Aynı rivâyet, Abdürrezzâk, Musannef, V/389'da da geçmektedir. Ahmed b. Hanbel'deki rivâyetin tek farkı “üç gece kaldılar” ziyâdesidir.

Râvi zinciri Şu Şekildedir:

Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nafi' es-San'ânî²⁶⁴- Ma'mer b. Raşit el-Basrî es-San'ânî²⁶⁵- Osman b. Ömer b. Sâc el-Cezerî'dir.²⁶⁶- Abdullah İbn Abbâs²⁶⁷- Miksâm b. Bacre Ebû Kâsım²⁶⁸.

²⁶³ Ahmed İbn Hanbel, V, 301-302, Ve min Müsned-i Benî Hâşim, hadis no:3251.

²⁶⁴ Künyesi Ebu Bekir'dir. İbn Hibbân toplayan, tasnif eden ve ezberleyenlerdendir, ezberinden okurken hata yapar; İclî sika; İbn Hacer sika, hâfız, musannif, Muaviye'den hoşlanmadığı ve Ali'ye karşı sevgi duyduğundan Şiilikle itham edilmiş değerlendirmesinde bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel kendisinden rivâyette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, bir yıl kadar yanında kalıp birçok hadisini aldığı hocası Abdürrezzâk'tan Şiî olduğu kanaatini doğrulayacak herhangi bir şey duymadığını söylemektedir. Yahya b. Maîn ise, Şiî olduğu gerekçesiyle Abdürrezzâk'ın hadislerini terkedip etmeme konusundaki bir soruya verdiği cevapta, irtidad etse bile onun hadislerinin terkedilemeyeceğini belirterek hadis ilmindeki üstün mevkiine işaret etmektedir. Zehebî de onu

Şiflik'le itham etmenin doğru olmadığını, zira bu konuda aşırılığa kaçmadığını, sadece Hz. Ali'ye duyduğu muhabbet sebebiyle onunla savaşılanlara kızdığını söylemekte ve Abdürrezzâk'ın hadislerinin terkedilemeyeceğini ifade etmektedir.

Arz ve semâ yoluyla aldığını söylediği onyediyi bin hadisi ezbere biliyordu. Hadislerini yazılı kaynaklardan rivâyet etmeye itinâ gösterirdi. Abbas b. Abdülazîm el-Anberî, Abdürrezzâk'ı yalancılıkla itham etmişse de Zehebî'nin de belirttiği gibi, onun bu görüşü muhaddislerce benimsemiştir.

9.tabakadandır. Abdürrezzak ömrünün sonuna doğru gözlerini kaybetti. Ahmed b. Hanbel'in söylediğine göre, daha önceleri kitabında bulunmayan bazı hadisler bundan sonra kendisinden rivayet edilmeye başlandı. Bu duruma dikkati çeken Ahmed b. Hanbel. Nesâî ve İbn Salâh gibi âlimler, gözlerini kaybettikten sonra Abdürrezzâk'tan duyulan rivayetler hakkında ihtiyatlı davranılması gerektiğine işaret etmektedirler. Ölümü 211'dir. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 412; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 93; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 38-39; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 354 *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 278-281; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 52-61; Ali Akyüz, "*Abdürrezzâk es-San'ânî, DİA*, İstanbul, 1988, I, 298.)

²⁶⁵ Künyesi Ebû Urve'dir. İbn Hibbân, fakîh, mutkin, hâfız, vera ehli demiş ve *Sikât*'ta zikretmiş; İclî sika, sâlih; İbn Maîn sika İbn Ebî Hâtim, sika sebt, fazıl(Sabit, Hemmam, A'meş rivâyetleri dışında), değerlendirmesinde bulunmuştur.

Ma'mer Yemen'de ilk eser tasnif eden ve o bölgede hadisleri ilk tedvin eden kişidir ve Cami adlı Mâlik'in Muvatta'dan önce yazıldığı kabul edilen bir kitabı vardır. Takva ehli, güvenilir, samimi, gerçeği söylemekten çekinmeyen bir kimse olduğu belirtilen Ma'mer b. Râşid'in fakihliği de dönemin yaygın tatbikatına uygun olarak büyük ölçüde rivayet ilmine dayalıydı.

Hadisleri ezberleme ve yazma işini birlikte götürdüğü belirtilmektedir. Hadis hafızı olan Ma'mer yaşadığı devrin en âlimi, Zührî'den rivayette bulunanların en güvenilirini kabul edilmiştir. Ona güvenilirliğiyle ilgili bir eleştiri yöneltilmemiş, kendilerinden rivayette bulunduğu bazı hocaları dolayısıyla tenkit edilmiştir. Yahya b. Maîn, Ma'mer'in, hocası Sabit b. Eşlem el-Basri'den yaptığı rivayetlerin zayıf olduğunu söylemiş, İmam Mâlik kendisini takdir etmekle birlikte Katâde'den yaptığı tefsire dair rivayetler sebebiyle Ma'mer'i eleştirmiş, Zehebî bu rivayetlerden bir kısmının kendisine ulaştığını ve bunların münkâtı" yolla rivayet edilmesi dolayısıyla Mâlik'in ona eleştiri yönelttiğini Ma'mer'in kendisinden daha sika kimselere muhalefeti tesbit edince de rivayetlerini delil olarak kullanmaktan vazgeçtiğini söylemiştir. Ebû Hatim er-Râzî de Ma'mer'in, annesini ziyaret amacıyla uğradığı dönemde Basra'da yaptığı rivayetlerde kitaplarının yanında bulunmaması sebebiyle hataların bulunduğunu söylemiş, bununla beraber onun için bir ta'dîl ifadesi olan "sâlihu'l-hadîs" terimini kullanmıştır. 153 vefat etti. 152 veya 154 yılında öldüğü de söylenir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VII, 378-379; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 484; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 290; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VIII, 255-257; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 541; *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 218-219; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 303-311; İbrahim Hatipoğlu, "*Ma'mer b. Râşid*", *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, 552-554.)

²⁶⁶ Osman b. Amr b. Sâc el-Cezerî ile karıştırılmıştır. İbn Hibbân *Sikât*'ında zikretmiştir; Ebû Hâtim, Osman ve Velid b. Amr b. Sâc'ın rivâyetleri yazılır fakat hüccet olarak alınmaz, değerlendirmesinde bulunmuştur. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 449; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 162.)

²⁶⁷ Hz. Muhammed (s.a.s.)'in amcası Abbâs (r.a.)'ın oğludur. Künyesi Ebu'l-Abbas'tır. Tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler(muksirün) arasında yer alan sahâbilerdendir. Muteber hadis âlimleri onun rivayet ettiği hadislere önem vermişlerdir. Hadis öğretimine de önem vermiştir. Bazı tabîfler hakkında cerh anlamı taşıyan değerlendirmeler yapmıştır. Hadis öğretiminde arz veya kıraat denilen metodun geçerli olduğunu belirtmiş, kendisinden ders almak için gelen Tâifliler'e bir müddet hadis okuduktan sonra -yaşlılık ve yorgunluk sebebiyle- hadis metinlerini birbirine karıştırmaya başlayınca şöyle demiştir: "Ben artık yoruldu. Siz okuyun da ben dinleyeyim. Sizin okuduğunuzu benim dinleyip tasvip etmem, tıpkı benim okumam gibidir"

Naklettiği 1600 hadisin bir kısmını bizzat Peygamber'den duymuş, çoğunu ise Hz. Ömer, Ali, Muâz, babası Abbâs, Ebû Zer ve diğer sahabilerden öğrenmiştir. Ölümü 68 dir. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 309; İbn Hibbân, *Sikât*, III, 207-208; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, V, 116; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 154-162; İsmail L. Çakan-Muhammed Eroğlu, "*Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib*", *DİA*, İstanbul, 1988, I, 76-79.)

²⁶⁸ Abdullah İbn Abbas'ın azadlı kölesidir. İclî tâbiî, sika; Ebû Hâtim, sâlihu'l-hadîs, beis yok; İbn Hacer, sadûk, İbn Şaheyn sika, sebt, bunda şüphe yok; Yakub b. Süfyân ve Dârakutnî, sika değerlendirmesinde bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel'e göre, el-Hakem b. Uteybe, Mıksam b.

Şuayb Arnavut'un bu rivâyet hakkında açıklaması şöyledir: İsnâdı zayıftır. Ahmed, Osman el-Cezerî hakkında, "Münker hadisler rivâyet etti, onun kitapları yok oldu, zannettiler." dedi. İbn Ebi Hatim de, "Babama onun hakkında sorduğumda "Ma'mer ve Numan dışında ondan rivâyet eden bilmiyorum."dedi. El-Hüseyni ve İbn Hacer şartlarına uyduğu halde onu kitaplarında zikretmemektedirler. El-Heyseni yanılarak onun et-Tehzib de tercemesi geçen Osman ibn Amr ibn Sâc el-Cezeri olduğunu zannetmiş, Ahmed Şakir de ona uyararak onun bu kişi olduğunu zannetmiştir. İbn Kesîr(2/239) ise "Tarih" adlı kitabında, bu rivâyetin isnadı hasendir, mağaranın kapısındaki örümcek ağı ile ilgili rivâyetlerin en sağlamı budur. Bu, Allah'ın Rasûlü'nü korumasıdır, der.²⁶⁹

Bu rivâyette râvi, kendisinin İbn-i Abbas'ın mensuplarından olduğunu söyleyen Mıksâm'dır. rivâyeti ondan Osman el-Cezerî naklediyor. Bazı hadisçiler Mıksâm'ı sağlam sayıyor ve Buharî ondan hadis naklediyorsa da bu adam, Kitâbu'z-Zuafâ'da zayıflar arasında zikredilmektedir. Sâci, onun rivâyetlerinin makbul olmadığını, İbn-i Hirfe onun kuvvetli olmadığını söylüyor. Osman el-Cezerî'ye gelince bu zâtın ismi **Osman b. Ömer b. Sâc el-Cezerî'dir**. Kendisi Osman b. Sâc adıyla bilinmektedir. İbn Habbân, müsamahakâr hareket ederek onun sağlam olduğunu söylerse de hadisçi Ebû Hâtim onun hakkında "rivâyeti yazılabilirse de hüccet sayılamaz" der. Zehebî, Mîzân'ında; İbn-i Hacer, Lisan'ında Ebû Hâtim'in bu görüşünü naklederler. Bu da hadisçilerin bu zâtı hüccet tanımadıklarını gösterir.²⁷⁰

Bucire'den yalnızca dört hadis duymuş (semâ')tur. Ölümü 101'dir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VIII, 33; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 295; ; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VIII, 414; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 545; *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 256-257; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 461-463.)

²⁶⁹ Ahmed İbn Hanbel, V, 301-302, *Ve min Müsned-i Benî Hâşim*, hadis no:3251.

²⁷⁰ Süleyman Nedvî, *Asr-ı Saadet*, çev: Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1978, III, 184.

“Musannafu Abdurrezzak” ta uzunca bir hadis içinde de geçer.²⁷¹ Suyûtî ed-Durru'l-Mensur'da (4/50) aktararak Abd ibn Humejd, İbnu'l-Munzir, Ebu'ş-Şeyh ve İbn Murdeveyh'e nisbet eder.²⁷² Ebu Bekir el-Mervezi Musnedü Ebi Bekir'de Beşşar el-Haffaf-Ca'fer b. Süleyman-Ebû İmran el-Cevniy-Mualla b. Ziyad-el-Hasen yoluyla tahrir eder²⁷³:

قال: انطلق النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وأبو بكر إلى الغار فدخلا فيه، فجاء العنكبوت فنسجت على باب الغار، وجاءت قريش يطلبون النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فكانوا إذا رأوا على باب الغار نسج العنكبوت، قالوا: لم يدخله أحد، وكان النبي -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قائماً يصلي، وأبو بكر يرتقب، فقال أبو بكر رضي الله عنه للنبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فداك أبي وأمي، هؤلاء قومك يطلبونك، أما والله ما على نفسي أبكي، ولكن مخافة أن أرى فيك ما أكره، فقال له النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لا تحزن إن الله معنا".

Bu zayıf bir isnaddir. Beşşar el-Haffaf “çok zayıf” tır, der. El-Hasen ise onu irsal etmiştir.

Bu rivâyeti, el-Bezzar, Keşfu'l-Estar'da²⁷⁴, Beyhâkî Delailü'n-Nübüvve'de²⁷⁵

Avn ibn Amr el-Kaysi-Ebu Musab el-Mekki yoluyla tahrir ederler.²⁷⁶

²⁷¹ Abdurrazzâk b. Hemmâm es-San'anî, *el-Musannef*, thk. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî, Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1403, II.Baskı, V, 384, hadis no:9743.

²⁷² Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y., IV, 50-51.

²⁷³ Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Saîd b. İbrahim el-Mervezî, *Müsnedü Ebî Bekir es-Siddîk*, tah.: Şuayb el-Arnâvût, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, t.y., I, 140-142, hadis no:73.

²⁷⁴ Nûruddîn Ali b. Ebî Bekir b. Süleyman el-Heysemî, *Keşfü'l-Estâr an Zevâidi'l-Bezzâr*, tah.:Habîbürahmân el-A'zamî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1979, II, 299, no:1741.

²⁷⁵ Beyhâkî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II, 481-482.

²⁷⁶ Ahmed İbn Hanbel, V, 301-302, Ve min Müsned-i Benî Hâşim, hadis no:3251.

Senedin Değerlendirilmesi: Rivâyetin senedinde bulunan Osman b.Amr b.Sâc el-Cezerî'nin durumu cerh ve ta'dîl kitaplarında zayıf olarak değerlendirilmiştir.²⁷⁷

Örümceğin mağaranın ağzına ağ ördüğünü ifade eden rivâyetler, -farklı görüşe sahip olanlar bulunmakla birlikte- pek çok muhaddis tarafından "hasen" olarak değerlendirilmiştir.²⁷⁸

Esasen bu rivâyetin reddini gerekli kılacak bir sebep de mevcut değildir.²⁷⁹

Mağaranın ağzında ağacın oluşması, örümceğin ağ kurması, güvercinin yuva yapması meselesi, birçok ayrıntıyı bize aktarmalarına rağmen, hicreti anlatan ilk siyer kaynaklarından Taberî ve İbn Hişâm'da geçmemektedir. Belâzurî'de ise sadece örümcek olayından bahsedilmektedir.²⁸⁰ Ayrıca Ahmed b. Hanbel dışında hadis kaynaklarında uzunca anlatılan hicret olayları sırasında bu olaylar aktarılmamaktadır.(Daha önce incelediğimiz rivâyetlerde bu konuya temas ettik.) Görüldüğü üzere İbn Hanbel'de de sadece güvercinin yuva yapması meselesi zikredilmektedir.

Ayrıca Azimli'ye göre; müşriklerin mağara etrafında dolaştığı ve Hz.Ebû Bekir'in korktuğu sırada, Hz.Peygamber neden bu olayları aktararak korkmamasını söylemiyor da, Kur'ân ifadesiyle "Allah bizimledir"²⁸¹ veya "üçüncüleri Allah olan iki kişiden" bahsederek moral vermeye çalışıyor? Hâlbuki bu görünen somut mucizelerden; ağaçtan, örümcekten, güvercinden bahsederek moral vermesi gerekirdi.²⁸²

²⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.386, no:4506.

²⁷⁸ Ahmed İbn Hanbel, V, 301; Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, tah.:Ali Şîrî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, y.y., 1988, III, 221; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 236.

²⁷⁹ Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII, s.460.

²⁸⁰ Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I, 260-261.

²⁸¹ Tevbe 9/40.

²⁸² Azimli, s.178-179.

Ayrıca Azimli'ye göre, olay aslında Hz.Peygamber'i dağ taş demeden arayan müşriklerin, birçok kovuk ve mağaranın bulunduğu Sevr dağı'nda muhtemelen bulamamalarıdır.²⁸³

Bu rivâyet, Dâru'n-Nedve'nin aldığı karara ve Hz.Ali'nin Rasûlullah'ın yatağında yattığına da işaret etmektedir. Ancak, Rasûlullah'ın Yâsîn'i okuyarak müşriklerin üzerine toprak saçması olayına değinmemektedir.²⁸⁴ Ayrıca bu rivâyette, bazı İslâm tarihi kaynaklarında geçtiği üzere İblîs'in Necidli bir ihtiyar şeklinde Dâru'n-Nedve'ye katıldığıyla ilgili bir bilgiye de rastlamadık.

D. SÜTSÜZ KEÇİNİN SÜT VERDİĞİNİ GÖREN ÇOBANIN MÜSLÜMAN OLUŞU

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Hız. Peygamber ve Hız. Ebû Bekir, Mekke'den ayrılarak ertesi günü öğleye kadar gittiler.

Hız. Ebû Bekir, "Öğle vakti bir gölgelik görebilir miyim?" diye etrafına bakınırken uzun bir kaya gördü. Kayanın dibinde Peygamberimiz için, eli ile bir yer düzledi. Oraya hırkasını serdi. Peygamberimize "Yat uyu yâ Rasûlullah!" dedi. Peygamberimiz, orada yatıp uyudu.

Hız. Ebû Bekir, "Acaba bir kimse görebilir miyim?" diye etrafına bakınmaya başladı. O sırada bir davar çobanı gördü. Ona "Sen kimsin?" diye sordu. Çoban da,

²⁸³ Azimli, s.180.

²⁸⁴ Bkz. s.58-64.

“Şehir halkından, Kureyş’ten bir kimseyim!” dedi. Adımı söyleyince, Hz. Ebû Bekir, onu, tanıdı.

Ona “Koyununda süt var mı?” diye sordu. O da “Var.” deyince, “Sütünü sağayım mı?” diye sordu. Çoban da, “Sağ.” dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, sütü sağdı ve Peygamberimiz uyanınca “Yâ Resulullah! Şu süttten iç!” dedi. Peygamberimiz de kanasıya içti.

Bazı kaynaklara göre; çoban:

“Yanımda şu keçiden başka süt verebilecek davar yok. Fakat onun da sütü çekildi, kalmadı.” dedi.

Peygamberimiz, keçinin memelerini eliyle sıvazlayıp dua edince, sütü indi. Ondan süt sağıp hepsi de, içtiler.

Çoban, “Allah aşkına sen kimsin? Vallahi, ben senin gibisini görmedim!” dedi. Hz. Peygamber de, “Ben, sana kim olduğumu haber vereyim, ama sen beni gördüğünü gizli tutar mısın? dedi. Çoban da, “Olur, gizli tutarım.” deyince, Peygamberimiz, “Ben, Muhammed Rasûlullah’ım!” dedi. Çoban, “Demek Kureyş’in “yolunu sapıttı” dedikleri sensin ha.” dedi. Peygamberimiz, “Onlar böyle söylüyorlar.” dedi. Bunun üzerine çoban, “Ben şehâdet ederim ki, sen bir Peygambersin! Getirdiğin de, hak ve gerçektir. Senin yaptığını ancak bir Peygamber yapabilir. Ben, sana tâbi oldum! dedi. Hz. Peygamber “Senin, buna, bugün gücün yetmez. Benim muvaffak olduğumu haber aldığın zaman, bize gel katıl.” dedi.²⁸⁵

2. Hadis Kaynaklarında

²⁸⁵ Asım Köksal, s.415.

12. Rivâyet:

Bu rivâyet, Hz. Ebu Bekirle yolculuğa çıkışı ve çobanın süt vermesiyle ilgili bir rivâyettir:

حَدَّثَنِي سَلْمَةُ بْنُ شَيْبٍ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ
بْنَ عَازِبٍ يَقُولُ جَاءَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ إِلَى أَبِي فِي مَنْزِلِهِ فَاشْتَرَى مِنْهُ رَحْلاً فَقَالَ لِعَازِبٍ ابْعَثْ مَعِيَ
ابْنَكَ يَحْمِلُهُ مَعِيَ إِلَى مَنْزِلِي فَقَالَ لِي أَبِي اِحْمِلْهُ . فَحَمَلْتُهُ وَخَرَجَ أَبِي مَعَهُ يَنْتَقِدُ ثَمَنَهُ فَقَالَ لَهُ أَبِي يَا أَبَا
بَكْرٍ حَدِّثْنِي كَيْفَ صَنَعْتُمَا لَيْلَةَ سَرَيْتَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَعَمْ أَسْرَيْنَا لَيْلَتَنَا
كُلَّهَا حَتَّى قَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ وَخَلَا الطَّرِيقُ فَلَا يَمُرُّ فِيهِ أَحَدٌ حَتَّى رَفَعَتْ لَنَا صَخْرَةً طَوِيلَةً لَهَا ظِلٌّ لَمْ
تَأْتِ عَلَيْهِ الشَّمْسُ بَعْدَ فَنَزَلْنَا عِنْدَهَا فَاتَيْتُ الصَّخْرَةَ فَسَوَّيْتُ بِيَدِي مَكَانًا يَنَامُ فِيهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ظِلِّهَا ثُمَّ بَسَطْتُ عَلَيْهِ فَرُودَةً ثُمَّ قُلْتُ تَمَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَنَا أَنْفَضُ لَكَ مَا حَوْلَكَ فَنَامَ
وَخَرَجْتُ أَنْفَضُ مَا حَوْلَهُ فَإِذَا أَنَا بِرَاعِي غَنَمٍ مُقْبِلٍ بَعْنَمِهِ إِلَى الصَّخْرَةِ يُرِيدُ مِنْهَا الْكَلْبَى أَرَدْنَا فَلَقِيْتُهُ
فَقُلْتُ لِمَنْ أَنْتَ يَا غَلامُ فَقَالَ لِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ قُلْتُ أَفِي غَنَمِكَ لَبَنٌ قَالَ نَعَمْ . قُلْتُ
أَفْتَحْلِبُ لِي قَالَ نَعَمْ . فَأَخَذَ شَاةً فَقُلْتُ لَهُ أَنْفِضِ الضَّرْعَ مِنَ الشَّعْرِ وَالتُّرَابِ وَالقَدَى - قَالَ
فَرَأَيْتُ الْبَرَاءَ يَضْرِبُ بِيَدِهِ عَلَى الْأُخْرَى يَنْفِضُ - فَحَلَبَ لِي فِي قَعْبٍ مَعَهُ كُثْبَةٌ مِنْ لَبَنِ قَالَ وَمَعِيَ
إِدَاوَةٌ أَرْتَوِي فِيهَا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَشْرَبَ مِنْهَا وَيَتَوَضَّأُ - قَالَ - فَاتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى

الله عليه وسلم وَكَرِهَتْ أَنْ أُوقِظَهُ مِنْ نَوْمِهِ فَوَافَقَتْهُ اسْتَيْقَظَ فَصَبَبْتُ عَلَى اللَّبَنِ مِنَ الْمَاءِ حَتَّى بَرَدَ

أَسْفَلُهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اشْرَبْ مِنْ هَذَا اللَّبَنِ - قَالَ - فَشَرِبَ حَتَّى رَضِيْتُ ثُمَّ قَالَ « أَلَمْ يَأْنِ

لِلرَّحِيلِ » . قُلْتُ بَلَى . قَالَ فَارْتَحَلْنَا بَعْدَ مَا زَالَتِ الشَّمْسُ وَاتَّبَعَنَا سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكٍ - قَالَ -

وَوَحْنٌ فِي جَلْدٍ مِنَ الْأَرْضِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَيْنَا فَقَالَ « لَا تَحْزَنِ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا » . فَدَعَا عَلِيَّ

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَارْتَطَمَتْ فَرَسُهُ إِلَى بَطْنِهَا أَرَى فَقَالَ إِنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّكُمْ قَدْ

دَعَوْتُمْ عَلِيَّ فَاذْعُوا لِي فَاللَّهُ لَكُمْ أَنْ أَرُدَّ عَنْكُمْ الْطَلَبَ . فَدَعَا اللَّهَ فَنَجَى فَرَجَعَ لَا يَلْقَى أَحَدًا إِلَّا

قَالَ قَدْ كَفَيْتُكُمْ مَا هَا هُنَا فَلَا يَلْقَى أَحَدًا إِلَّا رَدَّهُ - قَالَ - وَوَفَى لَنَا .

Bana Seleme b. Şebîb rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Hasen b. A'yen rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Züheyr rivayet etti, (Dedi ki) : Bize Ebû İshak rivayet etti. (Dedi ki) : Bera b. Azib'i şunu söylerken işittim. Ebû Bekiri Sıddîk babama evinde iken gelerek, ondan bir semer satın aldı. Ve Azib'e: — Oğlunu benimle gönder, bunu benimle birlikte evime götürsün, dedi. Babam bana: — Bunu götür, dedi. Ben de götürdüm. Babam parasını alarak onunla birlikte dışarı çıktı ve ona : — Yâ Ebâ Bekir! Rasûlullâh (s.a.s)'e birlikte yürüdüğün gece ne yaptınız, bana anlat, dedi. Ebû Bekir şunu söyledi: — Pekiyi (anlatayım)! Bütün gece yürüdük. Tâ ki, günün yarısı oldu. Nihayet yol boşaldı, ondan hiç bir kimse geçmez oldu. Karşımıza gölgesi olan uzun bir kaya çıktı. Üzerine henüz güneş gelmemişti. Onun yanına indik. Ben kayaya

vararak gölgesinde Peygamber (s.a.s)'in uyuyacağı bir yeri elimle düzelttim. Sonra üzerine bir kürk serdim. Sonra!: — Uyu yâ Rasûlallah! Ben senin için etrafına göz kulak olurum, dedim. O da uyudu. Derken etrafını gözetmek için dışarı çıktım. Bir de baktım, bir koyun çobanı koyunlarıyla kayaya doğru geliyor. Ondan bizim dilediğimizi diliyor. Çobanın karşısına çıkarak : — Sen kimin çobanısın ey çocuk? diye sordum. — Şehir ahalisinden bir adamın! cevâbını verdi. — Koyunlarında süt var mı? dedim. — Evet! cevâbını verdi. — Benim için süt sağar mısın? diye sordum. — Evet! dedi. Ve bir koyun tuttu. Kendisine: — Memeyi kıldan, topraktan ve kirden silkele! dedim. (Ebû İshak demiş ki: Berayı ellerini birbirine vurarak silkerken gördüm.) Çoban bana yanındaki bir ağaç çanağa bir miktar süt sağdı. Benim yanımda da ufak bir tulum vardı. Onunla Peygamber (s.a.s) 'e içsin ve abdest alsın diye su taşıyordum. Müteakiben (sütü kendi kabıma aktararak) Peygamber (s.a.s)'in yanına geldim. Uyuyordu. Uyandırmak istemedim. Uyanıncaya kadar yanında durdum. Süte biraz su kattım, dibi serinledi. “Ey Allah’ın Resulü, buyurun için!” dedim. O içti ben de memnun oldum. Sonra: “Yola koyulma vakti gelmedi mi?” dedi.”Evet!” dedim. Güneşin zevalinden sonra hareket ettik. Peşimize Sürakâ b. Malik b. Cu’şem düştü. Biz sert bir arazide yürüyorduk.”Ey Allah’ın Rasûlü, bize yaklaştı!” dedim. “Üzülme! Allah bizimledir!” buyurdu. Peygamber (s.a.s), Sürâka’ ya beddua etti. Derhal atının ön ayağı karnına kadar yere saplandı. Sürâka: "Anladım ki, siz bana beddua ettiniz. Ne olur benim için dua edin. Allah için ben de takipçileri sizden geri çevireceğim!" dedi. Peygamber (s.a.s) dua ediverdi, adam kurtuldu ve geri döndü. Yol boyu her kime rastladı ise: “Ben size bedel burada gereken (aramayı) yaptım

(kimse yok)!" dedi. Böylece her kime rastladı ise geri çevirdi. Hülasa, bize verdiği sözü tuttu."²⁸⁶

Bu rivâyette anlatılan benzer olaylar, İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 316-317'de de geçmektedir.

Râvi zinciri Şu Şekildedir:

Seleme b. Şebîb²⁸⁷ - Hasan b. Muhammed b. A'yen El-Har'ani²⁸⁸ - Züheyr b. Muaviye b. Hudeyc el-Cûfi²⁸⁹ - Bera b. Azîb B. Hârîs²⁹⁰ - Ebû İshak es-Sebî²⁹¹.

Bu rivâyet, sened yönünden sıhhatlidir.

Rivâyet, merfû, muttasıldır.

Rivâyetin tahrîci dipnotta verilmiştir.²⁹²

Değerlendirme:

²⁸⁶ Müslim, IV, 2309, Zühd ve Rekâik, 19, hadis no:7521(2009).

²⁸⁷ Künyesi Ebû Abdurrahman en-Neysâburî, sadûk, sika, 11.tabakanın büyüklerindedir, Hakîm, Mekke ehlinin muhaddislerindedir ve itkanında ve sıdkında müttelikun aleyhdır, değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 247'dir. (bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Cerh-Ta'dîl*, IV, 164; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 287-288; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 247; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 129.)

²⁸⁸ Künyesi Ebû Ali'dir. Dedesine nispet edilir; İbn Hacer, sadûk, 9. tabakadan; Nesâî, sâlih; Mesleme b. Kâsım, sika değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtîm, Hasan b. Muhammed b. A'yen'den idrak ettim ama ondan yazmadım, demiştir. Ölümü 210'dur. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 163; *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 274; İbn Ebî Hâtîm, *Cerh-Ta'dîl*, III, 53; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 171.)

²⁸⁹ Künyesi Ebû Hayseme'dir. Züheyr hakkında İbn Hibbân *Sikât*'ta hafız, mutkin; İclî sika, memun, sahib'u-sünne; Zehebî hafız, sika, hüccet; İbn Hacer, Nesâî sika, sebt; İbn Maîn sika; Ebû Zur'a sika, Ebû İshâk'tan ihtilattan sonra semada bulundu değerlendirmesinde bulunmuştur. 3.tabakadandır. Ölümü 172veya 173 veya 174'dir. (bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Cerh-Ta'dîl*, III, 588-589; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 337; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 218; *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 303; Buhârî, *Târih-i Kebîr*, III, 427; İclî, Ma'rifetü's-Sikât, I, 372; Zehebî, *el-Kâşif*, 1, I, 408; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 420-425.)

²⁹⁰ Künyesi Ebu Ammare'dir. Ensârdan olan bir sahâbi, ö.72. Berâ, Hz. Peygamber'den üç yüzden fazla hadîs rivayet etmiştir. Bunlardan yirmi ikisi Buhârî ile Müslim tarafından rivayet edilip muttefekun aleyhtir. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.121; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 372-373; İbn Ebî Hatim, *Cerh-Ta'dîl*, II, 399; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 107-108; İclî, Ma'rifetü's-Sikât, I, 245; Zehebî, *Kâşif*, I, 264.)

²⁹¹ Asıl adı Amr b. Abdillâh b. Ebî Şeîra el-Hemedânî'dir. Tabiîndendir. İclî, Yahyâ b.Maîn, ebû Hâtîm, sika; İbn Hacer sika, muksir, âbid, ömrünün sonlarında karıştırmıştır, değerlendirmesinde bulunmuştur. Küfi'dir. Ölümü 127 veya 129'dur. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.423; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 56-59; İclî, Ma'rifetü's-Sikât, II, 179; İbn Ebî Hâtîm, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 242-243.)

²⁹² Buhârî, III, 127, Lukâtâ, 12, hadis no:2439; IV, 201, Menâkıb, 25, hadis no:3615; V, 3, Fedâilü Âshâbi'n-Nebî, 2, hadis no:3652; V, 64, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3917; VII, 108, Eşribe, 12, hadis no: 5607; Müslim, III, 1592, Eşribe, 10, hadis no:2009(90); Ahmed b. Hanbel, I, 180-182, Müsned-i Hulefai'r-Râşidîn, hadis no: 3; I, 220, Müsned-i Hulefai'r-Râşidîn, hadis no:50;

Rivâyette geçen bazı kelimeler ile ilgili değerlendirmeler dipnotta verilmiştir.²⁹³

Çoban, koyunların sahibi olmadığı halde ondan nasıl süt alınıp içilebildiği tartışma konusudur. Bu durum, birkaç şekilde izah edilebilir: İlk olarak bu durum, Araplar'ın geleneğine hamledilir. Çünkü Araplar'ın çobanları, herhangi bir misafire ya da yolcuya rastladıklarında onlara süt vb. vermelerine izin veriyorlardı. İkinci olarak, bu verilen tanıdık bir arkadaşına aitti ve bu da caizdir. Üçüncü olarak da, bu mal harbî olan birinin malıydı ve bu gibi mallar için eman yoktur, bunlardan alınması caizdir. Dördüncü olarak, bu sütü almaya mecbur kalmışlardı açıklaması yapılır. Fakat şârih Nevevî, ilk iki cevabı daha uygun görmektedir.²⁹⁴

İslâm tarihi kaynaklarının bazılarında çobanın süt vermesiyle ilgili herhangi bir mucizeye değinmezken bazı kaynaklarda süt vermeyen bir koyunun Hz.Peygamber'in dokunmasıyla süt vermeye başladığı ve böylece ondan süt içtikleri geçmektedir. Buhârî'de ve Müslim'de geçen bizzat Hz.Ebû Bekir'den gelen rivâyette ise Rasûlullah, yolda susayınca bir çobana koyunlarında süt olup olmadığını sormuşlar, o da olduğunu söyleyince sağmasını rica etmişler ve içmişlerdir. Bu olayı bizzat Hz.Ebû Bekir anlatmaktadır ve bir mucizeden bahsetmemektedir. Bu olayla ilgili olarak aktarılan süt vermeyen koyundan süt çıkarılması gibi olaylar, Demircan'ın ifadesiyle:

²⁹³ يَنْتَقِدُ مَمْنَهُ ifadesi ücretini almak anlamındadır.

لَمَنْ أَنْتَ يَا غَلَامٌ فَقَالَ لِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ ifadesinden kasıt Mekke şehridir. Çünkü o zaman Medîne'nin adı يَنْتَرِبُ di. (Bkz. Ebû Zekeriyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en- Nevevî, *el-Minhâc Şerh-i Sahih-i Müslim*, Beyrut, 1392, Dâr'u-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, II. Baskı, XVIII, 148.)

سَاخَ ifadesi saplanmak, demektir. (Bkz. Nevevî, *el-Minhâc Şerh-i Sahih-i Müslim*, XVIII, 150.)

²⁹⁴ Nevevî, *el-Minhâc Şerh-i Sahih-i Müslim*, XVIII, 149.

“Ümmü Ma’bed kıssasından esinlenerek uydurulmuştur. Zira Hz.Peygamber’e yakışan adım başı mucize göstermesidir(!)²⁹⁵

E. ÜMMÜ MÂ’BED’İN ÇADIRINDA SÜTSÜZ KOYUNUN SÜT VERMESİ

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Huzâa kabilesine mensup Ümmü Ma’bed (Âtike bint Hâlid); kuraklık kıtlık yıllarında Kudeyd’deki çadırının önüne oturur, gelen geçenlerin su ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırdı.

Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir, Kudeyd’e gelince Ümmü Ma’bed’in çadırına uğradılar ve ondan biraz hurma veya et (başka bir rivâyette süt) satın almak istediler. Fakat Ümmü Ma’bed’in yanında bunlardan hiçbiri yoktu. Ümmü Ma’bed, “Vallahi yanımızda satacak bir şey olsaydı, size verirdik.” dedi.²⁹⁶

Hz. Peygamber, çadırın yanındaki koyuna baktı ve “Ey Ümmü Ma’bed, bu koyun nedir? diye sordu. Ümmü Ma’bed de, “O, sürüden geri kalmış, artık, dermansız bir koyundur.” dedi. Hz. Peygamber, “Sütü var mı, sağılır mı?” diye sorunca Ümmü Ma’bed, “Onda, süt verecek derman nerde?” dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz, “Onu sağmama müsaade eder misin?” diye sordu. Bunun üzerine Ümmü Ma’bed, “Olur, anam babam sana feda olsun. Eğer onda süt bulabileceğini mümkün görüyorsan, sağ.” dedi.

²⁹⁵ Adnan Demircan, *Nebevî Direniş Hicret*, İstanbul 2000, s.130.

²⁹⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-Maâd*, I, 309; İbn Seyyidinnâs, I, 188.

Peygamberimiz, koyunun memelerini besmele çekerek eliyle sıvazlayıp “Allah’ım şu koyuncağızı bereketlendir, bolca sütlendir.” diye dua edince, birden bire memelerinden fişkırırcasına süt gelmeye başladı.²⁹⁷

Peygamberimiz, büyükçe bir kab istedi. İçine süt sağıp doldurdu. İlk önce “Ey Ümmü Ma’bed iç!” dedi. Ümmü Ma’bed “Sen, iç, sen, daha lâyıksın!” dedi. Fakat Peygamberimiz, kendisinden önce, ona verip kanasıya içirdi. Sonra Hz. Ebu Bekir’e, ondan sonra kılavuza, daha sonra, Âmir b. Fühayra’ya “İç!” diyerek bütün yoldaşlarına ondan kanasıya içirdi. En sonunda da, kendisi içti. Sütten, hepsi birer kere daha kanasıya içtiler. Daha sonra, kabı yeniden doldurup Ümmü Mâ’bed’in yanında bıraktılar ve oradan ayrıldılar.²⁹⁸

Aradan az bir vakit geçtikten sonra, Ümmü Ma’bed’in kocası Ebu Ma’bed, yorgunluktan, zayıflıktan yürüyemez bir halde geldi.

Ebu Ma’bed, sütü görünce, şaşırıldı. “Bu, size nereden geldi? Koyunlar kısır, evde de sağmal hayvan yok!?” dedi. Ümmü Ma’bed “Yok Vallahi, bize mübarek bir zat uğradı. Şöyle şöyle söyledi. Şöyle şöyle yaptı...” diyerek olan bitenleri, birer birer anlatınca, Ebu Ma’bed “Vallahi, ben, Onu muhakkak görürüm. O, Kureyşin aranılan adamıdır! Ey Ümmü Ma’bed! Hele, sen bana Onu bir tarif et bakayım!” dedi.

Ümmü Ma’bed, Peygamberimizin şekil ve şemâlini birer birer tarif etmiştir. (Fesâhat ve belâğatıyla ünlü olan Ümmü Ma’bed’in Hz. Peygamber’i tarif ederken kullandığı ifadeler çok meşhur olmuştur.)²⁹⁹ Sözü bitirdiği zaman, Ebu Ma’bed “Vallahi, bu zat, Mekke’deki işleri bize anlatılmış olan Kureyş’in adamı olsa gerek!

²⁹⁷ İbn Sa’d, I, 215-216; İbn Hişâm, II, 101; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-Maâd*, I, 309; Belâzürî, *Eşrâfü’l-Ensâb*, I, 262, 391; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk, *Delâilü’n-Nübüvve*, Dâru’n-Nefâis, Beyrut, 1986, II.Baskı, s.337-339; İbn Seyyidinnâs, I,188; Beyhâkî, *Delâilü’n-Nübüvve*, I, 278-280; Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdilber, en-Nemerî, el-İstîâb fi-Marifeti’s-Sahâbe, tah.: Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru’-Ceyl, Beyrut, 1992, I.Baskı, IV, 1958-1961.

²⁹⁸ Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s. 416; Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 460.

²⁹⁹ İbn Sa’d, I, 216-217.

Ey Ümmü Ma'bed! Eğer bir yolunu bulup görüşmeye muvaffak olaydım, arkadaşlığa kabul edilmemi kendisinden dilerdim!” dedi.³⁰⁰

2. Hadis Kaynaklarında

13. Rivâyet:

حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَمْرٍو الْأَحْمَسِيُّ، بِالْكُوفَةِ، ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ حَمِيدِ بْنِ الرَّبِيعِ
الْحَزَّازُ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْحَكَمِ بْنِ أَيُّوبَ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ ثَابِتِ بْنِ بَشَّارِ الْخَزَاعِيِّ، ثنا أَخِي أَيُّوبُ
بْنُ الْحَكَمِ، وَسَالِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْخَزَاعِيُّ جَمِيعًا، عَنْ حِزَامِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ هِشَامِ بْنِ حَبِيشِ بْنِ
خُوَيْلِدِ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مِنْ مَكَّةَ
مُهَاجِرًا إِلَى الْمَدِينَةِ، وَأَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَمَوْلَى أَبِي بَكْرٍ عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ، وَذَلِيلُهُمَا اللَّيْثِيُّ عَبْدُ
اللَّهِ بْنُ أَرَيْقَطٍ مَرُّوا عَلَى حَيْمَتِي أُمِّ مَعْبَدٍ الْخَزَاعِيَّةِ، وَكَانَتْ امْرَأَةً بَرَزَةً جَلْدَةً تَحْتِي بِفَنَاءِ الْحَيْمَةِ، ثُمَّ
تَسْقَى وَتُطْعَمُ، فَسَأَلُوهَا لَحْمًا وَتَمْرًا لِيَشْتَرُوا مِنْهَا، فَلَمْ يُصِيبُوا عِنْدَهَا شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ، وَكَانَ الْقَوْمُ
مُرْمٍ نَ مُسْنَتَيْنِ، فَنَظَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى شَاةٍ فِي كَسْرِ الْحَيْمَةِ، فَقَالَ: «مَا هَذِهِ
الشَّاةُ يَا أُمَّ مَعْبَدٍ؟» قَالَتْ: شَاةٌ خَلَفَهَا الْجَهْدُ عَنِ الْغَنَمِ، قَالَ: «هَلْ بِهَا مِنْ لَبَنِ؟» قَالَتْ: هِيَ
أَجْهَدُ مِنْ ذَلِكَ، قَالَ: «أَتَأْذِنِينَ لِي أَنْ أَحْلُبَهَا؟» ن: بِأَيِّ أَنْتَ وَأُمِّي، إِنْ رَأَيْتَ بِهَا حَلْبًا

³⁰⁰ İbn Sa'd, I, 218; İbn Hişâm, II, 101; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 309-310; İbn Seyyidinnâs, I, 188; Beyhâkî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I, 278-280; Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, I, 333-334.

فَأَخْلَبَهَا، فَدَعَا بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَمَسَحَ بِيَدِهِ ضَرْعَهَا، وَسَمَّى اللَّهَ تَعَالَى، وَدَعَا لَهَا
بِشَايَها، فَتَفَاجَّتْ عَلَيْهِ وَدَرَّتْ، فَاجْتَرَّتْ فَدَعَا بِإِنَاءٍ يَرْبِضُ الرَّهْطَ فَحَلَبَ فِيهِ نَجًّا حَتَّى عَلَاهُ
الْبَهَاءُ، ثُمَّ سَقَاهَا حَتَّى رَوَيْتَ وَسَقَى أَصْحَابَهُ حَتَّى رَوَوْا وَشَرِبَ آخِرَهُمْ حَتَّى أَرَاضُوا، ثُمَّ حَلَبَ فِيهِ
الثَّانِيَةَ عَلَى هِدَّةٍ حَتَّى مَلَأَ الْإِنَاءَ، ثُمَّ غَادَرَهُ عِنْدَهَا، ثُمَّ بَايَعَهَا وَارْتَحَلُوا عَنْهَا، فَقَلَّ مَا لَبِثَ حَتَّى
جَاءَهَا زَوْجُهَا أَبُو مَعْبَدٍ لِيَسُوقَ أَعْنَزًا عَجَافًا يَتَسَاوَكْنَ هَذَا مُخْنَةً قَلِيلًا، فَلَمَّا رَأَى أَبُو مَعْبَدٍ اللَّبَنَ
أَعَجَبَهُ، قَالَ: مَنْ أَيْنَ لَكَ هَذَا يَا أُمَّ مَعْبَدٍ وَالشَّاءُ عَازِبٌ حَائِلٌ، وَلَا حَلُوبَ فِي الْبَيْتِ؟ قَالَتْ: لَا
وَاللَّهِ إِلَّا أَنَّهُ مَرَّ بِنَا رَجُلٌ مُبَارَكٌ مِنْ حَالِهِ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: صِفِي لِي يَا أُمَّ مَعْبَدٍ، قَالَتْ: رَأَيْتُ رَجُلًا
ظَاهِرَ الْوَضَاعَةِ، أَبْلَجَ الْوَجْهَ، حَسَنَ الْخَلْقِ، لَمْ تَعْبَهُ ثَجَلَةٌ، وَلَمْ تُزْرِبِهِ صَعْلَةٌ، وَسِيمٌ قَسِيمٌ، فِي عَيْنَيْهِ
دَعِجٌ، وَفِي أَشْفَارِهِ وَطَفٌ، وَفِي صَوْتِهِ صَهْلٌ، وَفِي عُنُقِهِ سَطْعٌ، وَفِي لِحْيَتِهِ كَثَاثَةٌ، أَنْجُ أَقْرَنُ، إِنْ
صَمَتَ فَعَلَيْهِ الْوَقَارُ، وَإِنْ تَكَلَّمَ سَمَاهُ وَعَلَاهُ الْبَهَاءُ، أَجْمَلُ النَّاسِ وَأَبْهَاهُ مِنْ بَعِيدٍ، وَأَحْسَنُهُ وَأَجْمَلُهُ
مِنْ قَرِيبٍ، حُلُو الْمَنْطِقِ فَصْلًا، لَا نَزْرٌ وَلَا هَذْرٌ، كَأَنَّ مَنْطِقَهُ حَرَزَاتُ نَظْمٍ، يَتَحَدَّرْنَ رُبْعَةً لَا تَشْنَاهُ
مِنْ طُولٍ، وَلَا تَقْتَحِمُهُ عَيْنٌ مِنْ قِصْرِ، غُصْنٌ بَيْنَ غُصْنَيْنِ، فَهُوَ أَنْصَرُ الثَّلَاثَةِ مَنْظَرًا وَأَحْسَنُهُمْ،
قَدْرًا لَهُ رُفَقَاءُ يُحْفُونَ بِهِ، إِنْ قَالَ: سَمِعُوا لِقَوْلِهِ، وَإِنْ أَمَرَ تَبَادَرُوا إِلَى أَمْرِهِ، مُحْفُودٌ مُحْشُودٌ لَا عَابِسٌ
وَلَا مُفَنَّدٌ، قَالَ أَبُو مَعْبَدٍ: هَذَا وَاللَّهِ صَاحِبُ قَرِيْشٍ الَّذِي ذَكَرْنَا مِنْ أَمْرِهِ مَا ذَكَرَ، وَلَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ

أَصْحَبُهُ، وَلَا فَعْلَانِ إِنْ وَجَدْتُ إِلَى ذَلِكَ سَبِيلًا، وَأَصْبَحَ صَوْتُ بَمَكَّةَ عَالِيًا يَسْمَعُونَ الصَّوْتَ، وَلَا
يَدْرُونَ مَنْ صَاحِبُهُ وَهُوَ يَقُولُ:

جَزَى اللَّهُ رَبُّ النَّاسِ خَيْرَ جَزَائِهِ ... رَفِيقَيْنِ حَلًّا خِيَمَتِي أُمِّ مَعْبَدٍ

هُمَا نَزَلَاهَا بِالْهُدَى وَاهْتَدَتْ بِهِ ... فَقَدْ فَازَ مَنْ أَمْسَى رَفِيقَ مُحَمَّدٍ

فَيَا لَقْصِيٍّ مَا زَوَى اللَّهُ عَنْكُمْ ... بِهِ مِنْ فَعَالٍ لَا تَجَازِي وَسُودِدِ

لِيَهْنِ أَبَا بَكْرٍ سَعَادَةَ جَدِّهِ ... بِصُحْبَتِهِ مَنْ يُسْعِدُ اللَّهُ يَسْعَدِ

لِيَهْنِ بَنِي كَعْبٍ مَقَامٍ فَتَاهِمٍ ... وَمَقْعَدَهَا لِلْمُؤْمِنِينَ بِمَرْصَدِ

سَلُوا أَخْتَكُمْ عَنْ شَاهَا وَإِنَائِهَا ... فَإِنَّكُمْ إِنْ تَسَأَلُوا الشَّاهَ تَشْهَدِ

دَعَاهَا بِشَاهٍ حَائِلٍ فَتَحَلَّبَتْ ... عَلَيْهِ صَرِيحًا ضَرَّةَ الشَّاهِ مَزِيدِ

فَعَادَرَهُ رَهْنًا لَدَيْهَا لِحَالِ ... يُرَدِّدُهَا فِي مَصْدَرٍ بَعْدَ مَوْرَدِ

. فَلَمَّا سَمِعَ حَسَّانُ الْهَاتِفَ بِذَلِكَ، شَبَّ بِجَاوِبِ الْهَاتِفِ، فَقَالَ:

لَقَدْ خَابَ قَوْمٌ زَالَ عَنْهُمْ نَبِيُّهُمْ ... وَقُدْسَ مَنْ يَسْرِي إِلَيْهِمْ وَيَغْتَدِي

تَرَحَّلَ عَنْ قَوْمٍ فَضَلَّتْ عُقُولُهُمْ ... وَحَلَّ عَلَى قَوْمٍ بُنُورِ مُجَدِّدِ

هَدَاهُمْ بِهِ بَعْدَ الضَّلَالَةِ رَبُّهُمْ ... فَأَرْشَدَهُمْ مَنْ يَتَّبِعِ الْحَقَّ يَرْشُدِ

وَهَلْ يَسْتَوِي ضَالُّ قَوْمٍ تَسْقَهُوا ... عَمَى وَهْدَاةً يَهْتَدُونَ بِمُهْتَدٍ

وَقَدْ نَزَلَتْ مِنْهُ عَلَى أَهْلِ يَثْرِبٍ ... رِكَابٌ هُدًى حَلَّتْ عَلَيْهِمْ بِأَسْعَدِ

نَبِيِّ يَرَى مَا لَا يَرَى النَّاسُ حَوْلَهُ ... وَيَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ فِي كُلِّ مَشْهَدٍ

وَإِنْ قَالَ فِي يَوْمٍ مَقَالَةَ غَائِبٍ ... فَتَصَدِّقُهَا فِي الْيَوْمِ أَوْ فِي ضَحَى الْغَدِ »

Ebû Hişam Muhammed b. Süleyman b. el Hakem b. Eyyûb b. Süleyman b. el Kavbî el Huzâî anlatıyor: Bana Amcam Eyyûb b. el Hakem, Hizam b. Hişam, babası Hişam Mekke fethi günü Bathâ'da öldürülen dedesi Hubeys b. Halid (ki bu zat Atike b. Halid'in oğlan kardeşidir) aracılığıyla şöyle nakleder:

Rasûlullah (s.a.s) beraberinde Ebû Bekir ve onun kölelerinden Âmir b. Fûheyra, kılavuzları Abdullah b. Üraykıt el Leysî olduğu halde Mekke'den yola çıkmıştı. Yolda Huzâa kabilesinden Ümmü Ma'bed'in çadırına uğradılar. Ümmü Ma'bed evinin köşesinde oturmayan, güçlü kuvvetli biri olup, çadırının avlusunda ellerini çemreleyerek oturur oradan gelip geçenlerin karnını doyurup su ikram ederdi. Ondaki satın almak üzere hurma ve et istedilerse de onun yanında bunlardan bir şey elde edemediler. Hâlbuki azıkları tükenmiş, tam bir kıtlığa uğramışlardı. Rasûl Ekrem (s.a.s) çadırın kenarında bağlı duran bir koyuna gözü ilişti ve:

«Bu koyun da nesi, ya Ümmü Ma'bed?» buyurdu. O da, «Bu, sürüye katılacak takati olmayan bir koyun» diye cevap verdi Rasûlullah (s.a.s);

«Onun sütü var mı?» buyurması üzerine Ümmü Ma'bed; «onun verecek takati hiç yok" dedi. Rasûlullah:

«Onu sağmama izin verir misin?» buyurunca "Evet; anam, babam feda olsun! Eğer onda süt olduğunu tahmin ediyorsan sağ." dedi. Rasûlullah koyunun getirilmesini isteyip eliyle koyunun memesini sıvazladı, Bismillahirrahmanirrahim diyerek Ümmü Ma'bed'e koyunu hususunda bereket dua etti. Bunun üzerine koyun (sütlü koyunlarda olduğu gibi) arka ayaklarını Nebi (s.a.s)'e sağması için açtı memesi sütle dolup akmaya başladı. Rasûlullah (s.a.s) beraberindekilerin de içebileceği bir kap isteyerek içerisine sel gibi sağdı. Öyle süt sağdı ki sütün köpüğü kabın ta üstüne kadar aktı. Ardından Efendimiz Ümmü Ma'bed'e iyice kanana kadar süt içirdi. Sonra da arkadaşlarını doyana kadar içirdi, daha sonra da sonuncu olarak kendisi içti. Sonra yeniden başlayarak kap dolana kadar sağdı. Sonra bunu Ümmü Ma'bed'in yanına sağılmaya bırakıp sonra Ümmü Ma'bed'den biat alarak oradan ayrıldılar.

Aradan pek az bir zaman geçmişti ki, kocası Ebû Ma'bed pek zayıf, zayıflıktan sağa sola yalpalayan gözleri kaçmış bir koyun sürüsünü sürerek çıkageldi. Ebû Ma'bed orada sütü görünce hayrete düştü ve: "Sana bu süt nereden geldi ya Ümmü Ma'bed? Mera eve pek uzak olduğu için bu koyun bu kadar vakitte orada otlayıp gelmiş olamaz. Evde de sütlü davar yoktu." dedi. Bunun üzerine Ümmü Ma'bed: "Hayır, vallahi hiçbir yerden süt gelmedi. Ancak bize durumu şöyle şöyle olan mübarek bir kimse uğradı geçti", dedi. "Bana o zatı tarif et" deyince, Ümmü Ma'bed şöyle dedi:

«O çok güzel görünüşlü, parlak yüzlü, göbeğinin sarkıp çirkinleştirmedeği, kendisini -vücuda göre küçük kaldığı için- kusur sayılan küçük başın ayıplamadığı güzel yaratılışlı bir zat idi. Güzellik onun alameti olmuş, yüzü güzellikte benzersiz olup, gözlerinin bebeği simsiyahtı. Göz kirpikleri uzunca idi. Sesinde tatlı bir ahenk

mevcut olup boynu uzunca idi. Sakalı sıkça idi. Kaşları uzun ve çatıkça idi. Sustuğu zaman vakarı üzerinde idi. Konuşunca da yüceliyor ve kendisini güzellikler istila ediyordu. Uzaktan insanların en güzeli ve en şirini yakından bakınca onların en hoşu en güzeli idi. Tatlı sözlü, sözü tam orta tonda olup, sözünde ne lüzumsuz bir kelime ne de bir kusur vardı. Onun konuşması tıpkı ipliğe dizilince danelerinin dökülüşü gibiydi. O orta boylu olup uzunluktan me'yus olmamıştı. Kısalıktan dolayı da gözler görmemezlikten gelmiyordu. Hâsılı o iki dal arasındaki orta dal gibiydi. O bu üç dalın en manzaralı olanı, kıymeti en pahalı olanı idi. Kendini çepçevre saran arkadaşları vardı. O bir söz söyleyince hemen kulak verip (susarak) dinlerler, emretse derhal emrini yapmaya koşarlar. Hâsılı o, kendisine hizmet edilen, etrafı hizmet için dostları tarafından sarılan bir zat. Ne asık suratlı ne de zayıf görüşlüydü... »

Bunun üzerine Ebû Ma'bed: "Vallahi bu zat bize durumu anlatılan Kureyşli'lerin adamı olsa gerek. Onunla dostluk kurmayı çok arzu ediyordum ama bunu gerçekleştireceğim, eğer tabi buna bir imkân bulabilirsem" dedi.

Mekke'de o sabah gayet yüksek tonda bir ses işitildi. Sesi duyuyorlar, ama sahibinin nerede olduğunu kavrayamıyorlardı. İşte bu ses şöyle diyordu:

1- İnsanların Rabb'i en iyi mükâfatıyla mükâfatlandırısın

-Ümmü Ma'bed'in çadırında öğle uykusu kestiren bu iki yol arkadaşını

2- Onlar hidayetle o kadına konakladılar, Muhammed'e yol arkadaşı olmayı başarabilen gerçek kurtuluşu elde etti

3- Ey Kusayoğulları! Artık Allah, Muhammed sebebiyle tükenmez bir hayır işini ve efendiliği sizden asla uzaklaştırmaz.

4- Ka'boğulları'na şu kızlarının yeri ve yurdu -Mü'min'lere bir gözetleme yeri sağladığı için- mübarek olsun.

5- Bacınıza koyunu ve kabı hakkında sorun bir! Eğer koyuna sorarsanız size şahitlik yapacaktır.

6- Muhammed ondan kısır bir keçi istedi de açıktan açığa koyunun memesi kaymaklı süt verdi.

7- O da bu koyunu Ümmü Ma'bed'in yanında gelen gidene süt vermesi için rehin olarak bırakıp yoluna devam etti.

Hassan b. Sabit (r.a.) bunu işitince bu hatifi sese cevap vermeye teşebbüs ederek şu beyitleri söyledi:

1- Peygamberleri kendilerini terk eden bir toplum perişan olmuştur. Gece gündüz onların yanına yürüyenlerse kutlu sayılmıştır.

2- O akılları kaybolmuş bir toplumdaki göç ederek, yepyeni bir nurla başka bir topluma konakladı.

3- Rab'leri onlara bu zat ile delaletten sonra hidayet ihsan etti ve irşad etti. Artık hakka uyan kimse irşad olmuştur.

4- Körü körüne, akılsızlaşan bir kavmin saptırıcı liderleri, her türlü hidayet yollarıyla hidayete ermiş bir zat ile hiç aynı değerde olabilir mi?

5- Onun yanından Yesrib (Medine) halkına hidayet kervanı indi ki, onlara saadetin en yücesini getirdi.

6- O öyle bir peygamber ki, etrafındaki insanların göremediğini görmekte ve her mescitte Allah'ın âyetlerini okumaktadır.

7- Eğer o bir gün, daha olmamış bir şeyi olacak diye anlatsa, aynı gün, ya da ertesi gün dosdoğru çıkmaktadır.

8- Onunla yaptığı arkadaşlık sebebiyle ceddinin saadeti Ebû Bekir'e mübarek olsun. Zira Allah, kime saadet vermiş ise o mesut olmuş olur.³⁰¹

Bu rivâyet, el-Mizzî'nin *Tehzîbu'l-Kemâli*'nde³⁰²; Suyûtî'nin *Hasâisü'l-Kübrâsı*'nda³⁰³, Heysemî'nin *Mecmuu'z-Zevâidi*'nde³⁰⁴ de geçmektedir.

Bu rivâyetin isnâdı sahîhtir. Fakat Buhâri ve Müslim, tahrir etmemişlerdir.

Bu rivâyetin sahîh olduğun delilleri şunlardır:

1. Rasûlullah(s.a.s)'in Ümmü Ma'bed'in çadırında konakladığı sahîh haberler yoluyla mütevâtir olarak gelmiştir.
2. Hadis uydurmak veya hadise eklemek ya da çıkarmakla itham olunmayan çadır sahibi bedevîler, hadisi bu şekliyle aktarmışlardır. Onlar bu hadisi, Ümmü Ma'bed'den lafız lafız aktarmışlardır.
3. Hadiste irsal ve râvilerde vehm olmaksızın, çocuğun babasından, babanın dedesinden alması gibi hadisin hiçbir kopma olmayan isnadlarla rivâyet edilmesidir.
4. Hurr ibnü's-Sabbâhen-Nehâî hadisi babası Ma'bed'den almıştır, oğlu da kendisinden aktarmıştır. (Bu ta'lik Zehebî'nin *Telhîsi*'nden alınmıştır.)³⁰⁵

İslâm tarihi kaynaklarında geçen Ümmü Mâ'bed'in çadırında sütsüz koyunun süt vermesi olayı hadis kaynaklarında da aynı şekilde geçmektedir.

Ümmü Ma'bed rivâyetinin sıhhati ile ilgili olarak çok uzun tahliller yapan Süleyman Nedvî, rivâyetin râvileri konusunda birçok problemin olduğunu, bazı

³⁰¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 10-12, Hicret, hadis no:4274; Ebû Abdullah Hamd b. Ahmed ez-Zehbî, *Tarihu'l-İslâm ve Vefâyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, Beyrut, 1993, 2.Baskı, I, 437-440.

³⁰² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 221-223.

³⁰³ Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Suyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., I, 309-311.

³⁰⁴ Ebu'l-Hasan Nüriddîn Ali b. Ebî Bekir b. Süleyman el-Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevaid*, tah.:Hisâmüddîn el-Kudsî, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1994, VI, 55-58; VIII, 278-279.

³⁰⁵ Hâkim, *Müstedrek*, III, 10-12, Hicret, hadis no:4274.

râvilerin sâhabeden olup olmadıklarının belli olmadığını, yine bazı râvilerin meçhul olduğunu, Zehebi'nin bu rivâyetlerin hiçbirinin senedlerinin sahih olmadığını söylediğini, ayıca Ümmü Ma'bed'in yaptığı Hz.Peygamber'in şemâilini tanıtan uzunca anlatımının uydurma olduğunu, yine hicret senesinde kıtlık olduğunun sâbit olmadığını aktarır.³⁰⁶

Azimli de bu konuyla ilgili olarak, yolcuların yolculuk gereği gereksinimlerini uğradıkları yerlerden talep ettiklerini, Hz.Peygamber'in de hicreti sırasında Ümmü Ma'bed'in çadırına uğramış olduğunu, açlığın ve susuzluğun getirdiği zorunlulukla oradan süt istediklerini ve sütü içtiklerini ifade eder. Bunun dışında aktarılanların yüceltme amacıyla yapılan abartmalar olduğunu ifade etmektedir.³⁰⁷

F. SÜRÂKA'NIN PEYGAMBERİMİZİ VE HZ. EBU BEKİR'İ TAKİP EDİŞİ VE BAŞINA GELENLER

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Rasûlullah'ın ve Hz.Ebu Bekir'in Mekke'den Medine'ye hicret etmekte oldukları sırada, Kureyş müşriklerinin etrafa saldıkları adamları, Sürâka'nın yurduna da gelmişti.

³⁰⁶ Nedvî, III, 186.

³⁰⁷ Azimli, s.182.

Kureyş müşrikleri, Rasûlullah ile Hz. Ebu Bekir'i öldürene veya esir edene yüzer deve mükâfat vermeyi va'd etmiş bulunuyorlardı.³⁰⁸ Bu mükâfatı alabilmek için kendine güvenen pek çok kimse Hz. Peygamber'in peşine düşmüştü.

Sürâka b. Cu'sum, Kinâne kabilesinin bir kolu olan Müdlic Oğulları'ndandı. Sürâka, bir gün, (İbn Sa'd'a göre; Salı günü Kudeyd'de)³⁰⁹ Müdlic Oğulları'nın toplantılarından birinde oturuyorken, Kureyş'in adamlarından biri yanlarına gelip ayakta dikildi ve "Ey Sürâka! Vallahi, ben, hemen önümde sahile doğru yönelen üç kişilik" bir yolcu karartısı gördüm. Onlar, her halde, Muhammed'le arkadaşları olsa gerek!" dedi. Sürâka; adamın gördüğü yolcuların, Peygamberimizle arkadaşları olduğunu anladı. Fakat oradakileri şaşırtmak, yanıltmak ve verilecek mükâfatı yalnız kendisi alabilmek için "Hayır, senin gördüğün, onlar değil, filânın oğulları filân ve filân kişilerdir!" Şimdi, bizim gözümüzün önünden geçip gittiler!" dedi. Adam da "Olabilir!" diyerek sustu.³¹⁰

Sürâka, toplantıda bir müddet daha oyalandıktan sonra kalkıp evine gitti. Atını, silâhını alıp çıkması, yüksek tepenin arkasındaki vadide kendisini beklemesi için, kadın hizmetçisine emir verdi.

Kendisi de kargısını alarak evinin arka tarafından çıktı ve atının yanına geldi. Silâhını kuşandı. Fal çektiği oklarını da yanına aldı. Bundan sonra, elini fal çantasına uzatıp oklarını çıkardı. "Muhammed'le Ashâb'ına zarar verir miyim, veremez miyim?" diye oklarla fala baktı. Hoşlanmadığı ok (Ona zarar verilemez!) oku çıktı. Fakat fala bakmıyarak, Kureyş'e, aradıklarını teslim edip yüz deveyi almak arzu ve iştahıyla hemen atının üzerine atladı. Sürâka, kendisini, amacına yaklaştırmaya kadar onu, dörtnala kaldırıp koşturdu.

³⁰⁸ İbn Hişâm, II, 102.

³⁰⁹ İbn Sa'd, I, 219.

³¹⁰ İbn Hişâm, II, 102; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 309; İbn Seyyidinnâs, I, 184-185.

Rasûlullah ile arkadaşlarına yaklaşacağı sırada, atı, birden bire sürçüp yere kapandı; Sürâka da üzerinden yuvarlandı. Kendi kendine “Bu, ne hal!” dedi. Sonra, fal oklarını çıkarıp tekrar fala baktı. Yine hoşlanmadığı ok (Ona zarar verilemez!) oku çıktı. Ancak yüz develik mükâfat, Sürâka’nın gözünün önüne gelince falı unutup ilerlemeye devam etti. Peygamberimizi takipten vazgeçmedi. Hemen atına atlayıp koşturmaya başladı. Birden bire, atı yine yere kapandı. Sürâka da, üzerinden yuvarlandı. Yine kendi kendine “Bu, ne hal!” dedi. Sonra, fal oklarını çıkarıp tekrar fala baktı. Yine, hoşlanmadığı (Ona zarar verilemez!) oku çıktı. Sürâka, oka isyan etti. Yine, Peygamberimizi takipten vaz geçmedi, atına atlayıp koşturmaya başladı.³¹¹

O kadar yaklaştı ki, artık, Peygamberimiz ve arkadaşları Sürâka’yı görüyor, o da, onları görüyordu. Hatta Sürâka, Peygamberimizin okuduğu Kur’ân-ı Kerîm’i bile işitebiliyordu.³¹²

Peygamberimiz, arkasına hiç dönüp bakmıyor, Hz. Ebu Bekir ise, sık sık arkasına dönüp bakınıyordu. Hz. Ebu Bekir, arkasına dönüp bakınca, bir atlının gelip kendilerine kavuştuğunu gördü. “Yâ Rasûlullah! İşte, atlı, bize gelip kavuştu!” dedi. Peygamberimiz dönüp ona baktı. “Allah’ım! Düşür onu!” diyerek dua etti.³¹³

O sırada, Sürâka’nın atının iki ön ayağı, dizlerine kadar yere battı. Sürâka da, üzerinden yuvarlandı. Atını kaldırmaya zorladı, atı da kalkmaya çabaladı. Fakat bir türlü ayaklarını çıkarmaya kadir olamadı.³¹⁴

³¹¹ İbn Hişâm, II, 103.

³¹² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 309.

³¹³ İbn Sa’d, I, 219; Köksal, Mekke Devri, s.418.

³¹⁴ İbn Hişâm, II, 103; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 309; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 317; *Diyanet Dergisi*, “*Hicret Özel Sayısı*”, Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 134.

Müslim'in rivâyetine göre: Sürâka “Yâ Muhammed! İyice anladım ki; bu, senin işindir! Allah'a dua et de, kurtulayım! Sana, hiç dokunmayacağım! Beni görecek kimselere de, senden hiç bahsetmeyeceğim!” dedi.³¹⁵

Sürâka'nın atı, çabalayarak, horuldayarak kalkıp dikilince, iki ayağının gömüldüğü çukurdan göğe doğru tozlu bir duman yükselip dağıldı.

Bunun üzerine, Sürâka onlara sığındığını söyledi. Peygamberimizle arkadaşları durdular, Sürâka da, atına binerek yanlarına geldi.

Sürâka; saldırılarından Peygamberimizin bu şekilde korunulduğunu gördüğü zaman, artık, iyice anladı ve kanaat getirdi ki, onun gerçekleştirmek istediği şey, yakında gerçekleşecektir. Bunun üzerine şunları söyledi:

“Ben, Sürâka b. Cûşüm! Bana bakın! Benden şüphelenmeyin! Size söylüyeyim ki, artık, benden hiç bir zaman, hoşlanmayacağınız bir hareket gelmiyecektir! Kavmin, senin hakkında şöyle şöyle vâ'dlerde bulundu!” diyerek Kureyş'in Peygamberimiz'e ve Hz. Ebu Bekir'e karşı yapmak istedikleri şeyleri birer birer haber verdi.

İbn Sa'd'ın, Enes b. Mâlik'ten rivâyetine göre; Sürâka “Ey Allah'ın Peygamberi! Bana istediğini emret.” deyine, Rasûlullah: “Yurdunda dur! Hiç bir kimsenin, bize gelip kavuşmasına meydan verme!” dedi.³¹⁶

Peygamberimiz, Hz. Ebu Bekir'e “Söyle ona! Bizden, isteği nedir? dedi. Hz. Ebu Bekir, bunu, Sürâka'ya söyleyince, Sürâka “Benimle aranda bir emân vesikası olmak üzere, bana bir yazı yaz!” dedi.³¹⁷

Peygamberimiz de, Hz. Ebu Bekir'e “Ona, istediğini yaz!” buyurdu.³¹⁸

³¹⁵ İbn Hişâm, II, 103; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 317; Müslim, Eşribe, 91, hadis no:5239(2009).

³¹⁶ İbn Sa'd, I, 219.

³¹⁷ İbn Hişâm, II, 103; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 309.

³¹⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 309.

Ahmed b. Hanbel'e göre, Amir b. Führeyre'ye emretti. O da, bir deri (İbn İshâk'a göre; bir kemik veya bir bez, ya da bir çanak) parçasına yazıp Sürâka'ya uzattı.³¹⁹

Sürâka, onu alıp ok çantasına koydu. Geldiği yerden geri döndü. Olan bitenlerden hiç kimseye hiç bir şey anlatmadı, sustu.

Sürâka, arkadan gelen müşriklere de, "Buraları ben aradım, kimse yoktur. Başka taraflara gidelim." diyerek gelenleri geri çevirdi. Günün başlangıcında Peygamberimizin üzerine yürüyen Sürâka; günün sonunda, onu koruyucu bir silâh oluvermişti.³²⁰

Hz. Peygamber ve arkadaşları dört kişiydiler. İsteselerdi onu öldürebilirlerdi. Ama bunu yapmayıp onu affettiler.³²¹

İsfahânî ve Süheylî'ye göre; Ebu Cehil, Sürâka'nın, eli boş dönüp sustuğunu görünce, Müslüman olmasından korktu ve onu, söylediği beyitlerle kötümeye, halkın gözünden düşürmeye kalkıştı. Sürâka da, Ebu Cehil'e verdiği cevabında:

"Ey Hakem'in babası! Sen, atımın ayaklarının yere battığı zamanki halini bir görmüş olsaydın, anlar ve hiç şüphe etmezdin ki, Muhammed (s.a.s.), delilli ve hüccetli Peygamberdir!

Artık, Ona, kim dayanabilir?! Sana yaraşan; Kureyş kavmini, ona saldırmaya kışkırtmak değil, onlara engel olmaktır!

Ben, sanıyorum ki; onun duyurmak ve yaymak istediği şey, elbette bir gün yerleşecek ve gelişecektir.

³¹⁹ İbn Hişâm, II, 103; Ahmed İbn Hanbel, Müsned, XXIX, 130-132, hadis no:17591(17734); İbn Seyyidinnâs, I, 185

³²⁰ *Diyanet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 134.

³²¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 309; Sarıçam, s.122.

Öyle ki bütün halk, ona karşı koymayı ve çatmayı değil, uymayı ve kendisiyle barışıklık içinde bulunmayı istiyecektir!” dedi.³²²

Ebu Cehil, Sürâka’ya olan öfkesinden dolayı hatta ona bir hicviye dahi yazmıştır.³²³

2. Hadis Kaynaklarında

14. Rivâyet:

Yukarıda bahsettiğimiz uzun hicret hadîsinin devamı niteliğinde olan ikinci rivâyet ise yine İbn Şihâb ez-Zührî tarafından Sürâka’nın kardeşi oğlu Abdurrahman vasıtasıyla Sürâka’dan rivâyet edilmiştir:

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَأَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَالِكِ الْمُدَلِّجِيُّ - وَهُوَ ابْنُ أَخِي سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ - أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ سُرَاقَةَ بْنَ جُعْشَمٍ يَقُولُ جَاءَنَا رَسُولُ كُفَّارِ قُرَيْشٍ يَجْعَلُونَ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ دِيَّةَ كَلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا ، مَنْ قَتَلَهُ أَوْ أَسْرَهُ ، فَبَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ فِي مَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ قَوْمِي بِنِي مُدَلِّجٍ أَقْبَلَ رَجُلٌ مِنْهُمْ حَتَّى قَامَ عَلَيْنَا وَنَحْنُ جُلُوسٌ ، فَقَالَ يَا سُرَاقَةَ ، إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ آتِفًا أَسْوَدَةً بِالسَّاحِلِ - أَرَاهَا مُحَمَّدًا وَأَصْحَابَهُ . قَالَ سُرَاقَةُ فَعَرَفْتُ أَنَّهُمْ هُمْ ، فَقُلْتُ لَهُ إِنَّهُمْ لَيْسُوا بِهِمْ ، وَلَكِنَّكَ رَأَيْتَ فَلَانًا وَفَلَانًا انْطَلَقُوا بِأَعْيُنِنَا . ثُمَّ لَبِثْتُ فِي الْمَجْلِسِ سَاعَةً

³²² Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed es-Süheyli, *er-Ravzu'l-Unf Fi Şerhi es-Sîretu'n-Nebevî li İbn Hişâm*, tah: Ömer Abdusselâm es-Selâmî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2000, IV, 141; *Diyanet Dergisi*, “Hicret Özel Sayısı”, Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 135.

³²³ Sarıçam, s.124.

، ثُمَّ قُمْتُ فَدَخَلْتُ فَأَمَرْتُ جَارِيَتِي أَنْ تُخْرِجَ بَفَرَسِي وَهِيَ مِنْ وَرَاءِ أَكْمَةِ فَتَحْبِسَهَا عَلَيَّ ، وَأَخَذْتُ
 رُحْمِي ، فَخَرَجْتُ بِهِ مِنْ ظَهْرِ الْبَيْتِ ، فَحَطَطْتُ بِزَجْهِ الْأَرْضِ ، وَخَفَضْتُ عَلَيْهِ حَتَّى أَتَيْتُ فَرَسِي
 فَرَكِبْتُهَا ، فَرَفَعْتُهَا تُقَرِّبُ بِي حَتَّى دَنَوْتُ مِنْهُمْ ، فَعَثَرْتُ بِي فَرَسِي ، فَخَرَرْتُ عَنْهَا فَقُمْتُ ،
 فَأَهْوَيْتُ يَدِي إِلَى كِنَانَتِي فَاسْتَخَرَجْتُ مِنْهَا الْأَزْلَامَ ، فَاسْتَقْسَمْتُ بِمَا أَضْرَهُمْ أَمْ لَا فَخَرَجَ الَّذِي
 أَكْرَهُ ، فَرَكِبْتُ فَرَسِي ، وَعَصَيْتُ الْأَزْلَامَ ، تُقَرِّبُ بِي حَتَّى إِذَا سَمِعْتُ قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ لَا يَلْتَفِتُ ، وَأَبُو بَكْرٍ يَكْثُرُ الْإِلْتِفَاتَ سَاخَتْ يَدَا فَرَسِي فِي الْأَرْضِ حَتَّى بَلَغَتَا
 الرُّكْبَتَيْنِ ، فَخَرَرْتُ عَنْهَا ثُمَّ زَجَرْتُهَا فَنَهَضَتْ ، فَلَمْ تَكُدْ تُخْرِجُ يَدَيْهَا ، فَلَمَّا اسْتَوَتْ قَائِمَةً ، إِذَا
 لِأَثَرِ يَدَيْهَا عُنَانٌ سَاطِعٌ فِي السَّمَاءِ مِثْلُ الدُّخَانِ ، فَاسْتَقْسَمْتُ بِالْأَزْلَامِ ، فَخَرَجَ الَّذِي أَكْرَهُ ،
 فَنَادَيْتُهُمْ بِالْأَمَانِ فَوَقَفُوا ، فَرَكِبْتُ فَرَسِي حَتَّى جِئْتُهُمْ ، وَوَقَعَ فِي نَفْسِي حِينَ لَقَيْتُ مَا لَقَيْتُ مِنْ
 الْحَبْسِ عَنْهُمْ أَنْ سَيَظْهَرُ أَمْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ قَوْمَكَ قَدْ جَعَلُوا فِيكَ
 الدِّيَةَ . وَأَخْبَرْتُهُمْ أَخْبَارَ مَا يُرِيدُ النَّاسُ بِهِمْ ، وَعَرَضْتُ عَلَيْهِمُ الزَّادَ وَالْمَتَاعَ ، فَلَمْ يَرِزَانِي وَلَمْ
 يَسْأَلَانِي إِلَّا أَنْ قَالَ أَحْفَ عَنَّا . فَسَأَلْتُهُ أَنْ يَكْتُبَ لِي كِتَابَ أَمْنٍ ، فَأَمَرَ عَامَرَ بْنَ فُهَيْرَةَ ، فَكَتَبَ فِي
 رُقْعَةٍ مِنْ أَدِيمٍ ، ثُمَّ مَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ
 الرُّبَيْرِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَ الرُّبَيْرَ فِي رَكْبٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا تِجَارًا قَافِلِينَ مِنْ

الشَّامَ ، فَكَسَا الزُّبَيْرُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ ثِيَابَ بَيَاضٍ ، وَسَمِعَ الْمُسْلِمُونَ
 بِالْمَدِينَةِ مَخْرَجَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ ، فَكَانُوا يَغْدُونَ كُلَّ غَدَاةٍ إِلَى الْحَرَّةِ
 فَيَنْتَظِرُونَهُ ، حَتَّى يَرُدَّهُمْ حَرُّ الظَّهِيرَةِ ، فَانْقَلَبُوا يَوْمًا بَعْدَ مَا أَطَالُوا انْتِظَارَهُمْ ، فَلَمَّا أَوَّأَ إِلَى بُيُوتِهِمْ
 ، أَوْفَى رَجُلٌ مِنْ يَهُودِ عَلَى أُطْمٍ مِنْ آطَامِهِمْ لِأَمْرٍ يَنْظُرُ إِلَيْهِ ، فَبَصُرَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ مُبَيِّضِينَ يَزُولُ بِهِمُ السَّرَابُ ، فَلَمْ يَمْلِكِ الْيَهُودِيُّ أَنْ قَالَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَا مَعَاشِرَ
 الْعَرَبِ هَذَا جَدُّكُمْ الَّذِي تَنْتَظِرُونَ . فَتَارَ الْمُسْلِمُونَ إِلَى السِّلَاحِ ، فَتَلَقَّوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِظَهْرِ الْحَرَّةِ ، فَعَدَلَ بِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ حَتَّى نَزَلَ بِهِمْ فِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ ، وَذَلِكَ يَوْمَ
 الْاِثْنَيْنِ مِنْ شَهْرِ رَجَبِ الْأَوَّلِ ، فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ لِلنَّاسِ ، وَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 صَامِتًا ، فَطَفِقَ مَنْ جَاءَ مِنَ الْأَنْصَارِ مِمَّنْ لَمْ يَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِيَّيْ أَبَا بَكْرٍ ، حَتَّى
 أَصَابَتْ الشَّمْسُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى ظَلَّلَ عَلَيْهِ بَرْدَانَهُ ، فَعَرَفَ
 النَّاسُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ ، فَلَبِثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَنِي
 عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ بَضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً وَأَسَسَ الْمَسْجِدَ الَّذِي أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى ، وَصَلَّى فِيهِ رَسُولُ
 اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، ثُمَّ رَكِبَ رَاِحِلَتَهُ فَسَارَ يَمْشِي مَعَهُ النَّاسُ حَتَّى بَرَكَتْ عِنْدَ مَسْجِدِ الرَّسُولِ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ ، وَهُوَ يُصَلِّي فِيهِ يَوْمَئِذٍ رِجَالٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ، وَكَانَ مَرِيدًا لِلتَّمْرِ

لِسُهَيْلٍ وَسَهْلٍ غُلَامَيْنِ بَيْمَيْنِ فِي حَجْرِ أَسْعَدَ بْنِ زُرَّارَةَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ
بَرَكَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ « هَذَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ الْمَنْزِلَ » . ثُمَّ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْغُلَامَيْنِ ،
فَسَاوَمَهُمَا بِالْمَرِيدِ لِيَتَّخِذَهُ مَسْجِدًا ، فَقَالَا لَا بَلْ نَهَبَهُ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، ثُمَّ بَنَاهُ مَسْجِدًا ، وَطَفِقَ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْقُلُ مَعَهُمُ اللَّبْنَ فِي بُنْيَانِهِ ، وَيَقُولُ وَهُوَ يَنْقُلُ اللَّبْنَ « هَذَا
الْحِمَالُ لَا حِمَالَ خَيْبَرٍ هَذَا أَبْرُ رَبَّنَا وَأَطْهَرُ » . وَيَقُولُ « اللَّهُمَّ إِنَّ الْأَجْرَ الْأَجْرَ الْآخِرَةَ فَارْحِمِ
الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ » . فَتَمَثَّلَ بِشَعْرِ رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ لَمْ يُسَمَّ لِي . قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَلَمْ يَبْلُغْنَا فِي
الْأَحَادِيثِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَمَثَّلَ بِبَيْتِ شَعْرِ تَامٍ غَيْرِ هَذَا الْبَيْتِ .

İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân b. Mâlik el-Mudlicî -ki o, Sürâka b. Mâlik b. Cu'şum'un erkek kardeşinin oğludur- haber verdi. Ona da babası Mâlik, Sürâka b. Cu'şum'dan şöyle derken işittiğini haber vermiştir: (Hicret kafilesi Mudlic Oğulları sınırından geçtiği sırada) Kureyş kâfirlerinin etrafa saldıkları elçileri bize geldi. Mekkeliler Rasûlullah ile Ebû Bekir'den herbirini öldüren veya esîr eden kimse için ayrı ayrı mükâfat tayîn ediyorlardı. Sürâka dedi ki: Bu günlerde ben, kavmim Mudlic Oğulları'nın toplantılarından birisinde oturuyordum. Bu sırada Kureyş adamlarından bir kişi çıkageldi. Biz otururken o ayakta dikildi de: — Yâ Sürâka! Ben biraz önce sahile doğru giden birkaç yolcu karaltısı gördüm. Öyle sanıyorum ki, bunlar Muhammed ile arkadaşlarıdır, dedi. Sürâka dedi ki: Ben derhâl bu adamın anlattığı yolcuların Muhammed ile sahâbîleri olduğunu anladım. Fakat (ondan saklamak için) ona: — Gördüğün karaltılar Muhammed'le arkadaşları

değildir. Lâkin sen fulân ve fulân kişileri görmüş olacaksın! Şimdi onlar bizim gözlerimiz önünden geçip gittiler, kendilerine ait bir kayıp arıyorlar, dedim. Sonra (hareketimi meclistekilere sezdirmemek için) bir müddet daha mecliste eğlendim. Sonra kalkıp evime girdim. Cariyeme, atımı alıp çıkarmasını ve yüksek tepenin arkasında beni beklemesini emrettim. Ben de kargımı alarak evimin arka tarafından çıktım. Ve kargımın (parıltısını gizlemek için) alt tarafını yerde sürüklemiş, üst tarafını da aşağıya doğru tutmuştum. Nihayet atımın yanına geldim, üstüne bindim ve beni gayeme yaklaştırması için hayvanı dörtnala kaldırdım. Sonunda Rasûlullah ile arkadaşlarına yetişip yaklaştım. Bu sırada atım sürçüp yere kapaklandı. Ben de atımdan düştüm. Fakat hemen toparlanıp kalktım ve elimi ezlâm(fal okları) kuburumun (kılıfı) içine uzattım, ondan fal oklarını çıkardım. Muhammed'le sahâbîlerine zarar verir miyim, yoksa vermez miyim? diye onlarla fal baktım. Fal neticesinde hoşlanmadığım şey (yani zarar veremeyeceğim hususu) çıktı. Fakat ben yine de atıma bindim. Fal oklarının aykırı çıkmasına rağmen, ben onlara isyan edip, atımı yine dörtnala kaldırdım. At beni onlara yaklaşıyordu. Nihayet Rasûlullah'ın okuduğunu işittim. Rasûlullah arkasına dönüp bakmıyordu. Ebû Bekir ise sık sık arkasına dönüp bakıyordu. Rasûlullah'ın okuduğunu işittiğim sırada atımın iki ön ayağı yere (kum içine) battı. Hattâ bu batış dizlerine kadar erişti. Ben tekrar attan düştüm. Sonra ben hayvanı kalkmağa zorladım, kalkmağa çalıştı, fakat bir türlü ayaklarını çıkaramadı. Hayvan (zorlukla) kalkıp doğrulunca da hemen iki ayağının gömülen izinden göğe doğru ateş dumanı gibi bir duman yükselip dağıldı. Bunun üzerine ben fal oklarıyla tekrar fal baktım. Yine hoşlanmadığım şekilde çıktı. Sonra ben Muhammed'le arkadaşlarına: — el-Emân! diye haykırdım.³²⁴ Bunun üzerine

³²⁴ İbn İshâk'ın bir rivâyetinde şu ziyâdeler de vardır: Ve ben Sürâka b.Mâlik b. Cu'sum'üm, bana itimat ediniz de size söyleyeyim ki, benden size mâzide hoşlanmadığınız bir zarar gelmediği gibi şimdi

durdular. Ben de atıma binerek tâ yanlarına vardım. Rasûlullah ve arkadaşlarını taarruzumdan koruyan bunca hârikalarla karşılaştığım şu anda gönlümde kesin bir kanâat hâsıl oldu ki, Rasûlullah'ın işi ve peygamberlik davâsı yakında zahir olup zafere ulaşacaktır. Bu kanaat üzerine O'na: — Kavmin Kureyş, senin öldürülmen veya esîr alınman hakkında ödül koydular, dedim. Ve Kureyş'in, kendisine ve sahâbîlerine karşı ne kadar fenalık yapmak istediklerini birer birer onlara haber verdim. Ve kendilerine yol azığı ve yol metâ'ı arzettim. Fakat benden birşey almadılar ve hiçbirşey de almak istemediler. Yalnız Rasûlullah bana: — “(Yâ Sürâka!) Bizim yolculuğumuzu gizle!” dedi. Bunun üzerine ben Rasûlullah'tan hakkımda bir emânnâme yazmasını istedim. Rasûlullah da Âmir b. Fuheyre'ye emretti. Âmir de bir deri parçasına yazıp verdi. Bundan sonra Rasûlullah, maiyyetiyle yoluna devam etti. İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnü'z-Zubeyr haber verdi ki, Rasûlullah yolda müslümânlardan deve süvârîsi bir kabile içinde gelmekte olan Zubeyr ibnu'l-Avvâm'a kavuştu. Bu kabile Şam'dan gelmekte olan tacirlerdi. Zubeyr, Rasûlullah ile Ebû Bekir'e beyaz maşlahlar giydirdi. Medine'de Müslümânlar, Rasûlullah'ın Mekke'den yola çıktığını işitmişler ve karşılamak için her sabah kuşluk vakti Harre mevkiine çıkarak öğle sıcağı basıncaya kadar Rasûlullah'ın gelmesini bekliyorlardı. Yine bir gün Müslümânların beklemeleri uzadıktan sonra dönmüşlerdi. Evlerine girdikleri sırada Yahûdîler'den bir kişi, kendisine âid bir işe bakmak üzere Yahûdî kulelerinden bir kulenin üstüne çıkıp yüksekten uzaklara bakmakta iken, Rasûlullah ile sahâbîlerini, beyazlar giymiş oldukları hâlde -sıcaktan meydana gelen serap ve sis manzaralarını yarararak geldiklerini gördü. Artık Yahûdî bu muhteşem gelişi saklamaya muktedir

olamayarak, yüksek sesiyle: — Ey Arab cemâati! Beklemekte olduğunuz nasibiniz ve devletliniz işte geliyor! diye haykırdı. Bu sesi işiten bütün Müslümânlar, silâhlarına sarılarak evlerinden fırlayıp Rasûlullah'ı karşılamaya koştular. Ve Harre denilen kara taşlık yolunda Rasûlullah'a kavuştular. Rasûlullah şimdi maiyyetiyle ve karşılayıcılarıyla Medine'nin sağ tarafına (Kubâ yönüne) doğru meyledip yollandı. Nihayet Rasûlullah, maiyyetiyle beraber Harise Oğulları'ndan Amr b. Avf ailesinin yurduna indi. Ve onlara (onların başında bulunan Kulsüm b. Hıdm'e) misafir oldu. Kuba'ya varış Rebû'l-evvel ayının bir pazartesi gününe tesadüf etmişti. Karşılayıcılara karşı kabul merasimini Ebû Bekir yapmış ve konuşmuştu. Rasûlullah ise sükût edip bir tarafa oturmuştu. Hattâ Ensâr'dan Rasûlullah'ı evvelce görmeyerek Kubâ'ya gelenler, Ebû Bekir'i (Şâm ticâreti münâsebetiyle) tanıdıklarından, evvelâ ona selâm veriyorlardı. Tâ ki, Rasûlullah'a güneş vurup da hemen Ebû Bekir, kendi ridâsıyla Rasûlullah'ın üzerine gölgelik yapınca, o zaman herkes Rasûlullah'ı tanıdı. Rasûlullah, Amr b. Avf Oğulları'nda on küsur gece misafir kaldı. Bu müddet zarfında takva üzerine kurulan mescid kuruldu ve Rasûlullah mescid içinde namaz kıldı. Sonra Rasûlullah devesine bindi. Muhacirler'den ve Ensâr'ın karşılayıcılarından meydana gelen bir kalabalık, beraberinde yürümek suretiyle, sevinç gösterileri yaparak Medine'ye hareket etti. Nihayet Medine'ye vardığında devesi, Rasûlullah'ın Medine'deki mescidinin yerinde çöktü. Burasını Müslümânlar o sırada namaz kılma yeri edinmişlerdi. Daha evvel de Sa'd b. Zurâre'nin terbiyesinde bulunan Süheyl ve Sehl adlı iki yetim çocuğa âit olup hurma kurutacak harman yeri idi. Rasûlullah'ın devesi bu arsaya gelip çökünce, Rasûlullah: — İnşâallah burası bizim menzilimiz ve makamımızdır, buyurdu. Bilahare Rasûlullah, bu iki genci davet edip, burasını mescid yapmak üzere bedeli karşılığında onlardan

satın almak istedi. Gençler: — Yâ Rasûlallah, burasını biz Sana bağışlarız, dediler. Fakat Rasûlallah, çocuklardan hibe suretiyle almak istemedi. Nihayet tayîn edilen bir bedelle satın aldı. Sonra mescidi bina etti. Mescidin inşâsı sırasında Rasûlallah, arkadaşlarıyla beraber mescid duvarlarına kerpiç taşımaya başladı. Taşırken de şu beyitleri okudu:

“Bu yük Hayber(‘in hurma) yükü değildir.

Rabbimiz, bu ondan daha hayırlı ve daha temizdir.

Allah’ım hayırlı ücret, âhiret ücretidir.

Yâ Rabb, sen Ensâr’a ve Muhâcirler’e rahmet eyle.” diyordu. Rasûlallah, Müslümânlardan ismi bize bildirilmeyen bir şâirin şiirini inşâd etmiştir. İbn Şihâb ez-Zuhrî: Rasûlallah’ın bu beyitten başka tam bir şiirin bir beytini getirip inşâd ettiği, hadîslerde bize ulaşmadı, demiştir.³²⁵

Hadis kaynaklarında anlatılan Sürâka olayıyla İslâm tarihi kaynaklarında anlatılan olay örtüşmektedir. Ancak hadis kaynaklarında, yola çıkmadan önce Sürâka’nın fal oklarıyla fala baktığı geçmemektedir. Ancak atı tökezleyince fal oklarıyla fala baktığı geçmektedir. Ayrıca hadis kaynaklarında Sürâka’ya eman için Hz.Peygamber, Hz. Ebû Bekir’e değil, Amir b. Fûheyre’ye yazması için emretmiştir.

Sürâka’nın Ebû Cehil’e şiirlerle başından geçen mucizeleri anlatması ve bu şiirlerde Hz.Peygamber’in delilli bir peygamber olduğunu söylemesiyle ilgili olarak Azimli, şu değerlendirmede bulunuyor:

“Eğer böyleyse neden İslâm’a girmiyor da Mekke Fethi’ne kadar bekliyor? Hz.Peygamber’i peygamber olarak vafeden ve bu kadar mucizeye şahit olan bir

³²⁵ Buhârî, V, 60, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3906.

insanın sekiz yıl sonra Müslüman olması da bunların mucizeler değil, sonradan kurgulanmış rivâyetler olduğunu gösteren kanıtlardandır.”³²⁶

Ayrıca Azimli bu noktayı izah ederken farklı bir noktaya da dikkatleri çekmektedir: Sürâka atından her düşüşünde fal oklarına bakmakta ve fal okları ona üç defa yaptığı işin yanlış olduğunu söylemesine rağmen yoluna devam etmektedir. Kur’ân bize “İçki, kumar, fal okları şeytanın amelinden birer murdardır.”³²⁷ Diye nitelemeler yaparken biz, Hz.Peygamber’in büyüklüğünü ispat için, fal oklarının bile onu desteklediğini gösterme sadedinde bir mucizeden bahsediyoruz. Yani bir anlamda Hz.Peygamber için fal oklarından fayda umuyor, fal oklarından bile mucize üretiyoruz. O yüce insanın fal oklarından çıkan bu tür mucizelere ihtiyacı yoktur, o bütün bunlardan beridir.³²⁸

Râvi zinciri Şu Şekildedir:

İbn Şihâb ez- Zührî³²⁹- Abdurrahmân b. Mâlik el-Mudlicî³³⁰- Mâlik b. Mâlik b.Cu’şum³³¹- Sürâka b. Mâlik b. Cu’şum³³².

Rivâyetin İkinci Kısımının Râvi zinciri Şu Şekildedir:

İbn Şihâb ez- Zührî³³³- Urvetü’bnü’z-Zübeyr b. Avvam³³⁴.

³²⁶ Azimli, s.184-185.

³²⁷ Maide, 5/90.

³²⁸ Azimli, s.186.

³²⁹ Asıl adı Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Abdillâh b. Hâris b. Zuhra’dır. 3.tabakadandır. Hafızasının kuvvetiyle ün kazanmıştır, İbn Hacer, sika, kesîru’l-hadîs; Nesâî, hadis isnadlarının en iyisi olan dört kişiden biri değerlendirmesini yapmıştır. Ölümü 124’dür. (bkz. İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VIII, 71-72; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s.323; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 395-399; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 59-60.)

³³⁰ Nesâî, sika değerlendirmesinde bulunmuştur, 3.tabakadandır. Sürâka’nın kardeşinin oğludur. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s.349; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 236; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 64; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVII, 379; Aynî, *Umdetü’l-Kâri Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 130.)

³³¹ Sahabî Sürâka’nın kardeşi, Abdurrahmân b. Mâlik’in babasıdır. 2.tabakadandır. Tabiîn’denir. İbn Hibbân da tabiînden zikretmiştir. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s.518; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 19; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVII,154; Aynî, *Umdetü’l-Kâri Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 130.)

³³² Meşhûr bir sahabîdir. Künyesi Ebû Süfyânû’dür. Mekke’nin fethiyle Müslüman olmuştur. Medine ehliinden kabul edilir fakat Mekke’de yerleşmiştir. Ölümü 24’tür. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s.229; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 396; İbn Hibbân, *Sikât*, III, 180; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, X, 214; Aynî, *Umdetü’l-Kâri Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 130.)

Değerlendirmesi:

Ne Mâlik'in, ne kardeşi Sürâka'nın, ne de oğlu Abdurrahmân'ın Buhâri'de bundan başka rivâyetleri mevcuttur.³³⁵

Ebû Zer rivâyetinde, Sürâka b. Mâlik b. Cu'şum şeklinde geçmekteyken Sürâka b. Cu'şûm mutemeddir. Kirmâni de Sürâka b. Cu'şûm'u doğru kabul etmekle birlikte, Sürâka b. Mâlik b. Cu'şum'un daha meşhûr olduğunu ifade etmektedir. İstiâb'da da Sürâka b. Mâlik b. Cu'şum şeklinde geçmektedir.³³⁶

Rivâyette, Sürâka'nın Hz.Peygamber ve Hz.Ebû Bekir'i takip edişi ve bu takip esnasında atının ayağının sürçüp yer kapaklanmasına işaret edilmektedir.³³⁷

Rivâyette geçen “ezlâm”, zelemın cem'idir. Zelem, bir çeşit kumar okudur. Kidih dedikleri bu fal okunun yeleş ve demiri yoktu. İki kalemden ibâret olan bu ezlâmın birisinde ; “Neâm (evet)”, öbüründe “Lâ (Hayır)” yazılı bulunurdu. Cahiliyet devrinde Araplar, âkıbeti meçhul bir iş ile karşılaştıklarında bu oklarla hareket ederek bunlardan birisini çekerlerdi. Eğer “Neâm (evet)” çıkarsa, o işe teşebbüs ederler, “Lâ (Hayır)” çıkarsa vazgeçerlerdi. Ezlâm kuburu da, bu okun konulduğu meşin kabın ismidir.³³⁸

³³³ Asıl adı Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Abdillâh b. Hâris b. Zuhra'dır. 3.tabakadandır. Hafızasının kuvvetiyle ün kazanmıştır, İbn Hacer, sika, kesîru'l-hadîs; Nesâî, hadis isnadlarının en iyisi olan dört kişiden biri değerlendirmesini yapmıştır. Ölümü 124'dür. (bkz. İbn Ebi Hâtim, el-Cerh ve't-Ta'dil, VIII, 71-72; İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, s.323; Tehzîbü't-Tehzîb, IX, 395-399; İbn Hibbân, Sikât, V,59- 60.)

³³⁴ Künyesi, Ebû Abdullâh el-Kuraşî el-Esedî'dir. Babasından Hz.Aişe'den, Abdullâh b. Ömer'den işitmiştir. Medine ehliendir. Annesi Esma bint. Ebû Bekir es-Sıddîk'tır. İbn Hibbân, hakkında Medine ehlinin faziletliyelerinden ve âlimlerinden, hergün Kur'an'ın dörtte birini okur; İclî, tabîi, sika, sâlih; İbn Hacer, 3.tabakadan, sika, fakîh değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 99'dur veya 94 veya 95 veya100 veya 101'dir. (bkz. Buhâri, Târih-i Kebîr, VII, 31-32; İbn Hibbân, Sikât, V, 194-195; İclî, Ma'rifetü's-Sikât, II, 133; İbn Ebi Hâtim, Cerh-Ta'dil, VI, 395-396; İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, s.389; Tehzîbü't-Tehzîb, VII, 163-166; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XX, 11-24.)

³³⁵ Aynî, Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 130.

³³⁶ Aynî, Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 130.

³³⁷ Aynî, Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 130-132.

³³⁸ Aynî, Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, t.y. ve y.y. Şâmîle 3, XXV, 131; Ez-Zebîdî, X, 94.

Rivâyette geçen bazı kelimelerle ilgili değerlendirme dipnotta verilmiştir.³³⁹

Sürâka'nın atı metinde dizlerine kadar (ركبتين) battı, ifadesi, Bezzar rivâyetinde karnına kadar battı (فارتطمت به فرسه إلى بطنها) şeklinde geçmektedir.

ثم قامت تحمحم الحمحمة ifadesi, Enes'in rivâyetinde فلما استوت قائمة geçmektedir.³⁴⁰

عثان ifadesi, Kuşmeheynî rivâyetinde غبار şeklinde geçmektedir. Kirmânî, bu ifade daha doğru fakat عشان ifadesi, daha meşhûrdur, demiştir. Musa b. Ukbe'nin ve İsmâîlî rivâyetinde واتبعها دخان مثل الغبار şeklinde geçmektedir. Bu rivâyetin devamında فعلمت أنه منع مني ifadesi yer almaktadır.³⁴¹

Ayrıca, 12.rivâyette geçen وَنَحْنُ فِي جَلْدٍ مِنَ الْأَرْضِ cümlesi “sert bir yer üzerindeydik” anlamındadır. Dolayısıyla Sürakâ'nın atının ayakları bu sert yere batmıştır.³⁴²

³³⁹ أسودة bazı şahıslar anlamındadır. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 130.)

عثان ateşsiz duman, ساطع yayılan ve yükselen demektir. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 132.)

فلم يرزآني ifadesi, “benden bir şey almadılar” anlamındadır. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 132.)

³⁴⁰ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 132.

³⁴¹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 132.

³⁴² Nevevî, *el-Minhâc Şerh-i Sahih-i Müslim*, XVIII, 149-150.

Nevevî'ye göre, bu rivâyette Rasûlullah'a ait açık bir mucize vardır. Hz.Ebû Bekir'in faziletine dair bir delil vardır. Tevekkülün faziletine dair bir delil vardır.³⁴³ Ayrıca ensârın faziletine de dair bir delil vardır.³⁴⁴

فناديت القوم أنا سراقه بن مالك بن جعشم ifadesi İbn İshâk'ta فناديتهم بالأمان şeklinde geçmektedir. أنظروني أكلمكم فوالله لا آتيكم ولا يأتيكم مني شيء تكرهونه

كتاب ifadesi, قال سراقه سألت النبي أن يكتب لي كتاب أمن İsmâîlî rivâyetinde, كتابا يكون آية بيني وبينك şeklinde geçmektedir. فنكتب لي كتابا في عظم أو رقعة أو فنكتب لي في رقعة من آدم şeklinde geçmektedir. ثم ألقاه إلي فأخذته فجعلته في كنانتي ثم رجعت

ثم مضى رسول الله صلى الله عليه وسلم . قال ابن شهاب (Bundan sonra Rasûlullah, maiyyetiyle yoluna devam etti. İbn Şihâb şöyle demiştir.) kısmında Sürâka'dan rivâyet edilen kısım sona ermiştir. Bundan sonraki kısmı sonuna kadar İbn-i Şihâb-ı Zührî, Urve'den rivâyet etmiştir. Başlangıcında olduğu gibi Hz. Âişe'ye ulaşmamıştır. Bundan dolayı hadisin alt tarafı mürseldir.

³⁴³ Nevevî, *el-Minhâc Şerh-i Sahih-i Müslim*, XVIII, 150.

³⁴⁴ Nevevî, *el-Minhâc Şerh-i Sahih-i Müslim*, XVIII, 151.

خَبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَ الزُّبَيْرَ فِي رَكْبٍ مِنْ

الْمُسْلِمِينَ كَانُوا تِجَارًا قَافِلِينَ مِنَ الشَّامِ ، فَكَسَا الزُّبَيْرُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ

مَعْتَمِرًا وَمَعَهُ ثِيَابٌ أَهْدَاهَا لِأَبِي بَكْرٍ مِنْ ثِيَابِ الشَّامِ فَلَمَّا لَقِيَهُ أَعْطَاهُ فَلَبَسَ مِنْهَا هُوَ وَأَبُو بَكْرٍ

يُقَالُ لَمَّا دَنَا أَيُّ النَّبِيِّ كَانَ طَلْحَةُ قَدِمَ مِنَ الشَّامِ فَخَرَجَ عَامِدًا إِلَى مَكَّةَ إِذَا مَتَلَقِيَا وَإِنَّمَا

مَعْتَمِرًا وَمَعَهُ ثِيَابٌ أَهْدَاهَا لِأَبِي بَكْرٍ مِنْ ثِيَابِ الشَّامِ فَلَمَّا لَقِيَهُ أَعْطَاهُ فَلَبَسَ مِنْهَا هُوَ وَأَبُو بَكْرٍ

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ifadesini aktarmıştır.

Rasûlullah'ın Zubeyr ibnu'l-Avvâm'la karşılaşp Zubeyr İbnu'l-Avvâm'ın Rasûlullah ile Ebû Bekir'e beyaz maşlahlar giydirdiği ile ilgili kısım hakkında; İbn Sa'd, Zubeyr İbnu'l-Avvâm'ın yerine Talha b. Abdillâh'ı rivâyet ederek, onun Şam'dan döndüğünü, onun beyaz elbiseler giydirdiğini, yine Talha'nın Medine'de Müslümanların Rasûlullah'ın gelişini sabırsızlıkla beklediklerini haber vermesi üzerine Rasûlullah'ın hareketini hızlandırdığını ifade etmiştir. Dimyâti ise, siyercilerin hiçbirisinin Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ı zikretmediklerini bildirmiştir ve siyerlerde geçen haberi tercih etmiştir. Fakat şârih Aynî, en iyisinin bu rivâyetleri telif ederek Talha ile Zübeyr'den her ikisinin de Şam kfilesinde bulunduğunu, her ikisi tarafından beyaz elbiseler hediye edildiğini kabul etmek olduğunu ifade etmektedir.³⁴⁵

³⁴⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 134; Ez-Zebîdî, X, 104.

İbnü't-Tîn, مبيضين ifadesinin “beyaz elbiseler içinde” değil de, مستعجلين

“acele ederek, hızlı bir şekilde” anlamında olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁶

Abdullah b. Uveymir rivâyetinde, يا بني قيلة ifadesi yerine يا معشر العرب

ifadesi geçmektedir. قيلة ensârın yani Evs ve Hazrec'in büyük anneleridir.³⁴⁷

Bazı sîret müellifleri, Kubâ'ya varıldığında Hz. Peygamber'in Sa'd b. Hayseme'ye misafir olduğunu rivâyet etmişlerdir. Bu iki rivâyet bazı müellifler tarafından şu şekilde te'lif edilmiştir: Rasûlullâh, Gûlsüm b. Hidm'e misafir olmuştur. Fakat Ashâb ile birlikte İbn-i Hayseme'nin yanında oturmuştur.³⁴⁸

Kubâ'daki mescidin Rasûlullah'ın kendi mescidi mi, yoksa Kubâ Mescidi mi olduğu konusunda ihtilâf edilmiştir. Ed-Davûdî, bu iki mescidin de takva üzere inşa edildiğine göre bunda ihtilâf olmadığını belirtmiştir.³⁴⁹

Müellif Buhâri, Kubâ'ya varışın Rebûlevvel ayının hangi pazartesine geldiğini açıklamamıştır. Sebebi ise, bu hususta pek çok ihtilâfın olmasıdır. Bu ihtilâfın menşei Rasul-i Ekrem'in Kubâ'da ikâmet müddeti hakkındaki ihtilâftır. Buhâri'nin hicret babında Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayetine göre, Kubâ'da on dört gece kalmıştır. Hadîs âlimlerinin bu rivâyetlerine karşı Kelbî dört gece, Musa b. Ukbe gibi sîretçiler ise üç gece, Zübeyr b. Bekâr, 22 gün kaldığını iddia ederler. Rasûlullâh'ın Kubâ mescidinin inşâsı müddetince burada kaldığına göre, Buhârî'nin

³⁴⁶ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 134.

³⁴⁷ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 134 vd.

³⁴⁸ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 135; Ez-Zebîdî, X, 105.

³⁴⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 135.

rivâyetine daha fazla itibâr edilir.³⁵⁰ İbnü'l-Kayyîm de *Zâdü'l-Meâd'ında* Enes rivâyetini tercih etmektedir.³⁵¹

Kubâ Mescid'i, Rasulullâh'ın hicreti ve bilhassa Kubâ'ya varışı ile açılan yeni devrin bir eseridir. Bundan dolayı Kur'ân diliyle *Takva Mescidi* adı verilerek değeri ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de meâlen:

“İlk günden temeli takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) üzerine kurulan mescid (Kuba mescidi), içinde namaz kılmaya elbette daha layıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz olanları sever.”³⁵²

Buhârî'nin Abdullah b. Ömer'den rivâyetine göre Rasûlullah hayatı müddetince her cumartesi günü yaya veya binitli olarak bu mübarek mescidi ziyaret eder ve içinde namaz kıları. Bu mescidin inşâsında Rasûlullâh bizzat çalışmıştır. Şâir-i Nebevî Abdullah İbn Revâha da hem çalışır, hem de şiir okuyarak çalışanların yorgunluklarını giderirdi.³⁵³

Rivâyetin sonunda Mescid-i Nebevî inşâ edilirken Hz.Peygamber'in şiir okuduğu rivâyet edilmiştir. Sahîh-i Buhârî metninde bu beyitleri müteâkıb, “Rasûlullâh Müslümanlardan adı bize bildirilmeyen bir şâirin şiirini misâl olarak okumuştur.” şeklinde bir ziyâde de vardır. Fakat Şârih Kastalânî, bu şâirin Abdullah İbn-i Revaha olduğunu tasrîh ediyor.³⁵⁴ Sonra Buhârî bu rivâyetin Tâbiî râvisi İbn-i Şihâb ez-Zühri'den de; “Rasûlullâh (s.a.s)'in bu beyitten başka tam bir şiirin bir beytini okuduğu hadîslerde vârid olmamıştır.” dediğini rivâyet ediyor. Bu sözler birer recez³⁵⁵ olduklarından dolayı Zührî, bu sözleriyle recezin şiirden sayıldığını ve

³⁵⁰ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 135.

³⁵¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310.

³⁵² Tevbe 9/108

³⁵³ Ez-Zebîdî, X, 106.

³⁵⁴ Ez-Zebîdî, X, 108.

³⁵⁵ Vezni altı defa müstef'ilün'den ibaret olan bir nevi şiir veya bahireye verilen addır.

Rasûlullâh'ın şiir okuduğunu kabul etmiş bulunuyor. Zührî'nin her iki görüş açısı, bâzı hadîs şârihleri tarafından intikâda uğramış ise de Aynî gibi Buhârî şârihleri tarafından ulemânın çoğunluğuna göre ölçülü olan recez şiir ise de “Rasûlullâh hakkında yasak olan şiir inşâsıdır, yoksa şiir okumak değildir.” diye cevâb verilmiştir.³⁵⁶

15. Rivâyet:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ - وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى - قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يَقُولُ لَمَّا أَقْبَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ فَاتَّبَعَهُ سُرَّاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشِمٍ - قَالَ - فَدَعَا عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَاحَتْ فَرَسُهُ فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ لِي وَلَا أَضُرَّكَ . ال فَدَعَا اللَّهُ - قَالَ - فَعَطِشَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرُّوا بِرَاعِي غَنَمٍ . قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ فَأَخَذْتُ قَدْحًا لَبِئْتُ فِيهِ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَثْبَةً مِنْ لَبَنِ فَأَتَيْتُهُ بِهِ فَشَرِبَ حَتَّى رَضِيَ.

Bize Muhammed b. Müsennâ ile İbn-i Beşşâr rivayet ettiler. Lâfiz İbn-i Müsennâ'nındır. (Dediler ki) : Bize Muhammed b. Cafer rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Şu'be rivayet etti. (Dedi ki) : Ebû İshâk El-Hemdâni'yi şöyle derken işittim. Berâ'ı dinledim. Şunları söylüyordu. Rasûlullah (s.a.s) Mekke'den Medine'ye yöneldiği ve kendisini Sürâka b. Mâlik b. Cu's'um takip ettiği vakit Rasûlullah (s.a.s) ona beddua etti. Bu sebeple atının ayakları yere battı. Bunun üzerine Sürâka : — Allah'a benim

³⁵⁶ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Şâmile 3, XXV, 136- 137; Ez-Zebîdî, X, 108-109.

için dua et! Sana zarar vermiyeceğim, dedi. O da Allah'a dua etti. Derken Rasûlullâh (s.a.s) susadı. Ve bir koyun çobanının yanına uğradılar. Ebû Bekir Sıddîk diyor ki: Ben bir tas alarak ona Rasûlullah (s.a.s) için biraz süt sağdım da kendisine getirdim. O içti, ben de rahat oldum.³⁵⁷

Bu rivâyette, Rasûlullah'ın susması ve bir çobana uğrayıp süt içmeleri, Sürâka olayından sonra zikredilmiştir. Hâlbuki daha önce değindiğimiz gibi İslâm tarihi ve bazı hadis kaynaklarında süt içme olayı Sürâka olayından önce gerçekleşmiştir.

Râvi zinciri Şu Şekildedir:

Muhammed b. Müsennâ b. Ubeyd b. Kays³⁵⁸-Muhammed b. Beşâr b. Osman b. Dâvud b. Kîsân³⁵⁹- Muhammed b. Ca'fer el-Huzlî³⁶⁰- Şu'be ibnü'l-Haccac³⁶¹- Ebû İshak es-Sebî³⁶²- Bera b. Azîb B. Hârîs³⁶³.

³⁵⁷ Müslim, III, 1592, Eşribe, 10, hadis no:2009(91).

³⁵⁸ Künyesi Ebû Musa el-Basrî el-Hâfız'dır. "Zemen"adıyla tanınmıştır. Kitap sahibi, kitabının dışında rivâyet etmemiştir. İbn Hacer, sika sebt, ismi ve künyesiyle meşhur; Zehebî hafız, sika; Yahya b. Main sika; ez-Zühlî hüccet; Sâlih b. Muhammed, sadûk hüccet; Ebû Hâtim, sâlihu'l-hadîs, sadûk; Nesâî, kabul edilebilir, kayda değer(beis yoktur), kitabındaki değiştirir İbn Haraş, sebt olanlardandır; değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân da Sikât'ta zikretmiştir.10.tabakadandır. Ölümü 252'dir. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 111; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VIII, 95; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 501; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 377-378; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 359-365; Zehebî, *Kâşif*, 214.)

³⁵⁹ Künyesi Ebu Bekir el-Abdî el-Hâfız, Bindâr adıyla meşhur olmuştur. İclî sika, kesîru'l-hadîs; Ebû Hâtim sadûk, Nesâî, salih, beis yoktur; İbn Hibbân hadisleri ezberlemiştir ve hadisleri ezberinden okur; Dârakutnî sebt olan hâfızlardandır; Mizzî şehrindeki hadisleri toplamıştır, hâfız; değerlendirmesinde bulunmuştur. 10.tabakadandır. Ölümü 252'dir. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 111; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 232; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 469; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 61-63; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 511-518.)

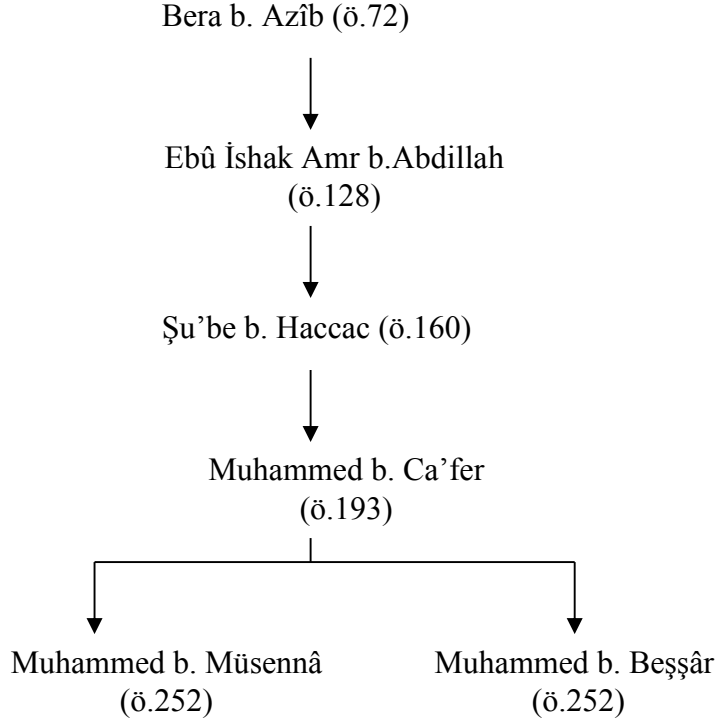
³⁶⁰ Lâkabı Ğunder'dir. Künyesi Ebû Abdullah'tır. İclî, Şu'be hadisinde insanların en sebt olanı, Abdurrahmân sadûk, Şu'be hadisinde sika, İbn Hacer sika, kitabı sahih fakat kitabında hata(gaflet, dikkatsizlik) vardır; İbn Maîn, kitap bakımından en sağlam olandır kimileri hata bulmak istemiştir ama buna güç yetirememişler; Ebû Hâtim, sadûk, müeddeb(terbiyeli) değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân "Sikât"ında yet vermiştir. 9. tabakadan, ölümü 193 veya 194'tür. (bkz. İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 234; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VII, 221-222; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 472; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 84-86; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 5-9.)

³⁶¹ Künyesi Ebû Bestam. İbn Hibbân, zamanının hafızlarından, itkan, vera ve fazilet ehli olduğu, fakirlere yardım ettiği; İclî hadiste sika, sebt, takva olduğu, bazı isimlerde ve konularda hata yaptığı; Ahmed b.Hanbel ricâl isimlerinde hata yaptığını, Şu'be'nin zamanında onun dengi bir hadisçi olmadığı; İmam Şafîî, Şu'be olmasaydı Irak hadislerini bilmeyeceği; Ebû Hâtim sika; Ebû Zur'a arkadaşlarımızın en sebt olanı Ebî İshâk Es-Sevrî ve Şu'be ve İsrâîl'dir; İbn Hacer, sika, hâfız, mutkin; Sevrî hadiste emîra'l-mü'minîndir; İbn Sa'd, sikâtün me'munen ve sebtten, hüccet

Bu rivâyetin tahrîci dipnotta gösterilmiştir.³⁶⁴

Bu rivâyet de, Sürakâ'dan ve bir çobanın süt vermesinden bahsetmektedir. İki farklı rivâyet zinciri ile rivâyet edilmiştir:

1)

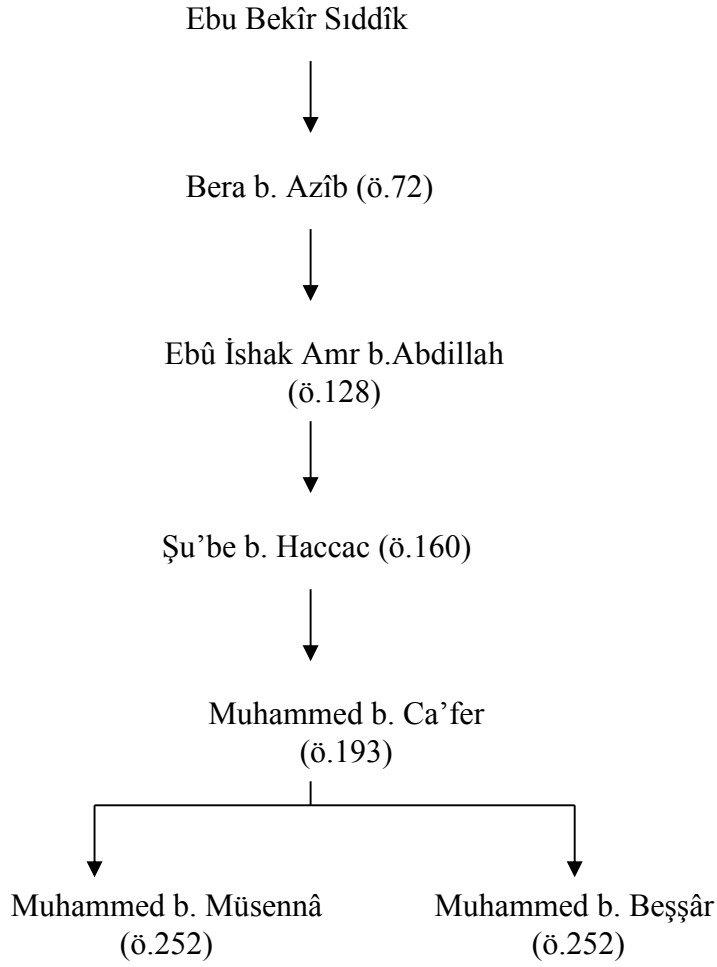
değerlendirmesinde bulunmuştur. 7.tabakadandır. Ölümü 160'tır. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 446; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 456; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, IV, 369-371; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 266; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 297-303; *Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 479-495.)

³⁶² Asıl adı Amr b. Abdillâh b. Ebî Şeîra el-Hemedânî'dir. Tabiîndendir. İclî, Yahyâ b. Maîn, ebû Hâtim, sika; İbn Hacer sika, muksir, âbid, ömrünün sonlarında karıştırmıştır, değerlendirmesinde bulunmuştur. Kûfî'dir. Ölümü 127 veya 129'dur. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.423; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 56-59; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 179; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 242-243.)

³⁶³ Künyesi Ebu Ammare'dir. Ensârdan olan bir sahâbi, ö.72. Berâ, Hz. Peygamber'den üç yüzden fazla hadîs rivayet etmiştir. Bunlardan yirmi ikisi Buhârî ile Müslim tarafından rivayet edilip muttefekun aleyhtir. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.121; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 372-373; İbn Ebi Hatim, *Cerh-Ta'dîl*, II, 399; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, I, 107-108; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 245; Zehebî, *Kâşif*, I, 264.)

³⁶⁴ Buhârî, V, 61-62, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3908; Ahmed b. Hanbel, XXX, 418, Müsnedü'l-Kufiyîn, hadis no: 18471(18663).

2)

2. rivâyet zincirinin 1.rivâyet zincirinden farkı; rivâyetin Hz. Ebû Bekir'e dayandırılmasıdır. Daha sonraki zincir, her ikisinde de aynı şekilde devam etmektedir.

İslâm tarihi kaynaklarında anlatılan Sürâka olayı, rivâyetlerde geçen şekliyle ana hatlarıyla uyuşmaktadır.

G. TALHA VE ZÜBEYR'LE KARŞILAŞILMASI VE YAPILAN MÜLÂKAT

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Hz. Peygamber, Harrar'dan geçişinin ertesi günü, Talha b. Ubeydullah (Buhârî'ye göre: Zübeyr b. Avvam, kaynaklardan bazılarına göre de; her ikisi) ile buluştu.

Bunlar, Şam'dan ticaret kafilesiyle gelip Mekke'ye gitmekteydiler.

Peygamberimizle Hz. Ebu Bekir'e birer beyaz Şam Maşahı hediye edip giydirdiler. Ayrıca Medineli Müslümanlardan birisinin "Rasûlullah ve arkadaşları, geciktiler!" dediğini de onlara haber verdiler. Bunun üzerine Peygamberimiz, hareketini hızlandırdı. Peygamberimiz, önde, Hz. Ebu Bekir arkada giderken, yolda bir adamla karşılaştılar.

Adam, Hz. Ebu Bekir'i tanıdı. "Ey Ebu Bekir! Şu önünde giden zat, kimdir?" diye sordu. Hz. Ebu Bekir de "O zat, bana yol göstericidir!" dedi.³⁶⁵

2. Hadis Kaynaklarında

Sürâka ile ilgili yukarıda zikredilen 14.rivâyetin devamı Hz. Peygamber'in Talha ve Zübeyr'le karşılaşılmasından bahsetmektedir. Bu konuyla ilgili açıklama, yukarıda geçmiştir. İslâm tarihi kaynaklarıyla hadis kaynakları karşılaşılan kişi veya

³⁶⁵ İbn Sa'd, I, 222.

kişiler hakkında uyuşmamaktadır. Ancak bunun dışında gerçekleşen olay bakımından örtüşmektedirler.³⁶⁶

H. BÜREYDE’NİN MÜSLÜMAN OLUŞU VE PEYGAMBERİMİZİN ÖNÜNDE SARIĞINI SANCAK YAPARAK MEDİNE’YE GİRİŞİ

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Peygamberimiz(s.a.s.), Amîm’e eriştiği zaman, Peygamberimizi tutup getirene Kureyş’in yüz deve vereceğini Büreyde b. Husayb da işitti. Bunun üzerine Büreyde b. Husayb, Ehl-i beyt’inden 70 (İbn Sa’d’a göre 80³⁶⁷) atlı ile gelip Peygamberimiz’e yetişti.

Peygamberimiz, Büreyde’nin arazisinden geçince, Büreyde, Peygamberimizi ve arkadaşlarını durdurarak kimliklerini öğrenmek istedi. Peygamberimiz, ona “Sen, kimsin?” diye sordu. Büreyde “Ben, Büreyde’yim!” dedi. Peygamberimiz, Hz. Ebu Bekir’e dönüp “Ey Ebu Bekir! İşimiz serinledi ve düzeldi!” dedi. Peygamberimiz Büreyde’ye “Kimlerdensin?” diye sordu. Büreyde “Eslem Kabîlesindenim!” dedi. Peygamberimiz Hz. Ebu Bekir’e “Selâmete erdik!” dedi. Büreyde’ye “Eslem’in kimlerinden, hangilerindensin?” diye sorunca, Büreyde “Sehm oğullarıdanım!” dedi. Peygamberimiz “Ey Ebu Bekir! Okun çıktı!” dedi. Büreyde, Peygamberimize “Peki, ya sen kimsin?” diye sordu.

Peygamberimiz “Ben, Abdulmuttalib’in oğlu Abdullah’ın oğlu Muhammed’im ve Allah’ın Rasûlüyüm!” deyip onu, İslâmiyete davet edince,

³⁶⁶ Bkz. s.121-122.

³⁶⁷ İbn Sa’d, *Tabakat* (Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1990), IV, 182.

Büreyde de, yanındakiler de Hz. Peygamber'in konuşmasından etkilenerek, Şehâdet getirip Müslüman oldular.³⁶⁸

Belâzürî'ye göre yanlarındaki biraz sütü Peygamberimize takdim ettiler. Onu, Peygamberimizle Hz. Ebu Bekir içti. Büreyde, hayvanlarının az sütlü oluşundan şikâyetlendi. Peygamberimiz de, onlara bereket duası yaptı.³⁶⁹

Peygamberimiz, yatsı namazını orada bu yeni Müslümanlarla birlikte kıldı. O gece, Büreyde, Meryem Sûresi'nin baş tarafından bir kısmını Peygamberimizden öğrendi.³⁷⁰

Sabaha çıkıldığı zaman, Büreyde “Yâ Rasûlallah! Yanında bir bayrak olmadan Medine'ye girmen uygun düşmez!” dedi ve sarığını çıkardı. Mızrağının ucuna bağladı. Medine'ye girinceye kadar Peygamberimizin önünde onu taşıyarak yürüdü.³⁷¹

Görüldüğü üzere, hicret yolculuğu esnasında birkaç kez, az sütü olan hayvanların ya Hz.Peygamber'in duasıyla ya da hayvanların memelerini sıvazlamasıyla sütlerinin arttığı olayına değinilmektedir. Bu durum bizi düşündürmektedir. Aynı olayın birden fazla gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Anlaşılan, abartmalar mevcuttur. Ya da bir kere gerçekleşen bir olayın tam olarak ne zaman meydana geldiği bilinmemekte ve sık sık bu olaya değinilmektedir.

³⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakat* (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1990), IV, 182-183; Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I, 262; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 185-186; Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, s.460.

³⁶⁹ Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I, 262.

³⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakat* (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1990), IV, 183.

³⁷¹ Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s. 422; Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, s.460.

2. Hadis Kaynaklarında

16.Rivâyet:

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ نَاجِيَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمٍ أَبِي طَيِّبَةَ، عَنْ عَبْدِ

اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ

أَصْحَابِي يَمُوتُ بِأَرْضٍ إِلَّا بُعِثَ قَائِدًا وَنُورًا لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

Peygamberimiz, Büreyde hakkında “Bir yerde ölen Ashabımdan hiçbirisi yoktur ki, Kıyamet günü oranın ahalisine bir nur ve onlara (cennete sevkte) bir rehber olmasın.”³⁷² buyurmuştur.

Yani Hz.Peygamber, onun hakkında “Âshâbımdan bir zat, bir memlekette ölecek. O, kıyâmet gününde o memleketin nuru ve o memleket halkının önderi olacaktır.” diye buyurmuştur.

Tirmizî bu hadis, garib demiştir. Elbânî ise zayıf demiştir.³⁷³

Rasûlullah (s.a.s.), bu hadislerinde Âshâb-ı Kirâm’ın kendinden sonra yeryüzüne gerek fetih ve gerekse neşr-i din için dağılacağını, gittikleri yerde şehid olmak, eceliyle ölmek gibi sebeplerle öleceklerini haber vermekte ve o bölgelerin Müslüman ahalilerine, bu misafirlerinin kıymetini bilmelerini irşad buyurmaktadır.³⁷⁴

İslâm tarihinde de gerçekten müşahede edilmektedir ki, Büreyde, İslâm mücâhidleriyle Horasan’a kadar gitmiş, Merv’de vefat etmiştir.³⁷⁵

³⁷² Tirmizî, V, 697, Menâkıb, 133, hadis no:3865.

³⁷³ Tirmizî, V, 697.

³⁷⁴ Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XII, 417–418.

³⁷⁵ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 186; Köksal, *İslâm Tarihi, Mekke Devri*, s. 422.

Hadis kaynaklarında Büreyde'nin Müslüman oluşu ve Peygamberimiz'in önünde sarığını sancak yaparak Medine'ye girişi ile ilgili bir rivâyet bulamadık. Ayrıca bazı ilk İslâm tarihi kaynaklarında da bu olay aktarılmamaktadır.

I. MEKKE'YE DÖNÜŞÜN OLACAĞININ MÜJDELENMESİ

Mekke ile Medine arasında Cuhfe denilen yerde, hicret yolunun ana kervan yoluyla kesiştiği noktaya vardıklarında Hz. Peygamber, Mekke yolunu tanıdı ve oraya özlem duydu. Bunun üzerine Mekke'ye geri dönüşün olacağını müjdeleyen şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَن هُوَ فِي ضَلَالٍ

مُبِينٍ .

“Kur'an'ı sana indiren Allah, elbette seni dönülecek yere de gönderecektir. De ki: “Kimin doğru yolda yürüdüğünü, kimin de apaçık bir sapıklık içinde olduğunu en iyi bilen Rabbimdir.”³⁷⁶

“Allah, elbette seni dönülecek yere de gönderecektir.” ifadesi, müşrikler tarafından zulme mâruz kaldığı için Mekke'den hicret eden Hz. Peygamber'in bir gün zaferle tekrar oraya döneceğinin bir işaretidir. “Döndürülecek yer”, ifadesi “ölüm, Cennet, ahirette en yüksek makam” şeklinde de yorumlanmıştır.³⁷⁷

Âyetin, âhiret mükâfatı yanında dünyaya dönük bir işareti de vardır. Kur'an sayesinde Hz. Peygamber ve ona inananlar, onu izleyenler, Allah'ın murat ettiği

³⁷⁶ Kasas, 28/85.

³⁷⁷ Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân Fî Te'vîlu'l-Kur'ân*, tah: Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, y.y. 2000, XIX, 641; Sarıçam, s.124-125.

sona, fitratın imkân verdiği kemâle ulaşacaklardır. Metinden de anlaşılacağı üzere âyetin son bölümü, Hz. Peygamber ile tartışan ve “Sen apaçık bir sapıklık içindesin.” şeklindeki sözler sarfeden müşriklere cevap olarak inmiştir.³⁷⁸

İ. KUBÂ'YA GELİŞ VE HZ. PEYGAMBER'İN BEKLENİŞİ

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Hz. Peygamber'in Medine'ye gelmekte olduğunu haber alan Medineliler onu heyecanla bekliyorlardı. Medine halkı her sabah şehir dışına, Harre bölgesine çıkıyor, öğleye kadar Hz. Peygamber'in gelişini gözlüyorlardı. Sonra da üzülerek şehre geri dönüyorlardı. Bir gün halk bekledikten sonra şehre dönerken bir kalenin tepesinde duran bir Yahudi ufukta Medine'ye doğru gelen bir kabile gördü. Hemen halka haber gönderdi, “Beklediğiniz misafir geliyor.” dedi.³⁷⁹

Bu haber üzerine şehir baştanbaşa sevinç ile çalkalandı. Medineliler bayramlıklarını giyerek ve silâhlarını kuşanarak bu aziz misafiri karşılamaya çıktılar.³⁸⁰

Hz. Peygamber'i karşılamaya gelenler, Hz. Peygamber'i tanımıyorlardı. Geldiklerinde bir hurma ağacının gölgesinde iki kişinin oturduğunu gördüler. Burada bulunanların hangisinin Rasûlullah olduğunu bilmiyorlardı. Bir an Hz. Peygamber'in üzerinden hurma ağacı dallarının gölgesi kalktı. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir,

³⁷⁸ *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV, 249.

³⁷⁹ İbn Hişâm, II, 109; İbn Sa'd, I, 220; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; İbn Seyyidinnâs, I, 185-186; Köksal, II, 5; Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 460, 461.

³⁸⁰ İbn Sa'd, I, 220; Köksal, II, 5.

örtüsünü Hz. Peygamber'in güneş gelen tarafına doğru gerip açtı. Hürmet gösterdi. İşte o zaman, gelenler, Hz. Peygamber'i tanıdılar ve ziyarete geldiler.³⁸¹

Bu olaydan çıkardığımız sonuçlara göre; demek ki Hz. Peygamber'in kitaplarda geçtiği üzere üzerinde bir bulut mevcut değildir. Ayrıca Hz. Peygamber'in yüzü, Hz. Ebû Bekir'in yüzünden ayırt edilecek bir farklılıkta değildir.

Hz. Peygamber ve arkadaşları, 12 Rebiülevvel 1/ 24 Eylül 622'de Medine'ye üç km. kadar uzaklıkta bulunan Kubâ'ya ulaştı.³⁸² Medineli birçok aile, Medine'ye bir saat mesafede olan bu şehirde yaşardı. Burada Evs kabilesinin bir kolu olan Avf b. Mâlik Oğulları oturuyordu. Bunlardan Kulsûm b. Hedm'in başkanı olduğu Amr b. Avf ailesi, buranın en tanınmış ailelerindendi. Peygamberimiz buraya ulaştığı zaman bu aileler onu tek birle karşıladılar. Hz. Peygamber'i misafir etme şerefine bu aile nâil oldu.³⁸³ Kulsûm b. Hedm, kendisini dört³⁸⁴(veya on dört³⁸⁵veya 23³⁸⁶) gün ağırladı.³⁸⁷

Kubâ'da kalındığı müddet içerisinde Kulsûm b. Hedm'in hurmalarını kuruttuğu yerde "Kubâ mescidi" inşa edildi.³⁸⁸ Bu mescid, Hz. Peygamber'in yeryüzünde inşa ettiği ilk mescittir.³⁸⁹ Hz. Peygamber'in bizzat kendisi de, arkadaşları da bu mescidin inşasında çalışmıştır.

³⁸¹ İbn Hişâm, II, 109-110.

³⁸² İbn Hişâm, II, 108-109; İbn Sa'd, I, 220; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; İbn Seyyidinnâs, I, 192.

³⁸³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; İbn Sa'd, I, 220; İbn Seyyidinnâs, I, 192.

³⁸⁴ İbn Hişâm, II, 110.

³⁸⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; İbn Seyyidinnâs, I, 193; İbn Sa'd, I, 222-223; Ali b. Abdullah b. Ahmed Es-Semhudi, *Vefâu'l-Vefâ Bi Ahbâri Dâru'l-Mustafâ*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1419, I, 198; Buhârî, V, 67, Menâkıbu'l-Ensâr, 46, hadis no:3932.

³⁸⁶ Belâzûrî, *Ensab*, I, 263.

³⁸⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; Köksal, II, 6-7; Sarıçam, s.125.

³⁸⁸ İbn Hişâm, II, 111; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310.

³⁸⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 122; Hâkim, Müstedrek, III, 385, hadis no:5655; Köksal, II, 9.

Mekke'de üç gün üç gece kaldıktan ve kendisine bırakılan emanetleri sahiplerine iade ettikten sonra yola çıkan Hz. Ali, Kubâ'da Hz. Peygamber'le buluştu. O da Amr b. Avf ailesi tarafından misafir edildi.³⁹⁰

Hz. Ali Kubâ'ya geldiği zaman, ayaklarının altı kabarmış, şişmiş ve yarılmıştı, kanıyordu.

Peygamberimiz, "Ali'yi bana çağırınız!" dedi. "Yâ Rasûlullah! Yürümeye tâkatı yok." denildi. Bunun üzerine, Peygamberimiz kalkıp onun yanına gitti. Halini görünce, rahmet ve şefkatından ağladı. Boynuna sarıldı. Ayaklarının altına elini sürdü. İyileşmesi için dua edince, hiçbir ızdırabı kalmadı.³⁹¹

2. Hadis Kaynaklarında

Sürâka ile ilgili yukarıda zikredilen 14.rivâyetin son kısmı Kuba'ya gelişten bahsetmektedir. Bu konuyla ilgili açıklama, yukarıda geçmiştir.³⁹²Kubâ'da geçirilen günlerin sayısı hakkında İslâm tarihi kaynaklarıyla, hadis kaynakları arasında farklılık mevcuttur. Hadis metinlerinde Hz.Peygamber'in Hz.Ali'nin ayaklarının altına eli sürmesi ve bu şekilde ızdırabının kalmaması ile ilgili bir rivâyet mevcut değildir.

³⁹⁰ İbn Hişâm, II, 111; İbn Sa'd, *Tabakat* (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1990), III, 15-16.

³⁹¹ İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 92; Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamis Fî Ahvâli Enfesi Nefis*, I, 338.

³⁹² Bkz. 122-124.

J. MEDİNE'YE VARIŞ

1. İslâm Tarihi Kaynaklarında

Hız. Peygamber, Kubâ'dan Medine'ye hareket etmek istediği zaman, dedesi Abdülmuttalib'in dayıları olan Neccar Oğulları'na haber gönderdi. Onlar da silâhlanıp geldiler. Emniyet sağlanınca, Hız. Peygamber, arkasında Hız. Ebu Bekir, sağ ve sollarında da Neccar Oğulları'nın gençleri olduğu halde bir Cuma günü Kubâ'dan Medine'ye doğru hareket etti.³⁹³ Hız. Peygamber, Sâlim b. Avf Oğulları'nın oturduğu *Rânuna* vadisine gelince, vadinin ortasında arka arkaya iki hutbe okuyarak yüz kadar Müslümanın iştirakiyle Medine'de ilk Cuma namazını kıldırdı.³⁹⁴ İbn Hişâm'ın *Sîreti*'nde bu iki hutbe, İbn İshâk'ın Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan rivâyet ettiği metin ile zikredilmiştir. Ensâr'ın Akabe Biâtında teahhüd ettikleri yardımı yerine getirmelerinin günü geldiğinden, Hız. Peygamber, hutbenin sonunda verdiği sözü bozanların Allah'ın gazabına uğrıyacıklarına değinmiştir.³⁹⁵

Cuma namazından sonra kabile Medine'ye doğru yol alırken halk, yolun iki tarafına dizilmiş Hız. Peygamber'in yolunu gözlüyorlardı. Medine halkı, Hız. Peygamber'in gelişini sevinç gösterileriyle karşıladı. Önünden geçilen kabilelerin

³⁹³ İbn Sa'd, I, 221; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; Semhudî, *Vefâ*, I, 199; Diyar Bekri, *Târihu'l-Hamîs Fî Ahvâli Enfesi Nefis*, I, 340.

³⁹⁴ İbn Seyyidinnâs, I, 194.

³⁹⁵ İbn Hişâm, II, 112; İbn Sa'd, II, 14-15; *Diyanet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 135; Önkâl, "Hicret", *DİA*, XVII, 461. Buradaki mescid bugün "Cuma Mescidi" olarak bilinir.

temsilcileri Hz. Peygamber'i evlerine; "Buyurun ey Allah'ın Rasûlü, işte evlerimiz, işte mallarımız, işte canlarımız, emrinize amâde." diyerek davet ediyorlardı.³⁹⁶

Hz. Peygamber Medine'ye girerken şu şekilde dua etmiştir:³⁹⁷ "*Rabbim! Gireceğim yere doğrulukla girmemi sağla; çıkacağıım yerden de beni doğrulukla çıkar ve tarafından bana hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver.*"³⁹⁸

Peygamberimiz, bir ara Hublâ Oğulları'nın evinin yanına geldi. O sırada Abdullah b. Übey b. Selûl, köşkünde dizlerini dikmiş, iki elini kavuşturmuş yanında pek çok kimseyle beraber oturuyordu. Abdullah b. Übey, Peygamberimizin yanlarına ineceğini sanarak çirkin bir şekilde, "Git, sen, seni davet etmiş olanların yanına in!" dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde, "Yâ Rasûlullah! Onun sözlerinden üzülme. Sizin geldiğiniz şu sıralarda, Hazreç Oğulları, onu kendilerine hükümdar yapmak istiyorlardı." dedi.

Bu olay, Hz. Peygamber'i karşılama esnasında yaşanmış belki de tek çirkin olaydır. Onun dışında, herkes Hz. Peygamber'i coşku içerisinde karşılıyordu.³⁹⁹

Herkes bu büyük misafiri kendi evinde ağırlamak istiyor, devesinin yularına sarılarak, "Buyurun, ey Allah'ın Rasûlü." diyordu. Peygamberimiz ise gülümseyerek:

"Deveyi kendi haline bırakınız, o memurdur." diyor, onların gönüllerini hoş ediyordu.⁴⁰⁰

Bu atmosfer içerisinde Hz. Peygamber, Hazrec'in bir kolu olan Neccâr Oğulları'nın yurduna vardı.⁴⁰¹ Deve burada Benî Mâlik b. Neccar'dan Rafi' b. Amr'ın oğulları olan ve Muaz b. Afrâ'nın himayesinde bulunan Sehl ve Süheyl

³⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 317.

³⁹⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 311.

³⁹⁸ İsrâ Sûresi, 17/80.

³⁹⁹ İbn Sa'd, I, 221.

⁴⁰⁰ İbn Sa'd, I, 222-223; İbn Hişâm, II, 112; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; İbn Seyyidinnâs, I, 194; Belâzûrî, *Ensab*, I, 266; Semhudî, I, 199; *Diyanet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 136.

⁴⁰¹ İbn Hişâm, II, 112.

adlarındaki iki yetim çocuğa ait bir arsanın üzerinde çöktü. Deve, çöktüğü zaman Hz. Peygamber, onun üzerinden inmedi. Deve, tekrar ayağa kalktı. Hz. Peygamber, onun yularını serbest bıraktı. Deve, biraz gittikten sonra birdenbire arkasına dönüp ilk önce çöktüğü yere kadar geldi. Oraya tekrar çöktü ve artık kalkmadı. Boynunu ve göğsünü yere uzatıp böğürmeye ve deprenmeye başladı. Bunu üzerine Hz. Peygamber, devesinden indi ve “İnşallah menzilimiz burasıdır. Kimindir burası?” dedi. Muaz b. Afrâ, “Yâ Rasûlullah, Amr’ın oğulları Sehl ve Süheyl’indir.” dedi.⁴⁰² Bu arsa, Mescid-i Nebevî’nin yapıldığı arsadır.⁴⁰³ Hz. Peygamber, “Akrabalarımızın evlerinden buraya en yakını hangisidir?” deyince devenin çöktüğü yere evi en yakın olan Ebû Eyyûb el-Ensârî (Hâlid b. Zeyd), Hz. Peygamber’in eşyalarını alarak evine götürmek istedi.⁴⁰⁴ Ancak Neccâr Oğulları aralarında kura çekip, kura da Ebû Eyyûb el-Ensârî’ye çıkmadıkça, Peygamberimizi ağırlama şerefini ona bırakmaya razı olmadılar.⁴⁰⁵ Kura, Ebû Eyyûb el-Ensârî’ye çıkınca Hz. Peygamber’in eşyalarını alarak evine götürdü⁴⁰⁶ ve kendisini *Mescid’in* ve yanındaki odaların inşaatı tamamlanıncaya kadar yedi ay boyunca misafir etti.⁴⁰⁷

Peygamberimiz, Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin evine geldiği zaman, kızlar da şöyle diyorlardı:

“Biz Neccâr Oğulları’nın kızlarıyız. Muhammed’in komşuluğu ne hoş komşuluktur.”

Bunun üzerine Peygamberimiz de, o kızlarla karşılıklı konuştu. Peygamberimiz, Medine’nin içine doğru ilerlediği zaman, Medine sevinçten

⁴⁰² İbn Hişâm, II, 113-114; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 311; İbn Seyyidinnâs, I, 194 vd.

⁴⁰³ Önkâl, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 461.

⁴⁰⁴ İbn Sa’d, Tabakat, I, 223-224; İbn Hişâm, II, 114; Semhudî, I, 202.

⁴⁰⁵ Zehebî, *Âlâmü'n-Nübelâ*, I, 325.

⁴⁰⁶ İbn Sa’d, I, 224; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; İbn Seyyidinnâs, I, 195.

⁴⁰⁷ İbn Sa’d, 224; İbn Hişâm, II, 114; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 310; İbn Seyyidinnâs, I, 195.

çalkalanıyordu. Erkekler, kadınlar evlerin damlarına çıkmışlar, gençler yollara dökülmüşler, “Yâ Muhammed! Yâ Rasûlullah!” diye bağıyorlardı. Habeşîler de, sevinçlerinden kılıç kalkan oyunları gibi oyunlar oynuyorlardı.

Kadınlar ve çocuklar, coşkuyla hep bir ağızdan şu şiiri söylüyorlardı:

“Dolunay Vedâ dağımın sırtlarından bize doğdu.

Allah’a yalvaran buldukça bize de şükretmek düşer.

Ey bize gönderilen Peygamber, sen, itaat olunan emirle geldin.”⁴⁰⁸

Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin evinde kaldığı müddet içerisinde her gün ensâr tarafından Peygamberimiz’e yemekler gönderiliyordu.⁴⁰⁹

2. Hadis Kaynaklarında

17.Rivâyet:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبِرَاءَ بْنَ عَازِبٍ -

رضى الله عنهما - قَالَ أَوَّلُ مَنْ قَدِمَ عَلَيْنَا مُصْعَبُ بْنُ عَمِيرٍ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ ، وَكَانَا يُقْرَتَانِ النَّاسَ

، فَقَدِمَ بِلَالٌ وَسَعْدٌ وَعَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ ، ثُمَّ قَدِمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي عِشْرِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَمَا رَأَيْتُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَرِحُوا بِشَيْءٍ فَرَحَهُمْ

بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، حَتَّى جَعَلَ الْإِمَاءُ يَقْلَنَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا

Ebû Qَدِمَ حَتَّى قَرَأْتُ (سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) فِي سُورٍ مِنَ الْمُفْصَلِ .

⁴⁰⁸ Semhudî, I, 204; Diyar Bekrî, I, 342.

⁴⁰⁹ İbn Sa’d, I, 224; İbn Hişâm, II, 116; Semhudî, I, 206-207.

İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ b. Âzib(r.a.)’den işittim, o şöyle dedi: Bize ilk önce hicret edip gelenler Mus’ab b. Umeyr ve İbn Ümmi Mektûm’dur. Bu ikisi Medine Müslümanlarına Kur’ân okuturlardı. Sonra Bilâl, Sa’d b. Ebî Vakkas, Ammâr b. Yâsir hicret ettiler. Daha sonra Ömer İbnu’l-Hattâb, Peygamber’in sahâbîlerinden yirmi kişi ile bize hicret edip geldi.⁴¹⁰ Bunlardan sonra da Peygamber (s.a.s) -Ebû Bekir ve Âmir b. Fuheyre ile- hicret edip geldi. Artık ben Medine halkının Rasûlullah’ın gelmesiyle ferahlandığı gibi hiçbirşeyle ferahlandığını görmedim. Hattâ (Neccâr oğullarından) genç kızlar: “Rasûlullah geldi” cümlesini söyleyip sevinmeye başladılar. Ben de Rasûlullah gelir gelmez el-Mufassal grubundan sayılan birtakım sûrelerle beraber “Sebbih ismeRabbike’l-a’lâ” Sûresi’ni okudum.⁴¹¹

Bu rivâyetin son kısmı, İbnü’l-Esîr, Usdü’l-Ğâbe, III, 317’de de geçmektedir.

Râvi zinciri Şu Şekildedir:

Muhammed b. Beşşar b. Osman b. Davud el-Abdî⁴¹²-Muhammed b. Ca’fer Ğundâr el-Basrî⁴¹³ - Şu’betü’bnü’l-Haccâc b. El-Verid el-İtkî el-Ezdî⁴¹⁴ - Ebû İshak es-Sebî⁴¹⁵ - Bera b. Azîb B. Hârîs⁴¹⁶.

⁴¹⁰ İbn İshâk, hadîste isimleri zikredilmeyen bu yirmi kişiden on üçünün adlarını şu suretle bildiriyor: Zeyd İbnü’l-Hattâb, Saîd b. Zeyd, Abdullah İbn Sürâka, Huneyş İbn Huzâfe, Vâkid İbn Abdillâh, Havla İbn Ebî Havla, Mâlik b. Ebî Havla, Hilâl, Ayyaş b.Ebî Rebîa, Benî Bekir kabilesinden Hâlid, İyâs, Âmir, Akîl. İbn Hacer, yirmi kişiden adı sayılmıyanların Hazret-i Ömer’in etbâ ve adamları olmalıdır, diyor. İbn İshâk bu on üç muhacirin de Rifâa b.Münzir’e misafir olduklarını bildiriyor.

⁴¹¹ Buhârî, V, 66, Menâkıbu’l-Ensâr, 46, hadis no:3925.

⁴¹² Künyesi Ebû Bekir olup Bindar diye maruftur. 10. tabakadan, ölümü 252’dir. İclî, İbn Hacer, sika, kesîru’l-hadis; İbn Hibbân, hadisi hıfzedip, hıfzından okuyanlardandır; Ebû Hâtim, sadûk, Nesâî, sâlih, kabul edilebilir(lâ be’sê bih) değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Mehdî’den rivayette bulunmuştur. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, I, 49; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta’dil*, VII, 214; İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 111; İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, II, 232; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIV, 511-518; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 469; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 61-63.)

⁴¹³ Künyesi Ebû Abdullah el-Hezîlî’dir. Lakabı Ğundâr’dır. Böyle tanınmıştır. Basra ehliendir. Ölümü 193 veya 194’tür. 9.tabakadandır. İclî sika, Şu’be hadislerinde insanların en sebt olanı; İbn Hacer sika, kitabı sahihtir ancak onda dikkatsizlik vardır, fâkihtir; Ebû Hâtim, sadûk; İbn Hibbân, kitabı sahihtir ancak onda dikkatsizlik vardır değerlendirmesinde bulunmuştur. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, I, 57-58; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta’dil*, VII, 221-222; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, I, 472; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 84-86; İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 50; İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, II, 234; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXV, 5-9.)

⁴¹⁴ Sika, hâfiz, mutkîn(متقن), âbîd, Sevrî, hadîsin “emîra’l-mü’minîn”i; Yezîd b. Zeyî’, hadiste insanların en sadığıdır değerlendirmesinde bulunmuştur, 7.tabakadan, ölümü, 160’tır. (bkz. İbn Hacer,

Rivâyetin tahrirci dipnotta gösterilmiştir.⁴¹⁷

Değerlendirmesi:

Zikredilen rivâyetteki جَعَلَ الْإِمَاءُ يَقْلُنَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ifadesi yerine

Abdullah b.Racea rivayetinde فَخَرَجَ النَّاسُ حِينَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فِي الطَّرْقِ وَعَلَى الْبُيُوتِ

وَالْعِلْمَانُ وَالْحَدَمُ جَاءَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ اللَّهُ أَكْبَرُ جَاءَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

şeklinde geçmektedir. Hâkim ise, İshâk İbn-i Ebi Talha yoluyla Enes'ten şöyle

rivâyet eder: فَخَرَجَتْ جَوَارٍ مِنْ بَنِي النَّجَّارِ يَضْرِبْنَ بِالذُّفِّ وَهِنَّ يَقْلُنَ نَحْنُ جَوَارٍ مِنْ بَنِي النَّجَّارِ

يَا حَبْدَا مُحَمَّدٌ مِنْ جَارٍ

Ebû Sa'id'in "Şerafu'l-Mustafâ'da tahrirci ettiği ve şârihin de "Fevâidu'l-

Hullaî'de Ubeydullah b. Âişe'den munkatı olarak rivâyet ettiği üzere şöyle geçer:

لَمَّا دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ جَعَلَ الْوَلَائِدُ يَقْلُنَ طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا مِنْ ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ

وَجَبَّ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَا لِلَّهِ دَاعٍ⁴¹⁸

Takrîbü't-Tehzîb, I, 266; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 297-303; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, IV, 369-371; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 446.)

⁴¹⁵ Asıl adı Amr b. Abdillâh b. Ebî Şeîra el-Hemedânî'dir. Tabiîndendir. İclî, Yahyâ b.Maîn, ebû Hâtim, sika; İbn Hacer sika, muksir, âbid, ömrünün sonlarında karıştırmıştır, değerlendirmesinde bulunmuştur. Kûfi'dir. Ölümü 127 veya 129'dur. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.423; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 56-59; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 179; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 242-243.)

⁴¹⁶ Künyesi Ebu Ammare'dir. Ensârdan olan bir sahâbi, ölümü 72'dir. Berâ, Hz. Peygamber'den üç yüzden fazla hadîs rivayet etmiştir. Bunlardan yirmi ikisi Buhârî ile Müslim tarafından rivayet edilip muttefekun aleyhtir. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.121; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 372-373; İbn Ebi Hatim, *Cerh-Ta'dîl*, II, 399; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Gâbe*, I, 107-108; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 245; Zehebî, *Kâşif*, I, 264.)

⁴¹⁷ Buhârî, V, 65, Menâkibü'l-Ensâr, 46, hadis no:3924; Buhârî, VI, 168, Tefsîr, Sûratü Sebbihi'sme Rabbike'l-A'lâ, hadis no:4941; Buhârî, VI, 185, Fezâilü'l-Kur'ân, 6, hadis no:4995; Ahmed bin Hanbel, XXX, 473, hadis no:18512(18706); XXX, 536, hadis no:18568(18767); Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, es-Sünenü'l-Kübrâ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2001, I.Baskı, X, 333, Sûratü'l-A'lâ, hadis no:11602

Mûsâ b. Ukbe'nin rivayetine göre Abdurrahmân b. Avf'dan başka bu muhacir kabilelerinin çoğunluğu Kubâ'da Amr b. Avf Oğulları'nın misafiri olmuşlardır. Abdurrahman b. Avf ise Hazrec'den Saîd b. Rebîa'da misafir edilmiştir. İbn Şihâb'ın rivayetine göre Hz. Ali de Rasûlullâh'dan üç gün sonra hareket edip Hz.Peygamber Kubâ'da iken gelip yetişmiştir.

En mevsuk (sağlam, doğruluğuna güvenilen) rivâyete göre Medine'ye hicret edenlerin ilki, Mus'ab b. Umeyr (r.a.)'dir.⁴¹⁹ Mûsâ b. Ukbe ilk muhacir olarak mutlak surette Benî Mahzûm'dan Ebû Seleme b. Abdi'l-Esed'i zikretmiştir.⁴²⁰ Fakat Ebû Seleme Mus'ab b. Umeyr gibi Medine'ye ikâmet kasdıyla gitmemiştir. Ebû Seleme, ilk olarak Habeşistan'a hicret edip daha sonra Mekke'ye dönmüş, fakat müşriklerin ezâ ve cefâsına tahammül edemiyerek bu defa da Rasûlullâh'ın müsaadesiyle Medine'ye gitmişti. Mus'ab b. Umeyr ise ikâmet ve Kur'ân ta'lîmi için görevli olarak gönderilmişti. Daha sonra Âmir b. Rebîa, karısı Leylâ, Abdullah b. Maz'ûn, Abdullah b. Cahş, Habbâb b. Eret hicret edip Mus'ab'ın yanına gelmişlerdir. Böylece hicret edenlerin sayısı erkek, kadın yüz elliye bulmuş ve Mekke'nin birkaç mahallesi boşalmıştı.⁴²¹

Bir taraftan da Hz. Peygamber'i karşılamaya gelen Ensâr ile Kubâ sevinç içinde çalkalanıyordu.

Müellif Buhârî'nin "Hicret" babında Enes b. Mâlik'ten rivâyetine göre, Rasûlullâh Kubâ'da on dört gece kaldıktan sonra Medine'ye hareket etmek üzere anne tarafından akrabası ve dayıları olan Neccâr Oğulları'na haber gönderdi. Neccâr Oğulları kılıçlarını kuşanarak geldiler. Ensâr'ın diğer kısmına da haber göndermişti,

⁴¹⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 261; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhâri*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., XVII, 60.

⁴¹⁹ İbn Seyyidinnâs, I,173.

⁴²⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VII, 227.

⁴²¹ Ez-Zebîdî, X, 110-111.

onlar da silahlı geldiler ve Rasûlullâh ile Hz.Ebû Bekir'e selâm verdiler. Bu silâhlı kişiler Rasûlullâh ile Ebû Bekir'in develerinin çevresini kuşattılar. Rasûlullâh ile Hz. Ebû Bekir'e:

— Buyurunuz, düşmanlarınızdan emin, dostlarınız da kendinize bağlı olarak develerinize bininiz! dediler.

Rasûlullâh devesine bindi. Hz. Ebû Bekir de arkasında (deve üstünde) vaziyet aldı. Bu suretle düzülen Peygamber'in kafilesi Medine'ye doğru yollandı. Râvî Enes b. Mâlik der ki, Rasûlullâh devesi Kasvâ üzerinde, Ebû Bekir'in peşinde, Ensâr ve Neccâr Oğulları etraflarında olarak muhteşem bir kabileyle Medine'ye hareketi hâlâ gözümün önündedir.⁴²²

Zâdü'l-Maâd'da geçen İbn-i İshâk'tan gelen bir rivayete göre, Rasûlullâh yoldayken sol tarafa meylederek Sâlim b. Avf oğulları yurduna vardı, Rânûnâ vadisinin ortasındaki Cuma mescidinin yerinde indi ve arka arkaya iki hutbe îrâd ederek Cuma namazı kıldı ki, Medine'de kıldığı ilk Cum'a namazı idi.⁴²³ Namazdan sonra hareket eden Peygamber'in beraberindekiler, Medine'ye kadar yolun iki tarafını dolduran halkın; "Rasûlullâh geldi! Rasûlullâh geldi!" sevinç tezahürleri arasında ilerliyordu. Önünden geçilen her kabilenin mümessilleri Kasvâ'nın yularına sarılarak:

— Yâ Rasûlullâh, bize buyurunuz! Size yabancı olmayan, saygı değer, düşmanlarınızı tepelemeğe gücü yeten ailemizde misafir olunuz! diyorlardı. Rasûlullâh da:

⁴²² Ez-Zebîdî, X, 111-112.

⁴²³ Şemsüddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Abdilmelik İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd Fi'l-Hedî Hayru'l-İbâd*, Müessesetü'r-Risâle, 27.Baskı, Beyrut, 1994, I, 362.

— Deveyi kendi hâline bırakınız, çünkü o me'murdur, emir olunduğu yere gider; ona yol veriniz! diye onları taltif edip onlardan izin alıyordu. Onlar da deveyi bırakıyorlardı.⁴²⁴

Aynı şekilde Hz. Peygamber'in Medine'ye varışını ve karşılanışını, Ebû Eyyüb'ün evinde kalışını anlatan ancak ilâveten baş tarafında Sürâka'nın atının sürçmesini, son tarafında da Abdullah b. Selâm'ın Müslüman oluşunu ve Hz. Peygamber'in yahûdilerle görüşmesini konu alan rivâyet de şöyledir:

18. Rivâyet:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ -

رضى الله عنه - قَالَ أَقْبَلَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ وَهُوَ مُرْدِفٌ أَبَا بَكْرٍ ، وَأَبُو

بَكْرٍ شَيْخٌ يُعْرَفُ ، وَنَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَابٌّ لَا يُعْرَفُ ، قَالَ فَيَلْقَى الرَّجُلُ أَبَا بَكْرٍ

فَيَقُولُ يَا أَبَا بَكْرٍ ، مَنْ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْكَ فَيَقُولُ هَذَا الرَّجُلُ يَهْدِينِي السَّبِيلَ . قَالَ

فَيَحْسِبُ الْحَاسِبُ أَنَّهُ إِنَّمَا يَعْنِي الطَّرِيقَ ، وَإِنَّمَا يَعْنِي سَبِيلَ الْخَيْرِ ، فَالْتَفَتَ أَبُو بَكْرٍ ، فَإِذَا هُوَ

بِفَارِسٍ قَدْ لَحِقَهُمْ ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، هَذَا فَارِسٌ قَدْ لَحِقَ بِنَا . فَالْتَفَتَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ فَقَالَ « اللَّهُمَّ اصْرَعُهُ » . فَصْرَعَهُ الْفَرَسُ ، ثُمَّ قَامَتْ تُحْمِحُمُ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ مُرِنِي بِمَا شِئْتَ

. قَالَ « فَقِفْ مَكَانَكَ ، لَا تَتْرُكَنَّ أَحَدًا يَلْحَقُ بِنَا » . قَالَ فَكَانَ أَوَّلَ النَّهَارِ جَاهِدًا عَلَى نَبِيِّ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَكَانَ آخِرَ النَّهَارِ مَسْلُوحَةً لَهُ ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَانِبَ

⁴²⁴ Ez-Zebîdî, X, 112-113.

الْحَرَّةَ ، ثُمَّ بَعَثَ إِلَى الْأَنْصَارِ ، فَجَاءُوا إِلَى نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمُوا عَلَيْهِمَا ، وَقَالُوا
ارْكَبَا آمِنَيْنِ مُطَاعَيْنِ . فَرَكِبَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ ، وَحَقُّوا دُونَهُمَا بِالسَّلَاحِ ،
فَقِيلَ فِي الْمَدِينَةِ جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ ، جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَأَشْرَفُوا يَنْظُرُونَ وَيَقُولُونَ جَاءَ
نَبِيُّ اللَّهِ ، جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ . فَأَقْبَلَ يَسِيرٌ حَتَّى نَزَلَ جَانِبَ دَارِ أَبِي أَيُّوبَ ، فَإِنَّهُ لِيُحَدِّثُ أَهْلَهُ ، إِذْ سَمِعَ
بِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ وَهُوَ فِي نَخْلٍ لِأَهْلِهِ يَخْتَرِفُ لَهُمْ ، فَعَجَلَ أَنْ يَضَعَ الْأَدِي يَخْتَرِفُ لَهُمْ فِيهَا ، فَجَاءَ
وَهِيَ مَعَهُ ، فَسَمِعَ مِنْ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ « أَيُّ بُيُوتِ أَهْلِنَا أَقْرَبُ » . فَقَالَ أَبُو أَيُّوبَ أَنَا يَا نَبِيَّ اللَّهِ ، هَذِهِ دَارِي ، وَهَذَا بَابِي . قَالَ
« فَاذْطَلِقْ فَهَيْئًا لَنَا مَقِيلًا » . قَالَ قَوْمًا عَلَى بَرَكَةِ اللَّهِ . فَلَمَّا جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
جَاءَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ ، وَأَنَّكَ جِئْتَ بِحَقِّ ، وَقَدْ عَلِمْتُ يَهُودُ أَنِّي
سَيِّدُهُمْ وَأَبْنُ سَيِّدِهِمْ ، وَأَعْلَمُهُمْ وَأَبْنُ أَعْلَمِهِمْ ، فَادْعُهُمْ فَاسْأَلُهُمْ عَنِّي قَبْلَ أَنْ يَعْلَمُوا أَنِّي قَدْ
أَسْلَمْتُ ، فَإِنَّهُمْ إِنْ يَعْلَمُوا أَنِّي قَدْ أَسْلَمْتُ قَالُوا فِيَّ مَا لَيْسَ فِيَّ . فَأَرْسَلَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فَأَقْبَلُوا فَدَخَلُوا عَلَيْهِ . فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « يَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ ،
وَيَلِكُمْ اتَّقُوا اللَّهَ ، فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِنَّكُمْ لَتَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ حَقًّا ، وَأَنِّي جِئْتُكُمْ بِحَقِّ
فَأَسْلَمُوا » . قَالُوا مَا نَعْلَمُهُ . قَالُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَهَا ثَلَاثَ مَرَارٍ . قَالَ « فَأَيُّ رَجُلٍ

فِيكُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ . قَالُوا ذَاكَ سَيِّدُنَا وَابْنُ سَيِّدِنَا ، وَأَعْلَمْنَا وَابْنُ أَعْلَمِنَا . قَالَ « أَفَرَأَيْتُمْ
إِنْ أَسْلَمَ » . قَالُوا حَاشَا لِلَّهِ ، مَا كَانَ لِيُسَلَّمَ . قَالَ « أَفَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ » . قَالُوا حَاشَا لِلَّهِ ، مَا
كَانَ لِيُسَلَّمَ . قَالَ « يَا ابْنَ سَلَامٍ ، أَخْرِجْ عَلَيْهِمْ » . فَخَرَجَ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ ، اتَّقُوا اللَّهَ ،
فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِنَّكُمْ لَتَعْلَمُونَ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ ، وَأَنَّهُ جَاءَ بِحَقِّ . فَقَالُوا كَذَبْتَ . فَأَخْرَجَهُمْ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle demiştir: Allah'ın Peygamberi Mekke'den Medine'ye, Ebû Bekir'i bineğinin arkasına bindirmiş olarak geldi. Ebû Bekir, (saç ve sakalı ağardığından) ihtiyar (görünüyor, ticaret için gelip gittiğinden de) tanınıyordu. Allah'ın Peygamberi ise (saçı ağarmadığından) genç görünüyor, tanınmıyordu. Râvî dedi ki: Herhangi bir kimse Ebû Bekir'le karşılaşır da: — Yâ Ebâ Bekir! Şu önündeki adam kimdir? diye sorar. O da: — Bu adam bana yolu gösteren kimsedir, diye cevap verirdi.⁴²⁵ Onlar da bu sözüyle O'nun yolu kasteddiğini sanarlardı.. Hâlbuki Ebû Bekir bu sözündeki yol ile ancak hayır yolunu kastediyordu. Ebû Bekir bir ara arkasına döndü ve birden kendilerine yetişmiş olan bir süvariye (yani Sürâka'yı) gördü. Bunun üzerine: — Yâ Rasûlallâh, işte bir süvari bize yetişti, dedi. Allah'ın Peygamberi geriye döndü de: — “Yâ Allah! Onu düşür!” dedi. Bu dua üzerine at onu yere attı. Sonra at kişneyerek ayağa kalktı. Bu düşme ardından Sürâka: — Ey Allah'ın Peygamberi, ne dersen emret, dedi. Peygamber ona: —Sen yerinde dur, arkamızdan bize yetişecek hiçbir kimseyi bırakma, buyurdu. Râvî Enes dedi ki: (Ne garîbdir ki) Sürâka bir gündüzün evvelinde Allah'ın Peygamberi aleyhine

⁴²⁵ İbn Sa'd, I, 220-221; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 316.

çalışan, O'nun canına kasteden bir kimse iken, o gündüzün sonunda O'nun hayatını müdâfaa eden birisi olmuştur. Nihayet Rasûlullâh Harre tarafında konakladı. Oradaki ikametinden sonra Ensâr'a (yani dayıları olan Neccâr oğullarına) haber gönderdi. Onlar silâhlanarak Allah'ın Peygamber'ine ve Ebû Bekir'e geldiler de, bunlar selâm verdiler ve: — (Buyurunuz!) Düşmanlarınızdan emîn, dostlarınız tarafından itaat edilmiş iki kimse olarak develerinize bininiz, dediler. Bunun üzerine Allah'ın Peygamberi devesine bindi. Ebû Bekir de arkasında, deve üstünde yerini aldı. Bu silâhlı kuvvetler, Peygamber'le Ebû Bekir'in develerinin çevresini kuşattılar. (Bu suretle düzülen kabile Medine'ye doğru yollandı.) Bu sırada Medine'de: — Allah'ın Peygamberi geldi, Allah'ın Peygamberi geldi! denildi. Artık herkes yükseklere çıkıp O'na bakıyor ve: — Allah'ın Peygamberi geldi, Allah'ın Peygamberi geldi! diyorlar ve sevinç gösterileri yapıyorlardı. Bu sevinç içinde ilerleyip gelen Peygamber, nihayet Ebû Eyyûb'un evinin yanına indi. Şu muhakkak ki, Peygamber orada kendi ailesi ferdlerine bazı sözler söylüyordu. Tam bu esnada O'nun konuşmasını Abdullah b. Selâm işitti. Kendisi, ailesine ait olan bir hurmalıkta onlara hurma topluyor haldeydi. Hemen onlar için toplamakta olduğu hurmaları oracıkta bırakıvermeye çalıştı da topladığı hurmalar beraberinde olarak Peygamber'in yanına geldi. Allah'ın Peygamberi'nden ilk defa olarak konuşmasını işitti. Sonra tekrar kendi ailesinin yanına döndü. Allah'ın Peygamberi devesinden indikten sonra (Abdulmuttalib'in anası Selmâ kadın yönünden hısımlarını kasederek): —Hısımlarımız evlerinden hangisinin evi daha yakındır? diye sordu. Neccâr Oğulları'ndan Ebû Eyyûb: — Ey Allah'ın Peygamberi, benim evim yakındır! İşte şu, evimdir, şu da kapısıdır, diye gösterdi. Peygamber: —Öyle ise haydi git de bizim için yatıp istirahat edecek bir yer hazırla! buyurdu. Ebû Eyyûb hemen gidip geldi de Peygamber'le Ebû Bekir'e hita-

ben: — Yüce Allah'ın bereketi üzerine ikiniz de kalkıp buyurunuz! dedi. Allah'ın Peygamberi Ebû Eyyûb'un evine gelince, Abdullah b. Selâm da geldi ve şunları söyledi: — Şehâdet ederim ki, sen Allah'ın Rasûlü'sün ve sen hiç şüphesiz hakkı getirdin. Yahudiler benim kendilerinin seyyidi ve seyyidlerinin oğlu olduğumu, onların en bilgilisi ve en bilginlerinin oğlu olduğumu bilmişlerdir. Onları çağır da, onlar benim Müslüman olduğumu bilmeden önce, beni onlardan sor (mevki'imi tezkiye ve tasdîk ettir). Çünkü Yahudiler eğer benim Müslümân olduğumu bilirlerse, benim hakkımda bende bulunmayan şeyler söyleyip bana iftira ederler, dedi. Bunun üzerine Allah'ın Peygamberi (Abdullah b. Selâm'ı bir tarafa gizledikten sonra) Yahûdîler'e haber gönderip çağırdı. Yahudiler gelip huzuruna girdiklerinde, Rasûlullah (s.a.s): —Ey Yahudi topluluğu, size yazıklar olsun, Allah'a ittikaa ediniz (günahlardan ve kötülüklerden el çekiniz). Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, sizler benim Allah'ın hakk rasûlü olduğumu ve benim hakk dîni getirmiş olduğumu muhakkak pekiyi bilmektesinizdir. Onun için Müslüman olunuz, buyurdu. Yahudiler: — Biz senin peygamber olduğunu bilmiyoruz, dediler. Bu sözü Peygamber'e üç defa söylediler. Sonra Peygamber onlara: — Sizin içinizde Abdullah b. Selâm var, o nasıl adamdır?" diye sordu. Yahudiler: — O bizim seyyidimiz ve seyyidimizin oğludur; en bilgimiz ve en bilgimizin oğludur, dediler. Peygamber: — Abdullah b. Selâm müslümân olursa sizler ne dersiniz? diye sordu. Yahudiler: — Hâşâ! Abdullah b. Selâm hiçbir vakit müslümân olmaz! dediler. Peygamber yine: — Abdullah b. Selâm Müslüman olursa sizler ne dersiniz? buyurdu. Yahudiler: — Hâşâ! Abdullah hiçbir vakit Müslümân olmaz! dediler. Peygamber üçüncü defa: — "Abdullah b. Selâm Müslümân olursa sizler ne dersiniz?" diye sordu. Yahudiler de üçüncü defa: — "Hâşâ! Abdullah b. Selâm hiçbir vakit Müslümân olacak değildir,

dediler. Bu sefer Peygamber, Abdullah b. Selâm'a hitaben: —Yâ İbn-u Selâm, bulunduğun yerden bunların önüne çık! buyurdu. Abdullah, saklı bulunduğu yerden çıkarak: — Ey Yahudi cemâati! Allah'a ittikaa edip (günahlardan ve kötülüklerden el çekip) korkun! Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'a yeminle söylüyorum ki, sizler O'nun Allah'ın Rasûlü olduğunu ve O'nun hakk dîn getirdiğini muhakkak iyi bilmektesiniz, dedi. Yahudiler de ona karşı: — Sen yalan söyledin, dediler. Bu çelişkili sözleri üzerine Rasûlullâh, Yahûdîler'i huzurundan dışarı çıkardı.⁴²⁶

Râvi zinciri Şu Şekildedir:

Muhammed b. Selam b. Ferec s-Selmî⁴²⁷-Abdüssamed b. Abdülvâris b. Saîd es-Sevri⁴²⁸-Abdülvâris b. Said b. Zekvân el-Anberi⁴²⁹-Abdülaziz b. Süheyb el-Benânî⁴³⁰-Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî⁴³¹.

Bu rivâyet, sened yönünden sıhhatlidir.

Rivâyetin tahrirci dipnotta gösterilmiştir.⁴³²

⁴²⁶ Buhârî, V, 62, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, hadis no:3911.

⁴²⁷ İbn Hibbân Sikât'ında zikretmiştir. Ölümü 225 veya 227'dir. Ebû Hâtim, sika, sadûk; İbn Hacer sika, sebt, 10.tabakadan değerlendirmesinde bulunmuştur. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, I, 110; İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 75; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VII, 278; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 482; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 188-189; *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 340-343.)

⁴²⁸ Künyesi Ebû Sehl'dir. Basra ehliendir. İbn Hibbân Sikât'ında zikretmiştir. İbn Hacer, Şu'be'de sebt, sadûk, 9.tabakadan; Ebû Hâtim meçhûl şeyh; Ebû Ahmed, sadûk, sâlihu'l-hadîs; İbn Sa'd, sika inşallah; Hâkim, sika me'mûn; İbn Kâni' sika, hata yaoara değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 206 veya 207'dir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VI, 105; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 414; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 50-51; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.356; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 291-292.)

⁴²⁹ Künyesi Ebû Ubeyde'dir. Basra ehliendir. İbn Hibbân, hadiste mutkîn; İbn Hacer, sika, sebt; Yahya b. Mâîn, Bahreyn şeyhlerinin en sebt olanı; Ebû Zur'a, sika; Ebû Hâtim, sadûk; Nesâî, sika, sebt; İbn Sa'd, sikatün hüccet değerlendirmesinde bulunmuştur, ölümü 180'dir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VI, 118; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 140; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 367; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 391-392; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 478-483; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 75-76.)

⁴³⁰ Künyesi Ebû Hamza'dır. İbn Hacer, sika, 4.tabakadan; Kattân, Kâtade'den daha fazla sebt olduğu; İbn Mâîn, Nesâî, sika; İclî sika, tabîf; Ebû Hâtim sâlih; İbn Hanbel sikatün sikatün değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 130'dur. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VI, 14; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 123-124; İclî, *Ma'rîfetü's-Sikât*, II, 97; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, V, 384-385. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 357; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 305; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 147-149.)

⁴³¹ On sene Rasûlullah(s.a.s)'in hizmetinde bulunmuştur. Bu yüzden "Hadimu'n-Nebi" lakabıyla tanınmıştır. Meşhûrdur. Ölümü 93 veya 91 veya 95'tür.⁴³¹ Basra'da vefat eden sahabilerin sonuncusu kabul edilen, Hz. Peygamber Medîne'ye hicret ettiği zaman henüz on yaşında, okur-yazar ve zeki bir çocuk olan Enes b. Mâlik, Huneyn Gazvesi ve Veda haccında bulundu. Çok hadis rivayet ettikleri için "müksirun" diye anılan yedi sahabiden biri olan Enes, rivayetlerinin sayısı tekrarlarıyla birlikte 2286'yı bulduğunu söylemişlerdir. (bkz. Canan, İbrâhim, "*Enes b. Mâlik*", *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 234-235).

Değerlendirme:

Hız.Ebû Bekir'in saçları ağardığı için **أَبُو بَكْرٍ شَيْخٍ يَعْرِفُ** ifadesi

kullanılmıştır.⁴³³ Yoksa Rasûlullah, O'ndan daha büyüktü.⁴³⁴

يَهْدِينِي السَّبِيلَ ifadesinin kullanım nedeni, İbn Sa'd'da başka bir rivâyette şöyle

açıklanır: **أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ أَلَيْسَ النَّاسُ عَنِّي فَكَانَ إِذَا سُئِلَ مِنْ أَنْتَ**

قَالَ بَاغِي حَاجَةً فَإِذَا قِيلَ مَنْ هَذَا مَعَكَ قَالَ هَادٍ يَهْدِينِي (Hz.Peygamber, Hız.Ebû Bekir'e,

“Beni gizle, insanların ilgilerini benden uzak tut”, dedi. Hız.Ebû Bekir'e, “Sen kimsin?” diye sorulunca, “Bir ihtiyacı için yola çıkmış kimseyim” derdi. “Yanıdaki kim?” diye sorulunca, “Bana yol gösteren birisidir” derdi.) Taberânî'de Esmâ bint.

Ebû Bekir rivâyetinde, **وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مَعْرُوفًا فِي النَّاسِ فَإِذَا لَقِيَهِ لَاقَ يَقُولُ لِأَبِي بَكْرٍ مَنْ**

هَذَا مَعَكَ فَيَقُولُ هَادٍ يَهْدِينِي يُرِيدُ الْهُدَايَةَ فِي الدِّينِ وَيَحْسِبُهُ الْآخِرَ دَلِيلًا ibaresi yer

almaktadır.⁴³⁵

Rivâyette geçen bazı kelimelerle ilgili değerlendirmeler dipnotta gösterilmiştir.⁴³⁶

⁴³² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XX, 426-428, Müsnedü'l-Muksirîn mine's-Sahâbe-Müsnedü Enes b. Mâlik(r.a.), hadis no: 13205(13237).

⁴³³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 250.

⁴³⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 251; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., XVII, 53.

⁴³⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 251.

⁴³⁶ **يَحْسِبُ** ifadesi, “zanneder” anlamında kullanılmıştır.

لَهُ ifadesi, “O'nu koruyan birisi” anlamındadır. Kirmânî, bu ifadenin kelime anlamının “silâhlı” olduğunu, İbnü'l-Esîr ise, “ülke sınırlarını düşmanlardan koruyan topluluk” anlamında olduğunu söylemiştir. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., XVII, 53.)

Buhârî'nin Târihu's-Sâğîr'inde de şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنِّي لَأَسْعَى
مَعَ الْعِلْمَانِ إِذْ قَالُوا جَاءَ مُحَمَّدٌ فَفَنَنْطَلِقُ فَلَا نَرَى شَيْئًا حَتَّى أَقْبَلَ وَصَاحِبُهُ فَكَمْنَا فِي بَعْضِ خَرْبِ
الْمَدِينَةِ وَبَعَثَا رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ يُؤَدِّنَ بِهِمَا فَاسْتَقْبَلَهُ زُهَاءُ حَمْسَمَانَةَ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالُوا انْطَلِقَا

آمِنِينَ مُطَاعِينَ⁴³⁷

Abdullah b. Selâm'ın ismi Müslüman olmadan önce el-Husayn'dı.

Ahmed ve Tirmizî'nin⁴³⁸ rivâyet ettiği, Hâkim'in sahîh dediği Zurâra b. Evfâ-
Abdullah b. Selâm yoluyla gelen bir rivâyette şöyle geçmektedir.⁴³⁹

لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ انْجَفَلَ النَّاسُ إِلَيْهِ فَجِئْتُ فِي النَّاسِ لِأَنْظُرَ
إِلَيْهِ فَلَمَّا اسْتَبْتُّ وَجْهَهُ عَرَفْتُ أَنَّ وَجْهَهُ لَيْسَ بِوَجْهِ كَذَّابٍ وَكَانَ أَوَّلُ شَيْءٍ تَكَلَّمُ بِهِ أَنْ قَالَ: «يَا
أَيُّهَا النَّاسُ، أَفْشُوا السَّلَامَ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ، وَصَلُّوا وَالنَّاسُ نِيَامٌ تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ

Tabâkât kitaplarında da bu olay aynı şekilde geçmektedir: Rasûlullah (s.a.v)
Medine'ye geldiğinde insanlar ona doğru koşuşup, “Allah'ın Rasûlü geldi”
diyorlardı. Abdullah b. Selâm “Bir bakayım” diye geldi. Onu görünce Abdullah b.

مُخْتَرَفٌ ifadesi, “Onlara meyve yani hurmatoplamak” anlamındadır. (Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 251; Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., XVII, 53.)

مَقْبُولٌ kelimesi, öğle uykusuna yatılacak yer anlamındadır. Ezherî, *القبولة* gündüzün yarısındaki dinlenmedir, demiştir. (Bkz. Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., XVII, 53; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 252.)

⁴³⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 251.

⁴³⁸ Tirmizî, IV, 652, Kıyâmet, 42, hadis no:2485; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 201, hadis no:23784.

⁴³⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 251.

Selâm şöyle dedi: Anladım ki, kesinlikle onun yüzü yalancı birinin yüzü değildi. Ondan duyduğum ilk cümle: “Ey İnsanlar! Yemek ikram edin, selamlaşmayı yayın, bağlılıklarınızı devam ettirin, gece insanlar uyuyorken siz namaz kılın ve böylece selametle Cennet’e girin.” sözleri olmuştu.⁴⁴⁰

Ahmed’de geçen bu ifadeye göre İmâd b. Kesîr, Abdullah b. Selâm’ın Hz.Peygamber’le Kuba’ya geldiğinde görüştüğü anlaşılır, der. Enes hadisinin zâhirinden de anlaşılın Ebû Eyyüp’ün evine geldiğinde görüştüğüdür ve bu durum sonucunda, Abdullah b. Selâm’ın Hz.Peygamber’le iki kez görüştüğüne hamledilir, der. Şârih İbn Hacer, Ahmed’de geçen bu ifadede Kuba’nın tayinini gerektirecek hiçbir şey olmadığını, zâhir olanın ikisinin de Medîne’de gerçekleşen aynı görüşme olduğunu ifade etmektedir.⁴⁴¹

Rivâyette **نَمَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ** ifadesi geçmekteyken Humeydî’nin

Enes’ten gelen rivâyetinde⁴⁴² **فَقَالَ إِنِّي سَأَلْتُكَ فَاتَّاهُ يَسْأَلُهُ عَنْ أَشْيَاءَ** ifadesi ve devamında

عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ مَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ وَمَا أَوَّلُ طَعَامِ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ وَمَا بَالُ الْوَلَدِ

أَشْهَدُ أَنَّكَ ifadesi eklenmiştir.⁴⁴³ Bunlara Nebî cevap verince,

إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهَتَ الْحَدِيثَ der ve şu ifâdeyi ekler: **رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**

Beyhâkî’de Abdullah b. Ebû Bekir b. Hazm-Yahyâ b. Abdullah-Raculin min Âli

⁴⁴⁰ İbn Sa’d, *Tabakat* (Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1990), I, 181; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 922; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Gâbe*, III, 265.

⁴⁴¹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi’l-Buhâri*, VII, 251.

⁴⁴² Buhârî, V, 58-60, Menâkıbu’l-Ensâr, 51, hadis no:3938.

⁴⁴³ İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi’l-Buhâri*, VII, 252.

قال سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَعَرَفْتُ صِفَتَهُ وَاسْمَهُ فَكُنْتُ مُسِرًّا لِدَلِكِ حَتَّى قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَسَمِعْتُ بِهِ وَأَنَا عَلَى رَأْسِ نُحْلَةٍ فَكَبَّرْتُ

فَقَالَتْ لِي عَمَّتِي خَالِدَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ لَوْ كُنْتُ سَمِعْتُ بِمُوسَى مَا زِلْتُ فَقُلْتُ وَاللَّهِ هُوَ أَخُو مُوسَى

بُعْثَ بِمَا بُعِثَ بِهِ فَقَالَتْ لِي يَا بَنَ أَخِي هُوَ الَّذِي كُنَّا نُخْبِرُ أَنَّه سَيُبْعَثُ مَعَ نَفْسِ السَّاعَةِ قُلْتُ نَعَمْ

قَالَتْ فَذَاكَ إِذَا تَمَّ خَرَجْتُ إِلَيْهِ فَاسْلَمْتُ تَمَّ جِئْتُ إِلَى أَهْلِ بَيْتِي فَأَمَرْتَهُمْ فَاسْلَمُوا تَمَّ جِئْتُ إِلَى

rivâyeti رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهتَ الْحَدِيثَ قَوْلُهُ وَلَقَدْ عَلِمْتُ

geçmektedir.⁴⁴⁴

Avamdan bir kısım yahûdî, Müslüman olmuştu. Bunların âlimlerinden Abdullah b. Selâm ile Abdullah b. Sorya'dan başka hiçbiri hicret sırasında Müslüman olmamıştır. Abdullah b. Selâm ise, Peygamberimiz Medine'ye geldiği günlerde Müslüman olmuştur. Müellif Buhârî de bunu hicret babında iki tarîk ile ayrı ayrı iki metin ile rivayet etmiştir.⁴⁴⁵

« أَيُّ بُيُوتِ أَهْلِنَا أَقْرَبُ » ifadesindeki أَهْلِنَا ifadesinden Hz.Peygamber'in kasti

akrabalarından bazı kadınlardır. Çünkü O'nun büyük annesi yani Abdulmuttalib'in annesi, Selma bint. Amr, Benî Mâlik İbnü'n-Neccâr'dandır. Berâ hadissinde نزل على

⁴⁴⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 252.

⁴⁴⁵ Ez-Zebîdî, X, 119.

أَخْوَالَهُ أَوْ أَجْدَادَهُ مِنْ بَنِي النَّجَار (O'nun dayıları ve Ben-i Neccâr'dan olan dedelerinin yanına) ibâresi geçmektedir.⁴⁴⁶

Ebû Eyyüb'ün asıl ismi Hâlid b. Zeyd b. Küleyb'dir. Benî Neccâr'dan Hazrec ibn-i Hârise soyundandır. İbn Hişâm, en-Nîcân adlı eserine Tubba'nın soyundan olduğunu söylemektedir. İbn Âsâkir de Tubba'nın Tercemesi'nde aynı şekilde aktarmaktadır. Hâkim'deki ve başkalarının rivâyet ettiği Ebû Eyyüb hadisinde, Ebû Eyyüb'ün önce Nebî'yi alt kata yerleştirdiği, kendisinin ve ailesinin üst kata çıktığı, daha sonra bu durumdan rahatsız olduğu ve Rasûlullah kabul edene dek, Rasûlullah'ı üst kata çıkarıp kendisi alt kata inmeyi talep ettiği geçmektedir. İbn Sa'd, Rasûlullah'ın Ebû Eyyüb'ün evinde yedi ay boyunca, evi yapılan kadar kaldığını ifade etmiştir.⁴⁴⁷

19.Rivâyet:

وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ سُمَيْلٍ كِلَاهُمَا عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ اشْتَرَى أَبُو بَكْرٍ مِنْ أَبِي رَحْلًا بِثَلَاثَةِ عَشَرَ دِرْهَمًا وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ زُهَيْرٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ وَقَالَ فِي حَدِيثِهِ مِنْ رِوَايَةِ عُثْمَانَ بْنِ عُمَرَ فَلَمَّا دَنَا دَعَا عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَاحَ فَرَسُهُ فِي الْأَرْضِ إِلَى بَطْنِهِ وَوَثَبَ عَنْهُ وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ هَذَا عَمَلُكَ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَخْلِصَنِي مِمَّا أَنَا فِيهِ وَلَكَ عَلَيَّ لِأَعْمِينَ عَلَيَّ مَنْ وَرَائِي وَهَذِهِ كِنَاتِي فَخُذْ سَهْمًا مِنْهَا فَإِنَّكَ سَتَمُرُّ عَلَيَّ إِبْلِي وَغُلْمَانِي بِمَكَانٍ كَذَا وَكَذَا فَخُذْ مِنْهَا

⁴⁴⁶ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., XVII, 53; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 252.

⁴⁴⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, VII, 252.

حَاجَتَكَ قَالَ « لَا حَاجَةَ لِي فِي إِبْلِكَ » . فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ لَيْلًا فَتَنَازَعُوا أَيُّهُمْ يَنْزِلُ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ « أَنْزِلْ عَلَيَّ بَنِي النَّجَّارِ أَخْوَالِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَكْرَمُهُمْ بِذَلِكَ » . فَصَعَدَ

الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ فَوْقَ الْبُيُوتِ وَتَفَرَّقَ الْغُلَمَانُ وَالْحَدَمُ فِي الطَّرِيقِ يُنَادُونَ يَا مُحَمَّدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا

مُحَمَّدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ.

Bana bu hadîsi Züheyr b. Harb de rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Osman b. Ömer rivayet etti, Bize bunu İshak b. İbrahim dahi rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Nadr b. Şümeyl haber verdi. Her iki râvi İsrail'den, o da Ebû İshak'dan, o da Bera'dan naklen rivayet etmişlerdir. Bera' şöyle demiş: Ebû Bekir babamdan on üç dirheme bir semer satın aldı. Ve râvi hadîsi Züheyr'in Ebû İshak'dan rivayet ettiği hadîs mânâsında nakletmiştir. O, Osman b. Ömer'den rivayet ettiği hadîsinde şöyle demiştir : “Sürâka yaklaşınca Rasûlullâh (s.a.s) ona beddua etti. Ve atı karnına kadar yere battı. Sürâka ondan atladi ve :— Yâ Muhammed. Anladım ki, bu senin işindir. İmdi Allah'a dua et de, bulunduğum halden beni kurtarsın. Senin için boynuma borç olsun, arkamdan gelenlere hâlinizi gizleyeceğim, işte ok torbam. Onlardan bir ok al. Sen filân ve filân yerde benim develerimin ve çıraklarımın yanına uğrayacaksın. Onlardan hacetini de al, dedi. Rasûlullah (s.a.s): «Benim, senin develerine ihtiyacım yoktur!» buyurdular. Müteakiben Medine'ye geceleyin geldik. Medîneliler Rasûlullah(s.a.s)'in kime misafir olacağı husufunda münakaşa ettiler. Bunun üzerine: “Ben, Benî Neccâr'a, Abdu'l-Muttalib'in dayılarına misâfir olur, bununla onlara ikramda bulunurum,” buyurdular. Derken erkekler ve kadınlar evlerin üstlerine

çıkıldılar. Çocuklar ve hizmetçiler yollara dağıldılar. — Yâ Muhammed! Yâ Rasûlallah! Yâ Muhammed! Yâ Rasûlallah! diye sesleniyorlardı.”⁴⁴⁸

Bu rivâyet, Sürakâ'nın atının sürçmesini ve Medine'ye varışı konu edinmiştir.

Râvî zinciri şu şekildedir:

Züheyr b. Harb⁴⁴⁹ - Osman b. Ömer b. Fâris el-Abdî⁴⁵⁰ - İshâk b. İbrâhim b. Mahled el-Hanzalî⁴⁵¹ - Nadîr b. Şümeyl el-Mervezî⁴⁵² - İsrâîl b. Yunus b. Ebî İshâk es-Sebî el-Hemedânî⁴⁵³ - Ebû İshak es-Sebî⁴⁵⁴ - Bera b. Azîb B. Hârîs⁴⁵⁵ - Ebû

⁴⁴⁸ Müslim, IV, 2310, Zühd ve Rekâik, 19, hadis no:7522(2009-75)

⁴⁴⁹ Künyesi Ebû Hayseme en-Nesâî'dir. Züheyr b. Harb hakkında Zehebî, hâfız; İbn Hibbân, mutkin ve akranı Ahmed b. Hanbel ve Yahya'dan zabtı daha kuvvetli(zâbit); İbn Hacer, sika sebt, 10.tabakadan, İbn Ebî Hâtim, sika sadûk; Nesâî, sikâtün me'mûn değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 234h'tür. (bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 407; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 256-257; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.217; *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 296-297; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, III, 591.)

⁴⁵⁰Künyesi Ebû Abdullah'tır. İbn Hacer sika; İclî sika, sebt; Ebû Hâtim sadûk değerlendirmesinde bulunmuştur. 9.tabakadandır, ölümü 209'dur. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 385; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 129-130; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 451; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 129; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 159.)

⁴⁵¹ Künyesi Ebû Yâkub'dur. Ebû Muhammed b. Râhuye el-Mervezî diye tanınmıştır. İbn Hacer, İbn Râhuye hakkında sika, hâfız, müctehid; Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim, bize göre müslümanların imamlarından; Kuteybe b. Saîd imam; İbn Hibbân *Sikât*'ta fıkıh, ilim, hıfz ve nazar yönünden zamanının efendilerinden olup kitaplar tasnif etmiş, değerlendirmesinde bulunmuştur Ebû Dâvud, ölmeden önce önemsiz bir miktarda değiştiğini ifade etmiştir. Ölümü 238'dir. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 116-117; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, II, 209-210; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.99; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 190-192; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 373-388; Buhârî, *Târih-i Kebîr*, I, 379-380.)

⁴⁵²Künyesi Ebû'l-Hasan en-Nahvî'dir. Ebû Hâtim, sika sebt; Ebû Hâtim ve Nesâî sikâtan, sahibü's-sünne; Abbâs, Hadis'te ve Arapça'da imam değerlendirmesinde bulunmuştur. 9.tabakadandır. Ölümü 203 veya 204'tür. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 212; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VIII, 477-478; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.562; *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 390-391)

⁴⁵³ Künyesi Ebû Yûsuf, İbn Hacer, kitap sahibi, sebt; Ebû İshâk, sika, sadûk, mutkin; İclî sika; Ya'kûb b. Şeybe sâlihu'l-hadîs; Nesâî kabul edilebilir, kayda değer; İbnü'l-Berâ zayıf; Osman b. Ebî Şeybe İsrâîl b. Yûnus gizlice hadis çalar; Murre, câizü'l-hadîs değerlendirmesinde bulunmuştur. İsa b. Yûnus, “Kur'an'dan sûre ezberler gibi İsrâîl b. Yûnus'tan hadis ezberlerdik”; Yahya b.Âdem, “biz onun ezberden söylediğini yazardık” demiştir. 7.tabakadandır. Ölümü 160veya 162'dir. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 104; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 229-231; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 79; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 222.)

⁴⁵⁴ Asıl adı Amr b. Abdillâh b. Ebî Şeîra el-Hemedânî'dir. Tabîündendir. İclî, Yahya b. Maîn, Ebû Hâtim, sika; İbn Hacer sika, muksir, âbid, ömrünün sonlarında karıştırmıştır, değerlendirmesinde bulunmuştur. Küffî'dir. Ölümü 127 veya 129'dur. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.423; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 56-59; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 179; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI, 242-243.)

⁴⁵⁵ Künyesi Ebu Ammare'dir. Ensârdan olan bir sahâbi, ö.72. Berâ, Hz. Peygamber'den üç yüzden fazla hadîs rivayet etmiştir. Bunlardan yirmi ikisi Buhârî ile Müslim tarafından rivayet edilip muttefekun aleyhtir. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.121; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 372-373; İbn Ebî Hatim, *Cerh-Ta'dîl*, II, 399; İbnü'l-Esîr, *Usdû'l-Gâbe*, I, 362(131-132); İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 245; Zehebî, *Kâşif*, I, 264.)

Bekir b. Ebî Kuhâfe es-Sıddîk⁴⁵⁶- Seleme b. Şebîb⁴⁵⁷- Hasan b. Muhammed b. A'yen El-Har'anî⁴⁵⁸- Züheyr b. Muaviye b. Hudeyc el-Cûfi⁴⁵⁹

Bu rivâyet, sened yönünden sıhhatlidir.

Rivâyet, merfû, muttasıldır.

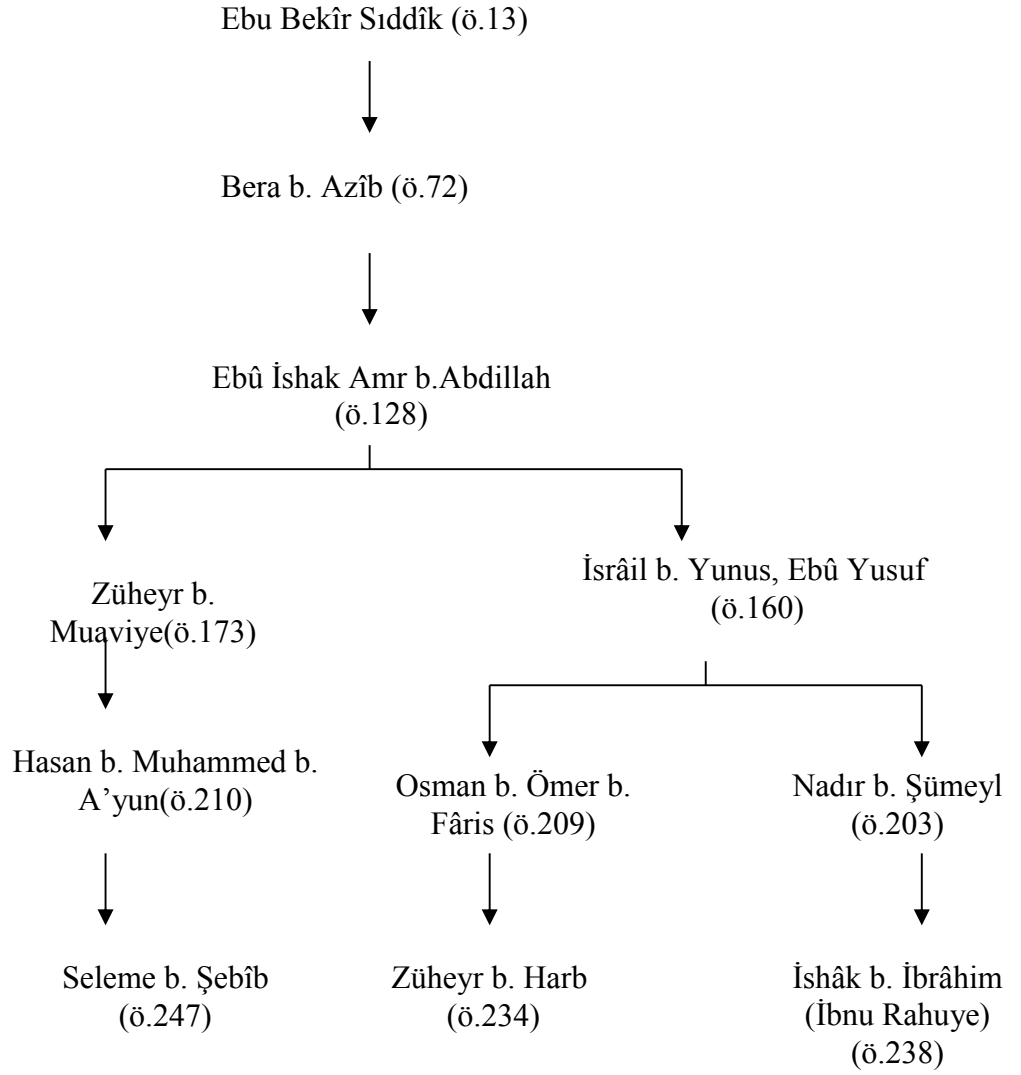
Rivâyetin isnad şemâsı şöyledir:

⁴⁵⁶ Yukarıda ilgili kısımda Ebû Bekir hakkında bilgi verilmiştir. Bkz. dipnot 260.

⁴⁵⁷ Künyesi Ebû Abdurrahman en-Neysâburî, sadûk, sika, 11.tabakanın büyüklerindedir. Hakîm, Mekke ehlinin muhaddislerindedir ve itkanında ve sıdkında müttefikun aleyhdır, değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 247'dir. (bkz. İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, IV, 164; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 287-288; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 247; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 129.)

⁴⁵⁸ Dedesine nispet edilir; sadûk, 9. tabakadan, Ebû Hâtim, "Hasan b. Muhammed b. A'yen'den idrak ettim ama ondan yazmadım", demiştir. Ölümü 210'dür. (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 163; *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 274; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, III, 53; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 171.)

⁴⁵⁹ Künyesi Ebû Hayseme'dir. Züheyr hakkında İbn Hibbân *Sikât*'ta hafız, mutkin, İclî sika, memun, sahib'u-sünne, Zehebî hafız, sika, hüccet, İbn Hacer, Nesâî sika, sebt, İbn Maîn sika, Ebû Zur'a sika, Ebû İshâk'tan ihtilattan sonra semada bulundu değerlendirmesinde bulunmuştur. 3.tabakadandır. Ölümü 172veya 173 veya 174'dir. (bkz. İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, III, 588-589; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 337; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 218; *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 303; Buhâri, *Târih-i Kebîr*, III, 427; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 372; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 408; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 420-425.)

20.Rivâyet:

Medine'ye varış Hâkim'in Müstederek'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ بَطَّةَ الْأَصْبَهَانِيُّ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ الْجَهْمِ، ثنا مُوسَى بْنُ

الْمُشَاوِرِ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذِ الصَّنَعَائِيِّ، ثنا مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ

الزُّبَيْرِ، أَنَّهُ سَمِعَ الزُّبَيْرَ يَذْكُرُ، " أَنَّهُ لَقِيَ الرَّكْبَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا تِجَارًا بِالشَّامِ قَافِلِينَ مِنْ مَكَّةَ

عَارَضُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ بَثِيَابٍ بِيضٍ حِينَ سَمِعُوا بِخُرُوجِهِمْ، فَلَمَّا سَمِعَ

الْمُسْلِمُونَ بِالْمَدِينَةِ بِمَخْرَجِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانُوا يَغْدُونَ كُلَّ غَدَاةٍ إِلَى الْحَرَّةِ،

فَيَنْتَظِرُونَهُ حَتَّى يُؤْذِيَهُمْ حَرُّ الظَّهِيرَةِ، فَيَنْقَلِبُوا يَوْمًا بَعْدَمَا أَطَالُوا أَنْتَظَارَهُ، فَلَمَّا آوُوا إِلَى بُيُوتِهِمْ أَوْفَى

رَجُلًا مِنْ يَهُودٍ أَطَمًا مِنْ آطَامِهِمْ لِيَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَبَصُرَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ

مُبَيَّنًا بَيْنَ يَزُولِ بِهِمُ السَّرَابِ، فَلَمْ يَمْلِكِ الْيَهُودِيُّ أَنْ قَالَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا مَعْشَرَ الْعَرَبِ، هَذَا

صَاحِبِكُمْ الَّذِي تَنْتَظِرُونَ، فَثَارَ الْمُسْلِمُونَ إِلَى السِّلَاحِ، فَتَلَقَّوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بِظَهْرِ الْحَرَّةِ

Hâkim, Urve bin Zubeyr (r.a.)'den Resulullah (a.s.)'la Şam'dan gelen beyaz giyinmiş müslüman tüccarlarla yolda karşılaşmalarını anlatırken:

"O'nu dinlediğini söylediğini rivayet etti. Medine'deki müslümanlar ise Nebi (s.a.s.)'nin Mekke'den ayrıldığını işittiklerinde her gün erkenden Medine kenarına gelip güneş kendilerini rahatsız edinceye kadar O'nu bekliyorlardı. Yine birgün uzunca bir müddet bekledikten sonra evlerine döndüklerinde yahudilerden birisi bir evin damına çıkarak Rasûlullah (s.a.s.)i gözlemeye başladı. Yahudi, Rasûlullah (s.a.s.)'ı ve ashabının beyazlar içinde geldiklerini görünce, kendini tutamayıp, gücünün yettiği kadar bağırdı: "Ey Arap toplumu, işte şu gelen beklediğiniz dostunuzdur." Bunun üzerine müslümanlar koşarak Rasûlullah (s.a.s.)i karşıladılar."

Hâkim, “Bu hadis Buhrî ve Müslim’in şartı üzere sahihtir”, demiştir.⁴⁶⁰

21.Rivâyet:

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: «لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ لَعِبَتِ الْحَبَشَةُ لِقُدُومِهِ فَرَحًا بِذَلِكَ، لَعِبُوا بِحِرَابِهِمْ»

Hasan b. Ali, Abdurrezzak rivâyet etti, Ma’mer, Sâbit’ten o da Enes’ten haber verdi ki:

“Rasûlullah(s.a.s), Medine’ye geldiğinde Habeşliler, sevgi gösterisi olarak mızraklarıyla oyun oynadılar.”⁴⁶¹

Senedi sahihtir.⁴⁶²

Görüldüğü üzere Medîne’ye varış, İslâm tarihi kaynaklarında ve hadis kaynaklarında ana hatlarıyla aynı şekilde anlatılmıştır.

⁴⁶⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 12, hadis no:4277.

⁴⁶¹ Ebû Davud, IV, 281, Edeb, 59, hadis no:4923.

⁴⁶² Said Havva, *el-Esas fi’s-Sünne*, I, 480.

II. YOLCULUK DIŞINDAKİ HİCRET RİVÂYETLERİNİN

TAHLİLİ

A. HİCRETİN FAZİLETİYLE İLGİLİ RİVÂYETLER

1. Rivâyet:

عن أبي مسعود البدرى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ : يَوْمُ الْقَوْمِ أَقْرَبُهُمْ لِكِتَابِ اللهِ تَعَالَى،
فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي
الهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ سِنًا، وَ يَوْمُ الرَّجُلِ الرَّجُلِ فِي بَيْتِهِ، وَ فِي سُلْطَانِهِ، وَ لَا يَجْلِسُ عَلَى
تَكْرِمَتِهِ إِلَّا بِأَذْنِهِ.

Ebû Mes'ud El-Bedrî (r.a.) anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.s) buyurdular ki: "Cemaate, Kitabullah'ı en iyi okuyan kimse imam olur. Eğer kırâatte (okumada) herkes eşitse, sünneti en iyi bilen; sünneti bilmede eşitseler, hicret etmede evvel olan; hicrette de eşitseler, yaşça büyük olan imam olur. Kişi misafir olduğu evin sahibine veya (emri altında çalıştığı) sultanına imamlık yapmasın, ev sahibinin başköşesine izni olmadan da oturmasın."⁴⁶³

Râvî zinciri şu şekildedir:

Ukbe b. Amr Ebû Mes'ûd el-Ensârî el-Bedrî⁴⁶⁴.

⁴⁶³ Müslim, I, 465, Mesâcid, 53, hadis no:290, 291(673,1532-1534).

⁴⁶⁴ Sahâbedendir. Akabe'ye ve Bedir'e şâhit olmuştur. Hz.Peygamber'den rivâyette bulunmuştur. Ölümü 40'dan öncelerde veya 40'dır. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VI,429; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VI,313; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 395; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 220-221.)

Bilindiği üzere namaz, İslâm dininin baş ibadetidir. Namazda öne geçip imamlık yapacak kimsenin vasıfları büyük önem taşımaktadır. Bu konudaki öncelikler, diğer konularda da gözetilecek hususlardır. Yani İslâm toplumunda kişilere verilen önem, imamlık vasıflarıyla yakından ilgilidir.

Hicret de, Hz. Peygamber'in Medine'ye gelişinden sonra herkese farz olmuştu. Bu durum önce gidenlerin sonrakilere göre önde tutulmasına neden olmuştu. Rivâyette imamlık vasıfları olarak hicrette önceliğe yer verilmesi hicretin İslâm'daki yerine işaret etmektedir.⁴⁶⁵

Müşriklerin Rasûlullâh'ın kapısı önünde toplanarak suikast için hazırlandıkları sırada Hz.Peygamber'in Yâsîn Sûresi'nin ilk dokuz âyetini okuyup eline bir avuç toprak alarak başlarına doğru saçtığı ve müşriklerin hepsinin başına bu toprak tanelerinin isabet ederek gözlerinin görmez bir hale gelip Rasûlullâh'ın aralarından geçip gittiği rivâyetine Enfâl Sûresi'nin 17. âyetinde değinildiği ifade edilir.⁴⁶⁶

Birçok mühim vakıalara göre tefsir edilen Enfâl Sûresi'nin 17. âyetindeki

نا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ kısmının yorumunun ise bu durumda şöyle

olduğuna işaret edilir:

"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

Bu ayetin inmesine sebep olarak Bedir, Huneyn gibi birkaç savaşta Hz. Peygamber'in, yerden bir avuç çakıllı toprak alarak düşmana doğru savurması, tozun

⁴⁶⁵ İmâm Nevevî, II, 521-523.

⁴⁶⁶ Ez-Zebîdî, X, 84.

ve çakılların birçok savaşıya isabet ederek onları saf dışı bırakması olayı da zikredilmiştir. Ayette öldürme fiili genel olarak müminlere, atma fiili de Rasûllah'a nisbet edilmekle birlikte her ikisini de hakikatte onların değil Allah'ın gerçekleştirdiği belirtilmiştir.⁴⁶⁷

Aynı rivâyet, Müslim, Mesâcid, 53, hadis no:290(1532)'de geçmektedir. Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve Ebû Saîd el-Eşüccü-Ebû Hâlid-Ebû Bekir-Ebû Hâlid el-Ahmâr- A'meş-İsmâil b. Recâ- Evs b. Dam'ac-Ebû Mes'ud el-Ensârî tarîkiyle Rasûllah'tan aynı metinle aktarılmıştır. Sadece **وَجَلَسَ** yerine **يَقْعُدُ** ifadesi kullanılmıştır.⁴⁶⁸

Aynı rivâyet, Ahmed b. Hanbel, XXVII, 323-324, hadis no:17097'de de geçmektedir. Ebû Muâviye-A'meş-İsmâil b. Recâ- Evs b. Dam'ac-Ebû Mes'ud el-Ensârî tarîkiyle Rasûllah'tan aynı metinle aktarılmıştır.⁴⁶⁹ (Ayrıca, Ahmed b. Hanbel, XXVIII, 325-326, hadis no: 17099 (17227)'de de geçmektedir.)

B. HİCRETTE NİYETİN ÖNEMİYLE İLGİLİ RİVÂYETLER

1. Rivâyet:

عن عمر رضي الله عنه قال: قال رسول الله: إنما الأعمال بالنيات وإنما لكل امرئ ما نوى، فمن

كانت هجرته إلى الله ورسوله فهجرته إلى الله ورسوله، ومن كانت

هجرته إلى دنيا يصيبها أو امرأة ينجحها فهجرته إلى ما هاجر إليه

⁴⁶⁷ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, II, s.674.

⁴⁶⁸ Müslim, I, 465, Mesâcid, 53, hadis no:290, (673,1532).

⁴⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, XXVIII, 323-324, hadis no:17097(17225).

Hiz. Ömer (r.a) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.s) buyurdular ki: “Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah’a ve Rasûlü’ne ise, onun hicreti Allah ve Resûlü’nedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeyedir.”⁴⁷⁰

Ravi zinciri şu şekildedir:

Ömer b. Hattâb⁴⁷¹.

⁴⁷⁰ Buhârî, I, 6, Bed’ü’l-Vahy 1, hadis no:1; Buhârî, I, 20, İman, 41, hadis no: 54; III, 145-146, Itk 6, hadis no: 2529; V, 56, Menâkıbu’l-Ensâr 45, hadis no:3898; III, 7, Nikâh 5, hadis no:5070; VIII, 140, Eymân 23, hadis no: 6689; IX, 22-23, Hiyel 1, hadis no:6953; Müslim, III, 1515, İmâret, 45, hadis no:1907(155-4927); Ebu Dâvud, II, 262, Talâk 11, hadis no:2201; Tirmizi, IV, 179-180, Fedâilu’l-Cihâd 16, hadis no:1647; Nesâî, I, 58, Taharet, 60, hadis no:75; ayrıca; VI, 158, Talâk, 24, hadis no:3467(şamile 3.sürüm, hadis no:3437); VII, 13, Eymân, 19, hadis no:3825(şamile 3.sürüm, hadis no:3794); İbn Mâce, II, 1413, Zühd, 26, hadis no:4227; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 303, Müsnedü Hulefâi’r-Râşidîn-Müsnedü Ömer b. Hattâb, hadis no: 168.

⁴⁷¹ Künyesi Ebû Hafıs’tır. Hulefâ-yi Râşidîn’in ikincisidir. En meşhur lakabı “Hak ile bâtılu birbirinden ayıran” anlamındaki”Fâruk”tır. Ölümü 23’tür. Kureys’in bazı ileri gelenlei gibi tperestliğe bağlı kalarak önceleri Hiz.Peygamber’e ve İslâmiyet’e karşı düşmanlık gösteren, bilhassa kabilesinden Müslüman olanlara işkence yapan Ömer, bi’setin 6.yılında(616) Müslüman oldu.

Müslümanlar Medîne’ye hicret etmeye başlayınca Ömer de, yanında ağabeyi Zeyd, karısı ve oğlu Abdullah başta olmak üzere akraba ve arkadaşlarından oluşan yirmi kişilik bi kabileyle Mekke’den ayrılıp Küba’ya gitmiştir.

Aşere-i mübeşşereden olan Hiz. Ömer aynı zamanda vahiy kâtiplerinden ve Rasûlullah’ın en yakın sahâbilerdendir. Hiz.Peygamber, birçok onda onunla istişare ederdi.

Hiz.Ebû Bekir ile birlikte “Şeyhâyn” diye anılmış ve bazı fakih sahâbiler onların ittifak ettikleri hususları diğer sahâbilerin görüşlerine tercih etmiştir.

Kaynaklarda zâhidâne bir hayat sürdüğü uzun uzun anlatılmaktadır. Hiz.Ömer, kul hakkına riayet hususunda çok hassas davranmıştır. Adalet sahasında gerçekleştirdiği icraatıyla insanlık tarihine geçmiştir.

Hiz.Ömer, hadislerin rivayetine çok dikkat eder, Hiz.Peygamber’den bizzat duymadığı bir hadisi rivayet eden sahâbilerden bunu Rasûlullah’ın söylediğine dair şahit getirmelerini isterdi. Bununla birlikte onun Sa’d b. Ebû Vakkâs gibi seçkin sahâbilerden doğrudan hadis aldığı da bilinmektedir. Hadisleri de bir araya getirmeyi düşünen Hiz. Ömer’in konu etrafında çok düşündüğü ve sahâbilerle istişare ettikten sonra. “Size bir sünen kitabı yazmaktan bahsetmiştim. Fakat sonradan düşündüm ki sizden önce Ehl-i kitap Allah’ın kitabından başka kitaplar yazmış ve o kitaplar üzerine düşerek Allah’ın kitabını terketmişlerdi. Yemin ederim ki Allah’ın kitabını hiçbir şeyle gölgelemem” diyerek bundan vazgeçtiği rivayet edilir. Diğer taraftan onun Irak yöresinde görevlendirdiği Karaza b. Kâb’a, gittiği yerde az hadis rivayet etmesini ve insanları Kur’an okumaktan alıkoymasını söylediği ve çok hadis rivayet eden birkaç sahâbînin Medine dışına çıkmasını yasakladığı kaydedilir. Bu rivayetlerin mürsel olduğunu tesbit eden Muhammed Mustafa el-A’zamî, Kur’an nüshalarının henüz çoğaltılmadığı dönemde Hiz. Ömer’in hadislerin yazılmasına öncelik tanımış olacağına inanmanın mümkün görünmediğini söyler. (Hiz. Ömer’in hadis ve sünnet anlayışı için ayrıca bk. Erul, s. 329-357.) Hiz. Ömer’in, ictihadlarının haber-i vahide muhalif olduğunu gördüğünde bundan vazgeçip Rasûlullah’ın görüşünü yansıtan haber-i vahidi benimsediği bilinmektedir. Ayrıca bazı kimselerin rivayette gevşeklik göstermesi yüzünden yanlış anlaması muhtemel kişilerden hadis alınmasına karşı çıkmıştır. *Kütüb-i Sitte*’de rivayet ettiği 539 hadis bulunmaktadır; bunların çoğu fıkha dairdir. Buhârî ve Müslim’in eserlerinde toplam seksen bir rivayeti yer alır. Buhârî ve Müslim

Bu hadis, Muvatta dışında kalan muteber hadis kitaplarımızın hepsinde gelmiştir. Hadisin Muvatta'nın İmam Muhammed eş-Şeybânî nüshasında yer aldığını bazı ehl-i tahkik söylemiştir.

Tirmizî, bu hadis hasen sahihtir demiştir. Mâlik b. Enes, Sûfyân es Sevrî ve pek çok hadis imamları bu hadisi Yahya b. Saîd'den rivâyet etmişlerdir ve bu hadisi sadece Yahya b. Saîd el Ensârî'nin rivâyetiyle bilmekteyiz.

Niyetle ilgili hadis çok ise de, bu hadis, sahîh bir senetle tek tarîkten gelmiştir. Sonradan ulemâ arasında şöhret yapmıştır. Bilhassa ihtiva ettiği hüküm, âlimlerce öylesine benimsenmiştir ki, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Dârekutnî gibi büyük İslâm âlimleri, bu rivâyeti İslâm dinin üç temelinden biri kabul etmişlerdir. İmâm Şâfiî, bu rivâyetin yetmiş ayrı konuyla ilgisi bulunduğunu, bu sebeple de onu din ilminin yarısı saymak gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷² Bütün ameller, kıymetini niyete göre kazandığı için, İslâm müellifleri eserlerini bu hadisle başlatmayı âdet edinmiştir. Abdurrahman b. Mehdî der ki: Bu hadisi her konunun başına koymak gerekir.

Hadisin vürud sebebiyle ilgili olarak, bazı kaynaklarda şu açıklamaya rastlanır: Rasulullah'nın Medine'ye hicret etmesi üzerine Müslümanlar Mekke'yi terkederler. Rasûlullah'nın emrine uyararak hicret edenlerden biri de Ümmü Kays adında bir kadındır. Bununla evlenmek düşüncesinde olan bir erkek, kadının: “Hicret

bunların yirmi altısında ittifak etmiş, Buhârî otuz dört, Müslim yirmi bir hadisi ayrıca eserine almıştır. Diğer hadis kitaplarında da rivayetlerine yer verilmiştir. Bazı muhaddisler Hz. Ömer'in rivayet ettiği hadisleri bazı müsnedlerde toplamışlardır; İbn Şeybe. **Müsnedü emîri'l-mü'minin 'Ömer b. el-Hattâb** (nşr Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut 1405/1985); İbn Cerîr et-Taberî, **Tehz.îbü'l-âşâr ve talşî-lü's-sâbit 'an-Resûlillâhi mine'l-ahbâr (Müsnedü 'Ömer b. el-Hattâb**, nşr Mah-mud Muhammed Şâkir, Kahire, ts.); Ebû Bekir Ahmed b. Selmân b. Hasan en-Nec-câd el-Bağdâdî. **Müsnedü 'Ömer b. el-Hattâb** (nşr. Mahfûzurrahman Zeynullah, Medine 1415/1995); Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, **Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-mü'minin Ebî Hafş 'Ömer b. el-Hattâb ve akvâ-lühü 'aiâ evvâbi'l-'ilm** (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, Mansûre 1412/ 1992). (bkz. Mustafa Fayda, “Ömer”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 44-51.)

⁴⁷² İmâm Nevevî, I, 93.

etmezsen seninle evlenmem.” demesi üzerine, onunla evlenmek için hicret eder ve Medine’de evlenirler. Herkes Allah ve Rasulü’nün rızası için hicret ederken, sırf Ümmü Kays’la evlenmek için hicret eden bu şahsın niyeti herkesçe bilindiği için adama Ümmü Kays’ın muhâciri manasında “Muhâciru Ümmü Kays” lâkabı takılmıştır.⁴⁷³ Gerçi rivâyette sarîh olarak “Rasûlullah bu hâdisi üzerine niyet hadisini îrad buyurmuştur” denmez ise de, geçen ibare, zihinlerde bir irtibata sebep olmuştur.

Âlimler, hicret için niyetin hâlis olmasının ehemmiyetini söylerken, hem evlenmek gibi dünyevî bir maksad, hem de hicret gibi bir niyetin beraber olabileceğini de belirtirler. Her ne kadar birincisi kâmil bir niyete sahip ise de ikincisi batıl bir iş yapmış sayılmaz, birinciye nisbetle niyetinde eksiklik var demektir. Zira evlenmek de meşru bir ameldir, o da niyete tâbi olarak mana ve ehemmiyetini değiştirebilir. Sevap yönüyle, elbette ki birinci üstün olacaktır. Hatta sırf evlenmeye niyet eden kimse, bunu, iffetini korumak, Rasulullah’ın “çoğalın” emrini yerine getirmek gibi bir niyetle yapsa sevaba nail olacaktır. İslâm tarihinde bunun değişik örnekleri var. Ebu Talha, Ümmü Süleym’le evlenmek ister. Ancak daha önce Müslüman olan Ümmü Süleym, Müslüman olması kaydıyla evlenebileceğini söyleyince Ebu Talha Müslüman olur. Burada Ebu Talha’nın Müslümanlığı değersizdir denemez. Evlenmek, Müslüman olmaya teşvik unsuru olmuştur. Bütün ameller böyledir, dinî niyetin galebesi halinde sevap alır, değilse alamaz. İbn Cerir et-Taberî, dünyevî maksatların karıştığı ameller hususunda selef cumhûrunun, işin başına itibar edileceği, hangi niyetle o ameli başlatmışsa ona göre

⁴⁷³ İmâm Nevevî, I, 96.

değerlendirileceği, eğer sırf Allah rızası için başlamışsa, sonradan ârız olan başka maksatların zarar vermeyeceği görüşünde olduklarını nakletmiştir.⁴⁷⁴

Hadiste yer alan "hicret ettiği şeydir" ifadesi hakkında Kirmânî şöyle demiştir. "Bu söz hicret sözcüğüne bitişik olabilir. Bu durumda haber hafzedilmiştir. Hadisin anlamı da şu şekilde olur; Kim dünyalık elde etmek veya bir kadınla evlenmek için hicret ederse onun hicreti çirkindir" veya "sahih değildir." Yahut da bu ifade "onun hicreti" ifadesinin haberidir. Cümle de "kimin hicreti..." ifadesinin haberidir".

Kirmanî'nin belirttiği ikinci ihtimal daha doğrudur. Çünkü ilk ihtimal, söz konusu hicretin mutlak olarak kötü bir şey olmasını gerektirir, oysa böyle değildir. Ancak gerçek anlamda hicrette tereddüt veya kusuru gerektirecek bir durum var kabul edilirse o zaman bu düşünülebilir. Örneğin bir kimse hicret ederken hem küfür ülkesini terk etmek hem de hicret ettiği yerde bir kadınla evlenmek isterse onun bu hicreti ne çirkin ne de gayr-i sahii olur. Ancak bu türlü hicret, tamamen Allah rızası için yapılan hicretten eksik olur.

Hadisin bağlamından sırf Allah rızası için hicret görüntüsü vererek aslında bir kadınla evlenmek için hicret eden kimsenin kınandığı anlaşılmaktadır. Ancak hicretle birlikte bir kadınla evlenme niyeti taşımaya gelince, sırf Allah rızası için yapılan hicretten düşük olsa bile kişi bu hicretten dolayı sevap alır. Yine Allah'a hicret şeklinde olmaksızın sadece bir kadınla evlenmeyi isteyerek göç etmek de hadiste yer alan kınamanın dışında kalır. Çünkü evlenmek, iffetli olmak suretiyle Allah'a yaklaşmayı kasetme halinde, kişinin sevap alacağı bir şeydir.

⁴⁷⁴ Canan, XVI, 114-115.

Bu hadisin ne kadar değerli olduğu konusunda âlimlerden gelen nakiller mütevâtir seviyesine yükselmiştir. Ebû Abdullah şöyle demiştir: “Hz. Peygamber’e ait haberler içinde bu hadisten daha özlü, zengin ve faydalı bir hadis yoktur.” Abdurrahman b. el-Mehdî, Buveytî’nin kendisinden naklettiğine göre, İmam Şafî, Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medinî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Dârekutnî ve Hamza el-Kenânî’nin bu hadisin İslâm’ın üçte biri olduğunda ittifak ettiklerini söylemiştir. Kimisi de bu hadisin İslâm’ın dörtte birini ifade ettiğini belirtmiştir. İbn Mehdî bu hadis için "İlimden otuz konu ile ilgilidir", Şafî ise "ilimden yetmiş konu ile ilgilidir" demiştir. Bu ifadelerle hadisin çok değerli olduğunu belirtmek istemiş olabilirler. Ayrıca Abdurrahman b. el-Mehdî hadisin bütün konuların başı olarak kabul edilebileceğini de dile getirmiştir.

Beyhakî bu hadisin ilmin üçte biri olmasının gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: "Kişinin amelleri kalp, dil ve organlardan sâdır olur. Niyet bu üçlünün en önemlisidir. Çünkü niyet başlıbaşına bir ibadet olabildiği halde, diğer ibadetler muhtaçtır. Bu sebeple "Mü'minin niyeti amelinden daha hayırlıdır" şeklinde rivayet bulunmaktadır." Gerçekten de niyeti incelediğinde onun amelden daha hayırlı olduğunu görürsün. İmam Ahmed b. Hanbel’in sözü gösteriyor ki hadisin ilmin üçte biri olmasının anlamı bütün hükümlerin kendisine bağlandığı üç temel hadisten biri olmasıdır.⁴⁷⁵

Hicrette niyetle ilgili olan rivâyetle⁴⁷⁶ ilgili olarak âlimler, amellerin dinî niyetin galebesi halinde sevap kazandıracığını, değilse kazandırmayacağını ifade

⁴⁷⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 11; Canan, XVI, 112-113.

⁴⁷⁶ Buhârî, I, 6, Bed'ü'l-Vahy 1, hadis no:1; Buhârî, I, 20, İman, 41, hadis no: 54; III, 145-146, Itk 6, hadis no: 2529; V, 56, Menâkıbu'l-Ensâr 45, hadis no:3898; III, 7, Nikâh 5, hadis no:5070; VIII, 140, Eymân 23, hadis no: 6689; IX, 22-23, Hiyele 1, hadis no:6953; Müslim, III, 1515, İmâret, 45, hadis no:1907(155-4927); Ebu Dâvud, II, 262, Talâk 11, hadis no:2201; Tirmizî, IV, 179-180, Fedâilu'l-Cihâd 16, hadis no:1647; Nesâî, I, 58, Taharet, 60, hadis no:75; ayrıca; VI, 158, Talâk, 24, hadis

ederler. İbn Cerir et-Taberî, dünyevî maksatların karıştığı ameller hususunda selef cumhûrunun, işin başına itibar edileceği, hangi niyetle o ameli başlatmışsa ona göre değerlendirileceği, eğer sırf Allah rızası için başlamışsa, sonradan âriz olan başka maksatların zarar vermeyeceği görüşünde olduklarını nakletmiştir.

Bu rivâyetle istidlal eden bazı âlimlerimiz, hükmü bilinmeden amele teşebbüs etmemek gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü hadis, amelde niyet olmadığı takdirde amelin değersiz olduğunu ifade etmektedir, nitekim bir amele terettüp edecek hüküm bilinmezden önce, o şeyin yapılmasına niyet etmek sahih olmaz. Keza hadisten gâfile (hiçbir niyeti olmayana) teklif olmayacağı, çünkü kasd, maksudun bilinmesini gerektirdiği, gâfilin ise kasıtsız olduğu hükmü de çıkarılmıştır.⁴⁷⁷

2. Rivâyet:

أخبرني بن عباس أن أناسا من المسلمين كانوا مع المشركين يكثرون سواد المشركين على

رسول الله صلى الله عليه وسلم فيأتي السهم فيرمى فيصيب أحدهم فيقتله أو يضربه فيقتله فأنزل

الله تعالى { إن الذين توفاهم الملائكة ظالمي أنفسهم }

İbn Abbâs (r.a.)'ın rivayetine göre Müslümanlardan (Mekke'de kalıp hicret etmiyen) bir takım kimseler Rasûlullâh (s.a.s) zamanında müşriklerle beraber olarak onların şirk camiasını çoğaltıyorlardı. Bedir harbi sırasında düşman safları arasında bulunan bunlara ok atılıyor ve atılan ok atıldığı yere ulaşıp bunlardan birisini

no:3467(şamile 3.sürüm, hadis no:3437); VII, 13, Eymân, 19, hadis no:3825(şamile 3.sürüm, hadis no:3794); İbn Mâce, II, 1413, Zühd, 26, hadis no:4227; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 303, Müsnedü Hulefâi'r-Râşidîn-Müsnedü Ömer b. Hattâb, hadis no: 168.

⁴⁷⁷ Canan, XVI, 114-115.

öldürüyordu. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allâhu Teâlâ'nın (إن الذين توفاهم

⁴⁷⁸الملائكة ظالمي أنفسهم)⁴⁷⁹ kavlı-i şerifi nazil oldu.

Râvî zinciri şu şekildedir:

Abdullah İbni Abbas b. Abdulmüttalib el Hâşimî ⁴⁸⁰.

Buhârî, Nisâ Sûresi, 97. âyet-i kerîmenin sebab-i nüzulu olarak bu rivâyeti zikretmiştir. Ancak, bu durumun izâha ihtiyacı vardır. Şârih Aynî'nin Vâhidî'den naklettiğine göre; rivâyette zikredilen bu âyet-i kerîmenin sebab-i nuzûlü olarak şunu zikreder; bu âyet-i kerîme, Mekke'de ikâmet eden ve Müslüman olduklarını söyleyen bir takım kimseler hakkında nazil olmuştur ki, onlar Medine'ye hicret

⁴⁷⁸ Nisâ 4/97.

⁴⁷⁹ Buhârî, VI, 48, Tefsîr, 19, Sûratü'n-Nisâ-97, hadis no:4596; ayrıca Buhârî, IX, 52, Fiten, 12, hadis no:7085.

⁴⁸⁰ Künyesi Ebu'l-Abbas'tır. Ölümü 68 veya 70'tir. Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbîdir. Hz. Peygamber'e karşı olan sevgisi, bağlılığı ve samimi hizmetleri sebebiyle onun takdirini kazanmış ve "Allahım, ona Kitab'ı öğret ve dinde mütehasıs kıl!" tarzındaki duasına nail olmuştur.

İbn Abbas, Hz. peygamber'in vefatında on üç veya on dört yaşında bir gençti. Çok hadis rivayet eden sahâbîlerden (müskirûn) biri olarak naklettiği 1660 hadisin bir kısmını bizzat Peygamber'den duymuş, çoğunu ise Hz. Ömer, Ali, Muâz, babası Abbas, Abdurrahman b. Avf, Ebû Süfyân, Ebû Zer, Übey b. Kâ'b. Zeyd b. Sabit ve diğer sahâbîlerden öğrenmiştir. Muteber hadis âlimleri onun rivayet ettiği hadislere önem vermişlerdir. 75 hadisini Buhârî ve Müslim müştereken, 120 hadisini yalnız Buhârî, 9 hadisini de Müslim tahric etmiştir. Kendisinden de 197 kişi hadis nakletmiştir. Çok hadis rivayet etmiş olmanın yanında hadis öğretimine de önem vermiştir. "Din ilmini ancak şahitliğini kabul ettiğiniz kişilerden öğreniniz" demiş, bazı tabîiler hakkında cerh anlamı taşıyan değerlendirmeler yapmıştır.

Hadis öğretiminde arz veya kıraat denilen metodun geçerli olduğunu belirtmiş, kendisinden ders almak için gelen Tâifliler'e bir müddet hadis okuduktan sonra -yaşlılık ve yorgunluk sebebiyle- hadis metinlerini birbirine karıştırmaya başlayınca şöyle demiştir: "Ben artık yorulduğum. Siz okuyun da ben dinleyeyim. Sizin okuduğunuzu benim dinleyip tasvip etmem, tıpkı benim okumam gibidir" İbn Abbas'ın, Ehl-i kitap'tan olup Müslümanlığı kabul etmiş bazı kişilerden rivayette bulunması da Goldziher ve F. Buhl gibi müsteşriklerin üzerinde durduğu hususlar arasındadır. Gerek İbn Abbas'ın gerekse diğer bazı sahâbîlerin bu çeşit haber ve rivayetleri az da olsa kullandıkları doğrudur. Ancak bu rivayetler hiçbir zaman verdikleri haberin ve bilginin doğruluğunu iddia edip bunlara inanmak için değil, bazı İslâmî görüş ve tezlerin izah ve teyidi maksadıyla kullanılmıştır; bunda bir mahzurun bulunmadığı ise bizzat Hz. Peygamber'in izni ile sabittir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, V, 3-5; İbn Hibbân, *Sikât*, III, 207-208; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dil*, V, 116; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 309; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 154-162; Çakan, Eroğlu, "Abdullah b. Abbas b. Abdülmüttalib", *DİA*, I, 76-79.

etmeyip zahirde îmân etmiş görünürlerdi. Hakîkatta nifaklarını gizlerlerdi. Bedir harbi açıldığı zaman da bunlar müşriklerle beraber harp etmeye gelmişlerdi. Fakat melekler bunların suratlarına çarparak, omuz köklerine vurarak bunları öldürmüşlerdi. Bunlar ölürken veyâhut Cehennem'e sevk olunurken meleklerin bunlara; “Niye bu zulme kalkıştınız?” sualleri ve onların cevapları Nisâ Sûresi, 97. âyet-i kerîmenin metnindedir.⁴⁸¹

Âyetin açıklamasında ise; “kendilerine yazık etmekteykenölen kimseler”den kasdın Mekke'den Medine'ye göç etme imkânları bulunduğu halde bunu yapmayan, Mekke müşrikleri arasında yaşamaya devam eden, bu sebeple ya tekrar küfre dönen veya dinlerini tehlikeye atanlar olduğuna işaret edilir. Müşriklerin arasında yaşamaya devam eden bu kimseler, ister bu beraberliğin veya baskının etkisiyle yeniden şirke dönsünler, ister dönmeyip her an bu tehlike içinde yaşasınlar kendilerine yazık (kötülük) etmektedirler, yapmaları gereken şey Müslümanların arasına gelip onlarla beraber yaşamaktı.⁴⁸²

C. HİCRETİN FIKHÎ YÖNÜYLE İLGİLİ RİVÂYETLER

1. Rivâyet:

وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمَرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَبِيبٍ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ

الهِجْرَةِ فَقَالَ « لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ وَإِذَا اسْتَنْفَرْتُمْ فَاَنْفِرُوا. »

⁴⁸¹ Ez-Zebîdî, XI, 87-88.

⁴⁸² Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, II, 123-124.

Bize Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdullah b. Habîb b. Ebî Sabit, Abdullah b. Abdirrahmân b. Ebî Hüseyin'den, o da Atâ'dan, o da Âîşe'den, naklen rivayet ettiğine göre: Rasûlullâh (s.a.s)'e hicret (in hükmü) soruldu, da : “Fetihden sonra hicret yoktur. Ve lâkin cihâd ve niyet (vardır). Sefere çağırıldığınız zaman hemen gidin!” buyurdular.⁴⁸³

Bu rivâyet, Mekke fethinden sonra hicretin sona erdiğini ilan etmektedir. Yani, burada yasaklanan hicret Medine'ye hicrettir. Zira bu hicret her Müslümana farz idi. Müslüman olduğu halde hicret etmeyenlerin imanı makbul değildi. Bu husus ayet-i kerime ile ilan edilmişti. (Enfal 72, Nisa 89)⁴⁸⁴.

Râvî zinciri şu şekildedir:

Muhammed b. Abdullâh b. Nümeyr el-Harîfi el-Hemedânî⁴⁸⁵-Abdullah b. Numeyr⁴⁸⁶-Abdullah b. Habîb b. Ebî Sâbit⁴⁸⁷- Abdullah b. Abdirrahmân b.

⁴⁸³ Buhârî, IV, 15, Cihad ve's-Siyer, 1, hadis no:2783; IV,23, Cihâd ve's-Siyer, 27; hadis no: 2825, Müslim, III, 1488, İmâret, 20, hadis no: 1864(86-4831); III, 1487, İmâret, 20, hadis no: 1353(85-4829); Tirmizî, IV, 148, Siyer, 33, hadis no:1590; Ebû Dâvud, III, 3, Cihad, 2, hadis no:2480; Nesâî, VII, 145, Bey'at, 15, hadis no:4174.(şamile 3.sürüm, hadis no:4169)

⁴⁸⁴ Enfal 8/72; Nisa 4/89.

⁴⁸⁵ Künyesi Ebû Abdurrahman'dır. Kûfeli olan Muhammed hakkında İbn Hibbân Sikât'ta vera ehlinden, hafız ve mutkin; İbn Hacer, sika, hafız, faziletli bir kişi, 10. tabakadan; Zehebî, hafız, zahid; Ebû Hâtim, sika, hadisiyle ihticac olunur; Ali b. Hüseyin b. Cüneyd, Küfe'de Muhammed b. Abdullah b. Numeyr gibi, kendisinde ilmi, Fehmi, sünneti ve zühdü bir araya getiren kimse görmedim; 'İclî, sika, ashab-ı hadisten sayılır değerlendirmesinde bulunmuştur. Muhammed b. Fudayl'dan rivayette bulunmuştur. Ölümü 234'dir. (bkz. Buhâri, *Târih-i Kebîr*, I, 144; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, VII, 307; İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 85; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 243; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 566-570; Zehebî, *Kâşîf*, II, 191; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 490; *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 251.)

⁴⁸⁶ Künyesi Ebû Hişâm'dır. Muhammed b. Abdullah b. Numeyr'in babasıdır. Kûfeli olan Abdullah hakkında İbn Hacer, sika, salihu hadis, ehl-i sünnetten, İclî, sika, salihu'l-hadis, sâhibu's-sünne; Ebû Hâtim, işini doğru yapan(müstekîmu'l-emr) değerlendirmesinde bulunmuştur. 9.tabakadandır. Ölümü 199'dur. (bkz. Buhâri, *Târih-i Kebîr*, V, 216; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 490; İbn Hibbân, *Sikât*, VII,60-61; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 64; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, V, 186; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI,225-228.)

⁴⁸⁷ Asıl ismi Kays b. Dînâr el-Esedî'dir. Kûfeli olan Abdullah hakkında İclî, sika, Şa'bi'den işitmiştir; Yahyâ b. Maîn, sika, Nesâî, beis yok; İbn Hacer, sika, 6.tabakadan değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân Sikât'ında zikretmiştir. (bkz. Buhâri, *Târih-i Kebîr*, V, 73; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 26; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 25; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, V, 37-38; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 406-407; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 299.)

Ebî Hüseyin el- Kuraşî el-Mekki⁴⁸⁸ - Atâ b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî⁴⁸⁹ - Âîşe bint Ebî Bekir es-Sıddîk⁴⁹⁰.

Değerlendirme:

لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ

geneldir. Başka beldelerin fethinin de Mekke'nin fethi hükmünde olduğuna işaretler. Buna göre Müslümanların fethettikleri bir beldeden hicret etmeleri gerekmez, vacip olmaz. Ama oranın fethinden önce orda yaşayan Müslümanlar için üç ihtimâl vardır. Birincisi kişi ordan hicret etmeye kâdirdir ve dinini orda izhar edemiyor, dinin gereklerini yerine getiremiyor, bu durumda hicret etmesi vacip olur. İkincisi, hicret etmeye kâdirdir fakat dinini izhar edip dininin gereklerini yerine getirebiliyordur. Bu durumda, hicret ettiği beldedeki Müslümanların sayısını

⁴⁸⁸ Hakkında İclî, sika; Ebû Hâtim, sika, sâlih; Ebû Zur'a, sika; İbn Hacer, sika, 5.tabakadan değerlendirmesinde bulunmuştur. (bkz. Buhâri, *Târih-i Kebîr*, V, 133; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 43-44; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 44; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dil*, V, 97; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 205-206; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 311.)

⁴⁸⁹ Atâ'nın künyesi Ebû Muhammed olup 19 senesinde doğmuştur. 103 senesinde İskenderiye'de vefat eden Atâ, tabii devri fıkıh ve hadis âlimlerinden olup çok hadis rivayet edenler arasında yer almaktadır. İbn Maîn, Ebû Zur'a, Nesâî, İbn Hibbân ve diğer hadis âlim ve münekkitleri onun güvenilirliği konusunda ittifak etmiştir. Atâ b. Yesâr, Ebû Zer, Ebû Saîd elHudrî, İbn Abbâs, İbn Ömer ve İbn Mes'ud'dan rivayette bulunmuştur. (bkz. Ahmet Özel, "*Atâ b. Yesâr*", *DİA*, İstanbul, 1991, IV, 38-39.)

⁴⁹⁰ Ümmü'l-mü'minin Âîşe bint Ebî Bekir es-Sıddîk el-Kureşîyye, Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamberin hanımıdır. Ölümü 58'dir. Hz. Âîşe zekâsı, anlayışı, kuvvetli hafızası, güzel konuşması, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'i en iyi şekilde anlamaya çalışması gibi vasıfları sayesinde Hz. Peygamber'in yanında müstesna bir mevki kazandı. Bilemediklerini, anlayamadıklarını, eksik ve yanlışlarını, hatta Kur'an ile Hz. Peygamber'in hadisleri arasındaki kendi anlayışına göre farklılık arzeden hususları Hz. Peygamber'e sormak ve onunla müzakere etmek gibi güzel bir alışkanlığı vardı. Hz. Peygamber vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'in sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahâbîlerin başında yer alır. Kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz hizmetler ifa etti. Rivayet ettiği hadislerin sayısı 2210'dur. O hem Hz. Peygamberin diğer hanımlarından, hem de Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik dışında diğer bütün sahâbîlerden fazla hadis rivayet etmiş olan tek kadındır. Binden fazla hadis rivayet eden ve "Müksirün" diye adlandırılan yedi sahâbînin dördüncüsü oldu. Rivayet ettiği hadislerin çoğunu doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den nakletmiştir. ayet ettiği hadislerin sebep-i vürüdünü ve delâletlerini beyan eder. ayrıca Kur'an-ı Kerim muhalif bir unsur ihtiva edip etmemesi bakımından onları incelemeye tâbi tutar, bazı sahâbîlerin rivayet sırasında yaptıkları hataları düzeltirdi. Bir kısım hadislerin baş veya son taraflarının yahut esbâb-ı vürüdünün iyi bilinmemesinden kaynaklanan hataları düzeltirken "Yanıldı", "Unuttu", "Hadisin baş tarafını nakletmeyip sonunu nakletti" gibi ifadeler kullanarak İslâm dünyasında tenkit zihniyetinin gelişmesine öncülük etti. (bkz. Mustafa Fayda, "*Âîşe*", *DİA*, İstanbul, 1989, II, 201-205.)

arttırmak için, onlara yardım edip kâfirlerle cihad etmek, onların hıyametlerinden emniyette olmak, onların arasında görebileceği münkerden uzaka olmak için hicret etmesi müstehab olur. Üçüncüsü de, esaretten ya da hastalık gibibaşka bir durumdan dolayı hicretten âciz olan kimsedir. Bu kimsenin mazur olduğu için orda ikâmet etmesi caizdir. Ama kendi zorlar da ordan çıkarsa buna göre ecir alır.⁴⁹¹

Hicret üzerine en son biatı Hz. Abbas b. Abdilmuttalib ile yapmış olmakta idi. Fetih gününden sonra “hicret üzere biat etmek üzere yapılan müracaatlar” kabul edilmemiştir.

Mekke'nin fethi hem İslâm tarihi hem de İslâm'ın yaşanması bakımından önemli bir başlangıç oldu. O tarihten itibaren Müslümanlar, güçlendiği için Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelerek ona destek olmaya gerek kalmadı. Rivâyetteki “Fakat cihad ve niyet vardır” ifadesi, Müslümanların hicret sonrası görevlerine işaret etmektedir. Burada da amaç, İslâm'ı ve Müslümanları kalkındırmaktır.

Bütün çabalara rağmen İslâm yurdundaki kötülere ve kötülöklere karşı başarı elde edilemiyor, dinin buyrukları yaşamıyorsa, o takdirde hicret yine gündeme gelir.⁴⁹² Zira takip eden rivâyet bu hususa işaret etmektedir:

2. Rivâyet:

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ أَخْبَرَنَا عَيْسَى عَنْ حَرِيْزِ بْنِ عَثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَوْفٍ

عَنْ أَبِي هِنْدٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ « لَا تَنْقَطُ الْهَجْرَةُ حَتَّى

تَنْقَطَ التَّوْبَةُ وَلَا تَنْقَطَ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا ». »

⁴⁹¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, VI, 190.

⁴⁹² İmâm Nevevî, *Rivâzü's-Sâlihîn*, terc. ve şerhi: M. Yaşar Kandemir, İsmil Lütfü Çakan, Raşit Küçük, Erkam Yay., İstanbul 2005, I, 102-103.

. ...Muaviye (b. Ebi Süfyan)dan; demiştir ki: Rasûlullah (s.a.s)’ı; “tevbe (vakti) sona ermedikçe hicret (vakti) de sona ermez. Güneş battığı yerden doğmadıkça da tevbe sona ermez” buyururken işittim.⁴⁹³

Râvî zinciri şu şekildedir:

İbrâhim b. Mûsâ er-Râzî.⁴⁹⁴-İsa b. Yûnûs b. Ebî İshâk es-Sebî el-Hemedânî⁴⁹⁵-Harîz b. Osman⁴⁹⁶-Abdurrahmân b. Ebî Avf el-Cüraşî⁴⁹⁷-Dâvud b. Ebî Hind⁴⁹⁸-Ebû Abdîrrahmân Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî⁴⁹⁹.

⁴⁹³ Ebu Davud, III, 3, Cihad, 2, hadis no: 2479.

⁴⁹⁴ Ferâ diye bilinir. Künyesi Ebû İshâk’tır. Medîneli olan İbrâhim hakkında, İbn Ebî Hâtîm, Ebu Bekir b. Ebî Şeybe’den daha mutkin, hadisleri sahihtir ve kitabının dışında hadis rivâyet etmez, Safvan b. Sâlih’ten daha hâfîz, daha mutkin; İbn Hacer sika, hafîz, 10.tabakadan, Ebû Hâtîm, sikâtandır; Ölümü 220’den sonradır. (bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Cerh-Ta’dil*, II, 137; İbn Hibbân, *Sikât*, VI,5; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s.94, no:259; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 149, no:309; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 219-221.)

⁴⁹⁵ Künyesi Ebû Amr’dır. İsrâîl b.Yûnûs’un kardşidir. Küfeli olan İsa hakkında İbn Hibbân, mutkin; İclî, sika, sebt; Yahyâ b. Mâîn, sika sika; Ebû Hâtîm, Yakûb b. Şeybe, sika; Ebû Zur’â, hâfîz; İbn Hacer sikâtün me’mûn, 8.tabakadan değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 187 veya 189 veya 191’dir. (bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 238; İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, II, 200; İbn Ebî Hâtîm, *Cerh-Ta’dil*, VI, 291-292; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s.441, no:5341; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 212-215.)

⁴⁹⁶ Künyesi Ebû Osman’dır. İclî sika; Safvan b. Amr, sika sika; Yahyâ b. Mâîn, sika; Ebû Hâtîm, hasenü’l-hadîs, sika, mutkin, Şam’da Harîz’den daha sebt olan biri yoktur; İbn Hacer, 3.tabakadandır; Sâhibu Târihu’l-Hamasayn, kitabı yoktur hadisleri ezberlemiştir, hadiste sebt olduğunda ihtilâf yoktur; Ahmed b. Hanbel, sika sika, Şam’da Harîz’den daha sebt olan biri yoktur; Hamsî, ceyyidü’l-İsnad, hasenü’l-hadîs, sika değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 162 veya 163 veya 168’dir. (bkz. İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, I, 291; İbn Ebî Hâtîm, *Cerh-Ta’dil*, III, 289; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 658; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 207-210; Buhârî, *Târih-i Kebîr*, III, 103-104; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 568-580.)

⁴⁹⁷ Abdurrahmân, kadıdır. İbn Hacer 2.tabakadan, sika, Hz.Peygamber(s.a.s.)’den idrak ettiği söylenir; Ebû Ubeyd el-Âcerî, Harîz’in bütün hocaları sikadır; İclî sika, tâbiî değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân Sikât’ında zikretmiştir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, V, 336; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 105; İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, II, 84; İbn Ebî Hâtîm, *Cerh-Ta’dil*, V, 274; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s.348; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVII, 329-331.)

⁴⁹⁸ Ebî Hind’in künyesi Ebû Muhammed’dır. Basra ehliinden olan Dâvud hakkında Zehebî, âlim, hafîz, savvam; İbn Hanbel, sika, sika; Yakub b. Şeybe, sika, sebt; İbn Maîn, Ebû Hâtîm, Nesâî, sika; İclî, sika, ceyyidü’l-İsnad; İbn Hacer, sika, mutkin, ömrünün sonlarında vehme düşmüştür, 5.tabakadandır; İbn Hibbân, Sikât’ta mutkin olup, Basralıların en hayırlılarından, hıfzından rivayet ettiğinde vehme düşer ama bu kadar vehim onu terk etmeye müstehak olmaz, değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Nadra’dan rivayette bulunmuştur. Ölümü 139’dur. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, III, 231-232; İbn Ebî Hâtîm, *Cerh-Ta’dil*, III, 411; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 278-279; İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, I, 342; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 461-466; Zehebî, Kâşif, I, 382-383; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s.200; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 177.)

⁴⁹⁹ Sahâbî, Emevî hilâfetinein kurucusu (661-680).Ölümü 60’tır. Hz. Peygamber'den 163 hadis rivayet etmiş, bunlardan dördü Buhârî ve Müslim'de, beşi yalnız Buhârî'de, dördü de sadece Müslim'de yer almıştır.

Rivâyetin tahrirci dipnotta gösterilmiştir.⁵⁰⁰

Bu rivâyetten de anlaşılıyor ki, hayat devam ettiği sürece ihlâs, samimiyet ve iyi niyet devam edecektir.

Öyleyse, bazı rivâyetlerde de ifade edildiği üzere, düşmanla cihad edildiği müddetçe kıyamete kadar diyar-ı küfürden Dâru'l-İslam'a hicret devam edecektir ve meşrûdur.

Ahmed b. Es-Sa'di merfû olarak **لَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا دَامَ الْعَدُوُّ يُقَاتِلُ** (Düşman savaştığı sürece hicret kesilmez) rivâyetini aktarmıştır.

Ahmed, Cünâde b. Ebû Umeyye'den yine merfû olarak **أَنَّ الْهَجْرَةَ لَا تَنْقَطِعُ مَا كَانَ الْجِهَادُ** (Cihad varolduğu sürece hicret de kesilmez, devam eder) rivâyetini aktarmıştır.

Şârih Aynî, bir önceki rivâyetle bu rivâyetlerin arasını bularak İslâm'ın başlangıcında hicretin farz olduğunu, fakat Mekke'nin fethinden sonra, farziyetin kalkıp mendub olarak kaldığını söyler.⁵⁰¹

Bu rivâyet de hicretten sonra Mekke'de kalma hususunu konu alan bir rivâyettir:

3. Rivâyet:

حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمَزَةَ حَدَّثَنَا حَاتِمٌ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَمِيدٍ الزُّهْرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ

الْعَزِيزِ يَسْأَلُ السَّائِبَ ابْنَ أُخْتِ النَّمْرِ مَا سَمِعْتَ فِي سُكْنَى مَكَّةَ قَالَ سَمِعْتُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ

Âlimler, edipler ve şairlerle sohbeti sever, onlardan yararlanmaya çalışırdı. Tarihe de büyük ilgi duyardı. (bkz. Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, *El- İsbâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, tah.: Ali Muhammed el-Becavî, Dâr'u'l-Cîl, Beyrut 1414, 1.baskı, VI, 151-154; İrfan Aycan, “*Muâviye b. Ebû Süfyân*”, *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, 332-334)

⁵⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXVIII, 111, Müsnedü'ş-Şâmiyyîn-Hadîsu Muâviye b. Ebû Süfyân, hadis no:16906(17030).

⁵⁰¹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., I, 29.

ez-Qal R̥sul Allah̥ صلى الله عليه وسلم « ثلاث للمهاجر بعد الصدر. »

Zuhrî şöyle demiştir: Ben Ömer b. Abdilazîz'den işittim; O, Nemr'in kızkardeşinin oğlu Sâib b. Yezîd'e: — Sen Muhâcir'in Mekke'de ikaameti hakkında ne işittin? diye soruyordu. Sâib b. Yezîd de ona: — Ben el-Alâ ibnu'l-Hadramî'den: Rasûlullah (s.a.s), “Sader tavafından sonra muhacir için Mekke'de üç gece oturma ruhsatı vardır.” buyurdu, dediğini işittim, demiştir.⁵⁰²

Ravi zinciri şu şekildedir:

İbrâhîm b. Hamza b. Muhammed b. Hamza⁵⁰³-Hâtim b. İsmâîl⁵⁰⁴-

Abdurrahmân b. Humeyd ez-Zühri⁵⁰⁵-Ömer b. Abdilazîz b. Mervân b. Hakem el-Kuraşî⁵⁰⁶-Sâib b. Yezîd⁵⁰⁷.

⁵⁰² Buhârî, V, 68, Menâkibu'l-Ensâr, 47, hadis no: 3933.

⁵⁰³ Künyesi Ebû İshâk el-Kuraşî olan İbrâhîm, Medine ehliendir. Ölümü 230'dur. Hakkında Ebû Hâtim, sadûk; İbn Hacer, sadûk, 10.tabakadan; İbn Hibbân Sikât'ında zikretmiştir; Nesâî, beis yok; İbn Sa'd, sika, sadûk değerlendirmesinde bulunmuştur. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, I, 283; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 72; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, II, 95; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.89, no:168; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 101-102, no:207; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 76-78, no:166.)

⁵⁰⁴ Kûfeli olan Medine'ye yerleşen Hâtim'in künyesi Ebû İsmâîl'dir. Ölümü 186 veya 187'dir. Hakkında İclî, sika; Ahmed b. Hanbel, kendisinde hata olan bir adam zannettiler ancak kitabı sahihtir; Ebû Hâtim, Yahyâ b. Maîn, sika; İbn Hacer, sâlihu'l-kitab, sadûk, vehm eder, 8. tabakadan; Nesâî, beis yok; İbn Sa'd, sikatün me'mûn, kesîru'l-hadîs; İbnü'l-Medîni, Ca'fer'den isnadları mürsel olan hadisleri rivâyet etmiştir değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân, Sikât'ında; Buhârî, et-Târihu'l-Kebîr'inde zikretmiştir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, III, 77-78; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 210-211; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 275; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, III, 258-259; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 144; *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 110-111; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 187-190.)

⁵⁰⁵ Medine'li olan Abdurrahmân hakkında İclî, sika, tabîi; Ebû Hâtim, beis yok, sika; İbn Hacer, sika, 6.tabakadan; Yahyâ b. Maîn, beis yok; Ebû Dâvud, sika değerlendirmesinde bulunmuştur. Ölümü 137'dir. İbn Hibbân, Sikât'ında; zikretmiştir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, V, 273-274; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 88; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 75; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dîl*, V, 225; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 71.)

⁵⁰⁶ Künyesi Ebû Hafs'tır. Tâbiînin büyüklerindedir. Adâleti, insâfi ve güzel ahlâkı ile meşhur sekizinci Emevî halîfesidir. Hilâfeti, Hz.Ebû Bekir(r.a.) gibi 29 ay sürmüştür. Tarihçiler, ondan “beşinci raşit halife” olarak söz ederler. Ömer'in annesi, Ümmü Asım bint. Asım b. Ömer b. Hattab(r.a.)'tır. Ölümü 101'dir.

Sahâbenin, hadis ravilerinin meclislerine devam ederdi. Ubeydullah b. Abdullah ile Saîd b. Müseyyeb ve Urve b. Zübeyr gibi tabîinin ilk tabakasına mensup âlimlerin derslerini takip etti. Ömer, hadis bilen 10 kimseden bir meclis kurdu. Bütün mühim işleri bunlarla görüp karara bağladıktan sonra uygulamaya koyuldu.

Ömer, ayı zamanda çok hadis rivâyet eden güvnilir bir hadis râvisi, saçkın bir fakih, dirâyetli bir kelâm âlimidir. İbnü'l-Bâgandî, onun rivâyet ettiği hadisleri Müsned'inde derlemiştir. Ayrıca, sahih hadislerin tedvîni yolundaki faaliyetleri resmen başlatarak sünnetin derlenmesinde de önemli bir görev ifa etmiştir.

Rivâyetin tahriri dipnottadır.⁵⁰⁸

Sader tavafi, hacıların memleketlerine dönüşlerinde yaptıkları veda tavafıdır ki, Minâ'dan dönüşte yapılır. Bununla hacıların menâsiki tamam olur. Mekke'nin fethinden evvel Peygamberimiz Mekke'den hicret eden muhacirler için -veda tavafi yapıp hac tamam olduktan sonra- yalnız, üç gün Mekke'de ikâmet edilebileceğini bildirmiştir. Umre de böyle idi. Umre edildikten sonra üç gün ikâmet mübâh idi. Bu hadis ile istidlal ederek âlimlerin cumhuru bu yasağın Mekke'den Medine'ye hicret vâcib olduğu zamana âit bulunduğunu kabul etmişlerdir ki, sona erişî Mekke'nin fethiyle olmuştur. Peygamber'e yardım vâcib olduğu için bu müddet zarfında muhacirin Medine'de ikâmeti vâcib idi. Mekke'nin fethiyle İslâm dîni lâyük olduğu kuvvete ulaşıncâ bu yasak sona ermiş bulunuyor. Muhacir olmayan Müslümanlarsa bu yasağa tâbi değillerdi.⁵⁰⁹

Mekke fethinden önce, Mekke'den Medine'ye hicret eden muhacirlerin, tekrar Mekke'ye dönüp yerleşmeleri haram kılınmıştı. Sonraları, bunlardan Mekke'ye hacc ve umre niyetiyle gelenlere bu vazifeleri îfadan sonra Mekke'de üç güne kadar oturmaları mübah kılındı. Ulemânın cumhuru bu hadislerden, muhâcirlerin Mekke'ye gelip yerleşmelerinin haram kılındığı hükmünü çıkarmıştır.

İbn Sa'd, hakkında sika me'mûn, fıkıh, ilim ve vera' sahibi, çok hadis rivâyet etmiştir değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân, Sikât'ında; Buhârî, et-Târihu'l-Kebîr'inde zikretmiştir. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, VI, 174-175; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 151; İbn Ebî Hâtim, *Cerh-Ta'dil*, VI, 122; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 415; *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 418-420; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 432-447; İsmail Yiğit, "Ömer b. Abdülazîz", *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 53-55.)

⁵⁰⁷ Nemr'in kızkardeşinin oğludur. Kendisine "Hezli" denirdi. Öümü 86 veya 88 veya 91'dir. Hz.Peygamber'le beraber "veda haccı"nı, kendisi 7 yaşındayken yapmıştır. Sahâbeden Medîne'de vefat edenlerin sonuncusudur. İbn Hacer, hakkında, az hadis rivâyet etmiştir değerlendirmesinde bulunmuştur. (bkz. Buhârî, *Târih-i Kebîr*, IV, 150-151; İbn Hibbân, *Sikât*, III, 171-172; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 228; *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 391; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 193-195.)

⁵⁰⁸ Müslim, II, 985, Hacc, 81, hadis no:1352(441-3297), Tirmizî, III, 275, Hacc, 103, hadis no:949; Ebu Dâvud, II, 213, Menâsik, 91, hadis no:2022; Nesâî, 3, 122, Taksiru's-Salât 4, hadis no:1455.

⁵⁰⁹ Ez-Zebîdî, X, 117-118.

Bazı âlimler ise bu yasağın hicretin her mü'mine vâcib kılındığı ilk devrelere ait olduğunu söylemiş, muhacirler'in de Mekke'de veya bir başka yerde ikâmet edebileceklerini, yerleşebileceklerini söylemiştir.

Üç gün kalma izni, onları "misafir" vasfından çıkarıp "mukim" vasfına sokmayacağı içindir. Rasûlullâh (s.a.s) bu husustaki kararlılığını muhacirlerden Sa'd b. Havle'nin, Veda haccı sırasında Mekke'de vefat edince, hicretle terkettiği yer olan Mekke'de vefat etmiş olmasından dolayı üzölmek suretiyle göstermiştir.⁵¹⁰

⁵¹⁰ Canan, VI, 127-128.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİCRETİN SONUÇLARI

I. DİNÎ/ FIKHÎ SONUÇLARI

- Hicretle, yirmi üç yıl süren Peygamberlik devrinin on üç yıllık “Mekke Devri” sona ermiş, on yıllık “Medine Devri” başlamıştır.⁵¹⁰

- Kur’an-ı Kerîm âyetlerinin bir kısmı Mekke’de, bazıları da Medine’de nâzil olmuştur. Mekke döneminde nâzil olan âyetlerde tevhid, nübüvvet, âhîret gibi temel inanç konuları işlenip ibâdet ve ahlâk esasları konmuştur. Hicretten sonra Medine döneminde ferdî ve içtimaî hayatı düzenleyen ahkâmla ilgili âyetler inmiş, ibadet ve muamelâta dair hükümler konularak müeyyideler getirilmiş ve devletlerarası hukuku ilgilendiren siyâsî, hukukî ve iktisadî esaslar belirlenmiştir.⁵¹¹

Bundan dolayı hicret İslâm teşriî bakımından da önemli bir merhale oluşturmaktadır.

- Hicret, İslâm davetinin seyrinde ve dinin yayılışında da etkili olmuştur. Medine döneminde davetin önündeki engeller birer birer kaldırılarak Müslümanlara ve Müslümanlığa meyli olan kimselere yapılan baskılar kırılmış. Böylece insanlara hür iradeleriyle dinlerini seçme imkânı sağlanmıştır. Hicretten sonra gün geçtikçe kuvvetlenen devlet otoritesi, İslâm’a duyulan ilginin artmasını sağlamış, ayrıca

⁵¹⁰ İbn Sa’d, I, 208-209 vd.

⁵¹¹ Önkâl, “Hicret”, *DİA*, XVII, 462.

kabileler ve aşiretlerle yapılan görüşmeler sonucunda gerçekleşen toplu ihtidalarla hızlı bir yayılma sürecine girilmiştir.⁵¹²

- Hicret, Hz.Peygamber'in sebeplere bağlılığa son derece önem verdiğini göstermektedir. Evinden çıktığı andan itibaren "yanultıcı bir rota çizerek"⁵¹³ Mekke müşriklerinin hile ve tuzaklarından kurtulmuş, dakik bir strateji sayesinde Medine'ye ulaşmıştır. Bu noktada Allah'ın yardım ve desteğinin de unutulmaması gerekir. Fakat sebeplere olabildiği ölçüde bağlı kalmış ve tedbiri elden bırakmamıştır.

- Medine döneminin ilk yıllarında İslâmiyet'i kabul eden çevredeki insanların Hz. Peygamber'in yanına hicret etmesi bir zorunluluktan ve imanla ilgili görülüyordu. Kur'an buna uymayanları şiddetle kınar ve onların akıbetlerinin korkunç olacağını belirtir. Nitekim Kur'an- Kerim'de şöyle buyrulmuştur:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ

قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

"Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: "Ne işde idiniz!" dediler. Bunlar: "Biz yeryüzünde çaresizdik" diye cevap verdiler. Melekler de: "Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir."⁵¹⁴

Müminlere böyle kimselerle yakın dostluk ilişkilerinin kesilmesi de emredilmiştir:

⁵¹² Önkal, "Hicret", DİA, XVII, 462.

⁵¹³ W. Montgomery Watt, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Mekke'de, çev.:M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara 1986, s. 159.

⁵¹⁴ En-Nisâ 4/97.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا وَإِنْ

اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir. İman edip hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velayetleri size ait değildir. Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavme karşı olmadıkça, yardım etmek üzerinize borçtur. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir.”⁵¹⁵

Hz. Peygamber, kendisine iman ve biat etmek üzere gelen kişilerden biat şartı olarak hicret etmelerini istiyordu.⁵¹⁶ Medine’ye gelenlerin daha sonra oradan ayrılp başka bölgelere yerleşmeleri hoş karşılanmıyordu. Hz. Peygamber’in, “Allah’ım! Ashabımın hicretini kararlı kıl; onları topukları üzerinde tekrar geriye döndürme.” diye dua ettiği bilinmektedir⁵¹⁷; nitekim hicret ettikten sonra Mekke’ye dönüp orada ölen Sa’d b. Havle için çok üzülmüştü.⁵¹⁸

- Rasûlullah, bir seriyyenin veya ordunun başında gönderdiği kumandana kendisi ve beraberindeki Müslümanlar hakkında hayrı ve takvayı tavsiye ederek şöyle derdi; “Müşriklerle karşılaştığınızda onların şu üç husustan birini seçmelerini isteyin ve bunlardan hangisine icabet ederlerse kabul ederek kendilerinden el çekin: Onları

⁵¹⁵ El-Enfâl 8/72.

⁵¹⁶ Buhârî, V, 152, Meğâzî, 54, hadis no:4305, 4306; 4307, 4308; Müslim, IV, 1980, Birr, 5, hadis no:2553(15-6517).

⁵¹⁷ Müslim, III, 1250-1251, Vasiyye, 1, hadis no:1628(5-4209)

⁵¹⁸ Müslim, III, 1251, Vasiyye, 1, hadis no:1628(5-4209).

İslâm'a davet edin; eğer sana icabet ederlerse kabul edin ve onları kendi yurtlarından dârü'l-muhâcirîne göç etmeye çağırın. Bunu yaptıkları takdirde muhacirlerin lehine ve aleyhine olan hükümlerin onların da lehine ve aleyhine olacağını bildirin. Eğer kendi yurtlarını tercih ederlerse Müslüman olan bedevî Araplar'ın statüsüne girerler ve kendilerine Müslümanlara uygulanan hükümler uygulanır. Müslümanlarla birlikte cihad etmezlerse fey ve ganimetten pay alamazlar. Eğer İslâm'a girmeyi reddederlerse onları cizye vermeye davet edin. İcabet ettikleri takdirde kabul edin ve kendilerinden el çekin. Eğer bundan da yüz çevirirlerse Allah'a güvenin ve onlarla savaşın.”⁵¹⁹

Bu ve benzeri naslar dolayısıyla İslâm âlimleri bu devrede Medine'ye hicretin farz, daha sonra oradan ayrılmanın ise haram olduğu görüşüne varmışlardır. Yukarıdaki hadisten anlaşıldığı üzere başlangıçta İslâm'a girenlerin kendi yurtlarını terkedip Medine'ye hicret etmeleri farzdı. Çünkü yeni Müslüman olanların İslâmiyet'in hükümlerini öğrenmeleri ve İslâm toplumunun çekirdeğini oluşturan ensar ve muhacirlere destek olmaları zaruri idi. İslâmiyet güç kazanıp, Müslümanların buldukları bölgelerde kendilerine yapılan baskılar ortadan kalktıktan ve dinin esaslarını kolayca öğrenme imkânı doğduktan ve nihayet Mekke fethedildikten sonra hicret bir zorunluluk olmaktan çıkarılmıştır.⁵²⁰

Hız.Peygamber'in. “Fetihden sonra hicret yoktur”⁵²¹ hadisi de bunu göstermektedir.⁵²² İmam Şafî'nin belirttiğine göre Medine'ye hicreti takip eden ilk

⁵¹⁹ İbn Mâce, II, 953, Cihâd 38, hadis no:2858; Ebû Dâvûd, III, 37-38, Cihâd 90, hadis no:2614; Tirmizî, IV, 162-163, Siyer 48, hadis no:1617.

⁵²⁰ Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 462.

⁵²¹ Buhârî, IV, 15, Cihâd ve's-Siyer, 1, hadis no:2783, IV, 23, Cihâd ve's-Siyer, 27, hadis no:2825; Müslim, II, 986, Hac, 82, hadis no: 445(1353-3302), III, 1487, İmâret, 73, hadis no:85(1353-4829); Tirmizî, IV, 148, Siyer, 33, hadis no:1590; Nesâî, VII, 145, Bey'at, 15, hadis no:4175/şamile 3.sürüm hadis no:4168).

zamanlar hicret farz olmadığı gibi Mekke’de ikamet de haram değildi. Hicretten sonra cihad önce mübah, daha sonra farz kılınınca hicret etmeyenlere karşı uygulanan baskı ve zulüm iyice arttı. Bunun üzerine baskıya mâruz kalanlardan hicrete gücü yetenlerin hicret etmesi farz kılındı. İlk İslâm toplumunun geleceği bakımından taşıdığı önem sebebiyle bu emre uymayanların durumu ve akıbeti daha önce belirttiğimiz gibi Nisâ Sûresi, 97.âyette ifade edilmiştir. Âyetin devamında ise hicrete gücü yetmeyenlerin mazeretinin kabul edileceği belirtilmiştir.⁵²³ Öte yandan hicret, göç etmeye muktedir olanlardan dinleri hususunda baskıya mâruz kalanlar için farz kılınmıştır. Çünkü Rasûlullah, Hz.Abbas gibi baskı altında bulunmayan bazı kişilere Mekke’de kalma izni vermiştir.⁵²⁴

Muhacirler, Allah için yurtlarını terkederek Medine’yi vatan edinen çeşitli kabilelere mensup kimselerdi. Çoğunun ne toprağı ne de hayvanı vardı; Hz. Peygamber onlara feyden infakta bulunuyordu. Çölde yaşayan bedevî Müslümanlar ise feyden pay alamıyordu. Bedevilerden savaşa katılanlar ganimetten paylarını alıp giderlerdi. Diğer taraftan muhacirler, cihad ve umumi seferberlik ilânı halinde savaşa katılmakla mükelleftiler. Bunların yeterli olması durumunda bedevî Müslümanların savaşa katılma zorunluluğı ortadan kalkardı.⁵²⁵

İmam Şafî, hicret etmeyenlerden muhtaç olanlara zekât verilebileceği görüşündedir. Ona göre zekât feyden payı olmayanlara, fey ise askerlere aittir. Fey ehline zekât, zekât ehline de fey verilmez. Zekât ehli hicret etmeyenler ve

⁵²² Ahmed b. Ali Ebû Bekir el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru İhyâ-i't-Türâsi'l-Arabî, tah: Muhammed Sâdık Kumhâvî, Beyrut 1405, II, 312; IV, 262; Muhammed b. Ahmed Es-Serahsî, *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1993, X, 6.

⁵²³ En-Nisâ 4/ 98.

⁵²⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfî, *el-Ümm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1990; IV, 169-170.

⁵²⁵ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Abdullah el-Herevî, *Kitâbu'l-Emvâl*, tah: Halîl Muhammed Hirâs, Dâru'l-Fikr, Beyrut t.y., s. 271-272; Ebû Süleyman Hamid b. Muhammed b. İbrahim el-Hattâbî, *Me'alimü's-sünen*, Matbaatü'l-İlmiyye, Halep1932, II, 262; Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî, *Hâşiyetü Sünen-i İbn-i Mâce*, Dâru'l-Ceyl, t.y., II, 200.

savaşmayanlardır. Rasûlullah zamanında zekât ehli “A’râb”, fey ehli ise “muhacirin” diye adlandırılmıştı.⁵²⁶ Ebû Hanîfe’ye ve Mâlike göre ise zekâtla fey aynıdır, biri diğerinin yerine harcanabilir.⁵²⁷

- Hicretten sonra ensarla muhacirler arasında kardeşlik bağı (muâhât) kurulmuş ve bunlar birbirlerine mirasçı kılınmıştı. Buna karşılık hicret eden bir Müslümanla dârülharpte İslâm’a girmiş ve henüz hicret etmemiş olan akrabası arasında, “İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o Müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur. Allah yapacaklarınızı hakkıyla görmektedir.”⁵²⁸ âyeti gereğince mirasçılık cereyan etmezdi.

- Hicret eden Müslümanın dârülharpte müste’men (koruma altına alınarak) olarak bulunması da bunun için yeterli değildi. Zira miras velâyete dayanır, velâyet kopukken tevarüs cereyan etmez. Ancak bu hüküm Mekke’nin fethine kadar devam etmiştir. Çünkü Mekke’nin fethiyle hicretin hükmü “Fetihten sonra hicret yoktur” hadisiyle neshedilmiştir. “Allah’ın kitabınca, kan akrabaları birbirlerine(vâris olmaya) daha lâyıktırlar.”⁵²⁹ âyetiyle de Müslümanlar arasında tevarüsün hicrete değil akrabalık bağına dayandığı belirtilmiş ve önceki hüküm neshedilmiştir.⁵³⁰

⁵²⁶ Ebu’l- Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Mâverî, *el-Ahkâmü’s-Sultâniyye*, Dâru’l-Hadîs Kahire t.y., 203; Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Müslim*, XII, 38.

⁵²⁷ Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Müslim* XII, 38; Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, Dâru’l-Hadîs, Mısır 1993, VII, 273.

⁵²⁸ El-Enfâl 8/72.

⁵²⁹ El-Enfâl 8/75.

⁵³⁰ Ebû Ubeyd, s. 275; Cessâs, II, 312; IV, 262.

• İbn Abbas Rasûlullah'ın Mekke'nin fethedildiği gün, "Fetihten sonra hicret yoktur, ancak cihad ve niyet kalmıştır; cihada çağrıldığınızda icabet edin." dediğini nakleder.⁵³¹ Buna göre, Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye hicretin fazileti artık kalmamakla birlikte cihad ve amellerde hayra niyet etmek gibi birtakım davranışlarda bulunmak hicretin faziletiyle eşdeğerde sayılmıştır.⁵³² Bunların yanında Allah rızâsı için ilim tahsil etmek ve dininden dolayı baskıya uğradığı yerden göç etmek gibi hususlar da bu hicretin değerine eş fiillerdir. Fetihle dârüislâm olan Mekke'den hicretin artık son bulmasına karşılık dârülharpten dârüislâma hicret kıyamete kadar devam edecektir.⁵³³

Bu hususla ilgili başka bir rivâyete göre Ya'lâ b. Ümeyye, babası Ümeyye'yi fetih zamanında Rasûlullah'a getirerek, "Ey Allah'ın Resûlü! Babamın hicret etmesi husunda bey'atını kabul buyur" dedim. Rasûlullah da: "*Hicret kesildi, cihad etmesi hususunda bey'atını kabul ediyorum*" buyurdu."⁵³⁴ Bu rivâyet, dârüislâm olması sebebiyle artık Mekke'den hicretin gerekli olmadığına işaret ettiği gibi başka bir yerden Medine'ye hicrete gerek kalmadığını da belirtmektedir. Çünkü İslâmiyet, birçok yerde ve özellikle Medine'de hâkim duruma gelmişti. Dârülharpten dârüislâma hicretin devamlı bir vecibe olarak kalmasının amacı ise, dârülharpte inançları sebebiyle baskıya mâruz kalan Müslümanların dârüislâma gelerek kurtulmaları, dinlerinin gereğini yerine getirebilecekleri bir ortama kavuşmaları ve dârüislâmdaki Müslümanlara destek olmalarıdır.⁵³⁵

⁵³¹ Dârimî, II, 312, Siyer, 69, hadis no:2512; Tirmizî, IV, 148, Siyer, 33, hadis no:1590.

⁵³² Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî, *Hâşiyetü Sünen-i Nesâi*, Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Halep 1986, VII, 146.

⁵³³ Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî., *Hâşiyetü's-Süyûtî Alâ Süneni'n-Nesâ'i*, Mektebu'l-Matbûati'l-İslâmiyye, II.Baskı, Halep 1986, VII, 146; Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi bi Şerhi Câmi't-Tirmizî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., V, 178.

⁵³⁴ Nesâi, VII, 145, Bey'at, 15, hadis no:4175(şamile 3.sürüm hadis no:4168).

⁵³⁵ Abdullah İbn Ahmed İbn Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğni*, Mektebetü'l-Kâhire, y.y. 1968, IX, 294; Mübârekfûrî, V, 178.

Mekke'nin fethiyle hicretin son bulunduğunu belirten bu rivâyetler yanında hicretin kıyamete kadar devam edeceğini bildiren rivâyetler de vardır. Muâviye, Hz.Peygamber'in "Tövbe sona ermedikçe hicret sona ermez, güneş batıdan doğuncaya kadar da tövbe son bulmaz." dediğini nakleder.⁵³⁶ Diğer bir rivâyette de "Kâfirlerle savaş devam ettikçe hicret sona ermez." denilmektedir.⁵³⁷ Bu rivâyetlerdeki hicretle, yabancı bir ülkede Müslüman olan kimsenin İslâm ülkesine hicretinin kastedildiği belirtilmiş ve bu yorumla, hicretin sona erdiğine dair rivâyetler ile devam edeceğine dair rivâyetler arasında bir uygunluk sağlanmıştır.⁵³⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de hicretle ilgili hükümleri ve Hz. Peygamber'in uygulamasını göz önüne alan İslâm hukukçuları kendi zamanlarındaki milletlerarası şartlar çerçevesinde, gayri müslim bir toplum içinde İslâmiyet'i kabul eden kimselerin veya düşman istilâsına uğrayan İslâm ülkesindeki Müslümanların hicret açısından durumlarını tartışmıştır. "Muhacir, Allah'ın yasakladığı şeylerden uzaklaşan ve onları terkeden kimsedir."⁵³⁹ mealindeki rivâyetten de anlaşılacağı gibi hicret genel anlamda dinin yasakladığı şeyleri terketmeyi ifade etmekle birlikte hukukçular, hicreti özel olarak "bir yerden başka bir yere göç etme" anlamında kullanmışlardır. Buna göre hicret iki türlü olmuştur:

1) Emniyet içerisinde olunmayan korku ülkesinden (dârülhavf) emniyet ülkesine (dârülemn)'e hicret. Habeşistan hicretiyle Mekke'den Medine'ye hicretin ilk dönemi gibi.

⁵³⁶ Abdullah b. Abdurrahmân b. Fadl b. Behrâm b. Abdussamed ed-Dârimî, *Süneni'd-Dârimî*, Dâru'l-Muğnî, Suûdî Arabistan 2000, I.Baskı, III, 1364, Siyer, 70, hadis no:2555; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, Mısır, 1324, I, 326.

⁵³⁷ Nesâî, VII, 146, Bey'at, 15, hadis no:4177(şamile 3.sürüm, hadis no:4172)

⁵³⁸ Sindî, *Hâşiyetü Sünen-i Nesâî*, VII, 147.

⁵³⁹ Buhârî, I, 11, İmân, 4, hadis no: 10; VIII, 102, Rikâk, 26, hadis no:6484; Ebû Dâvûd, III, 4, Cihad, 2, hadis no:2481.

2) Dârülharpten dârûlislâma hicret. Hz.Peygamber'in Medine'ye iyice yerleşmesi ve gücü yeten Müslümanların hicret etmelerinden sonraki devreyi kapsar. O dönemde hicret Medine'ye göç etmeye münhasırdı. Mekke fethinden sonra bu sınırlama kaldırılmış ve hicret genelde gücü yeten Müslümanların dârülharpten göçmeleri şeklinde anlaşılmıştır.⁵⁴⁰ Bu tür hicretin ise kıyamete kadar devam edeceği konusunda icmâ vardır. Buna göre dârülharpte inançlarını açıkça söyleyemeyenlerin ve farzları yerine getiremeyenlerin hicrete güçleri yetiyorsa dârûlislâma hicret etmeleri farz, dârülharpte kalmaları haramdır. “İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar sizin onlara hiçbir şeyle velayetiniz yoktur.”⁵⁴¹ meâlindeki âyetle, buldukları ülkede dinin esaslarını yerine getiremedikleri halde hicret etmeyenleri kınayan Nisa Sûresi'nin 97–98. âyetleri buna delâlet eder. Ayrıca farzların yerine getirilmesi, gücü yetenlere farz olduğu gibi farzın ancak kendisiyle tamamlanabileceği şey de farzdır. Buna göre hicret etmedikçe farzları yerine getirmek mümkün değilse hicret farz olur.

İslâmiyet yalnız bir inanç sistemi değil aynı zamanda bir hayat tarzı ve bir dünya görüşü olduğundan Müslümanların İslâmî hüküm ve vecibelerin rahatlıkla yerine getirilebildiği bir ortamda güvenlik içinde yaşamaları büyük önem taşımaktadır. Yukarıda zikredilen âyetler yanında Hz. Peygamber'in “Müşrikler arasında ikamet eden Müslümandan beriylim.”⁵⁴² hadisi de Müslümanların baskılara mâruz kaldıkları takdirde gayri müslimlerle beraber yaşamalarının yasaklandığını ve hicretin gerekliliğini anlatmaktadır.⁵⁴³ Semüre b. Cündeb'in Hz.Peygamber'den

⁵⁴⁰ Mübârekfûrî, V, 178.

⁵⁴¹ El-Enfâl 8/72.

⁵⁴² Ebû Dâvûd, III, 45, Cihâd, 105, hadis no: 2645; Tirmizî, IV, 155, Siyer, 42, hadis no:1604.

⁵⁴³ Cessâs, II, 312; İbn Kudâme, IX, 294 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, Mısır, 1324, I, 326.

naklettiği şu hadis de bunu teyit etmektedir: “Müşriklerle beraber oturmayın, onlara karışmayın; kim onlarla birlikte oturur veya onlara karışırsa onlar gibidir.”⁵⁴⁴

İslâm toplumunun dışında yaşayan bir Müslüman yalnızlık hissine kapılır; bu ise aşağılık duygusu doğurarak gitgide gayrimüslimlere tâbi olmaya yol açar. Hâlbuki İslâm dini Müslüman’ın kendisini onurlu ve üstün olarak görmesini, Allah’ın hükümranlığından başka herhangi bir hâkimiyeti kabul etmemesini ister. Bundan dolayı dinin gereklerini yerine getirmenin mümkün olmadığı bir yerde ikamet etmek haram kılınmıştır. Ancak dârülharpte olup da dinin emirlerini yerine getiremeyenler hicrete imkân bulamadıkları takdirde bu hükümden istisna edilmişlerdir. Dârülharpte dinin emirlerini serbestçe yerine getirme hususunda baskıya mâruz kalmayanların dârülişlâma hicret etmeleri ise farz değil müstehaptır. Bu kişilere yine de hicretin tavsiye edilmesi, Müslümanların ilke olarak İslâm toplumu içinde yaşamasının içtimaî ve siyasî yönden gerekli görülmesi ve yabancı bir toplumda kendi inançlarını paylaşmayanlarla birlikte yaşamının muhtemel olumsuzlukları sebebiyledir. Özellikle Endülüs’te yaşanan tarihî tecrübenin etkisiyle Mâlikî âlimleri genel olarak küfrün hâkimiyeti altında yaşamının hiçbir zaman caiz olmadığını, mutlaka hicret edilmesi gerektiğini söylerler. Ancak bazı âlimler kâfirlerin hidayetine vesile olmak amacıyla dârülharpte kalmayı meşru görmüşlerdir.⁵⁴⁵

Dârülharpte dinin emirlerini yerine getirmeye gücü yeten Müslümanların hicret etmelerinin farz olmadığına dair bir delil de Hz. Peygamber’in, amcası Abbas’a Mekke’de ikamet izni vermiş olmasıdır. Benî Adî kabilesinin yoksullarını ve yetimlerini barındıran Nuaym b. Abdullah, hicret etmek istediğinde kavmi, dininin icaplarını yerine getirmede serbest olacağını söyleyip ondan kalmasını istedi. Nuaym

⁵⁴⁴ Tirmizî, IV, 155-156, Siyer, 42, hadis no:1605.

⁵⁴⁵ Özel, “Hicret-Fıkıh”, DİA, XVII, 465.

bir müddet sonra hicret ettiğinde Hz.Peygamber ona şöyle dedi: "Kavminin sana karşı davranışı benim kavmimin bana davranışından daha iyi oldu. Zira kavmim beni yurdundan çıkardı ve beni öldürmek istedi; senin kavmin ise seni korudu ve sana eziyete engel oldu." Nuaym ise buna şu cevabı verdi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Senin kavmin seni Allah'a itaate ve düşmanlarıyla cihada sevketti; benim kavmim ise beni hicretten ve Allah'a itaatten alıkoydu."⁵⁴⁶

Şafîî âlimlerinin belirttiğine göre dârülharpte dinini açıkça yaşayabilen bir Müslümanın orada İslâm'ın yayılacağını umuyorsa kalması hicret etmesinden daha faziletlidir. Hatta farklı bir bakış açısı getirerek; dârülharpte dinin gereklerini serbestçe yerine getirmesi yanında hicretiyle de Müslümanlara yardımcı olması söz konusu değilse ikameti farzdır, demişlerdir. Çünkü Şafîî fakihlerine göre dârülharpte Müslüman kendini korumaya ve müstakil olarak yaşamaya muktedir olduğu takdirde onun bulunduğu yer dârüliislâm sayılır ve orayı terketmesi halinde o yer dârülharbe dönüşeceğinden terki caiz olmaz.⁵⁴⁷

Bazı Hanbelî âlimleri, dârülharpten ayrı olarak kötü âdetlerin hâkim olduğu beldelerle âsilerin elinde bulunan yerlerden hicret etmenin gerekli olduğunu belirtirler.⁵⁴⁸ İmam Mâlik de haramların yaygın olduğu bölgelerde ve Selef'e küfredilen yerlerde ikameti haram saymıştır.⁵⁴⁹

• Hicret etmek bir üstünlük unsuru sayılmıştır. Ukbe b. Amr'ın naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Bir cemaate Allah'ın kitabını en iyi

⁵⁴⁶ İbn Kudâme, IX, 295.

⁵⁴⁷ Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc Fî Şerhi'l-Minhâc*, Mısır,1357, IX, 269.

⁵⁴⁸ Mûsa b. Ahmed b. Mûsa b. Sâlim b. İsa b. Sâlim el-Haccâvî, *el-İknâ' Fî Fikhi el-İmam Ahmed b. Hanbel*, tah: Abdullâtîf Muhammed Mûsa es-Sebkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y., II, 7.

⁵⁴⁹ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *el-Beyân ve't-Tahsîl ve's-Şerh ve't-Tevcîh ve't-Ta'lîlû'l-Mesâil ve'l-Müstâhrice*, (nşr. Muhammed el-Haccî), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, II.Baskı, Beyrut, 1408, IV, 171; XVIII, 335-336; Muhammed b. Abdullah Ebû Bekir İbnül-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, III.Baskı, Beyrut, 1424, I, 611.

okuyanlar imamlık eder; bunlar kıraatte eşitseler sünneti en iyi bilenleri, sünnette eşit olurlarsa hicrette önde gelenleri imam olur.”⁵⁵⁰ Ahmed b. Hanbel’e göre namazda imamette kıraat ve fıkıh bilgisinde eşit olunması halinde yaşlılığa değil dârülharpten dârülişlâma hicrette önceliğe itibar edilir. Zira hicret bir ibadettir, onu önce yapan kimse namazı kıldırmağa daha lâayık olur.⁵⁵¹ Hanefî ve Şafîî âlimlerinin çoğunluğu, hicretin Mekke fethiyle sona erdiğini gerekçe göstererek kıraat yeteneği ve fikhî bilgiden sonra takva ve fazileti göz önüne almıştır. Çünkü hicret bir anlamıyla günahlardan uzaklaşp takvâyaya erişmektir.⁵⁵² Ancak Şevkânî, imâmette önceliği gerektiren bu hicretin Hz.Peygamber devrine has olmadığını, kıyamete kadar hükmü baki sayılan genel anlamda hicret olduğunu belirtir.⁵⁵³

- Hicretin ilk yılında Cuma namazı farz kılınmıştır. Medine’ye gitmek üzere Kubâ’dan ayrılan Hz. Peygamber Sâlim b. Avfoğulları’nın oturduğu *Rânuna* vadisine geldiğinde, öğle vakti olmuştu. Peygamberimiz, öğle namazı için hazırlık yapan ashabına Cuma namazının farz kılındığını, öğle namazı yerine cuma namazı kılacaklarını söyledi.⁵⁵⁴ Cuma Sûresi, 9.âyet-i kerîmeyle Cuma namazı farz kılınmıştır. Hz. Peygamber, vadinin ortasında arka arkaya iki hutbe okuyarak yüz kadar Müslümanın iştirakiyle Medine’de ilk Cuma namazını kıldırdı.

- Medine devri ile Müslümanlar, müşriklerin ağır baskılarından uzaklaştılar. Artık namaz kılmak ve Allah’a ibadet etmek için gizli yerler aramıyor, Kur’ân okurken seslerini duyurmaktan çekinmiyorlardı. Artık bir araya gelmelerine

⁵⁵⁰ Müslim, I, 465, Mesâcid, 53, hadis no:290, 291(673,1532-1534); Tirmizî, I, 458-461, Salât, 60, hadis no:235; Ebu Davud, I, 159, Salat 61, hadis no:582, 584; Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, III, 187-188; İmâm Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, II, 521-523.

⁵⁵¹ İbn Kudâme, II, 135.

⁵⁵² Fahreddîn Osman b. Ali b. Mihcân ez-Zeylâi, *Tebyînü’l-Hakâik*, *Şerhu Kenzü’d-Dekâik*, el-Matbaatü’l-Kübrâ el-Emîriyye, Bulak 1313, I, 134.

⁵⁵³ Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, III, 188.

⁵⁵⁴ Muhammed İbn Ahmet El-Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi-l Kur’ân*, Dâr-u İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1965, VIII, 253.

ve büyük cemaatler oluşturmalarına bir engel yoktu. Medine devriyle tek tek ve korka korka ibadet ve hareket etme devri bitmiş yerine toplu ibadet ve hareket etme devri başlamış oldu.⁵⁵⁵

II. SİYASÎ SONUÇLARI

- Hicret, hem İslâm tarihinin hem de dünya tarihinin en önemli olaylarından biridir. İslâmiyet Mekke şehri hudutları dışına hicretle taşmıştır. Kaynaklarda hicretin birinci yılı hakkında önceki yıllara oranla çok fazla bilgi bulunmaktadır.

- Mekke’de müşriklerinin eziyetlerine, sataşmalarına ve fiilî engellemelerine karşı sabır tavsiye edilirken, Medine döneminde durum değişmiş ve misillemede bulunma hakkı verilmiştir.⁵⁵⁶

Mekke’de ilk Müslümanların, Kureyş’in zulüm ve baskısına karşı geleceğe yönelik herhangi bir plan ve stratejileri olmaksızın pasif bir şekilde boyun eğdiklerini düşünmek doğru değildir. O dönemde Müslümanlar, intikam için değil bir ideal uğruna verilecek mücadele ve savaşın icap ettirdiği ruhî bir hazırlık devresi geçiriyordu. Ayrıca silâhlı bir direnişin gerektirdiği şartlara da sahip değillerdi. Bunun için savunulabilir bir toprak ve İslâm idealine bağlı etkili bir siyasî otoritenin varlığı şarttı. Nitekim Medine’ye hicretin siyasî açıdan anlamı ve hedefi şu âyetle ifade edilmiştir: *“Ve şöyle de: Rabbim! Gireceğim yere doğrulukla girmemi sağla; çıkacağım yerden de beni doğrulukla çıkar ve tarafından bana hakkıyla yardım edici*

⁵⁵⁵ *Diyanet Dergisi*, “Hicret Özel Sayısı”, Celâl Kırcı, *Hicretin I. ve II. Yıllarında Kur’ân’ın Getirdikleri*, s. 149; Sarıçam, s. 135.

⁵⁵⁶ Önkâl, “Hicret”, *DİA*, XVII, 461.

*bir kuvvet ver.*⁵⁵⁷ Katâde b. Diâme, davasının bir kuvvet ve otorite olmadan yürüyemeyeceğini anlayan Hz. Peygamber'e, hemen hicretten önce nâzil olan bu âyette kuvvet ve iktidar için dua etmesinin emredildiğini belirtir.⁵⁵⁸ Hz. Peygamber. İslâm'ın evrensel boyutta tebliği ve Müslümanların barış ve güven içinde yaşamaları için siyasî hâkimiyetin hayatî önem taşıdığını düşündüğünden İkinci Akabe Biatı'nda Medine üzerinde şahsî otoritesinin kabulünü kesin şekilde istemişti. Hicretle birlikte bu siyasî hedefin ilk adımı atılmış ve daha sonra aşama aşama amaca ulaşılmıştır.⁵⁵⁹

- Hicret, sadece bir mekân değişikliği boyutunda kalmamış, İslâm'ın daveti, teşrî faaliyeti ve siyaseti açısından bir dönüm noktası olmuştur.⁵⁶⁰

Mekke'li müşriklerin baskı, eziyet ve işkencelerine maruz kalan Müslümanlar, hicret sayesinde güvenli bir ortama ulaşmışlar, güçlenmişler ve Hz. Peygamberin önderliğinde bir devlete kavuşup kendi varlıklarını kabul ettirmişlerdir.⁵⁶¹ Hicretten önce siyasî bir organizasyona sahip bulunmayan Müslümanların siyasî iktidarlarının hâkimiyet ve faaliyet alanı olacak bir yurtları yoktu. Hicretin hemen ardından ise devlet kurma imkânına kavuştukları gibi bu devletin hâkimiyet alanını meydana getiren bir ülkeye de sahip olmuşlardı.⁵⁶²

Hicretten sonra Hz. Peygamber İslâm devletinin kuruluşunu ilân etmiş ve diplomatik temaslarına hemen başlamıştır. Yahudileri de içine alacak şekilde devletin ilk anayasasının belirlenmesini ve civardaki kabilelerle antlaşmalar yapılmasını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Neticede 6(628) yılında yapılan Hudeybiye

⁵⁵⁷ İsrâ 17/80.

⁵⁵⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, Mısır, 1324, I, 311; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 102.

⁵⁵⁹ Özel, "*Hicret-Fıkıh*", *DİA*, XVII, 463.

⁵⁶⁰ Önkal, "*Hicret*", *DİA*, XVII, 461.

⁵⁶¹ Önkal, "*Hicret*", *DİA*, XVII, 461.

⁵⁶² Ahmet Özel, "*Hicret-Fıkıh*", *DİA*, XVII, 463; *Diyanet Dergisi*, "*Hicret Özel Sayısı*", Hüseyin Algül, *Akabe Hadisesi-Hicret ve Getirdikleri*, s. 64.

Antlaşması ile daha önce Müslüman varlığını reddeden Kureyş de İslâm devletinin mevcudiyetini kabullenmek mecburiyetinde kaldı. Hz.Peygamber, devletin teşkilâtlandırılması için gereken bütün çalışmaları en kısa zamanda tamamlamaya çalıştı. Henüz hicretin birinci yılı dolmadan can ve mal güvenliğini sağlamak üzere çevreye silâhli birliklerin gönderilmesi de bunu göstermektedir.

- Hicretten sonra Yesrib şehrinin adı, “fesat” anlamındaki bir kökten geldiği için Hz. Peygamber tarafından “hoş ve güzel” mânasında “Taybe veya Tâbe”ye çevrildi. Bununla birlikte, daha çok “*Medînetü’r-Rasûl*” veya “*el-Medînetü’l Münevvere*” adıyla anılarak Müslümanların kurdukları devletin ilk başşehri oldu.⁵⁶³

Hz.Peygamber, Hz. İbrahim’in hareminden (Mekke) sonra bu yeni merkezin de harem olmasını Allah’tan niyaz etmiş, niyazının kabulü üzerine de şehrin doğusundaki Harretüvâkım ve batısındaki Harretülvebre ile güneydeki Âir (Ayr) ve kuzeydeki Küçük Sevr dağları arası şehrin harem sınırı olarak kabul edilmiştir. Hz.Peygamber, Mekke’nin fethinden sonra ensara karşı vefa duygusuyla hareket edip Medine’yi bırakmamış ve vefatında Mescid-i Nebevî’de-ki hücre-i saadetine defnedilmiştir.

- Hicret, Müslümanlar’ın tarihe bakışını etkilemiştir. Hicret olayına bu derece önem verilmesine bağlı olarak hicretin daha Hz. Peygamber döneminde bir takvim ve tarih başlangıcı sayıldığı görülmektedir. Ashabın Hz.Peygamber’in hayatını Mekke ve Medine dönemi diye ikiye ayırması ve bu dönemlere ait yılları birbirini tamamlayacak şekilde değil ayrı ayrı zikretmesi bu hususun ilk işaretidir.⁵⁶⁴ Ayrıca İbn Şihâb ez-Zühri’den, Hz.Peygamber’in Medine’ye gelince bir takvim

⁵⁶³ Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, XVII, 461.

⁵⁶⁴ Buhârî, V, 45, Menâkıbü’l-Ensâr, 28, hadis no:3851; V, 57, Menâkıbü’l-Ensâr, 45, hadis no: 3902; VI, 15, Meğâzî, 86, hadis no:4464-4465; Müslim, Fezâ’il, 31, hadis no: 113(2347-6089), Fezâ’il, 33, hadis no: 118(6097), 121(2353-6100), 123(6104).; Tirmizî, V, 605, Menâkıb, 29, hadis no:3652.

hazırlanmasını istediği, bunun üzerine hicretin gerçekleştiği Rebûlevvel ayının tarih başlangıcı olarak belirlendiği rivâyet edilirse de bu rivayet fazla kabul görmemiştir.⁵⁶⁵ Hicretin resmen takvim başlangıcı sayılması Hz. Ömer zamanında (17/638) takvim başı olarak kabul edilmiştir.⁵⁶⁶

Nitekim Buhari Hicret babına unvân olarak, âshâb, İslâm târihinin başlangıcını hangi vakıadan tayîn ve itibâr ettiler? Sorusunu sormuştur. Sonra da Sehl b. Sa'd'ın şu hadîsini rivayet etmek suretiyle cevap vermiştir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ مَا عَدُّوا مِنْ مَبْعَثِ

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا مِنْ وِفَاتِهِ ، مَا عَدُّوا إِلَّا مِنْ مَقْدَمِهِ الْمَدِينَةَ.

“Bize Abdullah b. Mesleme tahdîs etti: Bize Abdulazîz, babası Ebû Hâzim'dan tahdîs etti ki, Sehl b. Sa'd (r.a.) şöyle demiştir: İslâm tarihine başlangıç tayin ederlerken, sahâbiler, bu başlangıcın Peygamber'in peygamber gönderildiği zamandan veya vefatı anından itibâr edilmesi hususunda sayılıp dökülen görüşlerden hiçbirine kıymet vermediler. Yalnız Hz. Peygamber'in Medine'ye gelmesi ve hicreti vaktinden başlamasına itibâr ettiler.”⁵⁶⁷

Hafız b. Asâkir, Dîmeşk Tarihi'nde rivayet ettiği, Enes b. Mâlik ile İbn Abbâs hadîslerini şöyle îzâh ediyor: İlk olarak Enes İbn Mâlik: “Târihe Rasûlullâh (s.a.s) Rebû'l- evvelde Medine'ye gelişi zamanından itibâr edildi ve ashâb bu târihi kullandı.” Diyor. Abdullah b. Abbâs da şu açıklamayı vermiştir: Rasûlullâh Medine'ye hicret ettiği Müslümanların bir târihi yoktu. Sonra hicret başlangıç kabul edilerek, Rasûlullâh'ın gelişinden bir iki ay sonra, hicrî tarihi kullanmaya başladılar.

⁵⁶⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 268.

⁵⁶⁶ Önkâl, “*Hicret*”, *DİA*, VII, 462.

⁵⁶⁷ Buhârî, V, 68, Menâkıbu'l-Ensâr, 48, hadis no:3934.

Rasûlullâh'ın vefatına kadar da bu suretle kullanıldı. Fakat sonra kullanılmadı. Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti zamanı ile Hz. Ömer'in hilâfetinin dört senesi bu şekilde geçti. Sonra resmî işlemler ve medenî ilişkilerin belirlenmesine ve tayinine gerek duyuldu. İbn Abbâs der ki: Hz. Ömer tarih tesbitine teşebbüs edince ashâbı topladı. Ve onlarla istişarede bulundu. Sa'd b. Ebî Vakkâs Rasûlullâh'ın vefatı zamanıyla, Talha Bi'set-i Muhammediyye'yi, Ali b. Ebî Tâlib Hicret-i Seniyyeyi, başkaları da Mevlid-i Nebeviyi tarih başlangıcı olarak teklif etmişlerdi.

Hicretin on yedinci veya on altıncı yılında toplanan bu şûranın müzâkeresi neticesinde Hz. Ali'nin teklifi üzerinde ittifak edildi. Ancak ayın tayininde ihtilâf edilmişti. Abdurrahmân b. Avf Eşhür-i Hurum'un evveli olduğu için Receb'i, Talha da ümmetin mübarek ayıdır diye Ramazan'ı, Alî b. Ebî Tâlib de sene başıdır, diye Muharrem'i başlangıç olarak teklif etmişlerdi. Bu hususta da Hz. Alî'nin teklifi tatbik edildi.⁵⁶⁸

- Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine'ye geldiğinde, burada yaşayan yabancılarla, dayanışma temeli üzerine bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşma, İslâm Dini'nin Müslüman olmayan topluluklarla barış içinde yaşamaya ve onlarla daima iyi ilişkiler içinde olmaya ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Hicret'ten önceki tarihlerde Medine'nin eski sakinleri olan Evs ve Hazrec kabîleleriyle yahûdîler arasında din ayrılığı gibi birçok sebeple çekişme ve ihtilâf devam edegelmişti. Evs, Hazrec müslümân olup Rasûlullâh'ın gelmesiyle şeref ve kuvvet kazanınca Benî Kureyza, Benî Nadîr, Benî Kaynukâ' Yahûdîleri'nin temsilcileri Rasûlullâh'ın huzuruna gelerek bir antlaşma akdini tekliף ettiler. Bu antlaşmanın en önemli esasları; Rasûlullâh'ın kendisine ve arkadaşlarına zarar

⁵⁶⁸ Ali b. El-Hasan b. Hibetullah b. Abdullah b. el-Hasan Ebu'l-Kâsım, İbn Âsakir, *Târihu Dimeşk*, Dâru'l-Fikr, yy., 1995, I, 37-47; Ez-Zebîdî, X, 120-121.

vermemek, düşmanlarına yardım etmemek, Kureyş ile harb edildiğinde harb masraflarından bir kısmına iştirak etmek, buna mukabil yahûdîlerin de din ve mezheb serbestîlerine sahip olmaları, mallarında tasarruf hakkına hâiz bulunmak maddelerinden ibaret idi. Bir müeyyide olarak da ahdi bozduklarında mallarının, canlarının helâk olması, maddesi vardı.⁵⁶⁹ Hicretle beraber, Evs ve Hazrec kabilelerinin arasındaki bu husûmet eskiden olduğu gibi kardeşliğe dönüşmüştür.⁵⁷⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususa işaret eden âyet şöyledir: *"Hepiniz toptan Allah'ın ipine sınımsız sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de O kalplerinizi-İslâm'a ısındırıp birleştirmişti. Siz de O'nun bu nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken sizi oradan O, kurtarmıştı."*⁵⁷¹

Neticede, Hz.Peygamber, Müslümanları "İslâm kardeşliği" şemsiyesi altında birleştirip bütünleştirdiği gibi, bütün Medine halkına da bekledikleri barış, huzur ve saadeti getirdi.

III. SOSYAL SONUÇLARI

- Peygamberimiz, Mekke'den gelen göçmenlerle Medine'li Müslümanlar, yani "Muhacirler" ile "Ensar" arasında kardeşlik(muâhat) kurmuştu.⁵⁷² Bu kardeşlik esasına göre, Hz. Peygamber, her muhacir için ensardan bir kardeş tayin etmişti. Muhacirler evlerini ve mallarını Mekke'de bırakarak gelmişlerdi. Ensâr, muhacir kardeşlerini evlerine almışlardı. Mallarından istifade ettirmişlerdi. Ensâr, kendileri

⁵⁶⁹ İbn Hişâm, II, 119-12.

⁵⁷⁰ Ez-Zebîdî, X, 123.

⁵⁷¹ Âl-i İmrân, 3/103.

⁵⁷² İbn Sa'd, II, 3; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 312.

için aşırı bir ihtiyaç olsa bile, Muhacirleri nefislerine tercih ederlerdi. Fakat Muhacirler bu yolda Ensâr'a yük olmayı ağır buluyorlar, çalışarak geçinmek istiyorlardı. Hicret'in yedinci ayında Rasûlullâh Muhacir ve Ensâr'dan kırk beşerden doksan kişiyi Enes b. Mâlik'in evine davet etti.⁵⁷³ Buhârî'nin Hz. Enes'ten rivayetine göre Rasûlullâh, "İslâm dininde hilf⁵⁷⁴ yoktur; din kardeşliği vardır."⁵⁷⁵ buyurup bu doksan kişi arasında ikişer ikişer kardeşlik akdetti. Bu kardeşliğin tesiri hemen görülmüştür.⁵⁷⁶

Ailelerin kardeş ilân edildiği bu uygulama, sadece şekilde kalmamış, muhacirler ve ensar kan bağından öte bir bağlılıkla bağlanmışlardır. Hatta birbirlerine vâris dahi olmuşlardır.⁵⁷⁷ Bu durum Kur'an'da şöyle açıklanmıştır: "Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."⁵⁷⁸ Böylece, Medine şehrinde ilk İslâm topluluğu, kardeşlik ve dayanışma temelleri üzerinde oluşmaya başlamıştır. Bu uygulama, siyâsî, ictimâî, iktisadî, dinî ve askerî alanda pek çok fayda sağlamış ve muhacirlerin Medine'deki hayatlarını kolaylaştırmıştır.⁵⁷⁹

⁵⁷³ İbn Sa'd, II, 3; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 312; Hizmetli, 219-221.

⁵⁷⁴ Hilf, câhiliyet devrinde saldırgan bir kabilenin saldırısından korunmak için iki ve daha fazla kabilelerin birleşerek yemin edip sözleşmeleridir. Bu hilflerin sayısı pek çoktur. Fakat en meşhuru Hilful-Fudûl'dür.

⁵⁷⁵ Buhârî, III, 96, Kefâlet, 2, hadis no:2294; VIII, 22, Edeb, 67, hadis no: 6083; Müslim, IV, 1960, Fedailu's-Sahabe, 50, hadis no:204,(2529-6463); Ebu Dâvud, III, 129, Feraiz, 17, hadis no:2926.

⁵⁷⁶ Ez-Zebîdî, X, 122.

⁵⁷⁷ İbn Sa'd, II, 3; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Maâd*, I, 312; Hizmetli, 220.

⁵⁷⁸ Haşr 59/9.

⁵⁷⁹ İbn Hişâm, II, 123-127; Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII, 461.

İç ve dış güvenliği sağlamak için Hz.Peygamber, Muhacirler ve Ensâr arasında “Özel Kardeşlik”, bütün Medfneliler (Müslümanlar, Müşrik Araplar ve Yahudiler) arasında da “Vatandaşlık-Hemşerilik Sözleşmeleri” akdetti.⁵⁸⁰

- Hicret olayında Hz. Peygamber’in ve Müslümanların fedakârlığına dair pek çok güzel örnek davranışlar bulmak mümkündür. Muhacirler, Mekke’den sadece yanlarına alabildikleri bir kısım menkul eşya ile hareket ediyorlar, doğal olarak yurt, ev-bark ve hayvan sürülerini Mekke’de bırakıyorlardı. Dönülüp dönülmeyeceği veya dönme imkânı olursa ne zaman dönüleceği bilinmiyordu. Dolayısıyla muhacirlerin mâlî kayıpları büyüktü. Fakat fedakârlıkta bulunmaktan hiç de çekinmiyorlardı. Medine’ye hicrette kalıcılık vardı. Yani orada kalmak maksadıyla gidiliyordu.⁵⁸¹

- “Mescid-i Nebevî” inşa edilmiştir. Hz. Peygamber’in devesinin ilk defa çöktüğü arsa sahiplerinden alındı ve o arsaya bir mescit yapılmaya karar verildi. Mescidin inşasında başta Hz. Peygamber olmak üzere muhacirler ve ensâr fiilî olarak çalışmışlardır.⁵⁸² Mescid-i Nebevî’nin inşası tamamlanınca Hz. Peygamber, geçici olarak yerleştiği Ebû Eyyûb’un evinden ayrılarak Mescit’in bitişiğindeki aile mensupları için yapılan odalara taşınmıştır.⁵⁸³

Mescitle, Allah’a kulluk vazifesi yayılmış, İslâm toplumu teşekkül etmiş, yakınlık bağları, birlik ve beraberlik güçlenmiştir.⁵⁸⁴

- Medine’de Hz. Peygamber, Müslüman çarşısını kurdurarak ticareti teşvik etti. Hz. Peygamber, gelmeden önce Medine’de sadece Yahudi Pazar ve çarşıları

⁵⁸⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-Maâd*, I, 312; Hizmetli, 221- 222.

⁵⁸¹ *Diyanet Dergisi*, “Hicret Özel Sayısı”, Hüseyin Algül, *Akabe Hadisesi-Hicret ve Getirdikleri*, s. 64.

⁵⁸² İbn Sa’d, II, 3-4; İbn Hişâm, II, 114; Sarıçam, s.133, 135, *Diyanet Dergisi*, “Hicret Özel Sayısı”, Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 137.

⁵⁸³ Sarıçam, s. 135, *Diyanet Dergisi*, “Hicret Özel Sayısı”, Yakup İskender, *İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler*, s. 137.

⁵⁸⁴ Sarıçam, s.133, *Diyanet Dergisi*, “Hicret Özel Sayısı”, Hüseyin Algül, *Akabe Hadisesi-Hicret ve Getirdikleri*, s. 58, 68.

vardı. Şehrin iktisadî hayatına Yahudiler hâkimdi. Müslüman çarşısının kurulmasıyla Müslümanlar, dinî hürriyetin yanında iktisadî hürriyete de sahip oldular.⁵⁸⁵

IV. AHLAKÎ SONUÇLARI

- Hz. Peygamber, İslâm'ı ilk tebliğ etmeye başladığı andan itibaren İslâm dinine girenleri hangi ırk, kabile ve ülkeden olursa olsun eşit kabul etmiş ve kabile kardeşliğinin yerine İslâm kardeşliğini getirmiştir.

Mekke'den Medine'ye hicret eden muhâcirler birbiriyle kenetlenmiş ve kardeşlik bilincine sahip olmuş kimselerdir. Medine'deki Evs ve Hazrec kabilelerine gelince, aynı babadan türemiş oldukları halde, İslâm'dan önce bu kabileler yıllarca birbiriyle savaşıyorlardı. Aralarındaki geçimsizlik, Hz. Peygamber'in buraya hicretine kadar devam etmişti. İslâm sayesinde, Evs ve Hazrec kabileleri kardeş topluluklar haline geldi ve birbirleriyle kenetlendiler. İslâm'ın birleştirici şemsiyesi altında "Ensar" adıyla, İslâm toplumunun şerefli bir kesimini oluşturduklar.⁵⁸⁶

- Muhacirler ile ensar arasında yapılan kardeşlik antlaşması, hicretin "isar" (kardeşini kendine tercih etme) kavramını yerleştirdiğinin açıkça bir göstergesidir.⁵⁸⁷

Hz. Peygamber'in, eşsiz bir yardımlaşma ve dayanışma örneği olan kardeşleştirmeyi gerçekleştirmesinin gayesi, iş-güç ve servet sahibi oldukları Mekke'de her şeylerini bırakan ve dinleri uğruna doğup büyüdükleri yeri terk eden muhâcirleri maddî ve manevî olarak desteklemek, mâlî sıkıntılarını bir ölçüde de olsa hafifletmeye çalışmak ve öz yurtlarından ayrılmış olmanın vermiş olduğu garipliği

⁵⁸⁵ *Diyanet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", Hüseyin Algül, *Akabe Hadisesi-Hicret ve Getirdikleri*, s. 58, 65.

⁵⁸⁶ Sarıçam, 139-140.

⁵⁸⁷ *Diyanet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", Hüseyin Algül, *Akabe Hadisesi-Hicret ve Getirdikleri*, s. 67.

ve mahzunluğu gidermekti. Muâhât sayesinde muhâcirlerin Medine'nin yaşayışına daha kolay ve kısa sürede intibakı sağlanmışır. Mâlî destek ve vâris olma, işin maddî yönüydü. Mesele sadece maddî destekten ibaret değildi; öyle olsaydı, Hz. Peygamber, muhâcirlere gerekli yardımın yapılmasını ensara emreder, onlar da bu emri memnuniyetle yerine getirirlerdi. Fakat bu sistemle işin maddî yönü manevî bir kardeşlikle desteklenmiş oluyordu.⁵⁸⁸

Böylece hicret, ilk Müslümanların, sıkıntılı günlerden kurtulmalarına ve kardeşlik esası üzerine kurulan toplum hayatına kavuşmalarına vesile olmuştur.

Hicret; Ensar ve Muhacir'in sergiledikleri, milli birlik ve bütünlüğün en güzel timsali olmuştur.

⁵⁸⁸ Sarıçam, 141-142.

SONUÇ

Bu çalışmada İslâm tarihinde önemli bir yeri olan “hicret olayı” incelenmeye çalışılmıştır.

Tezimizde İslâm tarihi kaynaklarında ”hicret olayı”nın nasıl ele alındığı üzerinde ayrıntılı olarak durduk. İslâm Tarihi kaynaklarından başvurduğumuz başlıca kaynaklardan İbn Sa’d’ın “Tabakâtu’l-Kübra” adlı eseri, kendisinden önce yazılmış olduğu kaynaklarda belirtilen eserlerin günümüze intikâl etmemiş olmaları ve nev’i içinde “en değerli kitap” olması dolayısıyla ilk hatırlanan eser şansına sahip bulunmakla beraber, kaynağı öncelikle ağızdan toplanan şifahî bilgilerdir. Sonra sınırlı da olsa, yazılı vesikalardır.⁵⁸⁷ Bundan dolayı, hicret olayı değerlendirilirken bu unsurlar da göz önünde bulundurulmuştur.

İslâm tarihi kaynaklarında “hicret olayı”nın etkenleri ve hicreti gerektiren şartlar üzerinde durarak ana konuya bir temel hazırlanmıştır. Bu şartların tahlili sonucunda anlaşılıyor ki hicret asla bir kaçış değil; Hak’kın bâtıla galip gelmesi ve İslâm’ı tümüyle yaşamamanın tarif edilemez bir azmidir. Hicret, tevhid inancının kalplerde kökleşmesinin, gerektiğinde mallardan ve canlardan feragat etmenin sembolüdür.

Tezimizin amacı ışığında elde ettiğimiz sonuç; İslâm tarihi kaynaklarında genişçe yer alan bu tarihî hareketin bilinçsiz olarak plansız, programsız tamamen tesadüfen meydana gelmediğidir. Aksine hicret hareketi tamamen bilinçli, programlı ve bir strateji ürünü olarak meydana gelmiştir.

⁵⁸⁷ İsmail Lütfü Çakan, *Hadis Edebiyatı Çeşitleri-Özellikleri- Faydalanma Usulleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 2008, s. 271-272.

Hicrette planlama unsurunun, müslümanın hayatındaki önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Hedef ve hedefe götürecekt vesileler belirlenmiş, karşılaşılabacak güçler nazar-ı dikkate alınmış, takip edilecek yol ve mekân belirlenmiş, yolda gereken ihtiyaçlar temin edilmiş, haberci ve yol kılavuzu belirlenmiş ve bunların tamamı tam bir gizlilik içinde yapılmış ve dikkatle güvence altına alınmıştır. İşte bunların hepsi, oldukça titiz bir tanzim ve planlamayı bize haber vermektedir.

Tezimizde ayrıca önemli bir konu olan hicretin nasıl anlaşılması gerektiği hususu üzerinde de derinlemesine durulmuştur. Çünkü hicrete İslâm tarihi kaynaklarında da ele alındığı gibi hicret yolculuğu esnasındaki mucizevî olaylardan ibaret olarak bakarsak tarihte büyük yankıları ve mesajı olan hicreti tam manasıyla anlamamış oluruz. Çünkü Hz. Peygamber ve O'nun arkadaşları, gerçek bir medeniyet kurma yolunda atılan bu adımı tamamen bilinçli ve ileri görüşlülükleri ile gerçekleştirmişlerdir. Hicret olayının gerçekleştiği esnada Hz. Peygamber, tamamen temkinli ve tedbirli davranarak gerçek Müslüman kimliğinin de nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Aksi takdirde “hicret olayı” tamamen mucizelerden ibaret bir hareket olarak anlaşılırsa şu an toplumumuzda da olduğu gibi olması gerekenden çok farklı bir “peygamber anlayışı” tablosu ortaya çıkar. Yani örnek alınması mümkün olmayan bir peygamber tablosu karşımıza çıkar. Hâlbuki Hz.Peygamber, örnek alınması gereken en güzel örnek “üsve-i hasene”dir.

“Hicret olayı”nın bir strateji ürünü olarak değil de mucizevî olarak gerçekleştiği anlayışı, ayrıca insanları yanlış bir tevekkül anlayışına iter. Bu hareketin çalışma, azim, gayret ve tedbir tarafı ele alınmazsa, şu anda yaşanan, yanlış bir tevekkül anlayışı sonucu Müslüman toplumu tembelliğe sürüklenecektir. Bu

şekilde anlaşılan bir “tevekkül anlayışı” da İslâm’ın temel ilkelerine tamamen ters düşmektedir.

Hicret sırasındaki olayları anlatan rivâyetlerde genelde gördüğümüz üzere, Hz.Peygamber’in hayatının her anında Allah’ın koruması altında olduğu, sıkıntı durumunda Allah’ın müdahalesiyle zorlukları aştığı ve bu durumlarda birçok mucize gösterdiği aktarılmaktadır. Rivâyetlerde zaman zaman şeytan ve cinlerin insan sûretine girip olaylara müdahale ettiği görülmekte, bu da O’nun hayatını daha da efsânevî hale sokmaktadır. Bazı rivâyetler bazen kabile taassubuyla, bazen Hz.Peygamber’i yüceltme adına, bazen de olayları gizemli hale getirme adına uydurulmuştur. Aslında hicret, O’nun hayatının normalliğini gösterirken, bu tür rivâyetlerle olağanüstü bir hale dönüştürülmüştür. Hâlbuki Hz.Peygamber, zorluklar altında gizlenerek, aç kalarak, kimliğini saklayarak, tanınmadan hicret yolculuğunu gerçekleştirmiştir. Bu tür anlatımlar O’nun hayatına anlam katmadığı gibi, O’nu örneklikten ve gerçeklikten de uzaklaştırmaktadır.⁵⁸⁸

Sonuç olarak; “hicret olayı”nın vermek istediği temel mesaj anlatılmaksızın tamamen mucizevî yönüyle anlatmak ve anlamak, bizim İslâm dininin ana ilkelerini ve vermek istediği temel mesajı anlamamamıza sevk eder.

⁵⁸⁸ Azimli, s.188-189.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'ân-ı Kerîm

Abdurrezzâk b. Hemmam, es-San'ânî, *el-Musannef*, tah. Habiburrahman el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1403, II. Baskı.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *Müsned*, tah.:Şuayb Arnavut, Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, y.y., 2001, I.Baskı.

Akyüz, Ali, “*Abdürrezzâk es-San'ânî, DİA*, TDV Yay., İstanbul.

Algül, Hüseyin, *Diyanet Dergisi, (1981 Yıllığı), “Hicret Özel Sayısı”*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1981, *Akabe Hadisesi-Hicret ve Getirdikleri*.

Aycan, İrfan, “*Muâviye b. Ebû Süfyân*”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 2005.

Aynî, Bedruddin, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, t.y. ve y.y. Mevsûatü'ş-Şâmile 3.sürüm.

....., *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak-Mekke Yılları*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2008.

Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşrâf*, tah: Muhammed Hamidullah, Dâru'l-Meârif, Mısır, 1959.

Beyhâki, Ahmed b. El-Huseyn b.Ali b. Mûsâ Ebû Bekr, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâli Sâhibü'ş-Şerîa*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1405.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahih, tah.:Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavku'n-Necâh, y.y., 1422, I.

....., *Târih-i Kebîr*, Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbad-Deccan, t.y.

Canan, İbrâhim, “*Enes b. Mâlik*”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 1995.

-, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay, Ankara, 1990(1988-1994).
- Cessâs, Ahmed b. Ali Ebû Bekir, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Dâru İhyâ-i't-Türâsi'l-Arabî, tah: Muhammed Sâdık Kumhâvî, Beyrut 1405, II, 312; IV, 262; Muhammed b. Ahmed Es-Serahsî, *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1993.
- Çakan, İsmail L.; Eroğlu, Muhammed, "*Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib*", *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 1988.
-, *Hadis Edebiyatı Çeşitleri-Özellikleri- Faydalanma Usulleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 2008.
-, *Olay ve Ölçü Olarak Hicret*, Rağbet Yay., İstanbul, 2004.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahmân b. Fadl b. Behrâm b. Abdussamed, *Süneni'd-Dârimî*, Dâru'l-Muğnî, Suûdî Arabistan, 2000, I.Baskı.
- Darîr, Mustafa, *Kitab-ı Siyer-i Nebi*, Sadeleştiren: M. Faruk Gürtunca, Ülkü Mtb, İstanbul, t.y.
- Dînî Terimler Sözlüğü*, İhlas Gazetecilik Holding A.Ş., t.y.
- Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed, *Târihu'l-Hamîs Fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, Dâru's-Sadr, Beyrut t.y.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Komisyon, İstanbul, 1986.
- Dozy, R., *Târîh-i İslâmiyet*, çev.:Abdullah Cevdet, Matbaatu İctihad, Mısır, 1908.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî, *es-Sünen*, tah.:Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, (t.y.)
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk, *Delâilü'n-Nübüvve*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986, II.Baskı.
- Erkan, Arif, Arapça-Türkçe Büyük Sözlük, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2004.

- Erul, Bünyamin, Sahabenin Sünnet Anlayışı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996.
- Fayda, Mustafa, “*Ebû Bekir*”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 1994.
-, “*Ömer*”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007.
-, “*Âişe*”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 1989.
- Haccâvî, Mûsa b. Ahmed b. Mûsa b. Sâlim b. İsâ b. Sâlim, *el-İknâ‘ Fî Fıkhi el-İmam Ahmed b. Hanbel*, tah: Abdullâtîf Muhammed Mûsa es-Sebkî, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, t.y.
- Hâkim, Ebû Abdullah en-Neysabûri, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, tah.: Mustafa Abdulkâdir Ata, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1990, 1. Baskı.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev.: M.Said Mutlu, İrfan Yay., İstanbul, 1972.
-, *İslâm Peygamberi*, çev.: Salih Tuğ, İrfan Yay., IV. Baskı, İstanbul, 1980.
-, *Mecmuatü’l-Vesâiki’s-Siyâsiyye li’l-Ahdi’n-Nebevî ve’l-Hilâfeti’r-Raşîd*, 2.Bas., Kahire, 1956/1376.
- Hatipoğlu, İbrahim, “*Ma’mer b. Râşid*”, *DİA*, TDV Yay., Ankara, 2003.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamid b. Muhammed b. İbrahîm, *Me’alimü’s-sünen*, Matbaatü’l-İlmiyye, Halep, 1932.
- Herevî, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Abdullah, *Kitâbu’l-Emvâl*, tah: Halîl Muhammed Hirâs, Dâru’l-Fikr, Beyrut t.y.
- Heysemî, Ebu’l-Hasan Nûriddîn Ali b. Ebî Bekir b. Süleyman, *Mecmâu’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevaid*, tah.: Hisâmüddîn el-Kudsî, Mektebetü’l-Kudsî, Kahire, 1994.
-, *Keşfü’l-Estâr an Zevâidi’l-Bezzâr*, tah.: Habîbürahmân el-A’zamî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1979.

- Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc Fî Şerhi'l-Minhâc*, Mısır,1357.
- Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, Yeni Çizgi Yay., Ankara. 1995.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdilber, en-Nemerî, el-İstîfâb fi-Marifeti's-Sahâbe, tah.: Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'-Ceyl, I.Baskı, Beyrut, 1992.
-, *ed-Dürer fî İhtisâri'l- Meğâzî ve 's-Siyer*, tah.: Şevki Dayf, Dâru'l-Meârif, II.Baskı, Kahire, 1403.
- İbn Âsâkir, Ali b. El-Hasan b. Hibetullah b. Abdullah b. el-Hasan Ebu'l-Kâsım, *Târihu Dimeşk*, Dâru'l-Fikr, yy., 1995.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebi Hâtim er-Râzi et-Temîmi, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, Beyrut, 1952, Dâr'u-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, *El- İsbâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, tah.: Ali Muhammed el-Becavî, Dâr'u'l-Cîl, Beyrut 1414, 1.baskı.
-, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhâri*, thk. Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, Dâr'u'l-Marife, Beyrut, 1379.
-, *Takrîbü't-Tehzîb*, tah, Muhammed Avvâme, Suriye, 1986, Daru'r-Reşid,
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrut, 1984, Dâr'u'l-Fikr.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik, *Sîretü'n-Nebî*, Kahire, 1937.
-, *es-Sîretü'n-Nebeviyye-Hz. Peygamber'in Hayati*, çev.: İ. Hasan İzzet, Neşet Çağatay, A.Ü.İ.F.Y., Ankara, 1971
- İbn İshak, Muhammed (ö.h153), *Sîret-ü İbn-i İshâk*, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981(1401),

-, *Sîret-ü İbn-i İshâk*, Dâru Âhbâru'l-Yevm, Kâhire, 1998.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Abdilmelik, *Zâdü'l-Maâd Fi'l-Hedî Hayru'l-İbâd*, Mısır 1324.
-, Abdilmelik, *Zâdü'l-Maâd Fi'l-Hedî Hayru'l-İbâd*, Müessesetü'r-Risâle, 27.Baskı, Beyrut, 1994.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, tah.:Ali Şîrî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, y.y., 1988.
-, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, tah: Muhammed Hüseyin Şemsüddîn, Beyrut, 1419.
- İbn Kudâme, Abdullah İbn Ahmed İbn Muhammed, *el-Muğnî*, Mektebetü'l-Kâhire, y.y. 1968.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *es-Sünen*, tah.: M. Fuad Abdulbâkî, Dâru İhyâ-i Kütübü'l-Arabiyye, y.y., t.y.
- İbn Manzur, Ebûl-Fadl Cemaluddin Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, Dâr'u Beyrut, Beyrut, 1970.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *el-Beyân ve't-Tahsîl ve's-Şerh ve't-Tevcîh ve't-Ta'lîlü'l-Mesâil ve'l-Müstâhrice*, (nşr. Muhammed el-Haccî), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, II.Baskı, Beyrut, 1408.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Kahire, 1358.
-, *Tabakâtü'l-Kübra*, thk.: Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1990, I. Baskı.
- İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve's-Siyer*, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1356.

-, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğâzi ve's-Siyer*, ta: Muhammed el-İd el-Hatrâvî ve arkadaşı, Beyrut, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan, Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdü'l-Ğâbe Fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâr'ul-Kütüb'ül-İlmiyye, y.y. 1415.
- İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-İslâm Tarihi*, çev: M. Beşir Eryarsoy, Bahar Yay., İstanbul 1985.
- İbnül-Arabî, Muhammed b. Abdullah Ebû Bekir, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, III.Baskı, Beyrut, 1424, .
- İclî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Sâlih, *Ma'rifetü's-Sikât*, thk. Abdu'l-Alîm Abdu'l-Azîm el Bestevî, Mektebetü'd-Dâr, Medine, 1985, I. Baskı,
- İmâm Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn*, terc. ve şerhi: M. Yaşar Kandemir, İsmil Lütfü Çakan, Raşit Küçük, Erkam Yay., İstanbul 2005.
- İmam Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, çev.: Ahmet Karataş, Timaş Yay., İstanbul 2004.
- İskender, Yakup, *Diyanet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", İslâm Tarihinde Hicret ve Alınması Gereken Dersler.
- İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B Yay., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950, Ha-Hüzeyl mad.
- Kazancı, Ahmed Lütfî, *İslâm Tarihi-Asr-ı Saadet Serisi: 2 (Aydınlıklara Doğru)*, İpek Yay., İstanbul, 1983.
- Keskioğlu, Osman, *Hiz. Peygamber'in Hayatı, (Siyer-i Nebi)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Gaye Mtb, Ankara, 1981.
- Kırca, Celâl, *Diyanet Dergisi*, "Hicret Özel Sayısı", *Hicretin I. ve II. Yıllarında Kur'ân'ın Getirdikleri*
- Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi-Hiz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet*, Şamil Yay., İstanbul, 1981, Mekke Devri.

- Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıç, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Kurtubî, Muhammed İbn Ahmet, *el-Cami' li Ahkâmi-l Kur'ân*, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1965.
- Mâverî, Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Dâru'l-Hadîs Kahire t.y.
- Mervezî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Saîd b. İbrahim, *Müsnedü Ebî Bekir es-Siddîk*, tah.: Şuayb el-Arnâvût, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, t.y.
- Mizzî, Ebû'l-Haccac, Yusuf b. Zekiy Abdurrahman, *Tehzîbü'l-Kemâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Beyrut, 1980, Müessesetü'r-Risale, I. Baskı.
- Mutçalı, Serdar, *Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Hadis (Arapça-Türkçe Sözlük)*, Dağarcık Yay. İstanbul, 1995.
- Mübârekfûrî, Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, *Tuhfetü'l-ahvezi bi Şerhi Câmi't-Tirmizî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., .
- Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccac, *es-Sahih*, tah.:M.Fuad Abdulbâki, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- Mütercim Âsim Efendi, *Okyanusu'l-Basît fî Tercimeti'l Kâmûsi'l Muhît*, Takvimhane-i Âmire Mtİbn, İstanbul, 1268.
- Nedvî, Süleyman, *Asr-ı Saadet*, çev: Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1978.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, tah.: Abdulfettah Ebû Ğudeh, Mektebu'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Halep, 1986, II.Baskı.
-, , *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2001, I.Baskı.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc Şerh-i Sahih-i Müslim*, Beyrut, 1392, Dâr'u-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, II. Baskı.

- Önkal, Ahmet “*Hicret*”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 1998.
- Özel, Ahmet, “*Atâ b. Yesâr*”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 1991.
-, “*Hicret-Fıkıh*”, *DİA*, TDV Yay. İstanbul, 1998.
- Said Havva, *el-Esas fi’s-Sünne(Siyretü’n-Nebeviyye-Hadislerle Hz.Peygamber’in Hayatı)*,
Çev:Abdurrahim Ali Ural-Orhan Aktepe-M.Ahmet Varol-H.ahmet Özdemir-Recep
Çetintaş, Aksa Yay., İstanbul, 1991.
- Sarıçam, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,
Ankara, 2005.
- Semhudî, Ali b. Abdullah b. Ahmed, *Vefâu’l-Vefâ Bi Ahbâri Dâru’l-Mustafâ*, Dâru’l-
Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut 1419.
- Sindî, Muhammed b. Abdülhâdî, *Hâşiyetü Sünen-i İbn-i Mâce*, Dâru’l-Ceyl, t.y.
-, *Hâşiyetü Sünen-i Nesâî*, Mektebetü’l-Matbûati’l-İslâmiyye, Haleb 1986.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir, *el-Hasâisü’l-Kübrâ*, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut,
t.y.
-, *Hâşiyetü’s-Süyûtî Alâ Süneni’n-Nesâ’î*, Mektebu’l-Matbûati’l-İslâmiyye, II.Baskı,
Haleb 1986.
- Suyûtî, Abdurrahman, b. Ebî Bekir, *ed-Durru’l-Mensûr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, t.y.,
- Süheylî, Ebu’l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed, *er-Ravzu’l-Unf Fî Şerhi es-
Sîretü’n-Nebevî li İbn Hişâm*, tah: Ömer Abdusselâm es-Selâmî, Dâru İhyâi’t-
Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 2000.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1990.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah, *Neylü’l-evtâr*, Dâru’l-Hadîs, Mısır
1993.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerîr, *Câmiu'l-Beyân Fî Te'vîlu'l-Kur'ân*, tah: Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, y.y. 2000.
-, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, (*Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*), çev.: Zâkir Kadirî Ugan-Ahmet Temir, MEB Yay., İstanbul, 1992.
-, *Târihu't-Taberî*, Dâru't-Türâs, Beyrut, 1387, II.Baskı.
- Tebrîzî, Muhammed b. Abdullah el-Hatîb el-Umerî Ebû Abdullah Veliyyüddîn, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, el-Mektebetü'l-İslâm, Beyrut, 1985, 3.Baskı.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, es-Sünen, tah. Ve Ta'lik: Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuad Abdulbâki, İbrahim Utve, Mısır, 1975, II.Baskı.
- Watt, W. Montgomery, *Hız. Muhammed'in (s.a.s.) Mekke'de*, çev.:M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara 1986.
- Wensinck, Arent Jan, *el-Mu'cemû'l-Müfehres li Elfazi Hadisi'n-Nebevî (Concordance et Indices De La Tradition Musulmane)*, İstanbul, 1986.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Azim Yay., İstanbul, t.y.
- Zebîdî, Ebû Feyd Muhammed, *Tâc el-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâr'u'l-Fıkr, Beyrut, 1994.
- Zebîdî, Zeynü'd-dîn Ahmed İbn Ahmed İbn Abdi'l-Lâtîf , *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, trc. ve şerhi: Kâmil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1972.
- Zehebî, Ebû Abdullah Hamd b. Ahmed, *el-Kâşif, fi-Marifeti men-lehü rivayet fi'lKütübü's-Sitte*, tah.: Muhammed Avvâme, Cidde, 1992, Dâru'l-Kible.
-, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Dâru'l-Hadîs, Kahire 2006.
-, *Tarihu'l-İslâm ve Vefâyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, Beyrut, 1993, 2.Baskı.

Zeylâi, Fahreddîn Osman b. Ali b. Mihcân, *Tebyînü'l-Hakâik, Şerhu Kenzü'd-Dekâik*, el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, Bulak 1313.

ÖZET

**Akarşlan, Tuba, Rivâyetlerle Hicret Olayının Tahlili, Yüksek Lisans Tezi,
Danışman: Prof.Dr.Bünyamin Erul, Ankara, 2011.**

Hz.Peygamber(s.a.s.) ve O'na inananlar, Mekke'de kendilerine yapılan zulüm arttıkça yeni bir yurt arayışına girmişlerdi. Birkaç hicret girişiminde bulunmuşlarsa da, bunlarda tam bir başarı sağlanamamıştı. Konumu itibariyle elverişli olduğu düşünüldüğünden hicret, sonunda Medine'ye yapılmıştır.

Tezimizin birinci bölümünde “hicret” kavramı ve hicrete neden olan sebepler incelenmiştir. Tezimizin ikinci bölümü ise İslâm tarihi kaynaklarında sıkça yer alan, hicret yolculuğu esnasında meydana geldiği rivâyet edilen mucizeler ile ilgilidir. Zikredilen bu mucizevî olayların İslâm tarihi ve hadis kaynaklarında nasıl geçtiğini ayrıntılarıyla incelenmiştir. Hicret yolculuğu esnasında olduğu zikredilen bu mucizevî olaylar şunlardır: Hz. Peygamber(s.a.s)'in Mekke'den ayrılırken yatağına Hz. Ali'yi bırakması ve evinden Yâsîn Sûresi'nin 1-9.âyetlerini okuyarak eline aldığı bir avuç toprağı inanmayanların üzerine saçması ve bunun sonucunda inanmayanların gözlerinin görmez olması ve Hz. Peygamber(s.a.s)'in onların arasından geçip gitmesi; Sevr mağarasında Hz. Ebû Bekir'in ayağını yılanın ısırması ve Hz. Peygamber(s.a.s)'in ısırılan yere tükürüğünü sürmesi ve ısırılan yerdeki ağrının dinmesi; Sevr mağarasının ağzına bir çift güvercinin yuva yapması ve bir örümceğin ağ girmesi; sütsüz keçinin süt verdiğini gören çobanın Müslüman oluşu; Ümmü Ma'bed'in çadırında sütsüz koyunun süt vermesi; Sürakâ'nın Peygamberimizi ve Hz. Ebû Bekir'i takip edişi ve atının ayağının defalarca kuma saplanıp sürçmesi.

İkinci bölümün devamında Küba'ya varış, Küba Mescidi'nin inşa edilmesi ve Medine'ye varışta yaşanan coşkulu anlar anlatılmıştır. Ayrıca hicret yolculuğunda meydana gelen bir takım olaylar dışında, hicret olayıyla ilgili diğer rivâyetlere de yer verilmiştir. Bu rivâyetler, genel olarak hicretin fikhî yönüyle ilgili rivâyetler, hicrette niyetin önemiyle ilgili rivâyetler ve hicretin faziletiyle ilgili rivâyetlerdir.

Üçüncü bölümde ise İslâm tarihinde önemli bir yeri olan hicret olayının dînî/fikhî, siyasî, sosyal ve ahlâkî sonuçları ile ilgilidir. Hicret olayı ile İslâm tarihinde yeni bir çığır açılmış ve Mekke'li müşriklerin baskı, eziyet ve işkencelerine maruz kalan Müslümanlar, hicret sayesinde güvenli bir ortama ulaşmışlar, güçlenmişler ve Hz. Peygamberin önderliğinde bir devlete kavuşup kendi varlıklarını kabul ettirmişlerdir.

ABSTRACT

**Akarслан, Tuba, The Analysis Of The Migration With The Reports,
Master's Thesis, Advisor: Assoc. Prof.Bünyamin Erul.**

When the persecution increases to Hz.Muhammed(Prophet) and people who believe in Him in Mecca, they sought a new homeland. They have been few attempts to emigrate but they couldn't provide a complete success. The migration was made to Medine at the end because of being a convenient location.

In first section of our thesis, the concept of "migration" and the causes behind migration were examined. The second part of our thesis is deal with the miracles that occurred during the travel of the migration which are often narrated on Islamic sources. It has been examined in detail that the miraculous events which are referred in sources were how mentioned in the Islamic history and hadith sources. These miraculous events which weve occured during the migration travel are referred to as: Hz.Muhammed(Prophet)'s leaving Hz. Ali to his bed when he have been leaving from Mecca and Hz.Muhammed(Prophet)'s sowing a handful soil, to unbelieving people when leaving His home by reading Surah Ya Sin 1-9 and as a result these unbelieving people's eyes became to not see and Hz.Muhammed(Prophet)'s went through among them; biting Hz.Abu Bakr's foot by a snake at Sevres Cave and Hz.Muhammed(Prophet)'s rubbing saliva to the bitten part and quieting the pain where was bitten; a couple of pigeon's making nest and spider's stretching to the mouth of the cave; being Muslim of a shepherd who had saw the milkless goat gave milk; the sheep's giving milk at the Ummu Ma'bed's tent; Sürakâ's following Hz.Muhammed(Prophet) and Hz.Abu Bakr and the feet of his horse's getting stuck in the sand and slipping at several times.

In the continuation of second section, arrival of Kuba, the construction of the Kuba mosque and enthusiastic moments in arrival of Medine are explained. Also, other reports about the migration, expect of the reports of some events during the migration, are given too. These reports are; in general, the reports of the migration

about fiqh aspects, the reports about importance of the purpose in the migration and the reports about virtues of the migration.

The third section of the thesis is deal with religious, political, social and moral results of the migration which is taken an importance place in Islâmic history. With the migration event has been opened a new era in Islâmic history and muslims who had been exposed to the repression, grind and torture by idolaters who are from Mekke, have reached a safe environment, have strengthened and have had a government with leadership Hz. Muhammed(prophet) by the migration, so muslims imposed their own existence.